

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

HATAY MESELESİNİN POLİTİK DEĞERLENDİRİLMESİ (1918-1939)

Veli OKYAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN - 2014**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**HATAY MESELESİNİN POLİTİK
DEĞERLENDİRİLMESİ (1918-1939)**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI**

Veli OKYAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN - 2014**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

HATAY MESELESİNİN POLİTİK
DEĞERLENDİRİLMESİ (1918-1939)

Veli OKYAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

Bu Proje 26/06/2014 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI Yrd. Doç. Dr. Erhan ALPASLAN Yrd. Doç. Dr. Sadi GEDİK

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Murat KARABULUT
Enstitü Müdürü

Not: Bu projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı,5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATAY MESELESİNİN POLİTİK DEĞERLENDİRİLMESİ (1918-1939)

Veli OKYAY

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI
Yıl : 2014, Sayfa:109+9
Jüri : Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Başkan)
: Yrd. Doç. Dr. Erhan ALPASLAN (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Sadi GEDİK (Üye)

Bu çalışmada, 1918-1939 yılları arası Hatay meselesinin politik değerlendirilmesi yapılmıştır. Meselenin gelişimi Türkiye-Fransa, bununla birlikte İngiltere, Suriye ilişkileri temel ekseninde incelenmiştir. Fransız mandası altında bulunması nedeniyle meselenin üçüncü ayağı konumundaki Suriye'de aynı dönemde yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir. Diğer bir taraftan İngiltere'nin, Türkiye ve Fransa'ya yönelik politikaları ve bölgedeki çıkarlarının sorun üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu süreçte hem Türkiye'nin, hem de Fransa'nın iç politikalarının soruna yansımaları “1918-1939 yılları Hatay Meselesinin Politik Değerlendirilmesi” sürecinde ele alınmıştır.

Konunun tarihsel başlangıcı olarak 1918'in seçilme nedeni Hatay'ın, Fransa'nın önce işgali, sonra da mandası altında, özerk yönetime sahip İskenderun Sancağı'na dönüşmesi sürecinin başlangıcı olmasıdır. Böyle bir sınırlamanın diğer bir nedeni de Hatay'ın Türkiye'nin bir vilayeti oluncaya kadar geçirdiği süreç, sorunun neden ortaya çıktığı ve nasıl çözümlenebildiği konusunda politik açıdan önemli ipuçlarını da içermesidir.

Türkiye Hatay meselesine sahip çıkarak kararlı bir strateji ve politika izlemiştir. Başta Atatürk olmak üzere diğer Türk devlet adamlarının etkin çalışmalarıyla Hatay Türkiye sınırlarına katılmıştır. 1918 tarihi ile başlayan mesele, 29 Haziran 1939'da Hatay Türk Devleti Meclisinin oy birliği ile aldığı kararla Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına katılmasıyla neticelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Sancak Meselesi, Hatay'ın Anavatana Katılışı

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE POLITICAL EVALUATION OF HATAY ISSUE
(1918-1939)**

Veli OKYAY

Supervisor	: Assist. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI	
Year	: 2014, Pages:109+9	
Jury	: Assist. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI	(Chairperson)
	: Assist. Prof. Dr. Erhan ALPASLAN	(Member)
	: Assist. Prof. Dr. Sadi GEDİK	(Member)

In this study, the political evaluation of Hatay issue between 1918-1939 has been made. The development of the issue has been studied based on Turkey's relations with France as well as with England and Syria. The recent developments at that time in Syria, which is the third leg of the issue being under the French mandate, have been analysed. On the other hand, the effects of England's policies toward France and Turkey and interests in the region have been also analysed. In this process, the reflections of indoor policies on the issue of both Turkey and France have been evaluated during the process of “the political evaluation of Hatay issue between 1918-193”.

The reason for choosing 1918 as the historical outset of the problem is that 1918 is the beginning of the process of Hatay turning into Iskenderun Sanjak with autonomous management after the invasion and the mandate of France. Another reason for such a limitation is that the process of becoming Hatay a province of Turkey includes politically important hints about the cause and the solution of the issue.

Turkey followed a determined strategy and policy by claiming the issue of Hatay. Hatay was annexed by Turkey with the help of effective efforts of Atatürk and other Turkish authorities. The issue which started in 1918 has been resolved with annexation of Hatay to Turkey following the decision taken unanimously by Hatay Turkish State Council on 29 June, 1939.

Key words: Hatay, The Issue of Sanjak, Annexation of Hatay to Homeland

ÖN SÖZ

Bu çalışma 1918-1939 yılları arasında Hatay meselesinin politik değerlendirilmesini yapmak amacıyla yazılmıştır. Hatay tarihin ilk yerleşim yerlerinden biridir. Tarih boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış, farklı etnik grupları ve inançları huzur içerisinde bir arada barındırmıştır. Hatay jeopolitik konumundan dolayı tarihin her evresinde devletlerin önemli bir mücadele alanı olmuştur.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştır. Bu Antlaşmanın ardından birçok Osmanlı toprağı gibi Hatay'da işgal edilmiş, böylece Türk dış politikasını 1939 yılına kadar meşgul edecek olan, Hatay Meselesi de ortaya çıkmıştır. Fransızlar, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İngilizlerle birlikte Hatay bölgesini işgal etmiş, Kasım 1919'da ise İngilizler savaş esnasında imzalanan gizli anlaşmalar uyarınca bölgeden çekilmişlerdir. Fransa 1920'de San Remo'da mandaların paylaşılmasından sonra ise bölgeye tamamen yerleşmiştir. İtilaf Devletlerinin başlatmış olduğu işgal hareketinin ardından Anadolu'nun tamamında işgallere karşı direniş hareketi başlamıştır. Bu dönemde Misakımillî sınırları içerisinde bulunan Hatay'da da işgallere karşı güçlü bir direniş yaşanmıştır. Sakarya Savaşı'nın ardından 1921 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile birlikte Hatay Türkiye'nin sınırları dışında kalmıştır. Bu antlaşmaya göre Sancak'a özel bir statü verilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda da bu statünün Ankara Antlaşması'nda belirlendiği şekilde devam etmesine karar verilmesi ile birlikte, Hatay meselesinde yeni bir dönem başlamıştır. Mevcut siyasi ortam gereği Türkiye'nin Hatay'ın sınırları dışında kalmasını kabul etmesine rağmen, Atatürk'ün 15 Mart 1923'de Adana'ya geldiğinde kendisini karşılayan Sancak halkına *“Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalmaz. Günü gelecek siz de kurtulacaksınız”* sözleri ile hitap etmesi Türkiye'nin daha sonra vereceği mücadelenin de ipuçlarını ortaya koymuştur.

Türkiye Sancak halkıyla irtibatını hiçbir zaman koparmadı. 1936 yılında Fransa'nın Suriye Mandasından vazgeçmesinin ardından Hatay'ın Türkiye'ye katılış sürecinin de ilk evresi başlamış oldu. 1937 yılında Milletler Cemiyeti Sancak'ın statüsünde Türkiye'nin istediği şekilde bir düzenleme yaptı. Bu dönemde İtalya ve Almanya'nın saldırgan bir tutum sergilemesi dünyayı yeni bir savaşa doğru sürüklüyordu. Bu süreç devletlerin dış politikalarındaki konuların önem sırasında da değişikliklere yol açtı. Türkiye bu süreci Atatürk öncülüğünde ustaca bir politika izleyerek değerlendirdi. 1938 yılında kurulan Bağımsız Hatay Devleti meclisinin 29 Haziran 1939'da oy birliği ile aldığı kararla Hatay, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırlarına katılmıştır.

Hatay Meselesi gerek Türkiye Fransa ilişkilerinde gerekse Türkiye Suriye ilişkilerinde günümüze kadar gelen önemli bir dış politika sorunudur. Bu konunun politik değerlendirilmesinin yapılması bölgede yaşanan ve yaşanabilecek sorunların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak araştırmacılar için farklı bir bakış açısıyla konuyu değerlendirmelerinde yardımcı olacaktır. Araştırma altı bölümde ele alınmıştır. Araştırmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada emeğini ve desteğini esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Veli OKYAY

Haziran 2014, Kahramanmaraş

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	1
ABSTRACT.....	11
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
EKLER LİSTESİ	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	4
1.2. Araştırmanın Önemi.....	5
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	5
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	5
2. KONU ÜZERİNE YAPILAN ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	6
3. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN OSMANLI DEVLETİNE VE DÜNYA DEVLETLERİNE ETKİSİ.....	9
3.1. I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devletine Yansımaları	9
3.1.1. Mondros Mütarekesi.....	13
3.1.2. Mondros Mütarekesi Sonrası Hatay.....	17
3.1.2.1. Sevr Barış Antlaşması ve Hatay.....	22
3.2. Batılı Devletlerin Ortadoğu Politikaları.....	24
3.2.1. İngiltere ve Ortadoğu Politikaları.....	26
3.2.2. Fransa ve Ortadoğu Politikaları.....	30
3.2.3. Manda Yönetimlerin Ortadoğu'da Konuşlanması Süreci.....	32
3.3. Milletler Cemiyeti ve Önemi.....	35
4. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ VE SONRASI HATAY MESELESİ.....	38
4.1. Milli Mücadele Dönemi ve Antlaşmalar.....	39
4.1.1. Misakımillî ve Milli Mücadele'de Hatay'daki İşgal Karşısı Teşkilatlanma.....	41
4.1.2. Ankara Antlaşması.....	48
4.1.3. Lozan Barış Antlaşması.....	52
4.1.4. Lozan Barış Antlaşması Sonrası Türk Dış Politikasının Genel Esasları.....	55
4.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ortadoğu'da Uygulanan Politikalar.....	60
4.2.1. Fransız İdaresi Döneminde İskenderun Sancağının İdari Yapısı.....	63
4.2.1.1. Sancak Türkleri ile Türkiye'nin İlişkileri.....	67
4.2.2. Ortadoğu'da Manda Yönetimlerinin Sonlanma Süreci.....	69
4.2.2.1. Fransız Mandası Döneminde Suriye.....	72
5. HATAY MESELESİ'NDE ÇÖZÜM SÜRECİ (1936-1939).....	74
5.1. Milletler Cemiyeti ve Sancak'ın Yeni Statüsü.....	74
5.2. II. Dünya Savaşı Sürecinin Hatay Meselesi'ne Etkileri.....	80
5.3. Türk ve Fransız Kamuoyunda Hatay Meselesi'ne Bakış.....	83
5.4. Hatay'ın Anavatana Katılış Sürecinin Türkiye Fransa İlişkilerine Yansımaları.....	86
5.5. Bağımsız Hatay Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	89
5.6. Atatürk ve Hatay Stratejileri.....	95
5.7. Hatay'ın Anavatana Katılması.....	97
6. SONUÇ.....	102

KAYNAKLAR.....	104
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo 1. Yerel Seçim Komisyon Sonuçları.....	93
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
MAH	: Milli Emniyet Hizmetleri
MTA	: Maden Teknik Araştırma
MC	: Milletler Cemiyeti
Md.	: Madde
OTAM	:Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.,	:Ve Diğerleri

EKLER LİSTESİ

EK-1: Hatay'ın geleceğini tayin eden kararın Cemiyet-i Akvam Konseyi'nden çıkması üzerine Atatürk'ün tebrik telgrafı.

EK-2: Hatay Meselesi hakkında Suriye Anlaşması'nın Türkiye ile Fransa'nın arasını bozma ihtimali gösterdiğine dair La Republique gazetesinde çıkan yazı.

EK-3: Suriye basınından El-Kabes ve Fet'el-Arap ve diğerleri, Fransız basınından Le Journal gazetesinde Hatay'la ilgili çıkan yazılar.

EK-4: Fransız basınından, Action Française, La Depeche de Toulouse ve La Republique gazetelerinde Hatay Meselesi ile ilgili yayınlanan yazılar.

EK-5: Hatay Meselesi ile İsviçre basınından Neue Zürcher Zeitung gazetesi ve Yugoslav basınından yarı resmi Novosti gazetesinde çıkan yazılar.

EK-6: Hatay Valisi Sökmen Süer'in görevine başladığını ve halkın Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet hükümetine gösterdiği ilgiyi belirten telgrafı.

EK-7: Romanya Bükreş'te yayınlanan Le Moment gazetesinde Hatay'la ilgili olarak çıkan yazı.

EK-8: Türkiye-Fransa arasında Suriye Tahdidi Hudut Muahedesinin tadili ile Hatay'ın Anavatana İlhakı Anlaşmasının, Suriye partileri üzerindeki tesirleri.

EK-9: Hatay'ın anavatana ilhakı üzerine, Ermeni ve anti Türklerin, Arapları Türkler aleyhine kışkırttıkları diğer taraftan da Fransızlara kızmakta oldukları.

EK-10: Hatay vatandaşlarının konsolosluklarımızdan alacakları pasaportlar ile seyahat edebilmeleri.

EK-11: Sancakta tahrikât yapıldığına dair haber.

EK-12: Hatay'da düzenlenecek olan yeni anayasa ile ilgili haber.

EK-13: Sancak'ta yaşanan karışıklıklar ile ilgili haber.

EK-14: Türkiye'nin Fransa'ya verdiği nota ilgili haber.

EK-15: Mareşal Fevzi Çakmak'ın çıkacak bir savaşın sorumlusunun Fransa olacağına dair beyanatı.

EK-16: Sancak'ta yaşanan çatışmalar ile ilgili haber.

EK-17: Sancak Davası'nın Milletler Cemiyeti'ne gitmesi ile ilgili haber.

EK-18: Sancak Davasının Türkiye lehine çözümlendiğine dair haber.

EK-19: Başbakan İsmet İnönü'nün Kamutayda Hatay anlaşmasının esasları hakkında yaptığı konuşma.

EK-20: Fransa ile Hatay'ın Türkiye'ye İlhakı Hakkında İmzalanan Antlaşma.

1.GİRİŞ

Hatay bölgesi dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Bölgede yapılan araştırmalar burada yerleşimin milattan çok öncelere dayandığını göstermektedir. Burada hayat insan oğlunun yazıyı icadından çok önce ve ilkel bir hayat sürdürdüğü Paleolitik çağ ile başlamıştır. Hatay bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalarda Orta Paleolitik döneme ait bulgulara rastlanmıştır. Yine yapılan kazı çalışmaları ile Üst Paleolitik döneme ait bulgular da elde edilmiştir (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:4).

Hatay'ın, içinde yer aldığı bölgeye özgü coğrafi biçimlerden yola çıkarak tanımlamasına; Batısında Akdeniz, kuzeyinde Amanos dağlarının güney yamaçları, doğusunda Asi nehri ile birlikte Halep şehri, güneyinde ise Akkı Dağı ile Lazkiye bulunan topraklara İskenderun Sancağı ya da Hatay diyebiliriz. Bu yaklaşık sınırlar, sorunun yaşandığı yıllarda çıkan bir başka kaynakta kısaca Anadolu yarımadasının güneyinden geçen 36. enlem olarak belirlenmiştir. Bu topraklardaki en önemli iki yerleşim birimi İskenderun (Alexandretta) ve Antakya (Antioch ya da Antiocheia)'dır. İskenderun, Doğu Akdeniz'deki en önemli doğal limanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Yaklaşık 30 km'lik genişliği olan İskenderun Körfezi deniz ticareti için son derece elverişli bir konuma sahiptir (Ada,2013:6-7).

Hatay sınırlarına göz attığımızda; Hatay, Türkiye'nin en güney sınırını oluşturur. Yüzölçümü 5556,8 km² olan il, 548,8 km uzunluğunda sınıra sahiptir. İlin 175,6 km (%32) uzunluğundaki batı sınırını Akdeniz oluşturur. Kuzey sınır idari bir sınır olup 96,3 km uzunluğundadır. Bunun 19 km'si Adana, 46,7 km'si Osmaniye, 30,5 km'si ise Gaziantep il sınırından oluşur. İlin doğu ve güneyindeki 276,9 km uzunluğundaki Türkiye- Suriye sınırı ise siyasi sınır özelliğindedir. Buna göre il sınırlarının %50'sini siyasi, %18'ni idari ve %32'sini deniz sınırı oluşturur (Korkmaz vd., 2009:2).

İklim özelliklerine bakıldığında Hatay ili, Akdeniz iklim kuşağında bulunmakta ve tipik Akdeniz iklimi özelliklerini yansıtmaktadır. Akdeniz iklimine bağlı olarak bitki örtüsünü 800 m'ye kadar makiler, 800-1200 m arasında meşe, kayın, ardıç, kızılçık, kavak ve çınar gibi ağaçlardan 1200 m den sonra ise karaçam, kızılçam, sedir gibi ağaçların yer aldığı ormanlık alan oluşturur (İncekara ve Savran,2011:148).

Ülkelerin veya bölgelerin coğrafi ve sosyal yapıları ile nüfus, ekonomi gibi güçleri onların iç ve dış politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bir ülkenin coğrafyasından doğan iç ve dış politik imkânları ve gücü o yerin jeopolitiğini meydana getirir. Nitekim değerli bir asker ve komutan olan Napolyon'un "Bir devletin politikası, coğrafyasında saklıdır" sözü de bu gerçeği veciz bir şekilde açıklamaktadır. O halde jeopolitiği bir başka şekilde "devletlerin uluslararası ilişkilerde siyasetini belirleyen doğal coğrafi etkenlerin tümüdür" diye tanımlayabiliriz (Pehlivanlı,2001:69).

Hatay'daki iki büyük yerleşim yerinin adları, tarihsel süreç içinde iki önemli olaya dayanmaktadır. İskenderun adını Büyük İskender'in, M.Ö. 333'teki Issus zaferinden almaktadır. Antakya adı ise kısa bir süre sonra, M. Ö. 313'te İskender İmparatorluğunun doğu topraklarının varisi I. Selevkos Nikator tarafından verilmiştir. Kentlerin ortaya çıkış tarihlerine rağmen, Hatay'da Orta Paleolitik'e kadar giden çeşitli uygarlıkların yaşadığı bilinmektedir. Bununla birlikte sorun ortaya çıktıktan sonra, ilgili tarafların Hatay'ın tarihini ve coğrafyasını kendilerini doğrulayacak biçimde yorumladıkları dikkat çeker. Türk tarafı Hitit geçmişini vurgularken Fransız tarafı Papa II. Urban'ın (Papa) çağrısıyla Dük Godefroy de Bouillon (Dük) önderliğinde sefere çıkıp, Kudüs dahil, bu toprakları 1099'da fethederek, Antakya Prensliğini kuran Haçlıları öne çıkarmaktadır (Ada,2013:7-8). Evliya Çelebi ise Seyahatnamesinde Antakya ile ilgili eski beldelerden biri olmakla, her dilde başka başka okunuşu vardır. Entakiye, Antakya, Aynutakye, Antukya, Antikiye gibi derler. Ama asıl kullanılan kaba biçimi Entakye ve Antakya'dır. Kıbtî dilinde ise buna Cebisiyan derler. Pek eski bir şehirdir demiştir (Evliya Çelebi,1982:17).

Coğrafi açıdan Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğu tezini savunanlar olsa da, Coğrafya bakımından Hatay ili Suriye ile değil Anadolu ile alakalıdır. Balkan yarımadasının coğrafya bakımından birbirine benzeyen mıntikalara ayrıldığı malumdur. Bu sebepten eski devirlerden beri Balkan yarımadasında muhtelif milletlerin birbirine

komşu olarak yaşadığı ve bu yarımada'nın tabii coğrafyasındaki bu hususiyet dolayısıyla bu milletlerin birbirine kaynaşmadığı bilinmektedir. Suriye'yi bu açıdan ele aldığımızda bu bölgenin coğrafi durumunda da aynı özellikleri görürüz. Yani Akdeniz'i şarktan tahdit eden ve umumiyetle Suriye ismini alan bu bölgenin bir çok mıntikalara ayrıldığı görülür. İşte bu mıntikalardan biri olan Hatay Suriye'nin değil Anadolu'nun bir parçasıdır.(Türkmen,1937:18)

Ahır dağlarının hemen güneyinde başlayan Maraş altı düzlüğü adı ile anılan bir alçak düzlük güneye doru genişleyerek Hatay' a doğru uzanır. Nur veya Amanoslara paralel uzanan ve Maraş-Hatay alçak düzlüğü ismini vereceğimiz bu düzlük Amik gölü civarında en geniş durumunu kazanır. Antakya dağlarına çarparak çatal şeklinde iki dar kola ayrılır. Birincisi Süveydiye istikametinde uzanarak Akdeniz de son bulur. İkinci dar kol ise Asi vadisinin orta karakter gösteren kısımları boyunca güneye doğru uzanır. Orada daha genişler ve nihayet Suriye dağlarıyla çevrelenir. Görülüyor ki Hatay arazisi Türkiye'nin güneybatısında başlayan ayrı ayrı özellikler gösteren, değişik karakterli üç arazi tipinin intizamlı bir sistem dahilinde birbirine kaynaşmasından oluşmuştur. Hatay Anadolu'nun güneybatısından ve güneydoğusundan gelen düzlük ve dağlık arazi parçalarının birbirleriyle çatışmasından meydana gelmiştir. Hatay'ın engebelik bakımından tamamen Türkiye'ye bağlı bir arazi parçası olduğu gayet açıktır Hatay'ın hususiyetini iki maddede toplamak gerekirse (Çitakoğlu,1945:40-41):

1. Dış çizgileri itibariyle, kuzey-güney doğrultusunda uzanan Suriye'nin bir parçası gibi görüldüğü halde, Hatay'ın Suriyeli değil, Anadolu'lu oluşu;

2. Coğrafya bakımından kuvvetli tezatlar memleketi, Suriye'den farklı olarak, Hatay'ın birbirine daha yumuşak ve ahenkli bağlarla bağlı peyzajların yanyana gelmesiyle vücut bulmuş bir bölge olması (Alagöz,1943:203).

Antakya ve İskenderun'un da içinde bulunduğu Orta doğu güç dengeleri ve bloklar içi çekişme alanı, deniz yolları ve 19.yüzyıldan itibaren de petrolün denetimi için ilgi odağı olmuş, olmaya da devam etmektedir. Tarihi İpek ve Baharat yollarının geçtiği, önemli boğaz ve su geçiş yollarının düğümlendiği esrarlı bir bölgedir. Anadolu ise, kıtaların birleştiği yolların kesiştiği önemli bir bölgedir. O halde Anadolu coğrafyasının güneye açılan kapısı durumunda olan Antakya ve İskenderun'un jeopolitik ve jeostratejik önemi de buradan gelmektedir. Hatay coğrafyasının en önemli tarafı onun topografyasıdır. Bu topografyanın belli başlı unsurları, İskenderun Körfezi oluşu, kıyı dağları, Kurtağı Platosu ve Amik-Karasu çukurudur. Büyük kısmı Akdeniz'in suları ile örtülü İskenderun Körfezi oluşu, III. Zaman (Tersiyer) sonlarına kadar Anadolu'ya bitişik olan Kıbrıs Adası'nın devamıdır. Anadolu ile Suriye arasında geçişe mani olan Amanoslar tek tabi engeldir (Pehlivanlı,2001:70).

Bölgede egemenlik kuran kavimlerin bazılarını saymak gerekirse, Hititler'den önce Akad, Fenike, onlardan hemen sonra da Mısır ve Hurri-Mittani, daha sonra geç-Hitit, İskender'den önce Asur ve Pers, Selevkos'dan sonra Pompeius döneminde Roma, sırası ile sayılabilir. İsa'dan hemen sonra ise havarilerden Petrus'un çalışmalarıyla Antakya'da ilk kilise kurulmuş ve bölge Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuştur. Haçlılardan önce Bizans, Abbasiler ve Fatımiler arasında sıkça el değiştiren bölgeye daha sonra Selçuklular hakim oldu. Haçlıları 13. yüzyılın sonunda Memlukler izledi. Onlardan sonra da 15. yüzyılda Moğol akıncılarının saldırısına uğradı (Ada,2013:8).

Antakya şehrinin Osmanlı'ya bağlanması XVI. yüzyılın birinci yarısında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olmasından sonra idari yapılanma sonucunda Antakya şehri, oluşturulan Halep Sancağının merkez kazası konumuna getirilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde Antakya şehri ehemmiyetli bir yere sahiptir. Önemli ticaret ve Hac yolları üzerinde bulunması Antakya şehrinin gelişmesinde etkili olmuştur. Bölgeler arası ticaret ve bu nedenle yapı faaliyetleri ve kentleşmenin yüksek ve hızlı olması canlılığı da beraberinde getirmiştir (Kara,2005:9-10).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'de başlayan Sanayi İnkılabı ile birlikte, Avrupa ülkelerinin sanayileşme sürecine girmeleri ve dolayısıyla hammadde ihtiyaçlarının ortaya çıkması; onları yeni arayışlara yöneltmiştir. Musul, Kerkük ile Basra Körfezi'ni kapsayan bölgenin zengin petrol yataklarına sahip olması, komşu bölgede yer alan İskenderun'un jeopolitik önemini daha da arttırmıştır. XX. yüzyılın

getirdiği yeni siyasi dengeler ortaya çıkana kadar İngiltere, sömürgeleriyle bağlantısını sağlayan ulaşım hatlarında, özellikle Akdeniz ve çevresinde, güçlü bir Rusya'nın varlığına karşı güçsüz bir Osmanlı Devleti'ne destek vermişti. Bununla birlikte Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile ittifak yapması, İngiltere'nin Ortadoğu stratejisini değiştirmesine sebep olmuştur. İngiltere ve Fransa; Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesi konusunda gizli Sykes-Picot Anlaşması'nı imzalamışlardır. Ortadoğu'nun paylaşılması sırasında İngiltere, doğrudan Rusya ile sınır komşusu olmak istemediğinden Musul ve Erbil gibi yerleşim yerlerini Fransa'ya vermiş, böylece Rusya ile arasına Fransa'yı koymuş, kendisi de Kerkük ve Süleymaniye'yi almıştır. Ancak bir süre sonra İngiltere, Suriye ve Lübnan topraklarına karşılık, daha önce Fransa'ya bıraktığı Musul ve havalisini geri almıştır. Hatay ve havalisi de Suriye toprakları içerisinde sayılmış ve Fransa'ya bırakılmıştır (Karakoç,2009: 98-99).

İngilizler sömürgeleri Hindistan'a gidecek daha kısa yollar aramaya başladılar. Süveyş-Kızıl deniz yolu projesi 1784'te ortaya atılmışsa da İngiliz Dışişleri tarafından pek uygun bulunmadı. Zira başlarına ikinci bir "Boğazlar" meselesi çıkacağını düşünüyorlardı. İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston Hindistan'a gitmek için daha kısa bir yol olan Fırat Vadisi yolu üzerinde duruyordu. Bunun üzerine Fırat nehri üzerinde bazı araştırmalar yapılarak gemi işletmeciliği denendi ise de başarılı olunamadı. Bundan sonraki teşebbüsler de deneme mahiyetinde kaldı, nehir hakkında müspet raporlara rağmen düşünülen projeler tam olarak tatbik sahasına konulamadı. Hatta bu arada Asi Nehri ile Fırat'ın bir kanal ile birleştirilmesi düşüncesi ortaya atılmış, fakat Osmanlı Devlet adamları bazı mülahazalarla buna karşı çıkmışlardır. O günün şartlarında böyle bir teşebbüste teknik bakımdan hemen hemen imkânsızdı. Zaten kısa süre sonra da teşebbüsten vazgeçildi. 1850'den sonra ise Akdeniz'in Basra Körfezi'ne kısmen demir, kısmen nehir yolu ile bağlanması fikri ön plana çıktı. Düşünülen demiryolu, İskenderun Körfezi'nden başlayıp Fırat üzerindeki Caber kalesinin bulunduğu mevkide nehri geçerek Mezopotamya'ya ulaşacak, Bağdad civarına ve oradan da İran Körfezi'ne 37 mil mesafedeki geniş çapta bir ticaret merkezi olan Basra'ya kadar gidecekti. Bu hususla ilgili olarak 1857 yılında gerekli imtiyaz alınmış olmakla beraber, projenin tahakkuk ettirilmesi mümkün olmamıştır. İskenderun Körfezi'ni Basra'ya bağlayacak demiryolu düşüncesi, daha sonra şekil değiştirerek XIX. Yüzyıl sonlarında Haydarpaşa-Bağdad hattı olarak Almanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin iyi niyetle verdiği nehir ulaşımı izninin İngilizler tarafından kısa süre sonra istismar edildiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti üzerinde emperyalist emeller taşıyan İngilizler civardaki Arap kabileleri ile yakınlık kurarak onlara bol paralar vererek isyana teşvik etmişlerdir (Pehlivanlı,2001: 83-85).

Bir toplumun stratejik zihniyeti; içinde kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değer dünyasını da barındıran tarihi birikim ile bu birikimin oluştuğu ve yansıdığı coğrafi hayat alanının ortak ürünü olan bir bilincin, o toplumun dünya üzerindeki yerine bakış tarzını belirlemesinin ürünüdür. Geçmiş kuşatan kadim kavramı da, geleceği belirleyeceği iddiasını taşıyan Devlet-i Ebed müddet kavramı da bu stratejik zihniyetin muhtevasını dokuyan bir tarih ve kimlik bilincini yansıtmaktadır. (Davutoğlu,2009:3)

Bu noktada önemli olan bir diğer husus ise; Hatay'ın, inanç turizmi merkezleri, antik kentleri ve yaylalarıyla turizm potansiyeline sahip bir il olmasıdır. Cami ve kiliseler önemli bir inanç turizmi merkezi olan Hatay'da, dünyanın ilk Katolik Kilisesi olan Saint Pierre Kilisesi bulunmaktadır. Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan Hatay, aynı zamanda dört büyük patriklik merkezinden biridir. St. Simon Stylite Manastırı, Yayladağı Barleam Manastırı ve Keldağı Barleam Manastırı önemli manastırlarıdır. Habib Neccar Cami, Şeyh Ahmet Kuseyri Cami ve Türbesi, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi, Payas Sokullu Külliyesi ve Ulu Cami görülmeye değerdir. Hatay Cami ve Kiliseleri Santa Kiliseler Grubu (Dumanlı-Merkez) Geçmişte önemli bir yerleşme yeridir. Buradaki; Terzil'de St. Theodor Kilisesi, Binatlı'da İlyas Peygamber Kilisesi, İşhan'da St. Kiryaki Kilisesi ve İşhan Pıştoflu'da St. Christopher Kilisesi, Çakallı 'da Çakallı Kilisesi, Çinganlı'da St. Konstantinos ve St. Petros Kiliseleri en önemli olanlarıdır (Artun,2012:154).

İskenderun'un Osmanlı iktisadi hayatındaki yeri yabancıların eserlerine ve hatıralarına konu olmuştur. Portekizli Frey Augustinho d'Azvedo isimli bir Hristiyan tarikat mensubu, Hindistan'dan kara yolu ile dönerken Venedik'e yönelik olarak hazinelerle yüklü altı bin devenin yolda ilerlediklerini ve İskenderun'dan beş büyük Venedik teknesinin yola çıktıklarını gördüğünü yazmaktadır. Avrupalı ticaret erbabı Venediklilerin ve Marsilyalıların ülkelerine yazdıkları mektuplarda çok sık bir şekilde ipekten ve İskenderun'dan bahsedilmektedir. Yine 1599 yılına ait Marsilya yükleme poliçelerinde Avrupa'ya İskenderun'dan, Hindistan cevizi, karanfil gönderildiği yazılıdır (Pehlivanlı,2001: 93).

Osmanlı İmparatorluğu XX. yüzyıl başlarında, değişen siyasi ve ekonomik şartların yarattığı rekabet nedeniyle parçalanmanın eşiğine gelmişti. Devletin, Almanya ve müttefikleri safında I. Dünya Savaşı'na girmesi ve mağlup çıkması, adeta sonun başlangıcıydı. Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile Osmanlı toprakları yer yer işgal edilmeye başlandı. Uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalan İskenderun da stratejik konumu nedeniyle işgale uğrayan yerlerden biriydi (Karakoç,2009: 97-98).

Fransa'nın İskenderun Sancağı 'na yönelik ilgisinin hukuksal çerçevesi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru İngiltere Fransa arasında yapılan "Sykes-Picot Antlaşmasına dayanmaktadır. İngiltere ve Fransa arasında imzalanan bu anlaşma bir esas kabul edilmiş, ve Anadolu'nun güneyinden itibaren Suriye ve Lübnan bölgelerini içine alan coğrafya, Mondros Ateşkes antlaşması ile Fransa'nın işgal alanı haline getirilmiştir (Bırsel ve Duman, 2013:1).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir ticaret ve kültür merkezi görevi yapan Hatay bu önemini günümüze kadar geliştirerek sürdürmüş, kuruluşu Antakya' dan eski olmasına rağmen kent olarak 20. yüzyıl başlarında önem kazanan İskenderun ise 1950' li yıllardan sonra hızlı bir gelişme göstererek Türkiye'nin sayılı ticaret, sanayi ve ihracat merkezlerinden biri haline gelmiştir. Tarihi boyunca çeşitli inançlara sahip pek çok millete ev sahipliği yapan Hatay'da İslam, Hristiyanlık ve Musevi inançları iç içe yaşamakta, cami, kilise ve havra yanyana varlıklarını ve fonksiyonlarını sürdürmektedir. Toplumun sahip olduğu ortak kültür nedeniyle inanç farklılıkları Hatay' da hiçbir zaman problem olmamış, bu farklılıklar kültürel yapının bir zenginliği olarak kabul edilmiştir (Erek,2008: 83-84). Hatay. tarihsel süreç içerisinde konum itibarıyla yabancı güçlerin her dönemde ilgi odağı olmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Politik açıdan değeri paha biçilemez olan Hatay Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Fransa Hükûmeti arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Misakımillî sınırları içinde iken, Türkiye sınırları dışında kalmıştır. Ancak Ankara Antlaşması, İskenderun ve Antakya'yı içine alan Hatay bölgesini Suriye'den ayırarak bölge için özel bir yönetim şekli tanıdı. Buna göre, Sancak (İskenderun) halkı Türk kültürüne bağlı kalacak ve millî kültürlerinin korunması için kolaylık sağlanacaktı. Antlaşmanın hükmüne uygun olarak 8 Ağustos 1922'de Hatay bölgesinde özel bir idare kuruldu. Fransa, 1936 yılında Suriye ve Lübnan üzerindeki manda yönetimini kaldırarak bu iki ülkeye bağımsızlık vermeyi kabul etmiştir.

Fransa Suriye'den çekilince Hatay Suriye yönetimine girmiş oluyordu. Türk hükûmeti 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyetine, 9 Ekim 1936'da da Fransa'ya bir nota vererek Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın İskenderun ve Antakya'ya da tanınmasını istedi. Ancak Fransa Türkiye'nin bu isteğini kabul etmedi. Fransa, meselenin Milletler Cemiyetine sevk edilmesini Türkiye'ye teklif etmesiyle birlikte Türkiye bu teklifi kabul etmiştir.

Milletler Cemiyeti aracılığı ile Fransa ve Türkiye arasında görüşmeler yapılmış ve Türkiye ile Fransa 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de anlaştılar. Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan anlaşma imzalanmıştır. Aynı gün Milletler Cemiyeti Hatay için hazırlanan anayasayı kabul etmiştir. Ancak bu sırada Avrupa'da savaş tehlikesinin gittikçe daha belirgin hale gelmesi Almanya'nın 1938 Martında Avusturya'yı ilhakı karşısında Fransa, Almanya ve İtalya'ya karşı Orta Doğu'da kuvvetli bir Türkiye'ye ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Boğazların Avrupa'da artan

kriz ve uyuşmazlıklar sebebiyle önemi de artmıştır. İşte bu nedenlerden dolayı Türkiye'ye yanaşmak zorunda kalan Fransa Hatay meselesinde tutumunu değiştirmiş ve gelişmeler Türkiye lehinde yön göstermiştir. 4 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa arasında Dostluk Antlaşması imzalandıktan sonra Hatay sorununun çözümü kolaylaşmıştır.

Türk-Fransız yakınlaşmasından sonra yapılan seçimler sonucunda Hatay Türk Devleti'nin Meclisi 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yapmış ve bağımsız devlet için Hatay Cumhuriyeti adını kabul etmiştir. 23 Haziran 1939'da iki devlet arasında yapılan bir antlaşma ile Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir. 29 Haziran 1939'da Hatay Türk Devleti Meclisinin oy birliği ile aldığı kararla Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına katılmıştır.

Bu araştırmanın amacı yaşanan tüm bu süreç içerisinde, 1918-1939 yılları arasında Hatay Meselesinin politik değerlendirilmesini yapmaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Fransızlar, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İngilizlerle birlikte Hatay bölgesini işgal etmiş, Kasım 1919'da İngilizlerin savaş imzalanan gizli anlaşmalar uyarınca bölgeden çekilmesi ve Nisan 1920'de San Remo'da mandaların paylaşılmasından sonra ise bölgeye tamamen yerleşmiştir. Fransa'nın bölgedeki varlığı, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul ettiği, 23 Haziran 1939'da Paris'te yapılan anlaşma uyarınca, 1939'da Hatay'ı terk etmesine kadar sürmüştür. Hatay Meselesi gerek Türkiye Fransa ilişkilerinde gerekse Türkiye Suriye ilişkilerinde günümüze kadar gelen önemli bir dış politika sorunudur. Bu konunun politik değerlendirilmesinin yapılması bölgede yaşanan ve yaşanabilecek sorunların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak araştırmacılar için farklı bir bakış açısıyla konuyu değerlendirmelerinde yardımcı olacaktır. Araştırmanın aynı zamanda literatüre bu bakımdan da katkı sağlaması beklenmektedir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma 1918-1939 yılları Hatay meselesinin politik değerlendirilmesi kapsamı ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında çalışma yapılacak alanların sınırları doğrultusunda kavramsal yapıda literatür inceleme yapılarak, konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar araştırılmış, arşiv belgeleri incelenmiş ve tüm bunların ışığında Hatay Meselesinin Politik Değerlendirilmesi (1918-1939) yapılmıştır. Bu bakımdan çalışmada literatür inceleme ile birlikte betimsel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır.

2. KONU ÜZERİNE YAPILAN ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Hatay meselesi üzerine ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde öncelikle çok sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Ayrıca köşe yazıları ve makalelerde konu başlığı olarak ele alınmıştır. Genel çerçevede önceki yapılan çalışmalara yakın tarihten geçmiş tarihe göz atıldığında Özkaya (2013) “ Entelektüel Bir Kadro Harekatı Olarak Hatay Halkevi dergisi” çalışmasında; İskenderun Sancağı ‘nda, Sancağın Bağımsızlık, Türk kültür mücadelesi ve Türkiye’ye iltihakın gerçekleşmesi yönünde faaliyetler entelektüel bir kadro tarafından yürütülmüştür. Bu mücadelelerin yürütülmesinde ve koordine edilmesinde İltihak sonrası süreçte aynı entelektüel kadro bu defa Hatay Halk Evi bünyesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Hatay Halk Evi, faaliyetlerine Sancak bölgesinin Anavatana katılımın gerçekleşmesinden sonra da gerek Türk Kültürünün yerleşmesi ve gerekse de diğer grupların Türk kültürünü benimsemesi kapsamında çalışmalarına devam etmiştir. Bu çerçevede Halk Evi tarafından yayınlanan Hatay isimli dergi, Hataylıların Türk Kültürü altında birleşmesi ve bu ortak kültürü benimseme konusunda önemli bir vasıta olmuştur. Hatay dergisi bir yıl kadar yayınlanmış ve daha sonra yayımdan kaldırılmıştır. Fakat bu kısa yayım hayatı boyunca döneme ait önemli bilgiler aktarmış ve çalışmalar yapmıştır. Hatay’da, Hatay Halkevi Dergisi, Modern Türkiye’nin kabul ettiği tüm inkılâp hareketlerinin yürütücüsü ve taşıyıcısı olarak görülmüştür. Bu misyon Hatay’ın İltihak ile beraber yaşamın hemen hemen her alanında yeniden yapılandırılmaya çalışılacağı yeni dönemin eğitim kolu, kültür okulu olmuştur. Hatay entelektüellerine önemli bir saha oluşturan Halkevi Dergisi, çağdaş ve modern yaşamı öngören yazılarıyla halkın bilinçlenmesi ve eğitilmesi yönünde faaliyet yürütmüştür. Kemalist ideolojinin ve Atatürk inkılâp hamlelerinin Hatay’ın özgün tarihsel geçmişi ve toplumsal dokusu içerisinde yer almasını sağlayacak yayınlar yapan Hatay Halkevi Dergisi Türkiye ve Misakımillî’ye ait Hatay’ın kimlik ve aidiyet noktasında sesi ve vicdanı olmayı amaçlamıştır. Çalışma Hatay meselesinin ele alınış şekliyle önem taşımaktadır.

Ada (2013) literatürde yapılan çalışmaları şu şekilde dile getirmektedir. “Hatay sorunu, konunun farklı dönemleri ve yönleri üzerine yoğunlaşan araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu ilginin en önemli kanıtı, sayıları azımsanacak lisansüstü ve doktora tezleridir. Bu tezler içinde en The Quesllın of the Sanjak of Alexandretta - A Study in Turkish-French-Syri-an Relations (İskenderun Sancağı Sorunu - Türk-Fransız-Suriye İlişkileri Üzerine Bir İnceleme) başlıklı çalışmasıdır. Çalışmanın ana ama "İskenderun Sorununun ortaya çıkış nedenlerini ve sonradan nasıl Dr. Güçlü, Fransız ve özellikle İngiliz arşiv belgeleri, tanıkların kaleme aldığı anı kitapları ve konu hakkındaki makalelerden yola çıkmıştır. Türkiye ile Fransa'nın Hatay sorunu ile ilgili politikalarını ve ikinci Dünya Savaşı öncesindeki uluslararası gelişmeleri anlatarak genel olarak olayların akışını vermektedir. Bu arada, 1936 yılında Türkiye ile Fransa arasında anlaşmazlık ortaya çıktığında konunun götürüldüğü Milletler Cemiyeti (MC) mekanizmalarının işleyişini de değerlendirir. Güçlü, çalışmasında tarafların tezlerini oluşturan başlıca noktaların anlaşmalardan doğan yanlarına uzun uzadıya değinir. Ancak, Suriye kaynaklarından yeterince yararlanmamış olması başlıkta yer alan "Türkiye-Fransa-Suriye ilişkileri" üçlüsündeki Suriye boyutunu açıkta bırakmaktadır. Sorunla ilgili diğer akademik çalışmalar ise kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: İrfan jabry'nin (Cabiri) sorunu Suriye'deki manda yönetimi ile ilişkisi içinde özetleyen 1940 tarihli tezidir. Jean Elie Barbaro'nun bir yıl sonra sunduğu, sorunun kısa bir hukuksal özetini içeren tezi bununla birlikte," Arthur Philip Steuerwald'ın 1942 tarihli yüksek lisans tezidir. Yine uluslararası hukuk perspektifinden bir çalışma olan Adnan A. Ata'nın tezi, Avedis Krikor Sanjian'ın 1956 yılında hazırladığı doktora tezi/ Walter Charles Bandazian'ın 1967 tarihli doktora tezidir. Bairamian'ın 1960 yılında Ermenistan Bilimler Akademisi'ne sunduğu ve Türk-Fransız-İngiliz kaynaklarının yanı sıra Sovyet arşivlerini kullandığı ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını "sömürgeci alışveriş" olarak değerlendiren çalışmasıdır.”, biçiminde tanılandırmaktadır (Ada,2013:2-3).

Demir (2012) “ Hatay’da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye’nin Politikası (1936-1938)” başlıklı çalışmasında; Ankara Anlaşmasıyla İskenderun Sancağı 'nda manda

yönetimini kuran Fransa, on beş yıl sonra 1936'da Suriye'deki bağımsızlık isteklerini de göz önünde bulundurarak bölgeyi Suriye'ye bağlamak istemiştir. Durumu fark eden Türkiye mevcut şartların yeni bir hukuki zemin meydana getirdiği tezinden hareketle Fransa'nın planına müdahale etmiştir. Bölgedeki Türkler ile irtibata geçerek Sancağın bir oldubittiye getirilerek Suriye'ye verilmesini engelleme yoluna gitmiştir. Netice itibarıyla de toplum Suriye yanlısı ve Türk taraftarı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Sonuçta da çatışma çıkması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye meseleyi Cemiyet-i Akvam'a götürerek uluslararası hukuk içerisinde çözmeyi istemiştir. Kısmen elde ettiği başarılı netice sonrası Fransa ile ikili görüşme siyasetini benimsemiş ve 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti'ni kurdurmaya muvaffak olmuştur. Şeklinde özetle çalışmayı sonlandırmıştır.

Kayıran ve Metintaş (2011) farklı bir bakış açısıyla "Refik Saydam ve Hükümetleri Döneminde Türkiye'nin Dış Politikası" başlığı altında çalışmalarını şu şekilde özetlemişlerdir. Dr. Refik Saydam Hükümetleri döneminde Mihver ve Müttefik Devletlerin Türkiye'ye yönelik politikaları; Türkiye'yi de kendi yanlarında savaşa sokmak doğrultusunda olmuştur. İkinci Dünya Savaşının başlamasından önce 19 Ekim 1939'da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında "Üç Taraflı Karşılıklı Yardım Antlaşması" imzalanmıştır. Dr. Refik Saydam Hükümeti bu antlaşmayı imzalamış olmakla birlikte, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini koparmak istememiş, İttifak Antlaşmasına ek "İki Numaralı Protokol'e antlaşmadan doğan yükümlülüklerin Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile savaşa sürüklemeyeceği hükmünü de koydurmuştur. İtalya'nın savaşa girişi ve Balkanlarda Mihver ilerlemesi karşısında Türk – Alman Sadırmazlık Paktı'nı 18 Haziran 1941 tarihinde imzalayan Cumhuriyet Hükümeti, Antlaşma metnine İngiltere ile daha önce yapmış olduğu "İttifak Antlaşması"nın getirdiği yükümlülüklerinin devam ettiğini de Almanya'ya kabul ettirmiştir. Dr. Refik Saydam Hükümeti'nin dış politikası, Atatürk'ün tespit ettiği "Yurtta barış, cihanda barış" ilkesine uygun bir şekilde yürütülmüştür. Başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve diğer Türk siyasetçilerinin ilkeli ve kararlı tutumları sayesinde, Türkiye savaşın dışında kalmış ve savaşın getireceği büyük yıkımdan korunmuştur. Haziran 1941'de Almanya ile Sovyetler Birliği arasında başlayan savaş da Türkiye'nin dış politika tercihinin değiştiğini göstermiştir. Dr. Refik Saydam Hükümeti, hem İngiltere ile ittifakına sadık kalmış hem de Almanya ile ilişkileri bozmadan Türk dış politikasındaki denge faktörünü yeni koşullarda da sürdürebilmiştir. Türkiye, İngiltere ve Almanya başta olmak üzere Mihver ve Müttefik Devletlerle ticaret yapabilmiş, her iki bloktan da savaş malzemesi alabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, İkinci Dünya Savaşı süresince bir yandan Almanya'nın, öte yandan Müttefik Devletlerin baskılarına rağmen tarafsızlık politikasını sürdürmeyi başarabilmiştir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulması ile ilgili hazırlıkların yoğunlaştığı sırada, ABD ve İngiltere'nin de telkinleriyle 2 Ağustos 1944'de Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesen Türkiye, Şubat 1945'de Almanya ve ardından Japonya'ya savaş ilan ederek Birleşmiş Milletlere katılma hakkına sahip olmuş ve "Demokratik Batı Bloku" içinde yer almıştır.

Şahin (2008) "Türkiye Dış Politikasında Hatay Meselesi" başlığı altında; İskenderun Sancağı (İskenderun – Hatay) Suriye ile birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın nüfuz bölgesine dâhil edilmiştir. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesinde de özel bir statü tanınmakla birlikte Fransız işgalindeki Suriye topraklarına dâhil edilmiştir. II. Cihan Harbinin arifesinde Fransa Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmek isteyince, Ankara duruma müdahale etmiştir. Atatürk büyük gayret ve tavır göstererek önce Suriye ile Türkiye arasında bağımsız bir Hatay Devleti kurdurmaya muvaffak olur. Sonra, Türkiye dünyanın İkinci Cihan Harbine sürüklendiği bu günlerde başta Almanya ve İtalya ile başı dertte olan Fransa'ya Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını kabul ettirmiş ve Hatay Anavatan topraklarına katılmıştır. (23 Haziran 1939). Sonuç olarak; Mondros Mütarekesinden sonra işgale uğrayan, Misakımillî sınırlarında Hatay Türkiye'ye ilhak olunmuştur. Hatay'ın Türkiye'ye ilhakında iki yönlü bir strateji izlenmiştir. Birincisi, Milletler Cemiyetinden de destek alacak olan Suriye'nin ve Hatay'ın bağımsızlığını savunmak ve ilhakı reddetmek, Suriye'ye bağlı olarak belirli şartlarda muhtariyet kazandırarak İskenderun-Hatay dönemin Avrupa siyasi şartlarından faydalanılarak istiklalini kazanmıştır. İkinci aşamada ise daha önceden planlı bir şekilde başta Atatürk olmak üzere diğer Türk siyaset adamları

tarafından alt yapısı hazırlanan sancak bölgesi için Avrupa'da ki en uygun konjonktürün oluşmayı beklemiştir. Fransa'nın Avrupa'da zor durumda kaldığı Avrupa siyasi yapısı üzerine II. Dünya savaşı arifesinde Türkiye'ye bütün safhası ve şartları hukuki bir zemin üzerinde tesis edilmek üzere ilhak olunmuştur. Tanımlamaları ile çalışmayı özetlemişlerdir.

Köni (1989) ise; Hatay sorunu 1936 yılında Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme doğrultusundaki çabaları sonucu ortaya çıkmış ve II. Dünya Savaşının başlangıcında sonuçlandırılmıştır. Hatay sorununu çok daha öncelere götürmek ve bölgenin incelemesini yapmak mümkündür. Ancak. Batılı devletlerle Türkiye arasındaki etkileşim açısından en önemli devre 1936-1939 devresidir. Bir başka yazar aynı devreyi Fransız arşivlerinden yararlanarak incelemiş ve arşivlere, öbür belgelere dayanılarak henüz tam bir araştırma yapılmadığını belirtiyor. Biz de mümkün olan Amerikan arşivlerine bakarak nisbeten Anglo-Sakson gözüyle olaylara bakmak istedik;' bu nedenle bazı kısımlar yeni görüşler taşıyor olabilir. Sonuç bölümü makalede "Bilinçli ve Batılı Devletlerin tutumunu iyi tartan bir dış politika davranışıyla, Atatürk'ün ısrarlı tutumunun da yardımıyla Fransa'nın oyunlarının ve bencil tutumunun üstesinden gelinerek Hatay anavatana bağlanmıştır.", biçiminde çalışmalarını tanımlandırmıştır.

Yazılan tezler incelendiğinde ise Başak, Ü. (2008) " 1890–1939 Yılları Arasında Hatay'da Yaşayan Ermenilerin Faaliyetleri ve Genel Durumları" başlığında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi olarak literatürde yer almaktadır. Bir diğer Yüksek lisans tezi ise Savcı, N. (2007) "Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı" başlığında İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü literatüründe yer almıştır.

3. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN OSMANLI DEVLETİNE VE DÜNYA DEVLETLERİNE ETKİSİ

3.1. I. Dünya Savaşının Osmanlı Devletine Yansımaları

1789 Fransız İhtilali sonrasında gerçekleşen ve Avrupa'nın siyasi haritasını değiştiren Koalisyon Savaşları, 1815'te yapılan Viyana Kongresi ile sonlandırabilmişti. Kongre, Avrupa'da yeni bir güçler dengesi oluşturmak için yapıldı ve oldukça başarılı oldu. Ancak bir süre sonra Avrupa'da iki yeni gücün ortaya çıkması, yaklaşık yüzyıl sürecek olan bu statükoyu sarsan ilk gelişmeler olacaktır. 1870'te İtalya'nın, 1871 'de Almanya'nın birliğini sağlayıp iki büyük devlet olarak ortaya çıkması, Viyana Kongresi ile oluşturulan güçler dengesini alt üst etti. Çünkü Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki mücadelelere, kurulan bu yeni kuvvetlerin ortak olma çabaları eklenince tüm dünyayı etkileyecek bir savaşın çıkması kaçınılmaz olmuştu. Tabi ki bir dünya savaşında, sadece iki devletin Avrupa'da yeni bir güç olarak ortaya çıkması temel sebep değildir. Güçler dengesini etkileyen bu ve benzeri faktörlerin olacağı gibi özellikle siyasi mücadelelerin yanında askeri ve iktisadi çekişmelerin bulunacağı da unutulmamalıdır. İtalya, birliğini sağladıktan sonra ilk olarak sanayisini ve ordusunu güçlendirmek için harekete geçmiştir. Bu doğrultuda, güçlü bir devlet olmanın gereği olarak sömürge sahibi olması gerektiğini bilmekteydi. 1870 yılında Fransa ile yaptığı Sedan Savaşı'nı kazanarak 1871'de siyasi birliğini tamamlayan Almanya da ilk etapta sanayisine ve askeri gücüne önem vermiştir. Zira, kısa sürede güçlü bir kara ordusu kurmuş ve ulusal güç bakımından hemen hemen dünyanın en güçlü devleti olmuştur. Almanya, kendisine hedef olarak Osmanlı Devleti ile Uzakdoğu'yu seçmiştir. "Doğu'ya Doğru" şeklinde ifade edilen devlet politikası ile Osmanlı Devleti'nden bir çok imtiyaz almış ve bu topraklarda etkin olmaya başlamıştır. Bağdat Demiryolu Projesi bunlar arasında en önemlisi idi. İngiltere, en başta askeri ve iktisadi açılardan Almanya'nın bu hızlı gelişimini hoş karşılamamaktaydı. Fransa, Almaya ile yaptığı 1870 Sedan Savaşı 'm kaybederek hem çok değerli madenlere sahip Alsace-Lorraine bölgesini Almanya'ya kaptırmış, hem de yanı başında çok güçlü bir devletin kurulmasına engel olamamıştı. Rusya'nın tarih boyunca gerçekleştirmek istediği en büyük emel, sıcak denizlere ulaşmak ve boğazlara hakim olmak idi (Kurtcephe,2006:87-90)

Osmanlı Devleti, kuruluş ve yükseliş dönemleri de dahil olmak üzere savaşın da bir diplomatik yöntem olarak görüldüğü, savaşın diplomasinin bir uzantısı olarak kabul edildiği "ad hoc" diplomasiyi kullanmıştır. Çünkü askeri olarak çok güçlüydü ve istediğini savaşarak kazanıyordu. Ancak, toprak sisteminin değişmesi, merkezîleşmesi gibi unsurlarla başlayan Duraklama Dönemi ile birlikte güçten düşmeler ve Avrupa'dan tehditler başlayınca diplomasi ve devletlerle ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Yani duraklama dönemiyle birlikte savaşın yerini diplomasi almıştır. Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde yabancı devlet sultanları Osmanlı sadrazamına denk sayılırken duraklama ile özellikle 1606 Zıttoruk Antlaşması ile denklik sağlanmıştır. Aslında diplomasi, savaşlarda başarısızlıklar yaşanınca, hayatta kalmak için bir organizma olarak görülmüştür. Elçiler, önceden antlaşma yapmak, buyrukları bildirmek gibi sebeplerden giderken, bu dönemle birlikte elçilerin gidiş sebepleri de değişmiştir. Artık elçiler, "biz nerede hata yaptık?" sorusuna cevap aramak üzere gönderilmeye başlanmıştır (Kodaman ve Akçay,2010: 87).

Birinci Dünya Savaşı 28 Haziran 1914'te Avusturya Macaristan veliahdının öldürülmesi üzerine başladı. Savaş başladığı zaman Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik gücü oldukça zayıflamıştı. Kısa süre önce İtalya daha sonra Balkan Devletleriyle yaptığı savaşları kaybetmişti. Bu savaşlar gerek maddi gerekse insan kaybı bakımından toplumu derinden etkilemişti. Halk bitkin, yorgun, umutsuz ve yoksuldu. Kaybedilen toprakların acısını unutamıyordu. Halk savaşlardaki yenilginin ve toprak kayıplarının nedenini Osmanlı Devletinin Avrupa'da oluşan blokların dışında kalışında aradığı için yalnızlık duygusundan kurtulmanın yollarını bulmaya yöneldi. Savaş öncesinde İngiltere'yle, Fransa'yla, Rusya'yla bir ittifak antlaşması ortamı aradı ise de olumlu bir sonuç alamadı. Savaşın başlamasına kadar Almanya da Osmanlı Devleti ile

bir ittifaka girişmekten kaçındı. 2 Ağustos 1914 yılında gizli bir antlaşma imzalandı. Osmanlı Devleti'nin amaçları i, üçlü ittifak grubunu oluşturan devletlerin yardımı ile yakın dönemde kaybettiği, halkın çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturduğu toprakları yeniden kazanmak, içine düştüğü yalnızlık duygusundan kurtulmak, Kafkaslar ve İran üzerinden Orta Asya'ya ulaşarak Turan İmparatorluğunu kurmak, halifeye sarsılan otoritesini yeniden kazandırmak, azınlıkların elindeki ekonomiyi Türklerin eline geçirmekti (Doğan,2009:94)

Toplam 8 madde olan 2 Ağustos 1914 tarihli Osmanlı-Alman İttifak Antlaşması'nın en önemli maddeleri şöyledir:

1- Antlaşmaya taraf olan Osmanlı Devleti ile Almanya, Avusturya-Sırbistan Savaşı'na müdahale etmeyecek, tarafsız kalacaklardır,

2- Rusya savaşa katılır ve Almanya da ona savaş açarsa, Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında savaşa katılacaktır,

3- Savaş çıktığında, Osmanlı Devleti'nde bulunan Alman askeri heyetleri Osmanlı Devleti'nde kalacak ve Osmanlı ordusunun sevk ve idaresinde fiili görev alacaklardır,

4- Almanya, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü silah yoluyla da olsa korumayı garanti etmektedir,

5- Antlaşma, 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacaktır. Süre dolmadan önce taraflardan biri antlaşmanın geçersizliğini ilan etmezse, antlaşma tekrar 5 yıl süreyle uzayacaktır.

Antlaşmanın en çarpıcı özelliği, imzalanma tarihi ile antlaşmanın 2. maddesidir. 2 Ağustos 1914 tarihli antlaşmanın 2. maddesi, Osmanlı Devleti'nin savaşa girme şartını, Almanya ile Rusya arasında savaşın başlamasına bağlamaktadır. Almanya'nın 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya savaş ilan ettiği düşünülürse, antlaşmaya imza attığı anda savaşa girmeyi de kabul etmiş oluyordu (Kurtcephe, 2006:95).

Bilindiği üzere, "*Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak*" genel manasıyla ifade edebileceğimiz "*Şark Meselesi*", XIX. yüzyıl boyunca, Batılı devletlerin dış politikasında temel noktayı teşkil etmiştir. XX. yüzyıl başlarından itibaren, Batılılar, bu problemi artık kesinlikle çözmek ve "*Hasta Adam*" diye niteledikleri Osmanlı Devleti'nden koparılacak topraklardan büyük kısmına kendileri sahip olabilmek için, kendi aralarında, ekonomik çıkarların daima önde tutulduğu, kıyasıya bir mücadeleye girişmişlerdir. Nitekim, I. Dünya Savaşı arifesinde, daha 1913 yılı başlarında, Türkiye ile ilgili gizli planlar gündeme girmiş, hayali olarak, imparatorluğun ne şekilde parçalanacağı yolunda hesaplar yapmaya başlamışlardı. Bu dönemde, Batılı devletlerin her biri, Osmanlı topraklarından daha çok pay alabilmek için, birbirlerinden ayrı olarak imzaladıkları ikili gizli antlaşmalarla, her biri diğerini atlatmayı düşünmüşlerdir (Çelik,1999:25).

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin dış politikasını etkileyen önemli bir husus da dış borçlar sorunudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında iç ve dış krizler devam ederken, ödemeler 1914 yılına kadar yine de düzenle yürütülmüştür. Düyun-u Umumiye İdaresi I. Dünya Savaşı (1914-1918) yıllarında kendisine bırakılan yerlerdeki gelirleri toplamaya devam etmiştir. Bunları tahvil sahibi sermayedarlara aktarabilmiş, ancak, Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914 tarihinde Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşına katılınca, İngiliz, Fransız, İtalyan, Rus ve diğer bazı alacaklıların kupon bedellerinin ve taksitlerinin ödenmesi durdurulmuştur. Almanya ise, Osmanlı Devleti'nin savaş giderlerini karşılamak yerine, onu dört yıllık savaş boyunca ve avans vererek 180,5 milyon lira dolayında kendisine borçlandırmış, Avusturya'dan da 2,2 milyon lira dolayında avans alınmıştır. Bununla birlikte, bu borçlar gerek 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması ile gerek 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile sorumlu tutulmamıştır (Özdemir,2009:110).

Bu devletler, bir taraftan da, Osmanlı Devleti'ne bazı maddi çıkarlar vaat ederek yaklaşmak istemiş, gerçekte ise, Türkiye'nin en zengin doğal kaynaklarını denetimleri altına alarak, kendi menfaatlerine en uygun şekilde kullanmak yoluna gitmişlerdir. O dönemin, Amerika Birleşik Devletleri Sefiri, bu konuda ülkesine çektiği telgrafta, Batılı devletlerin çeşitli planlarını ve bunların Osmanlı Devleti'ne önerdiği maddi ve manevi yardımlardan ne gibi çıkarlar umduklarını açıkça ifade etmekteydi. Büyükelçi bu

telgrafında *"İngiltere'nin, Türkiye'ye daha çok borç vermek suretiyle, Mezopotamya'nın güney bölgesinde etkisini arttırmayı planladığını, ayrıca Almanya'nın da, daha önce elde etmiş olduğu, demiryolu imtiyazını genişletmek niyetinde olduğunu "*, ayrıca; Büyükelçi *"Rusya ve Fransa'nın, Osmanlı Devleti'nden elde etmiş oldukları bazı imtiyazları arttırmak gayreti içinde olduklarını da"*, belirtiyordu. Batılı emperyalist ülkeler, *"değer biçilmez bir hazine"* olarak gördükleri Anadolu'ya göz dikmişler, I. Dünya Savaşı başladıktan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırarak, topraklarını aralarında paylaşmak gayesiyle, istilaya dayalı gizli antlaşmalar imzalamışlardı (Çelik, 1999:26).

Savaşın çıktığı ilk günlerinden itibaren İngiltere, Osmanlı Devletinin Merkezi Devletlere eğilim gösterdiğini fark edince, Osmanlı Devletini erkeden vurmak için bütün Arap alemini Osmanlı Devletine karşı ayaklandırmak istemiş ve bunun için de Mekke Şerifi Hüseyin ile temasa geçmişti. Şerif Hüseyin'in Hicaz'ın bağımsızlığını ilan etmek istemesi ve Hilafetin de Padişah'tan alınması hususunda İngiltere'nin kendisine yardım etmesini şart koşması üzerine İngiltere işin üstüne düşmekten vazgeçti. Bunun üzerine Hüseyin Osmanlı Devletine başvurup, Hicaz Emirliğinin babadan oğula geçmek üzere kendisine verilmesini istediysede bu isteği kabul edilmedi. Osmanlı Devleti de savaşa katıldıktan sonra ve savaş gün geçtikçe şiddetlenince, İngiltere Şerif Hüseyin ile anlaşmak için çabalarını arttırdı. Hüseyin, bütün Arap yarımadası ile bütün Suriye'yi ve Irak'ı içine alacak bağımsız bir devlet kurulmasını ve başına da kendisinin geçirilmesini istedi 1915 yılı içinde yapılan uzun müzakerelerden sonra, İngiltere ile Hüseyin arasında 1916 Ocak ayında bir anlaşmaya varıldı. Lübnan hariç, İngiltere Hüseyin'in isteklerini kabul etti (Armaoğlu, 1994:125).

Bu gizli antlaşmalar arasında, Hatay bölgesini en çok ilgilendireni, 3 Ocak 1916'da, Sykes-Picot Sözleşmesi ile güney Anadolu ve Arap topraklarının geleceği hakkında alınan kararları takiben, 9-16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'dır. Bu antlaşmaya göre İtilaf devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu aralarında paylaşıyorlardı. Fransa, Suriye'nin tamamı ile Musul İli, Kilikya ve Orta Anadolu'nun Sivas'a kadar uzanan kısmına sahip çıkıyordu. İngiltere ise, Musul ve Fransa'ya ayrılan topraklar hariç, bütün Irak toprakları ile İran sınırından, Kızıldeniz'de Akabe'ye kadar olan bölgeyi, Hicaz, Necit ile Filistin'in güneyine düşen sınır kesimini alıyordu (Çelik,1995:26). Bağımsız Arap devletinin nüfuz alanı olması ve Suriye'nin kıyı bölgelerinin Fransa'ya verilmesiyle İngiltere Şerif Hüseyin'e karşı iki yüzlü bir oyun oynamış oluyordu (Armaoğlu,1994:126).

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra İngiltere ve Fransa, başta Sykes-Picot gizli Antlaşması ve çeşitli diplomatik girişimler sonucu hazırlanan belgelerin ışığında bölgeyi paylaştılar. Fransa; Suriye ve Lübnan'da, İngiltere ise Irak, Filistin ve Ürdün'de manda rejimleri kurdular. Ortadoğu'nun sınırlarını yapay bir şekilde çizdiler. Özellikle 2 Kasım 1917'de İngiliz Dışişleri Bakanı'nın Siyonist Liderlerden Lord Rothschild'e tarihe "Balfour Bildirisi" olarak geçecek bir mektup göndererek, "Majesteleri Hükümeti'nin Musevi halkı için Filistin'de bir milli yurt kurulmasını olumu mütalaa etmekte olduğunu" bildirmesi yeni sorunların ve çatışmaların kaynağı oldu (Öke,2002:263).

Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun hızla işgal edilmesi, vaat edilen Büyük Arap Devleti yerine Arap topraklarının bölünerek Irak, Suriye ve Filistin'de manda rejimlerinin kurulması Türk-Arap ilişkilerinde yeni bir evrenin başlangıcına işaret etmektedir. TBMM Hükümeti, Suriye'deki gelişmelere kayıtsız kalmadı, bölge halkının kanaat önderleriyle ilişki kurdu ve anti-emperyalist yerel grupları teşvik etti. Emperyalistler tarafından aldatıldıklarının şarkına varan başta Emir Faysal olmak üzere bazı Arap ileri gelenleri Mustafa Kemal Paşa ile işbirliği arayışına girmişlerdir. Bu sürecin ilgi çekici gelişmelerinden birisi de saltanat ve hilafete bağlı bazı Suriyeli Arapların, Fransız mandasına karşı Mustafa Kemal Paşa'yla diyaloga girerek, Suriye, Irak ve Türkiye'yi içine alan bir konfederasyon kurulmasını istemeleridir (Umar,2004:427).

Birinci dünya Savaşı'nda Hatay bölgesini doğrudan ilgilendiren cephe Suriye-Filistin Cephesidir. Osmanlı Devleti'nin Süveyş (Kanalı) üzerine yaptığı askeri hareketin başarısız olması üzerine İngiliz kuvvetleri 1916 yılının sonunda Sina

Yarımadasını geçip Suriye sınırına ulaştılar. Osmanlı ordularının Kanal hareketinde başarısızlığı üzerine buradaki 4.ordu'dan bir kısım kuvvetler Osmanlı Devletine karşı isyan eden Şerif Hüseyin'in bu isyanını bastırmak amacıyla Hicaz'a gönderildi. Ordunun geri kalan kısmıysa Gazze-Şeria-Birüsseba hattında savunmaya çekildi. 1917 Baharında İngilizler Gazze'ye saldırdı. Ve burada birinci ve ikinci Gazze Savaşları yapıldı. İngiliz kuvvetleri Osmanlı Kuvvetlerinin kahramanca savunması karşısında çekilmek zorunda kaldılar. Ancak bir süre sonra mevcut kuvvetlerini takviye eden İngilizlerin Filistin Cephesinde toplanmaları üzerine, Cemal Paşa'nın uyarısıyla Yıldırım Ordularının Irak cephesinde kullanılmasından vazgeçilerek Filistin ve Suriye'de kullanılması kararlaştırıldı. Filistin Cephesinde İngilizler karşısında Osmanlı Devletinin 7, 8 ve 4. Ordu'su bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa 5 Temmuz 1917'de 7. Ordu Komutanlığına atandı. Mustafa Kemal'in komuta ettiği 7. Ordu mevzilerini başarıyla savundu. İngilizler aslında 7. Ordu ve Yıldırım orduları grubunun tümünü yok etme planlarını uygulamaya çalışıyorlardı. Bu askeri hareket karşısında Mustafa Kemal Paşa komuta ettiği ordusunu geri çekmek suretiyle askerın kırılmasını önlemiştir (Doğan,2009:103)

Birinci Dünya Savaşını ve sonrasını etkileyen önemli gelişmelerden biri de ABD başkanı Wilson tarafından yayınlanan ilkelerdir. ABD Başkanı Voodrow Wilson 1918 yılı başlarında muhtemel barış antlaşmalarının hangi esaslar üzerine bina edilmesi gerektiğine dair bir takım açıklamalar yaptı. Wilson'un Muhtelif konferanslarda dile getirdiği bu görüşler 8 Ocak 1918'de Wilson Prensipleri adıyla yayınlandı.

Wilson tarafından 14 madde halinde ortaya konulan prensipleri birkaç madde halinde özetlemek gerekirse;

Antlaşmalar gizli değil açık olacak. Görüşmelerde açık diplomasi ilkelerine uyulacak.

Yenilen devletlere ekonomik kısıtlamalar getirilmeyecek. Başka bir deyişle savaş tazminatı olmayacak.

Sömürgeciliğe son verilmeli ve bunu gerçekleştirmek için yeni bir süreç başlatılmalı.

Osmanlı Devleti'nde Türklerin yaşadığı bölgelerin bağımsızlığı tanınmalı, diğer bölgelerdeki uluslara kesin bir hayat güveni, özgür ve engelsiz tam gelişme imkanları sağlanmalıdır.

Boğazlar bütün devletlerin gemilerine açık olmalıdır.

Devletlerarasında denge kurmak ve büyüklerin küçükleri ezmesine fırsat vermemek için bir milletler teşkilatı kurulmalıdır.

Wilson Prensipleri Osmanlı Devleti için de bir umut kaynağı oldu. Uygulandığı takdirde bize bağımsızlık öngören hükümler sebebiyle Osmanlı Devleti barış konusunda istekli davrandı. Tüm bu yönleriyle Wilson prensipleri yenilen devletlere bir güvence vererek savaşın bitiminde etkili olmuştur (Doğan,2009:108).

İtilaf orduları, 1918 yılı Eylül ayı ortasında, Bulgar Cephesi'ni çökertmişlerdi. 26 Eylül 1918'de barış isteyen Bulgaristan, 29 Eylülde mütareke imzalayarak, savaş dışında kaldığından, Osmanlı Devleti'nin, müttefikleriyle kara bağlantısı kesilmişti. Bulgaristan'ın bu şekilde savaş dışı kalması, diğer müttefiklerinin mütareke istekleri ve Osmanlı kuvvetlerinin cephelerdeki başarısızlığı üzerine, Talat Paşa ve Kabinesi, 4 Ekim 1915'de, mütareke ve barış isteyerek, istifaya karar verdi. Osmanlı Hükümeti, Almanya ve Avusturya- Macaristan ile anlaşarak, 5 Ekim 1915'de, İspanya aracılığıyla, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a başvurdu. Fakat, 5 Ekim-12 Ekim arasında tekrarlanan mütareke ve barış teşebbüslerine bir cevap alınamadı.7 Ekim 1915'de, İttihat ve Terakki Kabinesi, Mebusan Meclisi'nde güven oyu alamadı ve 5 Ekimde Talat Paşa'nın istifası üzerine düştü. Yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Tevfik Paşa, bir hafta içinde bu işte başarılı olamadığı halde ve Meclisteki İttihat ve Terakki çoğunluğuna rağmen, 13 Ekimde Sadaret mührü Talat Paşa'dan alındı. 14 Ekim 1915'de, Ahmet İzzet Paşa, Harbiye Nazırlığı kendisinde kalmak üzere, yeni kabineyi kurdu. İzzet Paşa ve Hükümetinin ilk işi, savaşa son verme çarelerini araştırmak olmuştur (Çelik, 1999: 29-30).

Savaştan ilk çekilen devlet Bulgaristan olmuştur. Müttefikler ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1918'de Selanik Mütarekesi yapılmıştır, Bulgaristan'ın savaştan

çekilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ulaşım imkanı ortadan kalkmıştır. Bu -durum da askeri yardımın gelişini engellemiştir, Osmanlı Devleti içine düştüğü bu zor durum karşısında ateşkes yapma arayışı içine girmiş böylelikle 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır (Doğan,2009:108).

Ada'ya göre İskenderun çıkarması, savaşın sonunda, Osmanlı güçlerinin Eylül 1918'de tümüyle yenilgiye uğramasından ve hatta 30 Ekim'de Mondros'ta mütareke imzalamasından sonra gerçekleşti. Fransız yazar Paul de Veou'ya göre, operasyonun bir Fransız amiralinin komutasında gerçekleşmesini isteyen Fransız tarafını ikna etmek üzere Kitchener Paris'e kadar geldi. 3 Kasım'da İngiliz güçleri İskenderun'u işgal ettiler. Yani, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, galipler arasında bulunan Fransa, Sykes-Picot Anlaşması ile kendisine vadedilen Suriye'de istediğine kavuşmamış durumdaydı. Aralık 1918'de İngiliz Savaş Bakanlığı Kurmay Dairesi'nce hazırlanan bir raporda "... Stratejik açıdan hedefimiz, bizim nüfuzumuz anıtında; siyasi bakımdan ise serbest... Bir Suriye olmalıdır." denmekteydi. Öte yandan, Fransa'nın daha İskenderun işgal edilmeden, Ekim 1918'de 1916 Anlaşması'nın gözden geçirilmesini dolaylı olarak kabul ettiği anlaşmalardır. 1918 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti savaşta yenilgiye uğrayarak bölünme tehdidi altında bulunmakta, 400 yıldır aldığı imtiyazları ülkenin en önemli sermayedarı haline gelmiş olan Fransa ise İngiliz-Arap işbirliğinin arasında sıkışmış gözükmekteydi. Bu ikili konum, yani Osmanlı'nın yenilgisi ve Fransa'nın güçlü müttefiki İngiltere ile onun desteklediği Arap milliyetçiliği arasındaki nispeten güçsüz konumu, savaş sonrasında hem iki ülke arasındaki ilişkileri, hem de Hatay'daki olayların gelişimini doğrudan etkileyecek bir yeni güç dengesi ortaya çıkarıyordu (Ada,2013:21-22).

I.Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile imzalanan Mondros Mütarekesi çerçevesinde, 11 Kasım'dan itibaren İskenderun Sancağı, ardından Çukurova, Antep, Maraş ve Urfa İngilizler tarafından işgal edilecek ve İngilizlerin etkin olduğu "muvakkat askeri idare" kurulacaktır. İşte bu muvakkat askeri idare ilk iş olarak bölgeyi Sancak, Filistin ve Suriye şeklinde üç kısma ayırıp 27 Kasım 1918'de merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen kazalarını içine alan "İskenderun Sancağı" adı altında müstakil bir idare oluşturacaktır (Sofuoğlu,2012:1).

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'daki dengeleri değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Uluslararası hukuk sisteminde de esaslı bir değişikliğe yol açmıştır. Versay Antlaşması'nın 231. maddesiyle savaşın sorumlusu ilan edilen Almanya, topraklarının bir kısmını kaybetmenin yanında savaşı tazminatı ödemek durumunda bırakılmıştır. Savaşı sonrasında Avrupalı Devletlerin dünya siyasetinde sahip olduğu güç nispeten azalmış, Amerika Birleşik Devletleri yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

3.1.1. Mondros Mütarekesi

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşının ardından Ateşkes görüşmelerine katılacak delegelere şu direktifleri vermişti (Tansel,1991:21-22);

1. Yunan Savaş gemileri dışında, boğazlar tüccar ve savaş gemilerine açık bulundurulacak, savaş gemileri Marmara'da iki günden fazla kalmayacak. Boğaz istihkamları Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurulacak. Son teklif kabul edilmezse kontrolör olarak belli bir sayıda İngiliz subayının Boğazlarda bulundurulmasına izin verilecek.

2. Güvenliği sağlayacak kuvvetler dışında, öteki Türk kuvvetlerinin terhisi kabul olunacak.

3. Mütarekenin imzalandığı gün cephelerde saldırı duracak.

4. Osmanlı Devleti'nin idaresine karışılmayacak ve Türk topraklarından herhangi bir noktaya asker çıkarılmayacak.

5. İtilaf Devletlerinden Türkiye'ye para yardımı sağlanmaya çalışılacak.

Türk delegeleri "Peykişevket" savaş gemisi ile 24 Ekim 1918'de Galata rıhtımından hareket etti. Beş oturum süren toplantılar 27 Ekim sabahından itibaren daha önce Osmanlı Devleti'ne verilmemiş olan Mütareke Projesi metninin okunması ile

başladı. Bu metin üzerinde esaslı bir değişiklik yapılamayacağı da hemen anlaşıldı (Tansel,1991:23).

Birinci Dünya Savaşı'nın İmparatorluk Türkiye'sinin siyasi açıdan bitişini ilan eden Mondros Ateşkes Sözleşmesi; Türklerin savaş yıllarında karşılaştıkları krizlerin etkisiyle durumlarını değerlendirmeleri ve kendi başlarına yeni bir devlet oluşturma stratejisini uygulama kararını alma yoluna giriş sürecini hızlandırmıştır. 30 Ekim 1918 günü Limni adasının Mondros kasabasında Agamemnon Zırhlısında İngiltere'nin Akdeniz Kuvvetleri Komutanı Amiral S. Caltrophe (1864-1937) ile Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf (Orbay, 1881-1964) Bey, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet (1876-1920) Bey ve Harbiye Nezaretinden Yarbey Sadık (Güney, 1864-1937) Bey tarafından imzalanan ateşkes sözleşmesi Akdeniz havzasındaki üçüncü efsanevi imparatorluğun bitişini ilan etmiştir. Mondros Ateşkes Sözleşmesi'nde; Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik bölgelerinin derhâl işgali; kalan bazı yerlerin de hangi durumda mutlaka işgal edileceği ve Anadolu ile Kafkasya'nın kaderinin birbirinden ayrılmayacağı açık hükümlere adeta tescil okunmaktadır. Bu silah bırakışma (ateşkes) sözleşmesinde İngiltere ve Müttefikleri için Osmanlı hükümlerinin anıtında Anadolu'da ve Kafkasya'da doğrudan işgal ve potansiyel işgal bölgeleri ile Türk askerî ve milli gücünü tümüyle demoralize eden çok ağır hükümler yanında Ermeniler açısından hükümler konulmuştur. İngiltere ve Müttefiklerinin Osmanlı Ermenileri hakkında stratejik tercih ve heveslerini belirten ve ateşkes sözleşmesinde yer alan bu hayli ilginç hükümler şunlardır: (Özdemir,2010:14-15)

Açık işgal bölgeleri:

Çanakkale ve Karadeniz Boğazları açılacak ve Karadeniz geçişinin sağlanması; Müttefikler tarafından Çanakkale ve Karadeniz Boğazları kafelerinin işgali (Md. 1). Toros tüne sisteminin Müttefikler tarafından işgali (Md. 10). Kafkasya demiryollarının şu sırada Türk denetimi altında bulunan kısımlarını da kapsamak üzere, bütün demiryollarında halkın gereksinimleri gereği gibi karşılanmak koşuluyla, bu hatlarda Müttefiklerin bunları diledikleri gibi kullanmalarını düzenlemek için Müttefik Denetleme Görevlilerinin yerleştirilmesi; bu hüküm Batum'un Müttefiklerce işgalini de kapsamaktadır. Ayrıca Türkiye Bakü'nün de Müttefiklerce işgaline karşı çıkmayacaktır (Md. 15). Mısır'ı da kapsamak üzere Trablus ve Bingazi'de işgal edilen bütün imkânların en yakın Müttefik garnizonuna teslimi (Md. 18).

Potansiyel işgal bölgeleri:

Müttefiklerin kendi pozisyonlarını sarsıcı bir gelişme olduğunda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkı vardır (Md. 7). Türk askerî gücünü paralize eden hükümler: Sınırların denetlenmesi ve iç güvendiğin gerekli askerî birlikler dışında Türk ordusunun gecikmeksizin terhisi (Md. 5). 5. madde uyarınca terhis edilecek Türk ordusunun taşıtlarıyla birlikte araç ve gereçlerinin, silahlarının ve cephanesinin kullanılış biçimi konusunda verilebilecek emirlerin yerine getirilmesi (Md. 20). Müttefiklerin çıkarlarını korumak için Türk İaşe Nezaretine bir Müttefik temsilcinin atanması ve iş bu amacın gerektirdiği bütün bilgilerin verilmesi (Md. 21). Türk esirlerinin Müttefik Devletler emrinde tutulması; askerlik çağı dışındaki Türk sivil esirlerin salıverilmesi (Md. 22). Türkiye bakımından Merkez Devletleri (Almanya ve Avusturya) ile bütün ilişkilerin kesilmesi zorunluluğu (Md. 23). Hicaz'da, Asil'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'ta bütün garnizonların en yakın Müttefik komutanına teslim olması ve 5. Maddede öngörülen düzenin korunması (Türk birliklerinin terhisi) için gerekenler dışında bütün birliklerin Kilikya'dan çekilmesi (Md. 16). Trablus ve Bingazi'deki bütün Türk subaylarının en yakın İtalyan garnizonuna teslimi; bunlar teslim olma emrine uymazlarsa Türkiye'nin bu subaylara ikmal göndermemeyi ve haberleşmeyi kesmeyi taahhüt etmesi (Md. 17). Türk karasularında veya Türkiye'nin işgalindeki sularda bulunan bütün savaş gemilerinin teslimi; Türk karasularında yalnızca kırk görevli küçük geminin kalması (Md. 6). Türk işgali altında bulunan bütün liman ve barınakların Müttefik gemilerince kullanılması (Md. 8). Türk liman ve tersanelerinin gemi onarımı kolaylıklarından Müttefiklerin yararlanması (Md. 9). Türk makamlarının haberleşmeleri dışında bütün telsiz istasyonlarının Müttefiklerce denetimi (Md. 12). Türkler tarafından denizciliğe, askerliğe ve ticarete ilişkin araç ve gereçlerin yok edilmesinin önlenmesi (Md. 13). Ülkenin gereksinimleri karşılandıktan sonra Müttefiklerce Türk

kaynaklarından kömür, akaryakıt ve deniz gereçleri satın alma kolaylıklarının gösterilmesi ve bu maddelerin ihracının yasaklanması (Md.14).

Ermeniler ile ilgili hükümler:

Müttefik savaş esirleri ile gözetiminde veya esir Ermenilerin tamamının İstanbul'da toplanması ve bunların koşulsuz olarak Müttefiklere teslimi (Md. 4). Kuzey Batı İran'da gecikme olmaksızın savaş öncesi sınırların gerisine çekilmesi için daha önce verilen emrin uygulanması; Kafkasların bir bölgesinin Türk birliklerince boşatılması daha önce emir olunmuştu; bu bölgenin geri kalan bölümünün boşatılması oradaki durum Müttefiklerce incelendikten sonra gerek görülürse yapılması (Md. 11). Altı Ermeni Vilayetinde karışıklık çıkarsa; Müttefiklerin, bu vilayetlerin herhangi bir bölümünü işgal etme hakkı mevcuttur (Md. 24). Mondros Ateşkes Sözleşmesi görüşmelerinde Türk tarafı adına müzakereleri yürüten Bahriye Nazırı Rauf Bey'in aktardığına göre; İngilizler; 7. 10. ve 15. maddelere ek olarak yani (I) stratejik açıdan önemli buldukları yerler; (II) Toros tünel sistemi ve (III) bütün demiryollarının denetim açısından Müttefik subaylarının yerleştirilmesi taleplerinden başka "Sis", "Haçın", "Zeytuni" ve "Ayn tap" şehirlerinin de işgalini istemiştir. Osmanlı Baş delegesi Rauf Bey, İngilizlerin savaş esirleri ve Ermeni tutuklu ve esirleriyle ilgili 4. maddenin görüşmeleri hakkında tutulmasını şu şekilde aktarmıştır:

Rus Ordusuna mensup Ermeni esirlerinin daha önce yapılan bir anlaşma ile zaten iade edikmiş oldukları; Türk Ermenilerinden tutuklu bulunanların serbest bırakılmalarına Hükümetçe emir verildiği gibi, Padişah'ın haklarında umumî af ilan ettiğini, bu sebeple bunlara ait şıranın yazılmasına lüzum kalmadığını söyledim., [İngiliz] Amiral, Padişah'ın umumî af ilan etmesinden memnuniyet duyduğunu, ancak Ermeniler hakkında çıkan birkaç dedikodudan heyecanlanan İngiliz umumî efkârını yatıştırmak için bu şıranın yerinde bırakılmasını istedi" "Aynı maddenin Ermeni esi derine ait bir fıkrası da tartışmacılara sebep oldu: Rus, Ermeni harp esirleri serbest bırakıp memleketlerime iade olunmuşlardır. Harp zarureti dolayısıyla tehcir okunan Osmanlı Ermenilerinin de mümkün olduğu kadar kısa bir zaman içinde yerlerine dönmelerini sağlamak. Hükümetçe kararlaştırılmış; hatta tatbikine de başlanmıştır. Bu gibilerden yabancı memleketlere gitmek isteyenlere de mani okunmayacaktır. Bu cihete şıranın silinmesini tekrar talep ederim, dedim. (Özdemir,2010:18-19).

24. maddenin son görüşmesinde de bu anlaşmazlık sürmüştür: Rauf Bey'in anlatımına göre; madde üstündeki tartışmalar uzun bekleyişlerden sonra şu şekli açmıştır:

Amiral, yirmi dördüncü maddenin son fıkrası silinmek suretiyle Ermeni Vilayetinde kargaşalık çıktığında, bu vilayetlerin Müttefik kuvvetleri tarafından işgali hakkının korunması suretinde yazıcı olan düzetilmiş şeklini okudu. [Harbiye Nezareti Temsilcisi] Sadığa Bey, Ermenilerin bu hükümden ümide düşerek, komiteleri vasıtasıyla hemen asabiyete geçip, ortalığı karıştıracaklarından şüphe yoktur. Buna meydan verilmemek için bu madde hiç olmazsa gizli tutulmalıdır dedi.

Amiral Caltrophe, kaygımızı haklı buldu. Fikirlerimizi tasdik etmekle beraber: Wilson prensiplerinin, bundan sonra, anlaşmalara gizli maddeler konmasına elverişli olmadığını hatırlattı. Biz buna itirazı, Wilson'un gizli anlaşmalar yapılmamasını insanlığın şayiası için istenen malum maddesi bizce daha ziyade beşeriyetin aleyhinedir. Bu itibarı bahis konusunda bana, "24. maddenin gizli kalması Wilson Prensiplerine daha uygundur" deyince Amiral de: "Evet", dedi. "Altı Vilayetteki idare tarzını ateşkes müddetince teftiş edecek bir İngiliz heyeti doğuya gönderilirken, bu madde yayınlanırsa, Ermeni istilacılar bunu fırsat sayıp, o vilayetlerin Müttefikler tarafından işgaline vesile olacak bir takım faaliyetlerde bulunabilirler. Bunu önlemek için bu maddenin gizli tutulmasını hükümetime yazdım." 30 Ekim 1918 günü Müttefikler adına İngiltere ile Agamemnon Zırhlısında Ateşkes Sözleşmesi imzalayan Bahriye Nazırı Rauf Bey'in "imzaladığımız mütarekeye bağımsızlığımız ve saltanat hukuku tümüyle kurtarılmıştır," türü iyimser açıklamaları ebedette doğru çıkmamış; 13 Kasım 1918 günü 55 parçalık Müttefik savaş filosu Dolmabahçe önüne demirlemiştir.

Filistin Cephesinde bulunan Osmanlı orduları 1918 yılı Eylül ayı sonarına doğru İngilizler karşısında tutunamayarak geri çekilmeleri, dönemin sadrazamı Mareşal Ahmet İzzet Paşa'nın ifadelerine göre, mütarekenin imzalanmasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Büyük güçlülere ve sıkıntı yetersizliğine rağmen inatla cephelerde direnen Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütareke namesini mecburen imzalamak durumunda kalmıştır. Savaşın son yıllarına doğru sulh anlaşmasının bir an evvel imzalanması konusundaki istek ve temenniler hem resmi devlet erkânı, hem basın kuruluşları ve hem de halk tarafından meydanlarda söylenir olmuştu. Nitekim bütün bu gelişmeler Osmanlı Devletini mütareke nameyi imzalayacağı ortama doğru hızlı sürüklemiştir. *"Mağlup sulh isterse galip onu önce kabul ettireceği mütareke şartları ile emrine bağlar "* diyen Kazım Karabekir Paşa'nın ifadesiyle, *"Osmanlı Devleti bir yerde İngiltere'nin zorlaması sonucu, Mondros mütarekesini imzalamakla her alanda taahhüt altına alınarak, eli kolu bağlı bir şekilde adeta mecalsiz bırakılmıştır."* Mondros Ateşkes Antlaşması ile ülkede bezginlik ve ümitsizlikle birlikte derin bir karamsarlık devri başlamıştır(Türkmen,2000:615).

Toplam 25 maddeden oluşan ateşkes antlaşmasının önemli maddeleri kısaca şunlardır (Doğan,2009:116)

İstanbul ve Çanakkale boğazlarından her iki yönde geçiş serbest olacak ve bu geçişi sağlamak amacıyla iki boğazda da itilaf devletlerinin askerleri kontrolü sağlayacaklardır.

İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri zaman diledikleri yeri işgal edebileceklerdi. (7. madde).

Sınırların içinde kalan askerler terhis edilecek ve sadece iç güvenliği sağlayacak kadar asker bırakılacaktır. Sınırların dışında kalan askerler ise en yakın İtilaf birliğine gidip teslim olacaktır.

Savaş gemileri teslim edilerek uygun limanlarda hapsedilecektir. Bütün limanlar, demiryolları, tüneller ve geçitler İtilaf Devletleri denetimine verilecek ve onların kullanımına açılacaktır.

Her türlü haberleşme ve iletişim araçları İtilaf Devletleri denetimine verilecektir

İtilaf Devletleri, şimdiki 22 ilimizi içine alan Vilayet-i Sitte (altı vilayet)' de (Erzurum, Van, Diyarbakır, Bitlis, Harput ve Sivas) herhangi bir karışıklık çıkarsa buraları da işgal edebilecekti. (24. madde).

Osmanlı'nın elindeki İtilaf Devletleri'ne ait esirler serbest bırakılırken, Osmanlı esirleri serbest bırakılmayacaktır.

Bunun yanında, Mondros Mütarekesi'nin açık olmayan bir takım hükümleri de vardı. Nitekim Osmanlı Heyeti Mondros mütarekesini imza ederken, Boğazlar hariç olmak üzere, Osmanlı ülkelerinden hiç birisinin işgal edilmeyeceğine ve mütareke tarihindeki ileri hattımızın "mütareke hattı" olarak kabul edileceğine inanıyordu. Diğer taraftan mütareke nameyi, iki ordu arasındaki savaşa son veren bir mukavele sayıyordu. İstanbul, İzmir, Musul, İskenderun, Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın işgalleri düşünülemezdi. Batum, Kars, Ardahan'ın boşaltılabilmesi ise kayıt ve şarta bağlanmıştı. Osmanlı idarecilerindeki bu inanç ve kanaate rağmen, İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşması hükümlerine dayanarak 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren Musu'lu, İskenderun ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları ve daha sonra Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal ettiler. Öte yandan, I. Dünya Harbi'nde maddi gücünden çok yoksun olarak birçok cephede ve daima sayıca çok üstün düşmanların karşısında savaşıp, müttefiklerinin de tesiri ile mağlup olan Türk ordusunun, mütareke ile silah, teçhizat ve malzemesinin büyük bir kısmı elinden alınmaya başlandığı gibi, imparatorluğun Türk'ten gayri bütün unsurları birer emperyalistin kucağına atılır., yurt yer yer düşman birliklerince işgal edildi, Anadolu içlerine kadar galip devletlerin temsilcileri gönderildi ve galipler, büyük bir iştah ile "Hasta Adam" olarak vasıflandırdıkları Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmaya başladı (Türkmen,2000:618).

Mütarekeden önceki bir başka gelişme ise, hem bölgede işgalin tamamlanmasını geciktirmesi, hem de daha sonra işgalci güçler arasında giderek derinleşecek ayrılıkları haber vermesi bakımından önem taşıyordu. Nuri Said Paşa yönetimindeki Arap güçleri 1 Ekim 1918'de Şam'a girmiş ve Emir Şayan'ın adına Ali Rıza (el-Rikabi) Paşa vali olarak atanmıştı. Şam'da kurulan Arap hükümeti, Osmanlı'ya karşı ayaklanarak İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa katılan Arap milliyetçilerinin açık bir başarısı idi. Bu sırada, Şerif Hüseyin'e danışmanlık yapan İngiliz Albay Lawrence da Şam'da bulunuyordu. İngiliz birlikleri Karapınar'dan hemen sonra Şam'a girdiler. Ali Rıza Paşa, yardımcısı Şükrü (el-Eyubi) Paşa'yı Beyrut vilayetinde Emir adına yönetimi ele almak üzere Beyrut'a gönderdi. Tüm bu gelişmeler, Sykes-Picot ile çıkarlarını güvence altına almış görünen Fransa'nın, bir yandan işgal ordularının komutasını elinde bulunduran müttefiki -hem de rakibi- İngiltere ile pazarlıkları sürdürürken, öte yandan yeni kurulmakta olan Arap yönetiminin beklenir ve ideallerini savaş sonrasında da hesaba katması gerekeceğine işaret ediyordu (Ada, 2013:26-27).

I. Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti ve özellikle de İttihatçılar, zorunluluk neticesi Ermenilerin sevk edilmesinden dolayı İtilaf Devletleri'nce sert bir şekilde eleştirilmiş, hatta İngilizlerin propaganda amacı yazmış oldukları Mavi Kitap'a konu olmuşlardır. Savaş sırasında Avrupa'daki birçok gazetede Osmanlı Devleti aleyhinde yazılar göze çarpmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti Batıcı devletlerce tasfiye sürecine sokulmuştu. Mütareke ile birlikte Avrupa kamuoyunda özellikle Ermeni lobilerinin etkisiyle Türklerin aleyhine yayınlara hız verilmişti. Yurdun her tarafında başlayan işgallere karşı kendiliğinden kurulan yerel cemiyetlerin yanında, yurt dışında yaşayan Osmanlı vatandaşları da imkânları el verdiği ölçüde Anadolu'daki Türklerin sesini tüm dünyaya duyurmak için faaliyetlere başlamışlardı. Mütareke döneminde, Cemiyeti Akvam'ın merkezi olması sebebiyle İsviçre, Türk karşıtı fobilerin yoğun olarak gözlemlenebildiği, propagandalarını serbestçe yaptıkları bir ülkeydi. Türk karşıtı propagandaya karşı burada yaşayan Türkler de seslerini duyurmak için ellerindeki tüm imkânlarla teşkilatlanmaya başlamışlardı (Mutlu,2012: 67).

3.1.2. Mondros Mütarekesi Sonrası Hatay

Mondros Ateşkes Sözleşmesi ardından birkaç gün bile geçmeden Türk ülkesinde işgalin ne şekilde yaygınlaştırıldığı ile ilgili siyasî ve askerî gelişmeler kısaca şu şekildedir: (Özdemir,2010:20-25)

Amiral Caltrophe, 2 Ocak 1919 tarihinde ateşkes sonrası anlaşmazlıkları ve elbette kendi değerlendirmelerini Londra'ya şu şekilde bildirmiştir:

Türk Hükümetini protesto edip durmak, hem yararsız, hem de onurumuzla bağdaşmaz görünüyor. Bugünkü Kabine (Tevfik Paşa Kabinesi), bize her türlü iyi niyeti gösteriyorsa da onun emirlerine uyumuyor. Kafkasya'da, Kilikya'da Mütarekeye uyumadığını, Ermenilere karşı davranışların ise her zamanki gibi aşırı saldırgan olduğunu görüyoruz. Bu nedene durum yeni biçimde bir eylem gerektiriyor. Kendi aleyhinde delil bulunduğu sanılan kimselerin hemen yakalanıp Müttefik askerî makamlarına teslimini isteme yetkisinin bana verilmesi, en etkin çare olacaktır kanısındayım.

Bu arada 23 Ocak 1919 günü Londra'da İngiliz Dışişleri, Savaş ve Donanma Bakanlıkları ortak toplantısında; "Türk Savaş Suçluları" için bir "İngiliz Planı" hazırlanmıştır. "Ateşkes Hükümlerinin Türkiye Tarafından Uygulanması Konusunda Konferans" başlıklı toplantıda; Ateşkesin, Türkiye'nin stratejik noktalarının işgal edilebileceğini öngören yedinci maddesinin uygulanmasına Türklerin karşı çıktıkları belirtilmiş; Kilikya ve Antep direnişleri bu duruma örnek gösterilmiştir. Alınan bilgilere göre; Yemen, Aşır ve Mezopotamya'da da Türk askerleri teslim olmaktan kaçınmaktadır. Toplantıda "suçlu" Türklerin tutuklanıp cezalandırılmaları konusu da görüşülmüştür, İngiliz Savaş Bakanlığının bir yetkilisi, bu Türklerin İngiliz askerî mahkemelerinde yargılanacağını açıklamış; Batum gibi yerlerde kurulan bu

mahkemelerin meşruluğunun tartışılmamasını istemiştir. Batum'dan başka, Suriye ve Mezopotamya'da da askerî mahkemeler kurulması kararlaştırılmıştır. Bununa birlikte toplantıda bu mahkemelerin Türkiye'de Müttefiklerin işgali dışında kalan yerlerde yakalanan kişileri yargılamaya yetkili olamayacakları, bu gibi kimseler için Malta'ya sürülmek gibi başka tedbirler alınması görüşü benimsenmiştir. Yine aynı toplantıda, Türkiye'ye baskı için, Müttefiklerin İstanbul'u işgal etmesinin Paris Konferansına önerilmesi kararlaştırılmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanlığında hazırlanan eylem planı İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine talimat olarak gönderilmiştir. Bu çerçevede savaş yıllarında görevli Türk askerî ve mülki yöneticileri tutuklanmışlar; böylece bu kişilerin İngiliz askerîleri gözetiminde Malta'ya götürülmeleri süreci başlatılmıştır. Acı bir tarihî gerçektir ki, İngiltere ve Müttefiklerin Anadolu'yu işgal planının uygulanmasında en büyük destek (Türklerle kader birliği içindeki az bir kesim dışında) Osmanlı uyruklarından Ermeniler ve Rumlar tarafından sağlanmıştır. Bu arada çok önemli bir başka dramatik olay daha olmuştur. 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Yunanlar tarafından işgali vatan topraklarındaki sessizliği dağıtmış, kitle gösterilerinin İstanbul'da ve Anadolu'da yaygınlaşmasını sağlamıştır. Anadolu'dan Sultan, Osmanlı Hükümeti ve İngiliz Komutan Amiral Caltrophe'a yüzlerce protesto telgrafi gönderilmiştir. Yalnızca Amiral Caltrophe'a çekilen telgrafların sayısı 675'dir. Denizli, Aydın, Konya ve Burdur'da işgal günü olan 15 Mayıs'ta protesto mitingleri yapılmıştır. 17 Mayıs'ta İstanbul gençliği işgali protesto etmiş; 20 Mayıs'ta Üsküdar'da, 23 Mayıs'ta Sultanahmet Meydanı'nda büyük mitingler gerçekleştirilmiştir. Hristiyan ahalî ise İzmir'in Yunanlar tarafından işgalini sevinç ve coşkuyla karşılamış ve kutlamıştır. Kiliselerin çanları günün her saatinde çalınmış, ayinler düzenlenmiştir (Özdemir,2009:20-25).

Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra 1918 Kasım ayında önce İngiliz, sonra Fransız birlikleri İskenderun'a girdiler. Ancak, İskenderun-Antakya'yı kapsayan bölgenin tümüyle işgali daha uzun bir zaman alacağıydı. Oysa artık mütareke imzalanmış, dolayısıyla operasyon basit bir personel Nakline indirgenmiş gibi gözüküyordu. İşgalin tamamlanamamasının nedenlerinden biri, Mütareke'de, barış anlaşması imzalanana kadar bu toprakların Osmanlı egemenliğinde kalacağının işgal ordusunun komutanının ancak kamu düzenini sağlamaya yönelik tedbirler alacağının öğütlemesi idi. İkinci neden, bölgenin bu toprak üzerinde kalıcı emelleri olmadığını her fırsatta yinelemiş olan İngiliz güçlerinin denetiminde olmasıydı. Bu iki nedene, Osmanlı ordusundan geride kalan birliklerin çekilme konusunda aceleci davranmamaları da ekleniyordu (Ada,2013:25).

Bu çıkar politikadan ve çekişmeler, daha sonra yeni pazarlıkları birlikte farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Fransa için Suriye ünitesi Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşturulmuştur ve doğal olarak bunda İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapıdan gizli anlaşmaların ve en başta da Sykes-Picot Anlaşmasının etkisi vardır. Batılı devletlerin "Doğu Sorunu" olarak adlandırdıktan Osmanlı toprakları üzerindeki paylaşma savaşı ve rekabet, büyük savaşın bir provası gibidir (Yorulmaz,2001:232).

Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'na İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği İtilaf kuvvetlerine karşı Almanya'nın yanında yer alarak katılmış ve savaş sonunda yenilmişti. Savaş haline son veren Mondros Ateşkes Antlaşması doğrultusunda, böge 11 Kasım'dan itibaren İngiliz birliklerince işgal edilmiştir. Sancak'ın dahil olduğu Filistin ve Suriye'de 22 Ekim 1918'de daha çok İngilizlerin etkin olduğu "muvakkat askerî idare" kurulmuştur. Bu idare, işgal altındaki bölgeyi üç kısma ayırmaktaydı. Bu kısımlardan biri olan ve Suriye sahili ile İskenderun Körfezi'nden oluşan Şark mıntıkası Fransız idaresine verildi. Muvakkat askerî idare ilk iş olarak 27 Kasım 1918'de merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen kazalarını içine alan "İskenderun Sancağı" adı altında müstakil bir idare oluşturmuştur. Bu bölgenin idaresinden Fransızların tayin ettiği Kilikya (Çukurova) ve Suriye Yüksek Komiseri General Guruda sorumluydu (Özdemir,2009:26).

Mondros Mütarekesi'nden sonra siyasi amaç ve heveslerini yeniden düzenleyen Hürriyet-İtilaf Fırkasıyla adeta onların yan kuruluşu gibi kurulan Askerî Nigehbân ve İngiliz Muhipleri Cemiyetlerinin muhalif bir tavır çerçevesinde İngiliz himayeciliğini gündeme getirmeleri bu fikrin giderek yaygınlaşmasına neden olmuştur. Hiç şüphesiz

İngiliz Himayeciliği fikrinin yaygınlaşmasında, Türkçe İstanbul ve Alemdar gibi gazetelerin yayınları da en az bu fırka ve cemiyetlerin faaliyetleri kadar, hatta daha ötesi bu fikir doğrultusunda kamuoyu oluşturmada en önemli vasıta rolünü oynamıştır (Tunç,2000:578).

Öte yandan Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasını müteakip Çanakkale Boğazı ve çevresine göz atan İngilizler, burayı Türk kuvvetlerinden tamamen tecrit etmek için harekete geçtiler. Osmanlı hükümetine bu doğrultuda direktifler verdiler. İtilaflar gerekçe gösterme gereksinimi bile duymadan, başta İstanbul olmak üzere Doğu Trakya, Boğazlar, Musul, Çukurova bölgesi ve çevresi, Hatay, Antalya gibi yerleri işgal ettikten başka önemli bölgelere kontrol subayı adını taşıyan birlikler yerleştirdiler. Osmanlı ordusuna yoğun bir terhis ve silahsızlanma uygulaması yapıldı. Silah ve cephaneler koruma altındaki cephanelere koyuluyordu. Özellikle ilk zamanlarda İngilizler ve Fransızlar Türklere sömürge halkı muamelesi yapmaya çalıştılar. Azınlıklardan yana olduklarını belli etmek için onları Türklere karşı ölçsüz davranışlara sevk ettiler (Akşin,2007:119).

Hükümet ordunun terhisi yolunda emir çıkardı, eski İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının yargılanması için mecliste tartışmaları başlattı. Bu tarihlerden itibaren yıldızı giderek sönen İttihat ve Terakki Cemiyetinin yerini, Hürriyet ve İtilaf Fırkası almaya başladı. Zaten dönemin padişahı olan Vahdettin de İttihat ve Terakki Cemiyetinin karşıtı bir politika takip etmekte idi. İttihatçıların diğerlerinin yurtdışına kaçmalarına göz yumması, Ahmet İzzet Paşa hükümeti hakkında çeşitli söylentilerin çıkmasına sebep oldu. Bunun üzerine Ahmet İzzet Paşa 8 Kasım'da istifa etti. Yerine sarayın büyük ölçüde desteğini almış bulunan Ahmet Tevfik Paşa geçti. (Türkmen,2000:622-623).

18 Kasım'da mecliste Tevfik Paşa hükümetinin programı okunacaktı. Sivil giyinen Mustafa Kemal meclise gelerek bir çok mebusla görüştü. Hükümete güvenoyu verilmemesi gerektiğini anlattı. Görüşükleri ona hak verir gibi görünüyordu ne var ki oylamada hükümetin güven oyu aldığı görüldü. Vahdettin kısa bir süre sonra Tevfik Paşa hükümetinden hoşnutsuz kalmaya başladı. Hürriyet ve İtilaf Fırkasının çalışmaları ile Tevfik Paşa hükümeti çekilmek zorunda kaldı ve Hürriyet ve İtilaf'ın desteklediği Damat Ferit Paşa hükümeti kuruldu (Akşin, 2007:120-121).

Bu arada önemi olan bir diğer nokta ise, İhtilalcilik fikridir, başlangıçta hızlı yaygınlaşan Amerikan Mandacılığı ve İngiliz Himayeciliği fikirlerine tepki olarak ortaya çıkmıştı. Bir taraftan Türk İzmir'in işgali, diğer taraftan işgaller karşısında İstanbul Hükümeti 'nine tutumu, bazı Türk aydınlarının sorunu bambaşka, gerçekçi ve Türk maiyetinin ananevi hasiyetlerine uygun olarak aşmasını zorunlu kılmıştır. Gerçi, bazı aydınlar için Amerikan Mandacılığı da, İngiliz Himayeciliği de nihayetinde kurtuluş yönünde birer fikri cereyanlardı. Ancak, neredeyse, bu iki fikir cereyanının yalnızca birbirlerinin alternatifi olabileceği ve bundan başka çözüm yolunun bulunmadığı gibi telakkilerle kamuoyunun yönlendirilmeye çalışılması, bu düşüncelere katılmayan aydınların harekete geçmesini sağlamıştır. Yusuf Razi'nin makalesi "Himaye değil, İstiklâlci" başlığını taşımaktadır. Gerek başlıktaki iade ve gerekse, makalede geçen "Türk-İngiliz dostluk cemiyetinin kurulduğuna ilişkin" cümlelerin verdiği anlam, makalenin, işgallerden çok, himayecilik fikirlerinin yaygınlaşmasından duyulan rahatsızlık nedeniyle yazıldığını göstermektedir (Tunç,2000:580).

30 Ekim 1918' de akdedilen Mondros mütarekesinden sonra Hatay'ın içtimai, siyasi ve kültürel merkezi olan Antakya'da Eşraf denilen aileler arasındaki ihtilaf ve ihtirasları da kabarmaya başladı (Konuralp,1996:4).

Fransızlar İskenderun ve Belende tamamen yerleşip duruma hâkim olduktan sonra Antakya'yı işgal etmek için hazırlığa başladılar. İskenderun'da neşrettikleri beyanname ile de zaten bunu haber vermişlerdi. İskenderun Halep şosesi kuzey ve güneyini işgal edeceklerini, beyannamede sarahatle kaydetmişlerdi. İşte buna dayanarak 17/11/1918 tarihinde yerli Hristiyanların alkışları arasında Antakya'yı işgal ettiler. İşgal öğleden sonra yapılmıştı. O geceyi Fransızlar kışlada geçirdiler. Bütün cemaatler, Arapçılar da dahil olduğu halde, heyetler halinde işgal kuvveti kumandanını ziyaret ettiler (Konuralp,1996:13).

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada, Sancak bölgesi Türk kuvvetlerinin kontrolünde bulunuyordu. Fakat Mondros Mütarekesinin maddeleri gereğince Osmanlı Devleti fiilen tarihe karışmış oluyordu. Çünkü bu mütareke bir ateşkesten ziyade, kayıtsız şartsız bir teslim belgesi niteliğinde idi (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:32).

Neticede Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle imzalanan Mondros Mütarekesi İtilaf devletlerinin Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan gibi Türkiye'ye de hiçbir hayat hakkı bırakmayacak kadar ağır yükümlülükler getirmeyi düşündüklerini gösteriyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptıkları gizli anlaşmaları Osmanlı topraklarını paylaşan İtilaf devletleri Mondros Mütarekesi ile emellerini gerçekleştirecek hukuki dayanağı oluşturmaya çaba harcamışlardır. Mütarekenin. 7. Maddesine dayanarak ülkenin çeşitli yerlerini işgal etmişler ve önemli buldukları noktalara denetim subayları yerleştirmişlerdir. Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca 6 Kasım'da Çanakkale'ye gelen bir İngiliz heyeti ile yapılan anlaşma ile boğazlar İngilizlere teslim edildi. İngilizler; Çanakkale, Musul, Batum, Antep, Konya, Maraş, Bilecik, Samsun, Merzifon, Urfa ve Kars'ı işgal ettiler. İtilaf Devletleri'nin gemileri de, 13 Kasım günü İstanbul Limanı'na demirledi. Amiral Caltrophe' nin, İstanbul'a gelecek İtilaf donanmasında Yunan gemilerinin bulunmayacağına dair Rauf Bey'e verdiği yazılı teminata rağmen Yunan gemileri de vardı. Fransızlar ise; Trakya'daki demiryollarının önemli noktalarını, Dörtyol, Mersin, Adana ve Afyon istasyonlarını işgal ettiler. İtalyanlar önce başkaldırsalar da Yunanistan lehine siyasal gelişmeleri görünce Antakya, Kuşadası, Bodrum, Fethiye ve Marmaris'i işgal ettiler. Konya ve Akşehir'e de bir birlik ile yerleştirdiler. Mondros Mütarekesi'nin 24. Maddesinde, Doğuda bulunan anıti vilayetin Ermenilere bırakılabileceğine ilişkin ima, Ermenileri harekete geçirdi. 30 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerine başvurarak bağımsız bir Ermenistan kurulmasını istediler. Ermeni Patriği de Londra ve Paris'e giderek destek aradı. Mondros mütarekesinden sonra İngilizler, İstanbul Hükümeti'ne başvurarak İskenderun'a çıkaracaklarını, Bölgede bulunan birliklerin komutanının çıkartmayı engelleyici bir tavır alınmaması için durumdan haberdar edilmesini istediler. Gerekçeleri; Halep'teki ordularını beslemek üzere gerekli erzakı İskenderun limanı ve İskenderun Halep şosesinden geçirmekti. Kısacası Mondros Mütarekesi'nin ilgili maddelerini öne sürerek Halep'e erzak götürme bahanesiyle bölgeyi işgal edeceklerdi. Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemani Paşa durum karşısında Başkomutanlığa gösterilen gerekçenin anlamsız olduğunu ve işgali önlemek gerektiğini şu mesajı ile anlatmak istemiştir (Karakoç,2009:99).

İtilaf devletleri, daha önce kendi aralarında yapmış oldukları gizli anlaşmalar gereği yavaş yavaş bölgeyi işgal etmeye başlamışlar ve Kasım 1918'de hem İngilizler hem de Fransızlar İskenderun'a asker çıkararak Dörtyol'u işgal etmişlerdir.

19 Aralık 1918 tarihinde, Dörtyol'da Fransızların işgaline karşı herkesin silaha sarılması Milli Mücadele tarihinde önemi bir yer işgal etmektedir. Milli Mücadele'yi başlatan "İlk Kurşunun" burada atıldığı bilinmektedir. Ermenilerden müteşekkil Fransız birliklerinin Dörtyol'a girmesiyle halk direnişe geçmiştir. 15 Eylül 1919'da İngiltere ve Fransa kendi aralarında "Suriye İtilafnamesi" adıyla anılan bir mukavele imzalamışlardı. Buna göre İngiltere; Adana, Maraş, Antep, Urfa, İskenderun ve Suriye'yi Fransa'ya bırakmış, Musul'u ise kendisi almıştı (Karakoç,2009:99). İngilizler bu suretle, durmadan kaynaşan ve Türkler tarafından mutlaka savunulacağını düşündüğü bir toprak parçasını Fransızlara bırakacak ve onların Arap memleketleri üzerindeki dikkatlerinin dağılmasını sağlamaya çalışacaktı (Tansel, 1991:208).

İskenderun çıkarması, savaşın sonunda, Osmanlı güçlerinin Eylül 1918'de tümüyle yenilgiye uğramasından ve hatta 30 Ekim'de Mondros'ta mütareke imzalamasından sonra gerçekleşti. Fransız yazar Paul de Vêou' ya göre, operasyonun bir Fransız amiralinin komutasında gerçekleşmesini isteyen Fransız tarafını ikna etmek üzere Kitchener Paris'e kadar geldi. Kasım'da İngiliz güçleri İskenderun'u işgal ettiler. Yani, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, galipler arasında bulunan Fransa, Sykes-Picot Anlaşması ile kendisine vadedilen Suriye'de istediğine kavuşamamış durumdaydı. Aralık 1918'de İngiliz Savaş Bakanlığı Kurmay Dairesi'nce hazırlanan bir

Raporda"... Stratejik açıdan hedefimiz, bizim nüfuzumuz altında; siyasi bakımdan ise serbest... Bir Suriye olmalıdır." denmekteydi. Öte yandan, Fransa'nın daha İskenderun işgal edilmeden, Ekim 1918'de, 1916 Anlaşması'nın gözden geçirilmesini dolaylı olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Fransa'nın bu suskun tavrının başlıca nedeni Osmanlı ülkesindeki Fransız çıkarlarıdır (Ada, 2013:21).

Bu gelişmeler olurken, Hatay'ın da içinde bulunduğu Suriye'nin ve genel olarak Ortadoğu'nun geleceği Paris Konferansı'nda yoğun biçimde tartışılıyordu. Eylül ayına gelindiğinde İngiltere Başkanı Lloyd George, Suriye ve Kilikya'nın İngiltere tarafından boşaltılarak Fransa'ya devredileceğine dair bir memorandumu Konsey'e sundu. Bu arada İngiltere, Sykes-Picot'da Fransız bölgesi içinde bulunan petrol yatakları bakımından stratejik öneme sahip Musul'un kendisinde kalacağı teminatını Fransa'dan almıştı (Ada, 2013:32).

Bir müddet sonra 13 Temmuz 1919'da bir Amerikan heyeti İskenderun Sancağına giderek halktan Fransız idaresinden memnun olup olmadığını sorduğunda, başta Belen kaymakamı Mürsel Zâde İhsan Bey'e, kadı Alî Rıza Efendiye, Şih (Şeyh) Hasan Ağa ve bütün kaza halkının Türk idaresini istemeleri Fransızları çok sinirlendirmiş ise de o anda bir şey yapamadılar. Bu arada Amerikan heyetine Fransız idaresinden memnun olduklarını söyleyenler de olmuştu (Sökmen, 1992:21).

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Milli Mücadele hareketi başarılı sonuçlar göstermeye başlamasına rağmen, gerekli hazırlıkların tamamlanamayan Türk ordusu karşısında; Yunan ordusu, 10 Temmuz 1921'de iki ayrı cepheden taarruza geçerek çok üstün bir ağırlık merkezi içermeye muvaffak olmuştur. Türk ordusu bu zor durumdan kendini kurtarmak amacıyla Eskişehir'e kadar çekilmiştir. 18 Temmuz 1921'de Batı Cephesi karargâhına gelen Mustafa Kemal Paşa, durumu yakından görüp inceledikten sonra, ordunun düzenlenip kuvvetlendirilmesine imkân sağlamak amacıyla, Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmesini gerekli görerek, bu yönde emir vermiştir. Bu emir doğrultusunda Türk ordusu; Eskişehir'in de Yunanların eline geçmesiyle Yunanları arasında bir hat bırakmak ve taktik savunma yapmak amacıyla, 25 Temmuz 1921'de Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu not defterinde yer alan bilgiler Kütahya - Eskişehir Muharebelerinin yaşandığı günlerde kaleme alınmıştır (Atatürk'ün Not Defterleri, 2008:1).

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşında, Mondros Ateşkes Antlaşması sonucunda yenilgiyi resmi olarak kabul etti. Suriye'nin durumu hakkında Ateşkes Antlaşmasında herhangi bir madde olmadığı gibi ne olacağı hakkında da bir fikir verilmiyordu. Sadece Suriye'de bulunan Osmanlı askerlerinin en yakın Müttefik komutanlığına teslimi isteniyordu. Faysal Suriye'de kendi hükümetini kurarak yönetimini ve otoritesini tesis etmeye çalışıyordu. Şarkta İngiltere ve Fransa Suriye'nin hukuki statüsünü belirlemede ağır davranıyorlardı. Bölgede savaştan kalan pek çok sosyal sorunun yanında bir de siyasi sıkıntıların varlığı Faysal'ı oldukça zor durumda bıraktı. 1919 Paris Konferansında Faysal ısrarlı bağımsızlık talebi karşılık bulmadı. Savaş esnasında İngiltere'nin Araplara yaptığı vaatler gerçekleştirilmedi. Suriye'de belirsizlik ve karşılık devam etti. Paris Barış Kongresi'nde birçok devletten yardım talep eden şarkta arzu ettiği desteği bulamayan Faysal Suriye'ye dönerek çözümü askeri ve siyasi mücadelede aradı. Faysal Suriye'de bir kongre toplayarak, Büyük Suriye'nin kurulması ve kendisinin karşılık kral ilan edilmesini istedi. Suriye Genel Kongresi'nde Suriye'nin bağımsızlığı Faysal kral ilan edildi. Bu dönemde Faysal, Mustafa Kemal ile de diyaloga geçti ve bir anlaşma imzaladı. 1920 San Remo Konferansı'na Şerif Hüseyin oğlu Faysal'ı gönderdi. Faysal'ın ısrarlı bağımsızlık isteklerine ABD'nin konferansa katılmamasını fırsat bilen İngiltere ve Fransa Ortadoğu'da manda rejimleri kurarak cevap verdiler. Ortadoğu; İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Suriye, Lübnan Fransa'ya, Irak, Ürdün ve Filistin'de İngiliz mandası altına girdi. Fransa'nın Suriye yönetimi uluslararası meşruiyet kazanırken Faysal ve Araplar bir kez daha aldatılmış oluyordu. San Remo Konferansı'nda Filistin'i Suriye topraklarından tamamen ayırdı ve Lübnan'ı da ayrı bir manda yönetimi altında Fransa'ya verdi. Hayâl kırılığın uğrayan Suriyelilerin tepkisini bastırmak amacıyla sert askeri tedbirlere müracaat eden Fransa, Temmuz 1920'de Şam'a girerek Kral Faysal'ı tahtından indirdi ve Suriye'de sıkı bir

askeri idare tesis etti. Fransa Suriye'deki kontrolü eline aldıktan sonra hâkimiyetini sağlamlaştırmak için Suriye'yi parçalama yoluna gitti. Öncelikle Lübnan'ı ayırdı ve Osmanlı zamanındaki topraklarını iki misline çıkararak Suriye'den tamamen kopardı. Ardından Suriye topraklarını eyaletlere bölerek federal bir siyasi yapılanmaya gitti. Fransa, Suriye üzerinde otoritesini tesis edebilmek için Dürzileri de kullandı. Fransa Suriye'de 1920–1926 yılları arasında şiddetli anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşadı. Fransa Suriye'de yeni düzeni kurduktan sonra Milletler Cemiyetine müracaat etti (Demir,2011:695).

3.1.2.1. Sevr Barış Antlaşması ve Hatay

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ni Osmanlı Devleti ile imzalayan müttefikler Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan ile de çeşitli antlaşmalar imzalayarak Dünya Savaşı'na son vermişlerdir. ABD Başkanı Woodrow Wilson, Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Konferansı'nda Türkiye hakkında savaş sonunda Türkiye'nin haritadan silineceğini' iddia etmiştir. Clemenceau, Türklerin uygarlık dışı bir toplum olduğunu, Lord. Curzon, Türklerin bir veba çıbanı olduğunu, ABD Dış İlişkiler Bakanı Caba Dodge ise, 'Türkiye'nin uygarlığın başına bela olduğunu' iddia etmektedirler. Müttefikler bu doğrultuda 'Türkiye'nin Avrupa'dan çıkarımı, Ermenistan kurulması, Araplar Osmanlı'dan kurtarımıdır' ortak düşüncesinde buluşuyorlardı. Ancak parçalanacak olan toprakların paylaşımı konusunda karar vermekte zorlanıyorlardı. İlk olarak Sevr'in temeli 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda atılmıştır. Paris şehri bu tarihte dünyanın her yerinden gelen delegelerle doluydu. Bunların içinde en çok asabiyet gösteren Yunanlılar, Ermeniler, Suriyeliler ve sionistler olmuştur. Konferans ilk olarak Almanya meselesi ile uğraşmış, daha sonra da Wilson'un isteği üzerine bir aylık çalışma süresini de Milletler Cemiyeti'nin kurulması için ayırmıştır. 28 Haziran 1919 tarihinde Alman meselesi çözülünce müttefikler Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ile de savaşı bitiren antlaşmaları da imzalamış ve artık 'doğu meselesi' yani Türkiye ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu işin gecikmesinin ilk sebebi Almanya, ikincisi Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının zorluğu, üçüncüsü de Hasta Adam'ın malı varlığının paylaşılmasında ortaya çıkacak olan anlaşmazlıklar idi. Bu sebeplerden dolayıdır ki müttefikler Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını geciktirmişlerdir. Bu paylaşma meselesi sadece Anadolu, Boğazlar ve Trakya olarak değil, Osmanlı Devleti'nin savaştan önceki topraklarını da kapsamaktaydı. Bu sebeple Irak'ı İngiltere, Suriye'yi Fransa idaresi altına sokan 1916 Sykes-Picot Antlaşması, 1915 Londra Antlaşması Antakya'yı ve 1917 St. Jean de Muarene Antlaşması'yla İzmir'e kadar Güney Batı Anadolu'yu İtalyan yönetimine bırakan antlaşmaların uygulanması konusunda sıkıntılar ortaya çıkmaktaydı. Bunların yanında 1915 tarihi İstanbul Antlaşması ile Boğazları Çarlık Rusya'sına bırakan uygulamanın Rusya'nın savaştan çekilmesi sonucunda nasıl bir değişikliğe uğrayacağı da zor konular arasında yer almaktaydı (Ulusan,2009:236).

Osmanlı Devleti sorununu yani Şark Meselesini çözmek üzere George ve Clemenceau 11 Aralık 1919'da bir araya gelmişlerdir. Fransız Dışişleri bakanlık genel sekreteri Berthelot 25 maddelik bir anlaşma hazırlamıştır. Bu anlaşma 433 maddelik Sevr Antlaşması'nın ilk müsvettesini oluşturacaktır. Adı geçen anlaşmayı görüşmek üzere Curzon ile Berthelot 21 Aralık'ta bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmede Berthelot'un İngiltere'den öğrenmek istediği konu, İngiltere'nin Babıali'yi İstanbul'dan çıkartmakta kararı olup olmadığı olmuştur. Curzon'un Berthelot'a verdiği cevap pek tatminkâr olmamıştır. Üstelik Türkiye'nin yeni başkenti hakkında bile aralarında anlaşamamaktaydılar. Berthelot Konya'yı salık verirken, Curzon ise Bursa üzerinde durmuştur. Osmanlı Devleti üzerinde yapılan görüşmeler Paris'ten sonra Londra ve San Remo'da toplanan konferanslarda da devam etmiştir. 12 Şubat 1920 tarihinde Fransız-İngiliz görüşmeleri II. Londra Konferansı adıyla yeniden başlamıştır. Londra Konferansı, İstanbul, Boğazlar, kapitülasyonlar ve maddi denetim konularında çalışmalarını tamamlayarak bir karara varmıştır. San Remo'da ise sözde Kürdistan ve Ermenistan üzerinde durulmuştur. Nisan 1920 tarihinde toplanan bu konferans

çalışmalarına hemen 19 Nisan'da Kürt Meselesini incelemekle başlamıştır. Netice de bu konferansta İngiltere ve Fransa'nın Sözde Kürdistan taslağına göre; 'sınırları Ermenistan'ın güneyinden Fırat'ın doğusundan geçecek özerk bir Kürdistan kurulacaktır. 22 Nisan 1920 tarihinde müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni Paris'e davet ettiklerinden bir gün sonra 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştır. Bu davetten sekiz gün sonra ise Mustafa Kemani Paşa bir tamim ile TBMM Hükümeti'nin kurulduğunu Avrupa devletleri dış işleri bakanlıklarına bildirmiştir. 11 Mayıs 1920'de Sevr Antlaşması'nın ana hatlarda düşüncelerine başvurulmak üzere devlet adamlarına ve askeri personele dağıtılmıştır. Amiral Sydney anlaşmayı okuduktan sonra barış koşullarının çok ağır olduğunu, Türklerin bu barışı imzalamayacaklarını, eğer imzalayacak bir Türk hükümeti çıkarsa bunun halkın güvenini kazanmamış zayıf bir hükümet olacağını ve bu koşulların uygulanmasının da çok zor olacağını ifade etmiştir. 11 Mayıs 1920 tarihinde Sevr Muahedesi Babialı temsilcilerine tebliğ edildikten sonra çok az bir değişiklik ile Batılı devletler ve İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti'nin temsilcileriyle Fransa'nın Sèvres şehrinde 10 Ağustos'ta imza edilmiştir. Bu iki tarih arasında 22 Haziran 1920'de İngiliz askerlerinin yardımıyla bir Yunan taarruzu meydana gelmiştir. Antlaşma metni Paris, Londra ve San Remo konferanslarından sonra artık iyice oluşmuştur. Nitekim 433 maddelik metin 31 Mayıs'ta İstanbul'a ulaşmış ve Türklerle cevap süresi 26 Haziran'a kadar verilmiştir. Metni incelemeye başlayan kabine, kabul edilemez şartlarını gören ve antlaşmanın sorumluluğunu üzerine almak istemeyenlerin tepkileriyle karşılaşmıştır. Hatta üç bakan bunu imzalamaktansa görevlerinden ayrılmayı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir (Ulus,2009:237-241).

Sevr Antlaşması, dönemin Alman basınında da geniş yankı bulmuştur. Alman basınının ortak kanaatine göre, Sevr Türklerle yapılan büyük bir haksızlıktır ve bu antlaşmanın amacı Türk maiyetini ve devletini tamamen ortadan kaldırmaktır. Özellikle 16 Mart 1921 tarihinde Türkiye'nin Rusya ile yaptığı Moskova Antlaşması'ndan sonra, Rusya'nın Sevr Antlaşması'nı tanımadığı, Türkler'e yakın ilişkiler içinde oldukları, hatta Sevr Antlaşması'nın Lenin tarafından "haydutluk anlaşması" olarak tanımlandığı görülmektedir. Nitekim Atatürk'te Sevr Antlaşması'nın hükümlerini öğrendikten sonra 1 Haziran 1920'de General Kazım Karabekir'e gönderdiği telgrafta şunları ifade etmiştir: (Özbay,2012:4-5)

Devlet ve Maiyetimizin halas ve selameti hakkında garp devletlerinden Hakiki bir muavenet ve inşa umudu kalmadığı üzerinde herkes birleşmiştir. Memleketimizin geleceği Doğu sınırlarımızın Ruslara ve İslam âlemine bitişik olması namütevakkıf olduğu hepimizce muhakkaktır. Bu bitişikliğin herhâlde teminine cidden çalışılacaktır.

1853'ten itibaren "Hasta Adam" olarak tanımlanan Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet hayatına son verilerek mirasının paylaşılması arzusunun, Sevr Antlaşması ile gerçekleştirilmesi düşüncesidir. Sevr Antlaşması; sadece dünyanın en büyük imparatorluklarından biri ve bir Türk İmparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması, devletin adı, idari, askeri ve ekonomik bağımsızlığının ortadan kaldırılması değildir. Ön Asya coğrafyasından, Türk Milleti'nin vardığını dağıtılması, yok edilmesi anlamını taşımaktadır. Sevr Antlaşması, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya ile Müttefik Devletleri Oluşturan Ermenistan, Belçika, Yunanistan, Hicaz (Suudi Arabistan), Polonya, Portekiz Romanya, Sırp – Hırvat – Sloven Devleti Çek-Slovakya devletleriyle Türkiye arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanmıştır. Antlaşma (Özbay,2012:9);

1. bölüm: Miletler Cemiyeti Misakı(Sözleşmesi)
2. bölüm: Türkiye'nin sınırları
3. bölüm: Siyasa hükümler
4. bölüm: Azınlıkların korunması
5. bölüm: Kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin hükümler
6. bölüm: Savaş tutsakları ve mezarlıklar
7. bölüm: Yaptırımlar
8. bölüm: Mahi hükümler
9. bölüm: Ekonomik hükümler
10. bölüm: Hava ulaşımı

11. bölüm: Limanlar, su yolları ve demiryolları

Olmak üzere 11 bölüm ve 433 maddedir.

1920 yılı biterken; Sevres Barış Antlaşması'nın İtalya dışında hiçbir ülkenin parlamentosunda onaylanmaması ilginçtir; Antlaşmada yer alan ağır hükümlerin Türker tarafından zaten kabul edilmeyeceği hiçbir şekilde bir sır değildir. Fransa'da Clemenceau'nun yerine başbakan seçilen Leygues'in 3 Aralık 1920 günü Londra'da Lloyd George ve Kont Sforza (İtalya Dışişleri Bakanı) ile yaptığı görüşmede. Hükümetinin, Türkiye ile barış antlaşmasının bazı hükümlerinin değiştirilerek günün koşullarına uydurulması görüşünde olduğunu söylemesi İngiltere ve İtalya'yı endişelendirmiştir (Özbay,2012:43).

3.2. Batılı Devletlerin Ortadoğu Politikaları

“Toprak” politik sürecin önemli enstrümanlarından biridir. Latince terra, yani “toprak” kökünden gelen territorium, belirli bir coğrafi bağlama (territoriality) işaret etmektedir; coğrafi bağlamda, mekânı kuran en önemli ögenin “sınır” olduğunu göstermektedir. Beşeri anlamda coğrafi bağlamı “bir grup veya kişi tarafından olayları, ilişkileri, insanları etkilemek, kontrol etmek, yönlendirmek üzere belirli bir sahayı, sınırı ve denetleme çabası” olarak tanımlanmaktadır. Bazı yaklaşımlar ise coğrafi bağlamı “mekânın şarkı kesitlere bölünerek düzenlenmesiyle yönetilmesi” olarak ele alınmaktadır. Bu konuda özgün önermeler sunan Henry Lefebvre'e (1974) göre modern anlamda mekân, sadece siyasi yapının zemini değil, siyasi ve sosyal olanın bizzat kendisidir; politika mekân üzerinden yapılır çünkü mekânın bizzat sosyal kurgulanışı politik bir süreçtir. Politik süreç içinde devlet “fiziksel ve söylemsel mekânı” (discursive space) inşa etmektedir (Durgun,2011:13).

Bu bağlamda yüksek önem düzeyine sahip stratejik değeri paha biçilemez olan Ortadoğu üzerine uygulanan politikaların göstergesi konumundadır. Ortadoğu'nun tarih boyunca devam eden çekişme ve çatışmalarının, doğrudan ya da dolaylı nedeni sayılabilecek bölgenin dünyanın egemen güçleri tarafından önemsenmesi durumu, bu önemseyişin ardındaki unsurlarla araştırmaya değer bir nitelik taşımaktadır. Ortadoğu kelimesi, köken itibarıyla Avrupa kaynaklıdır ve hem Batı coğrafyasından uzaklığı ifade eden, hem de Batının siyasal/kültürel değerlerinden farklı bir yapıya işaret eden bir anlam da vardır. Ortadoğu sınırlar çizilmesi zor, geniş ve dar olmak üzere iki anlama işaret eden ve Batıda kendinden olmayanları vurgulayan, Asya ve Afrika'dan etnosentrik olarak bakıldığında ise çok da anlamlı olmayan bir kelimeyi ifade etmektedir. Ortadoğu'nun tanımlanması sadece bir bölgenin coğrafik olarak sınırlarının belirlenmesi sorunu değildir, güç mücadelelerinin kültürel özellikler araç sallaştırarak biçimlendirildiği, üstelik dünyanın neresinden baktığınızla göre değişen kaygan bir zeminde üstün olma sorunudur. Dünyanın en eski medeniyet merkezlerinden Ortadoğu, tarih boyunca siyasal mücadelelerin üzerinde cereyan ettiği önemli yerlerden biri olmuştur. Ortak kültürel/dinsel/etnik unsurlarla barındıran toplumlara sahip olmasına rağmen, yer altı kaynaklar nedeniyle dünyanın egemen güçleri tarafından bölünmelere, mücadelelere ve çatışmalara maruz bırakılmıştır. Bölgenin dünya politikası açısından önemli olmasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi ve kanımca en önemlisi dünya enerji ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu sağlayan petroldür. İkincisi, Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığın bu topraklar üzerinde doğması, bu üç büyük dinin mensuplarla açısından bölgenin sahiplenilmesi sonucunu doğurmaktadır. Üçüncü neden; bölgenin üç kıta arasında kültürel ve ekonomik bir köprü özelliği taşımasıdır (Deniz,2012:170).

Büyük devletlerin rekabet ve ihtirasları devamlı Orta doğu bölgesi üzerinde çarpışmış ve birtakım siyasi, askeri çatışmalara sebep olmuştur. 17. Yüzyıldan itibaren büyük devletler arasına giren ve emperyalist emeller taşıyan Rus Çarı Petro'nun vasiyetnamesinde de Suriye ve Doğu Akdeniz limanları üzerinde durulmakta ve buraların bir şekilde ele geçirilmesi istenmektedir. Rusların sıcak denizlere inme şeklinde formüle edilen bu siyasetleri Hindistan'da sömürgeleri olan ve bu yüzden de Osmanlılar üzerinde planları olan İngilizleri daima dikkatli olmaya sevk etmiştir.

Nitekim 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının sonuçları İngilizleri telaşlandırmıştır. Bu savaşın Osmanlılar aleyhine sonuçlanması ve Ayastefanos Antlaşması ile Rus Çarının vasiyetnamesinde yer alan Doğu Akdeniz limanları ve dolayısıyla İskenderun yeniden uluslararası rekabetin konusu olmuştu. Osmanlı Rus savaşı şimdi Ruslara önemli bir avantaj sağlamıştı. Ruslar Osmanlı Devleti'ne büyük bir darbe vurarak onu çökertecek hale gelmişti. Üstelik bir taraftan Ege'ye çıkmış, diğer taraftan Doğu Anadolu üzerinden İskenderun Körfezini, Dicle-Fırat bölgesini ve Basra Körfezi'ni dolayısıyla da Hindistan yolunu tehdit eder bir duruma gelmişti. Bu durumu önlemek için İngilizler savaşmayı bile göze almışlardı (Pehlivanlı,2001:88-90).

19. yüzyılın sonlarında İngilizlerin şark meselesinde Rusya'yı tek başına bırakmamak için bir taraftan Osmanlı Devleti ile Kıbrıs için bir anlaşma imzalamaları, bir taraftan da Ermeni muhtariyetinin birinci derecede bir savunucusu haline gelmeleri Rusya'nın dikkatini çekti. İngiltere doğu Türk vilayetlerinde muhtar bir Ermeni idaresinin kurulmasını, Rusya'nın bu taraftan İskenderun Körfezi'ne inmesi için bir engel olarak görüyor ve bu sebeple de Ermeni muhtariyeti işini ciddi şekilde ele alıyordu. Bu esnada İngiltere'de "Ermenilere hizmet insanlığa hizmettir" şeklinde sözler sarf ediliyordu (Tansel, 1991:104)

İngiliz Başbakanı Disraeli bir hükümet toplantısında "Akdeniz'deki kuvvetler dengesinin aleyhlerine bozulduğunu söyleyerek Hindistan'dan kuvvet getirilerek Kıbrıs ve İskenderun'un işgal edilmesini" teklif etti. İngiltere'nin bu düşüncesinde daha önce yapılan etütler ve yazılan raporlarda etken olmuştur. 1840'lı yıllarda İngiliz konsoloslu Niven Ken'in yazdığı bir raporda "Doğu Akdeniz'de İskenderun ile Lamaka'nın İngilizler için en uygun liman olduğu belirtilmektedir. İngiltere Doğu Anadolu'da ki Ermeni faaliyetlerine destek olan ve o bölgeyi işgal etmek gibi düşünceleri olan Rusya'nın ancak bu yerlerin işgali ile engellenebileceğini düşünmektedir. Bu düşüncelerle hareket eden İngiltere Kıbrıs'ı işgal etmişse de İskenderun'u işgale şimdilik cesaret edememiştir. Birinci Dünya savaşı öncesi yapılan bazı paylaşma planlarında stratejik bir bölge olarak İskenderun yine gündeme gelmiştir. Alman büyükelçisi Tschirkhy 14 Mayıs 1913 tarihli mektubunda Avusturya'ya, Almanların "Anadolu'daki araziye çıkış noktası olarak İskenderun Körfezi ile Adana- Mersin'i kabul ettiklerini, Ermenistan hariç olmak üzere Anadolu'nun tamamının Almanlar tarafından istenileceğini bildirmiştir". Bağdat demiryolu imtiyazını alan Almanlar, demiryollarının bağlı olduğu liman terminallerinden memnun değillerdi. Mesela Mersin'in gelişme imkânları pek te iyi değildi. Çünkü burası kuzeyde İç Anadolu'dan, güneyde Suriye'den dağlarla ayrılmıştı. Almanların asıl kontrollerine almak istedikleri liman, Halep'ten 110 kilometre uzakta bulunan İskenderun'du. Zira İskenderun limanı Halep aracılığıyla Suriye ve dolayısıyla Basra Körfezi ile bağlantı kurulmasında en ekonomik ve en kestirme bir konuma sahipti. Osmanlı Devleti'nin ekonomik darboğazda olması ve İngilizlerin bundan istifadeye kalkışmaları 21 Mart 1911'de Osmanlıların Almanlarla bazı yeni anlaşmalar yapmalarına sebep oldu. Anlaşmaya göre İskenderun limanı imtiyazı 99 yıllığına Almanlara verildi. Buna karşılık Almanlar İskenderun'da rıhtımlar, vinçler, kömür depoları ve antrepolar yapacaktı. İskenderun İngiliz ve Almanların Orta doğudaki ticari ve siyasi çıkarları korumak için adeta bir üs olarak düşünülmüş ve bu maksatla iki devletin mücadelelerinin konusu olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bu kabil tartışmaların ve planların konusu olduğunu görüyoruz. Yeni Türkiye Emekli Amerikalı Amiral Colby M. Chester'e 10 Nisan 1923'te Demiryolu yapımı için bazı imtiyazlar vermiştir. Amerikalı Chester'in planları arasında "Elazığ'dan İskenderun Körfezi'nde ki Yumurtalık mevkiine bir demiryolu yapılması "da vardı (Pehlivanlı, 2001:88-90).

Yirminci yüzyılın ilk yılları, Osmanlı Devleti'ne bağlı topraklar üzerinde batılı güçlerin niyetlerinin iyice ortaya çıktığı ve bu toprakları paylaşmak amacıyla bir süredir yürüttükleri çalışmaları uygulamaya koydukları yıllardır. Hatay'ın jeopolitik konumu nedeniyle 18. yüzyıldan itibaren bu bölgeye hâkim olmak isteyen ve birbirine benzer amaçları hareket eden Fransa, İngiltere ve Rusya arasında bu yüzyıldan itibaren kıyasıya bir rekabet yaşandığı görülmektedir. İngiltere, Fransa gibi dönemin büyük Devletleri Hatay bölgesini elde ettiklerinde, buraya komşu Suriye, Kilikya (Çukurova) gibi anahtar bölgeleri de kontrol altında tutacaklarını çok iyi biliyorlardı. Bu nedene ticari ve askeri

açıdan çok önemi olan Hatay'a egemen olmak için büyük mücadeleler vermişler ve kendi aralarında kapalı kapılar ardında çetin pazarlıklar yapmışlardır. İngiltere ve Fransa 1. Dünya Savaşı devam ederken yaptıkları pek çok görüşmede genel olarak Osmanlı'nın özelde ise Antakya-İskenderun bölgesinin nasıl paylaşılacağını karara bağlamaya çalışmışlardır. Bu iki devlet 1916 yılı Mart ayında gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot Antlaşması ile Ortadoğu bölgesini paylaşmışlardır. Bu antlaşmaya göre Suriye, Lübnan ve Çukurova bölgesi Fransa'nın nüfuz bölgesine dâhil edilmiştir. Bu antlaşma 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın kaderi ile değişim yapılan en önemli ve kapsamlı antlaşmadır. Bu antlaşma İskenderun Sancağının da kaderini belirleyen antlaşma olmuş, Hatay'ı kimlerin nasıl işgal edeceği burada belirlenmiştir (Hukuk Gündemi,2013:109).

İngiltere ve Fransa; Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesi konusunda gizli Sykes-Picot Anlaşması'nı imzalamışlardır. Ortadoğu'nun paylaşılması sırasında İngiltere, doğrudan Rusya ile sınır komşusu olmak istemediğinden Musul, Erbil gibi yerleşim yerlerini Fransa'ya vermiş, böylece Rusya ile arasına Fransa'yı koymuş, kendisi de Kerkük ve Süleymaniye'yi almıştır. Ancak bir süre sonra İngiltere, Suriye ve Lübnan topraklarına karşılık, daha önce Fransa'ya bıraktığı Musul ve havalisini geri almıştır. Hatay ve havalisi de Suriye toprakları içerisinde sayılmış ve Fransa'ya bırakılmıştır (Karakoç,2009:99).

Bu açıklamalar ışığında İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu Stratejileri alt başlıklarda incelendiğinde;

3.2.1. İngiltere ve Ortadoğu Politikaları

İngiltere Birinci Dünya Savaşı sonrasında, hem Hindistan'daki sömürge yolları üzerinde bulunması hem de petrol varlığından dolayı Ortadoğu'yu denetim altında tutmak istiyordu. Bu düşüncesini, kendisine bağlı bulunacak güçsüz bir Osmanlı Devleti, Batı Anadolu'da Yunanistan, Anadolu'da Kürt ve Ermeni Devletleri, güneyde ise kurulacak olan Arap şeyhlikleri vasıtasıyla gerçekleştirmeyi planlamıştı. Böylelikle hem Rusya'nın önüne set çekilecek hem de bu bölgelerdeki maşalar vasıtasıyla amaçlarına kendini riske etmeden ulaşacaktır. 1919-1923 yılları arasında İngiltere'nin Yunanistan'la bu bölgedeki emperyalist emellerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmasından dolayı Anadolu'da İngiltere ile dolaylı bir savaş yaşanmıştır. İngiltere bu yolla bu bölgenin İtalya'nın yerine daha kolay etkisi altına alacağı Yunanistan'ın eline geçmesini sağlamaya çalışmış fakat bu projesini gerçekleştirememiştir (Bolat,2006: 63).

I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve İngiltere'nin Ortadoğu'nun siyasi haritasını değiştirmeye yönelik çabalarına hız vermesi 400 yıllık beraberliğin sonunu getirdi. Savaşın ilk yıllarında Arapların bir bölümü hilafet ve saltanata sadık kalmalarına rağmen, etkili olan diğer Arap ileri gelenleri ise kendi devletlerinin kurulması anının geldiğini düşündüler. İngiliz güçleriyle birlikte hareket ederek Osmanlı askerlerini arkadan vuran ayaklanmacı Arapların bu tutumu, cephede kendilerini İngilizlere karşı Araplar da dahi olmak üzere bütün Müslümanların koruyucusu olarak gören subaylar tarafından ihanet olarak nitelendirildi. Bu subaylar özellikle uçsuz-bucaksız çöllerde yaralı askerlerin öldürülmesini affetmediler (Karpas,2001:154).

Avrupa'da savaş rüzgârlarının esmeye başlaması üzerine 1912'de İstanbul-Bağdad demiryolu Toprakkale'den İskenderun'a bir hat ile bağlandı. Böylece Osmanlı Devleti de Doğu Akdeniz'e ulaşan demir yolunu askeri amaçlarla kullanabilmek için gerekli imkân kavuşmuş oldu. Osmanlı Devleti başta I. Dünya savaşı içerisinde olmadığı halde yine de müttefiklerin bazı stratejik planlarına hedef olmaktan kurtulamadı ki İskenderun'da bu planlar dâhilinde idi. General Kitchener Çanakkale Boğazı'na çıkarma yapıldığı sırada, Mısır'dan 50.000 kişi getirilerek İskenderun'a da çıkartma yapılmasını teklif etmiştir. Hatta bir kısım yüksek rütbeli İngiliz askerleri İskenderun'un Çanakkale'den daha stratejik bir mevki olduğunu iddia etmişlerdir. Onların iddiasına göre burada elde edilecek sağlam bir askeri mevzi Irak ile Mısır üzerinde kolayca hâkimiyet kurulmasını sağlayacaktır, hem de bu iş için Çanakkale'den daha az bir kuvvete ihtiyaç vardır. İngiliz Mısır kuvvetleri kumandanı da aynı

kanaattedir. Ona göre buradan daha kolay bir sonuç alınacaktır ve bölgedeki Ermenilerde isyan etmek suretiyle İngilizlerin bu harekâtını kolaylaştıracaktır. Ancak bu düşünce ve planlara Fransızlar karşı çıkmışlar ve 13 Kasım 1914'de aldıkları bakanlar kurulu kararı ile tepkilerini göstermişlerdir. 1915'te İngilizler yeniden böyle bir teklifte bulunmuşlarsa da Fransızlar buna da sıcak bakmamışlardır. Çünkü Osmanlı ticari hayatında ve uluslararası ilişkilerinde Doğu Akdeniz limanları önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar arasında İskenderun'un da özel bir yeri olduğunu birçok anlaşmada yer almasından çıkarıyoruz. Osmanlı-İngiliz ticari ilişkilerinde özellikle gümrük resmi muamelelerinde adı sık sık geçen İskenderun'un hatırı sayılır bir ticari faaliyete sahne olduğu görülür. Mesela, İngiltere'ye II. Mahmut devrinde verilmiş imtiyazlar Osmanlı ticari ve iktisadi hayatında önemli bir yeri olan limanlar ve bilhassa ihraç limanları arasında İskenderun'un ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Balta limanı Antlaşması'nın 7. Maddesi gereğince hangi limanlardan hangi mahsulat ihraç edileceği konuşulurken bilhassa Bursa ipeği konusunda ihtilaf çıkmıştır. Aslında ihraç limanlarının tespitinde üretim bölgesine yakınlığına göre bir tespit söz konusudur. Osmanlı Devleti'nin önemli ihraç maddelerinden olan ipek birçok limandan ihraç edilecektir. Bunlar arasında Doğu Akdeniz limanları önemli bir yer tutmakta ve bunlar arasında İskenderun'da zikredilmektedir. İpek ihracı ile alakalı tartışmalardan sonra İngilizler isteklerini kabul ettirmişlerdir. İngilizler ile karşılıklı teati edilen nüshalar her iki tarafında kabulü ile yürürlüğe girmiştir. Burada Osmanlı mallarının ihraç edileceği limanlar arasında yine İskenderun ilk sıralarda yer almaktadır (Pehlivanlı,2001:91).

Hatay'ın da içinde bulunduğu Suriye'nin ve genel olarak Ortadoğu'nun geleceği Paris Konferansı'nda yoğun biçimde tartışılıyordu. Eylül ayına gelindiğinde İngiltere Bakanı Lloyd George, Suriye ve Kilikya'nın İngiltere tarafından boşaltılarak Fransa 'ya devredileceğine dair bir memorandumu Konsey'e sunuldu. Bu arada İngiltere, Sykes-Picot'da Fransız bölgesi içinde bulunun petrol yatakları bakımından stratejik öneme sahip Musul'un kendisine kalacağı teminat altında Fransa'dan almıştı. Bu kararda, İngiltere'yi savaştan sonra yaşadığı sosyo-ekonomik sorunlar kadar, Hindistan ve Mısır gibi sömürgelerinde baş gösteren "self-determination" (kendi kaderini belirleme) hareketlerinin de önemli etkisi vardı. 1919 Ağustosunda Başbakan Lloyd George Avam Kamarası'ndaki konuşmalarda Türkiye ile barış önemini vurgulayarak "İmparatorluğun geleceği, Türkiye konusunda varılacak çözüme bağlıdır" diyordu. Nitekim Eylül ayına gelindiğinde İngiltere ile İstanbul arasında Türkiye'de bir İngiliz mandasına karşılık Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasını öngören bir gizli anlaşma yapıldığı çeşitli kaynaklarca belirtilmektedir (Ada,2013:32).

1815 yalında Viyana Kongresi'nde Şark Meselesi/Doğu Sorunu ilk konu olarak gündeme getirilmiştir. Kongre aslında Napolyon Bonapart'ın altüst ettiği Avrupa siyasi haritasın düzenlemek için toplanmıştır. Ancak konu dönüp dolaşıp Osmanlı Devleti üzerinde yoğunlaşmış ve Şark Meselesi resmen ortaya çıkmıştır. Şark Meselesi XIX. yüzyıl boyunca devam etmiş, Osmanlı Devleti'nin tarihe gömülmesiyle de ortadan kalkmıştır. Düvel-i Muazzama denilen Rusya, Avusturya, İngiltere, Fransa ve Prusya Osmanlı Devleti'nin topraklarıyla paylaşabilmek için yapay bir Şark Meselesi oluşturmuşlardır. Bu devletlere daha sonra 1871'den itibaren Almanya'da katılmıştır. Özellikle İngiltere ve Rusya Şark Meselesinde öncü ve etkili iki devlet olmuştur. Viyana'daki İngiliz baş temsilcisi Lord Castlereagh, 1815 yılı başında kongre sonunda ortaya çıkan ve Avrupa'daki statüyü garanti altına alan genel antlaşma içerisinde Osmanlı Devleti'ne de yer verilmesini önermiştir. Nitekim İngiltere Kıbrıs'ı aldıktan sonra Mısır'ı da işgal etmiştir. Mısır'dan Hindistan'a kadar olan bölgeleri, Suriye'nin bir klasmanla, Arabistan ile Irak'la nüfuzu altına almaya çalışmıştır. Özellikle de Irak'ta gözü olduğu apaçık ortada idi (Ulusan,2009:232).

Ulusan' a göre Ateşli bir Siyonist olan Mark Sykes'in imza koyduğu Sykes-Picot Antlaşması, Sevr için başlangıç kabul edilmektedir. Çünkü Sykes, Çanakkale deniz savaşı yenilgisinden sonra 1 Nisan 1915 tarihinde İngiltere meclis üyesi ve Osmanlı sempatizanla Herbert'e gönderdiği mektupta şunları yazmaktadır;

"Türkiye diye bir şey artık var olmamalı. İzmir Yunanlılarla dolacaktır. Adana İtalyan, Güney Toroslar ve Kuzey Suriye Fransızlara, Filistin ve Mezopotamya (Irak) İngilizlere, geri kalan İstanbul'da dâhil Ruslara verilecektir. Ayasofya'da ve Ömer

Camii'nde Latin ilahileri okuyacağım. Bunu bütün kahraman uluslar şerefine Galce, Lehçe, Keltçe ve Ermenice okuyacağız” demektedir. Sykes'in bu düşünceleri İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında I. Dünya Savaşı sırasında yapılan Sykes-Picot Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Sevr görüşmelerinde bu antlaşma temel olarak alınmıştır. İstanbul'un işgalinden ve son Osmanlı Meclisi'nin dağılmasından önce İngilizler ve Sultan, Milli Müdafaa Teşkilatı'yla ve Mustafa Kemal Paşa'yla İstanbul Hükümeti'ne bağlamak istemişlerdir. Bu hareketin amacı İtilaf devletlerinin milli hareketin İstanbul'a bağlanmasını sağlamak, daha sonra Sultan ile bir anlaşma yaparak bu anlaşmayı mecliste onaylattırmak ve milli hareketi de bu anlaşmaya uymaya mecbur bırakmak idi.

Bu dönemde henüz İstanbul ile ilişkilerini tam olarak kesmek istemeyen Mustafa Kemal Paşa, Salih Paşa'ya Paris'e temsilci gönderilmemesini teklif etmiştir. Salih Paşa'nın da bu öneriyi kabul etmesi üzerine İngilizler bu gelişmeden memnun olmamışlar ve hemen kendi çıkarlarına hizmet edecek olan Damat Ferit Paşa'yla sadarete getirmişlerdir. “Mekke Serifi Hüseyin (Hüseyin bin Ali), İngilizlerin Hindistan yolunu garanti altında tutabilmek ve önemi giderek artmaya başlayan Petrol bölgeleri üzerinde hâkim olabilmek için başlattıkları siyasi operasyonun En önemli piyonu durumundaydı. Alman-İngiliz rekabetinin yol açtığı I. Dünya Savaşı, bölgede İngiliz yönetiminin oldubittilerine zemin hazırlamıştı. Hüseyin'e bir Arap imparatorluğu kurmasına yardımcı olacakları konusunda söz veren İngilizler, diğer yanda Hüseyin'e vaat ettikleri Suriye topraklarıyla Fransa 'ya bahsediyordu. Aslında bu stratejiyle İngilizler Hüseyin'i oyuna getirmiş ve Şerif 'e verecekleri Suriye'nin büyük bir bölümünü 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'yla Fransızlara bırakarak Filistin bölgesinde bir Yahudi millî devleti kurulması için hazırlıklara çoktan başlamışlardır.

Öte yandan Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasına müteakip Çanakkale Boğazı ve çevresine el atan İngilizler, burayla Türk kuvvetlerinden tamamen tecrit etmek için harekete geçtiler. Osmanlı hükümetine bu doğrultuda direktifler verdiler. İşte bunun üzerine Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı ve kıtaları İstanbul'a taşındı. V. Ordu birlikleri de Çanakkale bölgesinden bölgede çok az sayıda Türk jandarması bırakıldı. Daima böyle bir fırsat kollayan İngilizler, 10 Kasım 1918'e kadar bütün Boğaza (Çanakkale) hâkim oldular. İngilizlerin Çanakkale Boğazı ve çevresini kontrol altına almaları üzerine, bu bölgeden uzaklaştırılan V. Ordu bilahare lağvedildi; bu ordunun bünyesinden Çıkan 1.ve 14. kolordular, bilahare Trakya bölgesinde konumlandırıldılar. Bu durum karşısında Osmanlı Hükümeti'nin tutumuna gelince; Padişah İngiltere'nin nüfuzunu kullanarak Osmanlı Devleti'ni yıkımdan kurtarıp, İngilizlerin himaye ve rehberliğinde devlette tam bir hâkimiyet sağlamak istiyordu. Osmanlı Hükümeti temsilcileri için tek çözüm bu idi. Esasen İngilizlerde bu duruma kayıtsız değillerdi. Padişahın kendilerinin Türkiye'de yerleşmelerim için pek arzulu olduğunu ve padişah-halife ellerinde olursa, İslam dünyası üzerinde halifenin nüfuzunu kullanarak “Büyük Bir Ek Denetim” elde edebileceklerini görüyorlardı ki bu noktada “....umutların Allah'a ve İngiltere hükümetine bırakılacağını...” söyleyen Damat Ferit Hükümeti, onların bu düşüncelerini rahatlıkla gerçekleştirebileceklerini göstermekteydi (Türkmen,2000:622).

Yüzyıllar süren Osmanlı hâkimiyetinden yeni çıktığı için bağımsız Devlet geleneği, müesseseleri ve ekonomik yapısal olmayan bölge ülkelerindeki Millî siyasi hareketlerin görünümü de son derece basit ve ilkeldi. Yeni Arap liderleri geleceğe dair kendilerine ait bir görüşe sahip olmadıkları gibi, statükoyu değiştirecek bir tabana da sahip değildi. Zira İngiltere çıkarlarına göre çizilen Ortadoğu sınırları dönemin doğal bir sonucu olarak tarihî temel ve sosyal gerçeklikten çok uzak bir zemine oturtulmuştu (Dağ,2013:19).

İngiltere için zengin petrol yataklarıyla Ortadoğu vazgeçilmez bir öneme sahipti. Ortadoğu coğrafyası, sunmuş olduğu eşsiz saldırı ve savunma imkânları ile İngiltere'nin savunma politikaları için gözden çıkarılamayacak bir konuma sahipti. Bu doğrultuda 8 Aralık 1945 Günü yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında Ortadoğu'nun İngiltere için önemi aşağıdaki şekilde ifade edilmişti: (İrkıçatal,2012:32-33)

İngiltere ve İngiliz İmparatorluğu için hayati öneme sahip bir bölgedir. Burası İngiltere'yi Hindistan, Avustralya ve Uzak Doğu'ya karadan, havadan ve denizden

bağlayan iletişim sistemlerinin düğüm olduğu yerdir; burası aynı zamanda İmparatorluğun ana petrol kaynağıdır. Burası Süveyş Kanalı ve onun terminal limanlarıyla: İskenderiye'de bulunan İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki ana deniz üssünü; Irak ve Güney İran'daki petrol yataklarına, Abadan'daki liman ve Tesisleri, Kuzey Irak'tan Hayta'ya uzanan petrol boru hattına ve Abadan'daki liman tesisleri Akdeniz'den Filistin, Ürdün ve Irak üzerinden Basra Körfezi'ne uzanan bütün İletişim hatlarını içermektedir. Rapor aynı zamanda İngiltere'nin bölgede karşılaşmakta olduğu zorluklardan da bahsetmekteydi. Raporda en önemli sorun olarak bölgede yükselmekte olan Arap milliyetçiliği ve bunun gerekli politikalarının uygulanmasındaki etkilerine dikkat çekilmekteydi. Bu durum rapora aşağıdaki şekilde yansımıştır:

Araplar, her an değişebilmekteler ve İngiltere'nin Arapların Menfaatlerine zararlı olarak görülebilecek herhangi bir hareketi, onların bize karşı olan duyguları da bir gecede değiştirebilir. Maalesef Filistin'in geleceği Araplar nazarında oldukça önemli ve kuruluşunun Arap devletlerinin karşı oldukları Ortadoğu politikalarının uygulanmasına karşı koyma yönündeki isteklerini büyük ölçüde artırdığı Arap ligi için önemli bir gösterge konusu olarak değerlendirilmekte. Bizi, güvene ihanet etme suçlaması ile karşı karşıya bırakabilecek böyle bir siyasetin uygulamaya konulması ciddi şekilde pozisyonumuzun altını oyacaktır. Ve sadece Arap ülkelerinde geniş çaplı karışıklıkların çıkmasına değil aynı zamanda İmparatorluk menfaatlerimizin büyük ölçüde bağlı olduğu işbirliklerini çekmelerine de sebep olabilir.

Tedder, İngiliz Milletler Topluluğu'nun savunması için İngiltere'nin Savaş zamanı Ortadoğu'dan savaşa müdahil olabilmesinin hayati öneme sahip olduğunu altını çizdi. İngiltere'nin barış zamanında bir ayağının olmasının zorunlu olduğunu, çünkü bu olmadan savaş zamanı gerektiğinde burada güçlü bir askerî varlık göstermelerinin mümkün olmadığını belirtmekteydi. Gelecekte Hindistan'la bu şekilde bir askerî konuşlandırma için kullanmanın mümkün olmayacağını, bu yüzden İngiltere'nin Ortadoğu'da diğer üsleri de elinde tutmasının çok daha önemli olduğunu vurguladı (İrkiçatal,2012:35).

Orta Doğu coğrafyası çok eski çağlardan itibaren İnsanlık için önemli merkezlerin başında gelmiştir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması ve tek tanrılı dinlerin merkezlerinin burada bulunması Orta Doğu'yu ekonomik ve politik alanda önemli kılmıştır. Ortadoğu, birçok medeniyetin doğuşuna ve gelişmesine de ev sahipliği etmesiyle tarihsel önemini asla yitirmeyen bir bölgedir. Orta Doğu'yu önemli kılan olgulardan biri 17 Kasım 1869'da uluslararası ulaşım açılan Süveyş Kanalı'dır. Süveyş Kanalı, Mısır topraklarında bulunan ve Akdeniz ile Kızıldeniz'i birleştiren 161 km uzunluğunda yapay su yoludur. Bu yol Uzak Doğu'ya giden gemilerin yolunu kısaltmaktadır. Bugün için Ortadoğu'yu asıl önemli kılan ise 1800'lerin sonlarla doğru keşfedilen Orta Doğu petrolü olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren büyük aktörler sahneye girmiş ve Orta Doğu petrolünü yönetme hamlelerinde İngiltere ve bunun yanında Fransa başrolleri paylaşmıştır.(Yiğit,2013:10)

Akdeniz yolunun İngiltere için stratejik bir önem kazanmaya başlaması özellikle XVIII. asrın Ortalarından itibaren Hindistan ve Basra Körfezine yerleşmeye başladıktan sonra olmuştur. Bu nedenledir ki, İngiltere bir taraftan Rusya'nın Akdeniz'e inmesini önlemek için Osmanlı ile ittifak yaparken öbür taraftan Fransa 'ya karşı üstünlüğünü korumak için 1798'de Seylan, 1810'da St. Helen adası, 1819'da Singapur ve 1842 yılında da Hong Kong gibi bölgeleri ele geçirerek Hindistan'ın batı ve güney hudutlarına emniyet altına almak istemiştir. İngiltere daha sonra Afrika ve Asya kıtaları arasındaki sömürgelerini birbirine bağlamak ve Hindistan yolunu güvenlik altına almak için önce 1878'de Kıbrıs'a yerleşmiş ve daha sonra da 1881 yılında Mısır'ı işgal etmişti. Süveyş Kanalı'nın kontrolünü 1875 yılında ele geçirmiş olan İngiltere böylece Akdeniz ve Kızıldeniz istikametinde Hindistan yolunu emniyet altına almıştı. Bundan sonra İngiltere'nin bir diğer stratejik hedefi Hindistan'ın arka bahçesi durumunda olan Basra Körfezini kontrol etmek ve Akdeniz'le olan bağlantısını sağlamaktı. İngiltere 17.asırdan beri Basra koylarında nüfuzunu sağlamlaştırmış ve zamanla Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki ticaret ve ulaşım ile tümüyle ele geçirmişti. 1. Dünya Savaşından sonrası

dönemde ise, İngiltere Basra Körfezinde güvenliğini sağlamlaştırmak için Güneydoğu Anadolu'da üslere ihtiyaç duymakta idi. Ayrıca bu bölgede kuracağı üslar Mısır ve Süveyş'in savunmasında bir hareket üssü olarak kullanılabilecekti. Bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı Devletine karşı takip ettiği geleneksel siyaset değişmeye başlamıştı. 1791 yılından beri İngiliz Hükümetleri Rusya'nın Akdeniz'e ve Orta Doğu bölgelerine yayılma ihtimaline karşı Osmanlı Devletini desteklemişlerdi. İngiltere Berlin antlaşması esnasında Osmanlılara verdikleri diplomatik desteğe karşılık Kıbrıs adasını geçici olarak işgal etmişti. Bu adım İngiltere'nin Osmanlıya karşı geleneksel bakış açısının değiştiğine dair önemli bir işaretti. İngiltere, Osmanlı Devletinin korunması siyasetiyle Ruslara karşı Hindistan ve Akdeniz'deki menfaatlerinin korunamayacağını düşünmüş ve bu bölgeleri güvenlik altına almak için önce Kıbrıs'ı sonra da 1882 yılında Mısır'ı işgal etmişti. Böylece Osmanlı Devleti'nin dağılması artık İngiltere için bir problem olmayacaktı. Bundan başka Osmanlı Devleti'nin doğusunda İngiliz Himayesinde kurulacak bir Ermenistan İngiltere tarafından Rusya'ya karşı tampon bir bölge olarak da kullanılabilecekti. 1880 yılında İngiltere'de Liberal Hükümetin başkanlığına geçen William Edward Gladstone Hristiyan azınlıkların haklarını korumak bahanesiyle Osmanlı Devleti içindeki ayrılıkçı hareketlere destek vermiş ve Türk düşmanlığına dayalı bir politika takip etmeye başlamıştı. Bu genel siyaset içinde Ermeniler konusuna da el atan İngiltere böylece Rusya'nın yerini almış olmaktaydı. Syces-Picot antlaşmasına göre her ne kadar Antep, Urfa ve Maraş bölgeleri Fransızlara verilmiş ise de İngilizler buralarla işgal ederek aslı hedefleri olan Musul'u elde edebilmek için pazarlık konusu yapmayı planlamışlardı. İngilizlerin Maraş'ı işgal etmelerinin bir diğer sebebi de bu şehrin Musul ve Suriye istikametinde olabilecek her hangi bir taarruza karşı sahip olduğu jeopolitik konumdur. Maraş dağlık bir coğrafi yapıya sahip olduğu için savunma yapmak için çok elverişli bir bölge idi. İngilizlerin Güney Anadolu'yu işgal etmelerinin bir diğer amacı da bölgede bölücülük yapmak ve kendilerine yandaş tampon bir bölge oluşturmaktır (Bilgin,2004:609-613).

İngiltere'nin Ortadoğu stratejilerinde önemli bir nokta da Ermenistan idi. I.Dünya Savaşı başladığında İngiltere Ermenilerin yaşadığı bölgelerle ilgilenmemektedir. İstedığı Musul petrolleri ve Boğazlar idi. Bu nedenle Fransa ve Rusya ile çıkar çatışmaları aynı zamanda Doğu Anadolu bölgesinde ilgilendiği tek Nokta Musul'u güvence altına almak için tampon bölgeler yani bağımsız Ermenistan ve Kürdistan istemektedir. Çünkü bu bölgede güçlü bir devletin varlığı yerine kendi kontrolünde küçük devletler istemektedir. Bu amaçla da İngiltere yeni bir çözüm yolları önermişti (Kodaman,2002:10):

1) Türk egemenliği altında bir Ermeni Hükümeti kurmak. Bu proje ikinci bir Bulgaristan yaratmak demektir ki, bu yeni huzursuzluklarla gündeme getireceğinden çözüm yolu değildi.

2) Uluslararası denetim altında Ermenistan kurmak. Bu da bir takım sorunlar çıkarlar ve ilerde Almanya'nın bundan yararlanması mümkün olabilirdi.

3) Ermenistan'ın tümünü Rusya'ya vermek, bu çözüm şekli de birçok yerlerin Rus siyasal yönetimine girmesini gerektirirdi, dolayısıyla kabul edilemezdi.

4) En iyi çözüm yolu, Ermenistan'ı Rusya ile Fransa arasında paylaşmak, bu iki devletin egemenliği altına sokmaktır.

3.2.2. Fransa ve Ortadoğu Politikaları

Fransa 18.yüzyıldan itibaren Ortadoğu ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Fransa'nın bölge ile ilgilenmesi ekonomik çıkarları açısından çok büyük bir önem taşıyordu. Zira sanayisini tekstil üzerinde inşa eden Fransa bu sanayinin ham maddesi olan pamuğun % 90'ından fazlasını Amerika ve İngiltere'den ithal etmekteydi. Fransa bu iki devlete bu anlamda bağımlılıktan kurtulmak gayesiyle pamuk açısından zengin olan bu bölgeye yerleşmek veya bu amaçla en azından bir köprübaşı elde etmek istiyordu (Sofuoğlu ve Dağıstan,2008:5).

İskenderun Sancağı bir toprak parçası olmaktan önce bir kavşak, Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan ve Belen boğazından Güneydoğu Torosları aşan büyük yolun

zorunlu olarak geçtiği yer ve Akdeniz ile çöl arasında İskenderun limanı bağlantısı ile yapılan büyük doğu ticaretinin mal yükleme merkeziydi. Bu sebeple gerek ticaret yolları, gerekse Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından jeostratejik öneme sahip zengin bir bölge olmasından dolayı XVIII. Yüzyıl başlarından itibaren Fransa'nın göz diktiği bir yer olmuş; bölgeye eğitim, sağlık, din ve demiryolu alanlarında yatırım yaparak nüfuzunu yerleştirmeye çalışmıştır (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:31).

17. yüzyıl başlarında Doğu ticaretinde Halep önemli bir yere sahip olup 200.000'den fazla nüfusu vardı. Bağdat, İran ve Hindistan ile yapılan ticaret bu dönemde Halep üzerinden gerçekleşiyordu. 1612'de Halep'teki Fransız halkı İskenderun'a taşınmıştır, İskenderun'un ayrıcalığı ise bütün Suriye kıyısının tek limanı olmasıydı. Diğerleri ise sadece gemilerin az çok güvenilir demirleme yerleri yani açık limanlardı. Doğu Akdeniz bölgesi bilindiği üzere geleneksel Doğu-Batı ticareti bağlantısının gerçekleştiği en önemli alanlardan biriydi. Keşişlerle yeni yollar ve yeni ticaret alanları ortaya çıksa da "Levant" denilen bu bölge tarih boyunca ekonomik, siyasi ve stratejik açıdan önemini korumuştur. Fransa kaynaklarının 20. yüzyıl başlarında Suriye için oldukça geniş bir Sınır tanımlaması vardır. Bu sınırların Fransa çıkar bölgesini ifade ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre Suriye, batıda Akdeniz'den doğuda Şam'a, güneyde Kızıldeniz körfezi ve Akabe limanına doğru yönelen ve El-Ariş'ten itibaren belirlenen bir sınır içinde Anti Toroslardan Toroslara uzanan bölgeyi içermektedir. Fransızlar için ekonomik ve siyasi açıdan çok önemli olduğu bilinen bu alanın Kilikya olarak bilinen bölgeyi de kapsayacak şekilde genişletildiği ve batı sınırının Antalya bölgesine kadar dayandığı görülmektedir. Fransız hükümetleri Suriye'yi tıpkı İstanbul ve Boğazlar gibi çok büyük öneme sahip bir bölge olarak değerlendirmeyordu. Suriye bölgesi Fransız diplomasisi açısından geleneksel bir eylem alanı olmuştu. Ayrıca Fransa donanmasının rahatlıkla ulaşabileceği bir konumdaydı. Bu nedenle Fransızlar, Suriye bölgesini bir gün toprak isteğinde bulunabilecekleri ve bu yüzden Fransa nüfuzunun önceliğini sürdürmenin zorunlu olduğu olağanüstü siyasi öneme sahip bir alan olarak görmüşlerdi (Yorulmaz,2001:232).

Fransa'nın; Osmanlı ekonomisi, doğal kaynaklarla ve kamu maliyesi üzerindeki bu çok önemli çıkarların temelini (20 Aralık) 1881 Muharrem Kararnamesi ile kurulan Duyun-ı Umumiye'nin oluşturduğunu söylemek yerinde olur. Bu idarenin alacak toplamının 1914 yılındaki bileşimi konu hakkında yeterince fikir verebilir. Dolaşımda olan 3, 219 milyar Fransa Frankı tutarındaki toplam borç senedinin 2, 246 milyar Frank'lık bölümü, yani % 70'i Fransa sermayesinin elindedir. 1914 yılı itibariyle Fransa sermayesi ve yatırımlarını gösteren değerler, Fransa'nın çıkarlarının büyüklüğü ve yaygınlığı konusunda aydınlatıcıdır. 1870'de Almanya'ya yenilgisinden sonra, Avrupa'da, dolayısıyla Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde durumu sarsılan Fransa, Muharrem Kararnamesi ile başlayan dönemde çok büyük sermaye yatırımlarıyla gerçekleştirerek açlığını kapatmaya yönelmiştir; anlaşmalar içinde en çok tartışılan ve etkileri en uzun süren 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması oldu. Sykes-Picot ile Fransa ve İngiltere Ortadoğu'yu kendilerine doğrudan ya da dolaylı bağlı olacak bölgelere ayarlıyorlardı. Şöyle ki, Fransa "Mavi", İngiltere "Kırmızı" olarak belirlenen bölgelerde istediklerini doğrudan ve dolaylı yönetim veya denetimi kurabileceklerdi. Fransa nüfuzuna bırakılan "A" bölgesi Şam, Hama, Humus, Halep ve Musul'u kapsıyordu. "B" bölgesi ise Şam'ın güneyinden Kerkük'ün kuzeyine çekilecek hattın güneyinde kalan topraklardan oluşuyordu. Mac Mahon-Hüseyin mutabakatla ise nüfuz ve denetim bölgeleri açısından farklılıklar içerse de temelde ertesi yıl yapılan Sykes-Picot Anlaşması'nda yer alan bağımsız Arap Devleti'nin çekirdeğini taşıyordu. Bu çerçevede yapılan yazışmalarda, Suriye ve Filistin'deki "Fransa imtiyaz tekeli", Hicaz demiryolundaki "imtiyazın Fransızlara satılmasına" ilişkin ifadeler yer alıyordu. 20 Kasım 1915 tarihli bir İngiliz Dışişleri Raporu'nda şöyle deniyordu. "Fransa'nın Suriye'de çıkarları vardır; ama bunların tanınması meselesi işleri çok güçleştirir. Oysa şimdi, İngiltere'nin menfaatleri daha önde gelmektedir" (Ada,2013:15-19).

Birinci Dünya Savaşı, Fransa hâkimiyetinin genişlemesinin son aşamasını da beraberinde getirdi. İtilaf Devletleri'nin galibiyetinden sonraki barış görüşmelerinde Fransa ilk kez Ortadoğu'da hâkimiyet kazanmış oldu. Fransa Ortadoğu'daki mandalarınla bölgedeki askerî harekâtlarla değil, Batı Cephesi'nde sürdürülen

diplomatik müzakerelerle elde etti. O zamana dek Fransa'nın Ortadoğu'da kayda değer bir askerî varlığı yoktu. Savaşın sonunda Filistin ve Suriye'deki Fransa askerlerinin toplamda "3.000 Ermeni, 3.000 Afrikalı ve savaşmak zorunda kalmayacaklarla bölgeye gönderilirken vaat edilmiş 800 Fransız" dan ibaretti. 1915 yılında Suriye'nin sınırları belirsiz olsa da Fransızların Suriye'ye yönelik hevesleri gayet açık ve belirgindi, şarkta bu hevesleri gerçekleştirecek askerî güçten yoksundular. Avrupa'daki askerî taahhütleri Ortadoğu'daki savaşta önemli bir rol almalarıyla engelliyordu. İngilizleri de kendilerinden uzaklaştırmaktan endişe ediyorlardı, bu nedenle ellerindeki en güçlü koza, diplomasiye müracaat ettiler (Fildiş,2013:57).

Fransa, İskenderun Körfezi ve yöresi olmak üzere, Suriye ve Kilikya Bölgesini istemekteydi. Fransa da İngiltere gibi özellikle tehcir olayından sonra özerk bir Ermenistan'dan bahsetmiştir. Fransa, İngiltere'den farklı olarak bu günkü Türkiye sınırları içindeki topraklardan da pay istemekteydi. Ancak savaş sonrasında istekleri biraz azalarak bugünkü Türkiye sınırları dışına kaymıştı. Özellikle Suriye'nin mandasını istemekteydi. Ayrıca Faysal'ın Adana Maraş bölgesini işgal etmeye kalkışmasının ve işgal etmesinin tarihi kökenleri 1898 yılına kadar inmektedir. Daha bu tarihte, Adana Ermeni Piskoposu Paul Terziyan Fransa Dışişleri Bakanlığına yazdığı gizli bir mektupta Adana ve Maraş sancaklarını içine alan bölgede Fransa himayesinde bir Ermeni devleti teşkilinden bahsediyor. Terziyan bölgede 150.000 veya 200.000 civarında Ermeni olduğunu, dolayısıyla Faysal'ın yardımıyla ile bir Ermeni devleti kurulabileceğini ifade ediyor. Böyle bir devletin Ortadoğu'da, Fransa kültürünün temsilcisi olabileceğini ve ayrıca Faysal'ın politik ve ekonomik hâkimiyetini ve nüfuzunu arttıracakla belirtiyor. Paul Terziyan bu teklifi Fransa'ya çok cazip gelmiş olacak ki, Adana. Maraş bölgesinde, tıpkı Lübnan'da olduğu gibi yeni bir nüfuz sahası teşkil etme politikasını benimsemiştir. Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetini ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, Fransa'ya Terziyan'ın teklifini gerçekleştirme fırsatını vermiştir. Bu bölgedeki Fransa'nın amaçları için Fransa Başbakanı Briyantın ifadesi şöyledir: *"Adana bölgesi ve Mersin Limanıyla İskenderun doğal ve mükemmel bir körfez teşkil eder. Buna karşılık stratejik savunmayla sağlayacak dağlar, körfezden bir hayli uzaktır. İşte bu nedenler ki, askerî tesir sahamızın sınırlarını Ermenilerin rıza ve istekleri üzerine, daha ötelere götürmek istedik"* (Kodaman, 2002:11), biçiminde ifade etmiştir.

Fransa'nın Ortadoğu'daki toprak edinme ve hâkimiyet kurma hevesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan hemen önceki yıllarda parçalanmaya başlamasıyla iyice güçlenmiştir. 1911'in sonunda Ortadoğu ilk kez Fransa Sömürgecilik hareketinin ilgi odağı olarak Afrika'nın yerini almıştı. Sömürgeciler Cezayir ve Tunus'taki Fransa egemenliğinin selameti için Şam'ı almanın Çok önemli olduğuna karar vermişlerdi. Şam'ı ele geçirdikten sonra ise Müslüman Mağribi'nin denetimini sağlamak için Suriye'de Fransa Hâkimiyetini gerekliliğini savunmaya başladılar: "Fransa politikasının eksenini Akdeniz'dedir. Bu eksenin bir kutbu Cezayir, Tunus ve Şam'dan Geçerek batıya uzanır, diğeri ise doğuya, Suriye, Lübnan ve Filistin'e ulaşmalıdır. Önemli ölçüde Türk nüfus barındıran Hatay Sancağı ise Sözde Halep Devleti dâhilindeydi, ama büyük ölçüde özerk bir idareye sahipti. Siyasi parçalama çabalarını daha da öteye götüren Fransa, Suriye'nin bölgesel olarak toplu bir biçimde yaşayan İki azınlık grubunun, Nusayrilerle (Fransızlar Nusayrileri Aldehite 'Alevi' olarak adlandırıp Nusayri tanımını kullanmadılar) Dürzîlerin Ayırt edici özelliklerini ısrarla vurguladı. Fransa yöneticilerin gözünde; büyük ölçüde Sünni Müslüman toplum tarafından desteklenen Arap milliyetçiliği; Hristiyanlar, Fransa'nın bölgedeki Konumu ve aykırı Müslüman topluluklar İçin bir tehdit oluşturuyordu. Bu nedenle Fransa'nın kendi çıkarlarını korumak adlan Dürzîlerle Nusayriler arasında dostane bir ilişkiyi teşvik etmesi gerekiyordu (Fildiş,2013:57).

3.2.3. Manda Yönetimlerin Ortadoğu'da Konuşlanması Süreci

1916 yılında İngiltere ve Fransa Sykes-Picot olarak bilinen plan üzerinde anlaşmaya varmışlardır. 1917 Rus devriminden sonra açıklanan plana göre, Ortadoğu

kırmızıla, mavi ve kahverengi olarak üç bölgeye ayrılarak, İngiltere; Bağdat, Basra, Hayfa gibi bölgeler kırmızı hattı, Fransa; Hatay, Beyrut, Lazkiye gibi şehirler ile Orta ve Güney Anadolu'nun büyük bir bölümü olmak üzere mavi hattı alacak, Kudüs ve çevresi kahverengi hat ile uluslararası bir örgüte bırakılacaktı. Savaşın ardından toplanan barış konferansında, Mezopotamya, Suriye ve Filistin İngiliz işgali altındaydı. İngiltere bu bölgenin yönetim sorumluluğunu Şam'da merkezini kurmuş olan Emir Faysal'ın önderliğindeki Arap müttefikleriyle paylaşıyordu. Söz konusu konferansta Faysal, Arap bağımsızlığını hararetle savunmasına rağmen İngiltere ve Fransa, Arap ülkelerinde manda rejiminin kurulması konusunda diretiler ve bunu da başardılar. 1920 Nisan ayında toplanan San Remo konferansında Osmanlı devletinden ayrılan Arap topraklarında manda rejiminin kurulduğu teyit edildi. Bu konu Milletler Cemiyeti anayasasında da yer aldı. Buna göre, mandalarda modern dünyanın ağır koşullarına henüz ayak uyduramayacak insanlar yaşarlardı. Bu insanlar tek başlarına ayakta durabilecek duruma gelene kadar kendilerini yönetecek ve sonra ilerlemiş devletlerin kontrolüne verileceklerdi. Milletler Cemiyeti'nin mandayla meşrulaştırılmasını içeren bu hükümleri, aslında kendi kaderini tayin etme gibi idealist bir yaklaşımla oluşturulan örgütün, Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarını gerçekleştirmenin bir aracı olduğunu göstermekteydi. ABD Başkanı Wilson'un görüşleri çerçevesinde oluşturulan bu örgüt, Wilson'un toplantılara katılamaması sonucu İngiltere ve Fransa'nın eline kalmıştı. Bu durum, her ulusun kendi kaderini tayin etme ana ilkesine rağmen, bu iki hegamonik devletin Ortadoğu'daki çıkarları pahasına, bu ilkeyi ihlal edip sanki bu ilkeye uygun davranıyorlarmış gibi bir sonuç çıkmasına neden olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın Sykes-Picot'tan beri uygulamayla düşündükleri plan büyük oranda başarılıdır (Deniz,2012:173).

Osmanlı hâkimiyetinden çıkan bölgenin, Batılı devletlerin kontrolü altına girmesi, manda yönetimleri ile başlamıştır. Manda yönetimi esas olarak bu bölgede, I. Dünya Savaşı öncesinde hâkim durumda bulunan ve savaşın kaybedenleri arasında yer alan ve Osmanlı yönetimine, bu toprakların tekrar geri verilmemesi üzerine kurulmuş, "bir ara bulma yöntemi"di. Sömürgeci güçler, bu topraklarla sömürge yönetimleri olarak idare etmek isterken, uluslararası siyasette artık etkin bir güç olan A.B.D. bu topraklardaki yönetimlerin kendi kaderlerini tayin hakkı üzerinde ısrar ediyordu. Neticede, varılan uzlaşma ile Ortadoğu'da manda yönetimleri kurulmuştur. Böylece Milletler Cemiyeti, başta Arap ülkelerinin mandasını, bağımsızlıklarını kazanana kadar İngiltere ve Fransa'ya vermiştir. Milletler Cemiyeti'nin denetimi altında olan bu manda topraklarının, sömürge olmadığı ifade edilmiştir. Ancak, "Britanyalı ve Fransız devlet adamlarının mandalar ile sömürgeler arasındaki ayrımı bir kurgudan öte bir şey olarak görmediklerini söylemek gerekir. İngiliz nüfuzu altında bulunan, önce Mezopotamya, sonra da Irak adını alan devlette, monarşik bir yönetim kurulmuştur. Irak'ın batısında yer alan ve Suriye ve Levant olarak adlandırılan devlet ise bölünerek kuzeyi ve ortası Fransa mandasına, Filistin adını alan güneyi ise İngiliz mandasına bırakılmıştır. Her iki manda altındaki devletin topraklarla da kendi içlerinde bölünmüştür. Fransa mandası altında biri Suriye ismini koruyan, diğeri ise Lübnan adını alan iki devlet oluşturulmuştur. İngilizler de kendi bölgelerini ikiye bölmüşler ve doğuda Trans-Ürdün adını verdikleri bir Arap emirliği kurarlarken, Batı da ise Filistin'de yönetimi ellerine almışlardır. Bu bölüşüme karşın Basra Körfezi'ndeki İngiliz kontrolü altında bir takım Şeyhlikler dışında, Arabistan işgale uğramamış, bağımsızlığını korumuştur. Kısacası bugün Suriye ve Lübnan olarak bilinen ülkeler Fransa mandasına girerken, Irak, Ürdün ve Filistin ise İngiliz mandasına alınmıştır. Manda yönetimleri sonrasında İngilizler ve Fransızlar, Ortadoğu'nun yeni devletlerinde kendi modellerine benzeyen yeni rejimler - Fransızlar parlamenter cumhuriyetler, İngilizler ise anayasal monarşiler kurmuşlardır. Ancak sömürgeci devletlerin kurdukları bu yönetim biçimlerine ve ona ait kurumlara karşı bölge halkları tepki göstermiştir. Parlamentarizm, bu toplumlarca kendilerine karşı düzenlenmiş "bir tuzak olarak" değerlendirilmiştir. Dolayısıyla sömürgeci devletlerin bölgeden çekilmesinden sonra, kurulan bu siyasi rejimlerin hemen hepsi çökmüş veya terk edilmiştir (Erdem ve Erdem,2007:220).

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler Anadolu'da bir Kurtuluş Savaşıyla gösterirken, bir süre önce Osmanlı ordusunun boşalttığı Suriye'de ve özel bir statüde

olmak üzere İskenderun Sancak'ında Fransa manda rejimi kurulmuştu. Ayrıca Suriye dört bölgeye bölünmüştü. Fransa'ya göre, mandater güç için egemenliğini sürdürmek amacıyla ülkeyi parçalara bölmek şaşırtıcı değildi. Aynı zamanda değişik halk ve dinler göz öncüne alınarak her grubun ve her hareketin tatmin edilmesi düşüncesiyle bu tür ayna devletler oluşturulması normaldi. Şarkta söz konusu topluluklar manda rejimine razı olmadıklarını sürekli olarak ortaya koymuş ve mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu nedenle de Fransa, Suriye ve Hatay (İskenderun Sancağı) bölgesinde çok rahat kalamamıştır (Yorulmaz,2001:238).

Faysal'ın krallığının 1920 yılında Fransızların Suriye'yi işgali ile ortadan kalkmasının ardından ülkede 1945 yıl kadar sürecek olan manda yönetimi dönemi başlamış oldu. Fransa manda idaresi, Suriye'yi kontrol altında tutabilmek için Halep, İskenderun, Şam ve Alevi bölgesi mahalli idarelerinden oluşan Suriye Devletler Birliği'ni meydana getirdi (Dağ,2013:20).

Fransa Suriye'de yeni düzeni kurduktan sonra Milletler Cemiyetine müracaat etti. Fransa'nın Suriye Manda Yönetimi 29 Eylül 1923'te Milletler Cemiyeti tarafından onaylanarak kabul edildi. Suriyeliler 1926'da anayasayı hazırladılar. Suriye Anayasası; Lübnan'ı da içine alan bağımsız bir devlet şeklini öngörüyordu. Şarkta Fransa, Suriyelilerin hazırladığı anayasayı veto ederek, 1930'da kendi hazırladığı yeni bir anayasayı yürürlüğe koydu. Böylece Suriye'de Fransa'ya bağımlı bir Cumhuriyet ilan edildi (Demir,2011:696).

Aslında; Ortadoğu'nun kaderini çizen paylaşım kararlarla temel olarak Büyük Britanya ve Fransa tarafından 1920 Nisan'ındaki San Remo Konferansı'nda alındı. Eski Osmanlı vilayetleri, Wilson Prensipleri gereği açıkça sömürgeleştirilemiyordu ve bu yüzden manda olarak adlandırılan oluşumlara bölündü. Bu mandalar ülkelere belli koşullarla ve dışarıdan bir makamın (Milletler Cemiyeti'nin) gözetiminde veriliyordu ve temel amaç olarak sömürgeciliği tasfiyeye yönelikti. Manda yönetimleri ile ülkeler kendi kendilerini yönetecek bir düzeye erişip, bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar bazı büyük devletlere verilen ve yükümlülükleri olan bir yetkiydi. Sonraki on yıl boyunca bu topraklardaki nüfus iki bölüme ayrıldı. Bölgedeki manda güçleri olan Büyük Britanya ve Fransa, yeni sınırlar ve toplumsal hudutlar belirlediler. Hatta Fransa, Suriye'de daha da ileri gidip ulusal bir hükümet yönetimi altında yarı özerk eyaletler meydana getirdi. Bu topraklarda kendi kendini yönetecek bağımsız ülkeler haline getirerek bölgesel parçalanmalara yol açtılar. 1920 Nisan'ında San Remo Konferansı'nda alınan kararlar mandalar Fransa ile Büyük Britanya'ya verilmiş, bu da Ortadoğu tarihinde bir dönüm noktası meydana getirmiştir. San Remo'da mandaların yapılanmasına Büyük Britanya ve Fransa beraber karar vermişlerdi. Suriye'deki Fransa mandasının kuruluşu ve sürdürülebilirliği, zayıflatılmış ve bölünmüş bir Arap milliyetçiliğine bağlıydı. Strateji, önce milliyetçi his ve hareketleri önlemek için Suriye'yi çeşitli idari bölgelere ayırmak, ardından da Fransa hâkimiyetini kolaylaştıracak kukla bir yerli yönetim meydana getirmek üzerine kuruluydu. Geriye sadece kaç eyaletin yaratılacağı, bu eyaletlerin hangi esaslara göre bölüneceğine karar vermek kalmıştı. Bu süreç ilk olarak Büyük Lübnan'a odaklanılmasıyla başladı. Bugün bildiğimiz modern haliyle Lübnan hiçbir zaman bir devlet, hatta tanımlanmış bir coğrafi bölge olmamış, on altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak var olmuş ve süregelmişti. Bölge bugünkü Lübnan'la oluşturan ve çoğunlukla farklı kabile topluluklarından meydana gelen, Fransızların 1920'de kurduğu yeni Büyük Lübnan Devleti'ni de içeriyordu (Fildiş,2013:57).

Milletler Cemiyeti yasasının 22. Maddesi ile öngörülen ve 28 Haziran 1919'da kurulan "Mandat" sistemine dayanılarak 25 Nisan 1920 tarihinde Müttefik Devletler Yüksek Konseyi San Remo toplantısında Suriye ve onun bir parçası sayılan Lübnan'ı "A" türü Mandat yönetimi olarak Fransa'ya bırakmıştır (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:33). Ayrıca Fransa'ya terk edilen Suriye Mandası 1923 yılında Milletler Cemiyeti tarafından tasdik edilerek yürürlüğe girecektir. Milletler Cemiyeti'nin Manda yönetimi ile ilgili aldığı karar şu şekildedir; "Yüksek Akid devletler Milletler Cemiyeti Misakının birinci kısmının 22. maddesinin 4. fıkrasına tevfikeyle Suriye ile Mezopotamya'nın kendilerini bizzat idareye muktedir oluncaya kadar bir mandater tarafından onlara iradi vesayada ve yardımlarında bulunulması şartı ile muvakkaten

müstakil devlet tanımları hususunda mutabık kalmışlardır. Mezkur devletlerin hudutları tespit edilecek ve mandaterlerin intihabı başlıca müttefik devletler tarafından yapılacaktır (Esmer, A., ve Sander, O.,(1973):158) Aslında alınan bu karar incelendiğinde Fransa, Suriye'deki manda yönetimini zamanı geldiğinde kaldıracağını da taahhüt etmiş oluyordu.

Fransa yönetimi manda dönemi süresince, “Milletler Cemiyeti” “Manda Yönetmeliği” hükümlerini yerine getirmemiş ve bu hükümlerin bir gereği olan etkin ve kendini devlet yönetimine adanmış seçkin ulusal yöneticiler yetiştirmekten bilinçli olarak kaçınmıştır. Bu da Suriye'nin Sünni Arap çoğunluğuyla azınlıklar arasındaki ilişkiyi yavaş yavaş bozmuştur. Fransız mandası sonrasında Suriye'nin defalarca bölgelere ve alt bölgelere ayrılmasıyla birleşik ve ortak hareket eden bir yönetici tabakasının oluşmasını engellemiştir. Fransız manda sırasında başlayıp bağımsızlık dönemine de temel sorun, Suriye'deki çeşitli ulusal liderliklerin Arap birliğini başlıca siyasi hedef olarak görmeyi reddetmesidir. Neredeyse yirmi yıllık Fransa mandasından sonra bağımsız kalan Suriye, uzunca bir süre kendini idare edebileceği kurumlardan ve bölgesel birlikten yoksun bir ülke halinde kalmayla sürdürmüştür.

3.3. Milletler Cemiyeti ve Önemi

1918'de biten Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda galip devletler tarafından kurulan ve temel amacı savaş esnasında bozulan dünya düzeninin yeniden oluşturulması ve devamlılığını sağlamak olan Milletler Cemiyeti diğer adıyla Cemiyet-i Akvam, II. Dünya Savaşı'nın sonlandığı yıl olan 1945'de de Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Her ikisi de dünya barışını korumak amacıyla ortaya çıksalar da daha çok kurucu üyelerinin ve önde gelen büyük devletlerin çıkarlarla doğrultusunda hareket eden kuruluşlar halini almışlardır. Nitekim 24 Ocak 1919 tarihinde Paris'te toplanan konferansta İngiltere savaş ile geçirilmiş sömürgelerin kendi topraklarında kalması gerektiğini öne sürmüştür. Wilson ise, bu gibi toprakların Milletler Cemiyeti manda sistemiyle yönetilmesinin uygun olacağı görüşünü ortaya koymuştur. Wilson'a göre eğer toprak alma ilkesi üstün tutulursa daha başlangıçta Milletler Cemiyeti dünyaya güven verme yeteneğinden yoksun kalacaktır. Yeni doğmuş olan Milletler Cemiyeti'nin bu konularda daha hassas olması gerekmektedir. Wilson bu konu hakkında, yani manda sistemine karşılık toprağa el koyma biçiminin ortaya konulmasına karşılık, “Milletler Cemiyeti ülküsünün temeline ters düşmektedir. Ancak İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda Wilson'un bu açıklamalarından etkilenmemiştir. Çünkü İngiltere, Paris Milletler Cemiyeti kurmak için değil, hemen hemen kaybedilmiş bir savaşın kazanılması ve kendi ülkelerinin gelecekteki güvenliğine ilişkin çareleri bulmak için toplanmıştır. İngiltere'nin istediği kendilerinin tam kontrolü altında manda düzeninin bütün yararlarını elde etmektir. Milletler Cemiyeti, I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barışın korunması, işbirliğinin sağlanması ve Versailles Antlaşması ile oluşturulan durumun devamlılığını sağlamak amacıyla galip devletler tarafından kurulmuştur. Türkiye I. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğradığı için cemiyetin asli üyeleri arasına alınmamıştır. Ancak kısa bir zaman sonra I. Dünya Savaşı'nda mağlup olan devletler de teker teker cemiyete alınmaya başlamıştır. Hatta 1925 yıllarına kadar Milletler Cemiyeti'ne giren devletlerin sayısı 55'e ulaşmıştır. Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin gerek Musul Meselesindeki taraflı tutumu gerekse Sovyet Rusya'nın cemiyete olumsuz bakışından dolayı cemiyete giriş için müracaat etmemiştir (Ulus,2008:238).

Erim'e göre "Tarihte ilk defa devletleri bu kadar geniş çevrede sinesinde toplayan bu müessesenin başlıca hedef ve gayeleri nelerdir? Bu sorunun cevabını misakın başlangıç kısmında bulmaktayız:

- 1) Yüksek akitler.
- 2) Milletler arasında is birliğini genişletmek ve sulhü ve emniyeti sağlamak yolunda, harbe girişmemek için bazı vecibeleri kabul etmek; adalet ve şeref esaslarına dayanan Milletlerarası münasebetleri açıkça idame eylemek;
- 3) Bundan böyle hükümetlerin fiili hattıhareketi olarak tanınmış olan devletlerarası hukuku hükümlerine tamamen uymak;

4) Mütevazı halkların karşılıklı münasebetlerinde adaleti hükümlerle kılma ve muahedelerin ilcümle vecibelerine riayet etmek;

5) Lüzumunu göz önünde tutarak Milletler Cemiyeti'ni tesis eden işbu misakı kabul etmişlerdir (Erim, 2004:34).

1920 yılından beri faaliyette bulunan Milletler cemiyeti İngiltere, Fransa ve İtalya'nın güdümüne girmiş, bu gelişmelere engel olamamış, yalnızca bu devletlerin çıkarlarını koruma amacıyla gündem tespit etmiş ve uygulamıştır. Wilson'un Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla bu kadar yakından ilgilenmesinin sebepleri Amerikan tarihçileri arasında farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bir görüşe göre Başkan'ın duygusallığı ve bu duygusallığı daha da güçlendiren trajik politik hadiseler, Wilson'un böyle bir çaba içerisinde olmasının başlıca sebebiydi. Başkan iyi bir Hristiyan olarak dini idealler ve öğretilere gönülden bağlı idi. Dolayısıyla bu idealleri ve öğretileri politik hayata taşımaya çalışmıştır. Wilson'un bir tarihçi olması hiç kuşkusuz onun politik romantizmini arttıran bir başka sebep olarak sayılmalıdır. Başkan bu ideale o kadar büyük bir ruhla bağlı idi ki, Amerikan parlamentosuna Ağustos ayı içerisinde gönderdiği bir mektubunda konunun kendisine yüklediği manevi sorumluluğun gün be gün artarak dayanılmaz boyutlara ulaştığını yazmıştır. Robert Goldsmith 1917'de yazdığı bir kitapta "I. Dünya Savaşının ortaya çıkışının başta Hristiyanlık olmak üzere büyük dinlerin toplum ve siyaset alanında etkisiz kalışının bir kanti olduğu görüşünü savunmuştur. Bütün dinlerin yeryüzünde barışı hâkim kılmayla amaçladığını ve Hz. İsa'nın savaştan bir dünyaya karşı olmak için gönderildiğini yazan Goldsmith, materyalistlerin fiziki güce ihtiyaçlarının olduğunu ve bu gücü kazanmak için milyonları ölümün eşiğine sürüklemekten çekinmeyeceklerini açıklayarak", ancak dini itikatın güçlülüğü ve insanın maddeye değil de kendinden daha güçlü olan ulvi bir varlığa bağlılığı kendisine her türlü güçten daha yüksek bir güç sağlayacağını belirtmiştir" (Gülbüz,2002:89-90).

Başkan'ın Milletler Cemiyeti fikrinin politik gereklilikten doğduğunu ve barışın Amerikan milli çıkarlarına hizmet edeceğini düşünen tarihçiler ise Wilson'u bir idealist olmaktan ziyade gerçek bir realist olarak tanıtmaktadırlar. Ancak Amerika Birleşik Devletleri önemli bir siyasi ve ekonomik güce erişmiş ve geleceğin dünyasında etkin bir rol alacağı Avrupa güçleri tarafından kabul edilen bir gerçektir. Wilson 14 Nokta prensipleriyle ortaya konulan 'yeni diplomasi' kuramıyla savaştan elde edemediği toprak ve materyal kazançlara diplomatik yollarla ulaşmayla hedefliyordu. Özellikle Ortadoğu ve Çin gibi bölgelerde örtülü bir emperyalist mücadele sürdüren Amerika, Wilson ilkeleri ve özellikle uluslara self-determinasyon hakkı tanıyan 12. madde ile bu bölgelerde Avrupa devletleri ile olan rekabette çıkar sağlamayla amaçlıyordu. Aslında Avrupalı liderler Wilson'dan ve onun amatör tavırlarından hoşlanmıyorlardı. Başından beri bu liderlerle Wilson arasında hissedilir bir gerilim vardı. Özellikle tecrübeli politikacı Clemenceau Wilson'un parlak sözlerinden etkilenen gibi görünmüyordu. Clemenceau Amerikan idealleri ve Wilson'un 14 nokta prensipleriyle dalga geçiyordu. Clemenceau "...tanrının bile sadece 10 emri olmasına rağmen Wilson'un 14 prensibinin olduğunu söyleyerek", Wilson'un savunduğu fikirleri hafife alıyordu. Bütün kişisel olumsuzluklarla rağmen, Wilson Milletler Cemiyeti fikrinin bütün sıkıntılara karşı mucizevi bir şifa kaynağı olduğunu ve bunun barış anlaşmasının kendisiyle de ayrılmaz bir doğallığının bulunduğunu savunmuş ve savunduğu bu fikirleri Avrupalı liderlere kabul ettirmiştir. Nisan 1918'de Wilson yapılacak barış anlaşmasının mükemmel olmayabileceğini ancak Milletler Cemiyeti'nin şekillenmekte olan anlaşma mekanizmasının hareket kabiliyetini arttıran bir bütünleşmiş işlevi göreceğini belirtmiştir. Milletler cemiyeti fikri daha ziyade Avrupa devletlerine hitap ediyordu. Çünkü dünyada karışıklıklara yol açan büyük devletler Avrupa devletleriydi. Onların anlaşmalarla ve barışı koruma çabaları şüphesiz dünya barışı için çok etkili olacaktı. Savaştan yeni çıkmış Avrupa ülkeleri birer birer Milletler Cemiyeti anlaşmasını imzaladılar. Avrupa'da Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına Almanya'dan sürpriz bir destek geldi. 1918-1919 yılları arasında Almanya barış müzakerelerinde bulunurken Wilson'un milletler topluluğu fikrine heyecanla yaklaşmıştır. Senato'daki tartışmalarda Milletler Cemiyeti kuruluş nizamnamesinin onuncu maddesi en fazla gündemi işgal eden konu olmuştur. Caba Dodge onuncu maddeyi Amerika'nın Milletler Cemiyeti'nin

bir polis gücü olarak evlatlarına dünyanın sorun içerisindeki bütün bölgelerine göndermesinin şartı şeklinde yorumlamıştır (Gürbüz,2002:90-93).

Türkiye'nin önceliğinin bağımsızlık mücadelesi olduğu için uluslararası iş birliğine katılması biraz zaman aldı. Türkiye'nin milletlerarası iş birliğine katılmasında en önemli gelişme, 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olmasıdır. Sovyetler Birliği gibi Türkiye de Milletler Cemiyeti'ne bir süre güvenle bakmadı. Bunun birinci sebebi, İngiltere'nin bu milletlerarası cemiyette egemen durumda bulunmasıydı. Öte yandan, bu devrede Türkiye Sovyetler Birliği'ne dayanmaya devam ettiğinden ve Sovyetler Birliği de bu teşkilata karşı güvensizlik duyduğundan, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne geç katılmasında bu da rol oynadı. Fakat 1930 yılından itibaren Türkiye'nin dış münasebetleri yeni bir görüntü almaya başladı. Türkiye Dış İşleri Bakanı Tefik Rüşti, Silahsızlanma Konferansı'nın 13 Nisan 1932 günündeki oturumunda, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ile de iş birliği yapmaya hazır olduğunu bildirince, Milletler Cemiyeti Konseyi 43 devletin ittifakı ile Türkiye'yi üyeliğe kabul etti (Armaoğlu, 1994:336-337). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması Hatay Meselesinin Türkiye lehine çözümünde de önemli katkılar sunacaktır.

4. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ VE SONRASI HATAY MESELESİ

Türk istiklal Savaşının ana hedefi olan ve daha sonraki Atatürk döneminde de Türk dış politikasının ruhunu oluşturan "Misakımillî" önce Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde kabul edilip şekillendikten sonra 28 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında oybirliği ile kabul edilmiştir. Altı maddeden oluşan bu kısa fakat fevkalade önemli belgenin dış politika ile ilgili hükümleri genel hatlarıyla ile şöyle idi; (Köstüklü, 1992:123)

1) Osmanlı islam çoğunluğu ile meskun yerler ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir. Bu hattın dışında kalan ve mütareke sırasında düşman ordularının işgali altında kalan kısımların alın yazısı yine halkın serbest oyu ile tesbit edilecektir.

2) Daha önce halkın serbest oyu ile anavatana katılmayı kabul etmiş bulunan Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum) için gerekirse tekrar serbestçe halkın oylarına başvurulması kabul edilecektir.

3) Batı Trakya'nın, Paşaeli'nin hukuki statüsü de bu bölge halkının serbest oyu ile tesbit edilmelidir.

4) Hükümet ve Hilafet merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara denizinin güvenliği her türlü tehlikeden korunmuş olmalıdır. Bu esas saklı kalmak kaydıyla, boğazların dünya ticaret ve ulaştırmasına açılması hakkında bizimle öteki bütün ilgili devletlerin ortaklaşa verecekleri karar muteber sayılacaktır.

5) Müttefik devletler ile düşmanlar arasında yapılan antlaşmalar gereğince azınlıkların hakları civar ülkelerde bulunan Müslüman halkın da aynı haklardan faydalanması şartıyla tarafımızdan korunacaktır.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ikinci gününde 24 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa, Misakımillî'de ifade edilmek istenen Türkiye'nin sınırlarını ve buna yönelik Ankara Hükümeti'nin dış politikasını açık ve net bir şekilde ifade etmiştir. O, daha önce Erzurum Kongresi'nde alınan kararları hatırlattıktan sonra şöyle dedi: "*Efendiler... İşte bu kongre bu hududu çizmiştir. Bir hudud-u milli, çizmiştir. Bu hududu milliyi suhuletle ibka için...*" demiştir ki, "...mütarekenamenin imza olunduğu 30 Ekim 1918 tarihinde çizdiği hudut hududumuz olacaktır. Vatanımızın hududu olarak bu hududu ihtimal teferruatiyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Yeniden fazla teferruata girmek için şu surette izahat vereceğim: şark hududuna Elviye-i Selase'yi dahil ederek tasavvur buyurunuz." ifadeleri yer almaktadır. (Köstüklü, 1992:123)

Ayrıca "Garb hududu bildiğiniz gibi Edirne'den geçiyor. En büyük tebeddülât cenub hududunda olmuştur. Cenub hududu İskenderun cenubundan başlar Haleble Katıma arasında Cerablus köprüsüne müntehi olur bir hat, ve şark parçasında da Musul vilayeti, Süleymaniye ve Kerkük havalisi ve bu iki mıntıkeyi yekdiğerine kalbeden hat. Efendiler, bu hudut sırf askeri mülâhazat ile çizilmiş bir hudut değildir. Hududu millidir. Hududu milli olmak üzere tesbit edilmiştir. Fakat bu hudut dâhilinde tasavvur edilmesin ki, anasır-ı İslimiye'den yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dâhilinde Türk vardır, Çerkez vardır ve anasır'ı saire-i İslamiye vardır. İşte bu hudut memzuç, bir halde yaşayan bütün maksatlarını bütün manasıyla tevhid etmiş olan kardeş milletlerin hududu millisidir." (Köstüklü, 1992:124), ifadeleriyle İskenderun ile bağlantı kurulmuş ve sancak meselesinin önemine de Misakımillî'de dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde Milli Mücadele Dönemi ve Antlaşmalar başlığı altında; Misakımillî ve Milli Mücadele'de Hatay'daki İşgal Karşısı Teşkilatlanma, Ankara Antlaşması, Lozan Barış Antlaşması, Lozan Barışı Sonrası Türk Dış Politikası ve Genel Esasları ele alınmıştır. İkinci alt başlık olan Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ortadoğu'da Uygulanan Politikalar'da ise Fransız İdaresi döneminde İskenderun Sancağının İdari Yapısı, Sancak Türkleri ile Türkiye'nin İlişkileri, Ortadoğu'da Manda Yönetimlerinin Sonlanma Süreci ve Fransız Mandası Döneminde Suriye konuları politik açıdan irdelenmiştir.

4.1. Milli Mücadele Dönemi ve Antlaşmalar

Misakımilli, “Milli Ant”, “Peyman-ı Millî”, gibi isimlerle anılan ve Kurtuluş Savaşı’nın esaslarını ve hedeflerini belirleyen ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın kararı olarak milli irade şeklinde tecelli eden metindir. Aslında 28 Ocak 1920’den çok daha önceleri ve Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri sürecinde tasarlanmış ve belirginleşmiş prensiplerdir. Hatta denilebilir ki; çağdaş bir eğilim olarak milli devlet anlayışından etkilenmeler döneminden itibaren Osmanlı İmparatorluğu yerine Milli bir Türk devleti oluşturma fikri içinde de Misakımillî’ye denk düşen sınırlar düşünülmüştür. Bu süreç içinde Sivas Kongresi kararları olarak netleşen bu yaklaşımın Meclis-i Mebusan kararı olarak çıkması, bu prensiplerin milli irade haline dönüşmesini sağlamıştır. Misakımilli belirlenirken, Wilson Prensipleri ve özellikle de 12. Maddesi dikkate alınmıştır. Misakımilli Osmanlı Devleti’nin parçalanmasından sonra, milli özelliklere dayanan bir Türk devletin kurulması ve tam manası ile müstakil bir yapıya kavuşması hususunda uyulması gereken ilkeler bütünüdür. Misakımillî’de belirlenen hususlar sadece sınır meselesi ile ilgili olmayıp, iradelerini hür ve serbestçe kullanacak olan halkın milli, iktisadi, siyasi, içtimai, adli, mali ve kültürel gelişmesine engel olacak hiçbir kayıt altına girilmeyeceğini de belirtmiştir (Doğanay,2001:282).

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’yi başlatırken bunu belli bir program ve hedef dâhilinde yapmıştır. Amaç tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmaktır. Bu amacı ve ulaşmak istenen sınırları belirleyen Misakımillî, Türk dış politikasını şekillendirmiştir. İşte Milli Mücadele ile başlayan bu tarihi dönemeç Atatürk’ü çökmekte olan Osmanlı Devleti’nin yerine, milli değerlere ve çağdaş ilkelere dayanan yeni bir milli devlet oluşumuna sevk etmiştir (Bolat,2006:48).

Erzurum Kongresi’nde Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin Osmanlı bütününden ve birbirinden ayıramayacağı, azınlıklara siyasi düzeni ve sosyal dengeyi bozacak imtiyazların verilemeyeceği, devlet ve milletimizin tam bağımsızlığı ve bütünlüğünün saklı kalması, milli iradenin hâkimiyeti gibi maddeler, milli bir kongre olarak toplanan Sivas Kongresi’nde ülkenin bütünü ile ilişkilendirilmiştir. Manda da açıkça reddedilerek milli bir beyanname haline dönüştürülmüştü. İstanbul Hükümeti temsilcileri de bu prensipleri Amasya Görüşmesi’nde kabullenmiş ve protokol halinde imzalamıştı. Daha sonra İstanbul Hükümeti bu protokole bağlı kalmaya bile, sadece meclisin toplanması bile önemli bir aşamaydı. İşte 12 Ocak 1920’de toplanan bu meclis, Mustafa Kemal Paşa’nın istediği gibi, Sivas Kongresi kararlarını aynen onaylamadı. Ancak Misakımillî adıyla aldığı kararlar, kapsam itibarıyla Sivas Kongresi kararlarıyla örtüşüyordu. Bu çerçevede Misakımilli ile; (Doğanay,2001:283)

1) 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi sırasında Osmanlı Devleti’nin elinde kalan her yerin Türk sınırları içinde kalması,

2) Mütarekenin çizdiği sınırların dışında kalan yerlerdeki Osmanlı-İslam çoğunluğunun geleceğini kendisinin belirlemesi,

3) İşgal edilen ve nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu yerlerin Milli sınırlara dâhil edilmesi, Esaret altında kalan soydaşlarımıza azınlık haklarının sağlanması

4) Devletimizin siyasi, iktisadi, mali ve diğer alanlarda bağımsızlığının temin edilmesi, amaçlanmıştır.

Milli Mücadele Döneminde Türkiye’nin Dış politikası, bu etkenlerden tamamen etkilenmiş, siyasal ortamlar ve gerginlikler Türkiye’nin de gündeminden düşmemiştir. Türkiye’nin Dış Politikasının ana unsurları Milli Mücadele Döneminde oluşmaya başlamıştır. 23 Nisan 1920’de kurulan yeni Türk Devleti dış politikasında üç amacı gerçekleştirmeye yönelmişti. Osmanlı Devleti’nin uluslararası varlığının silinmesi ve onun yerine tek Türk varlığı olarak yeni devletin geçmesi, Misakımillî hedeflerine uygun olarak ülkenin işgalden temizlenmesi için mümkün olduğu oranda dış destek sağlanması, zaferden sonra barışın imzalanarak Türkiye’nin uluslararası alanda varlığını sürdürmesi. Bu amaca yönelik olarak yeni Türk Devleti askeri ve siyasi olarak Sovyetler Birliği ile “İşbirliği ve Denge Politikası” uygulamıştır.

Bu bağlamda, Ermenilerle yapılan 3 Aralık 1920 Gümrü Barışı, I. İnönü Savaşı sonrasında T.B.M.M.'nin Londra Konferansına çağırılması, 16 Mart 1921'de Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmada Osmanlı Devletini, S.S.C.B.'nin tanımaması, T.B.M.M.'ne mücadelesinde desteklediğini belirtmesi ilk dış politik başarılarıdır. 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması ile çok uluslu ilişkilerin başarılı gelişmesini sağlanmış, ilk kez Sakarya Zaferinden sonra İtilaf Devleti olan Fransa'nın, T.B.M.M.'nin başarısını görerek 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşmasını imzalaması Türk Dış politikasının Milli Mücadeledeki hedeflerine adım adım ulaşmaya başladığını göstermiştir. Milli Mücadele Dönemi sonunda iki önemli antlaşma imzalanarak hem Osmanlı Devleti tasfiye edilmiş, hem de yeni Türk Devleti Misakımilli sınırları içinde kurularak bütün dünya tarafından tanınmıştır. Büyük zaferin sonrası imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ve yeni Türk Devletinin statüsünü belirlemek için imzalanan Lozan Barış Antlaşması dış politik hedeflere başarıyla ulaşıldığının göstergesidir (Dinç,2014:5).

Atatürk, Anadolu'daki hareket siyasi ve askeri olarak örgütlenmesini tamamladıktan sonra bir anlamda Milli Mücadele'nin temeli olan Misakımilli'yi gerçekleştirme azim ve kararlılığını yani bağımsızlık için sonuna kadar mücadele edileceğini söylüyordu. Bağımsızlık ve toprak bütünlüğü için mücadele yanında Mustafa Kemal Paşa'nın belirlediği Milli Mücadele'nin dış politikasında her ülke ile barış ve görüşme yolunu açık tutarak milli hedeflere ulaşmayı sonuna dek sabırla yürütmüştür. Atatürk, Nutuk'ta milli bir devlet kurmak amacını ifade etmiştir.

Birinci Dünya Savaşından sonra, Mustafa Kemal'in Türk unsurundan oluşmuş bir devlet kurma girişiminde bulunması, birçok engelle karşılaşmıştır. Mustafa Kemal, bir yandan ülkesindeki düşmanla uğraşırken, diğer yandan Türk unsurundan kurulu Türk Devleti fikrini yaymaya çalışmıştır. Mustafa Kemal'in liderliğindeki Milli Mücadele Misakımilli'de belirlenen ilkeleri, hayata geçirmek için yapılan harekâtın adıdır. Bir taraftan Misakımilli'nin gerçekleştirilebilmesinin mücadelesi verilirken, diğer yandan da Türk Milletinin gerçek temsilcisinin, milli iradeye dayalı, Ankara Hükümeti olduğunun savaşı verilmiştir. Atatürk dönemi Türk dış politikasının temel ilkelerinden birisi de bu politikanın "güç dengesi" prensibine göre yürütülmesidir. Güç dengesi politikası, milli egemenlik ve Ülkenin güvenliğinin korunması için devletlerin izledikleri bir dış politika stratejisidir. Bu politikanın en önemli unsuru ise, şartlar gerektirdiği takdirde ortak çıkarları olan devletlerle, ittifak kurarak kendi gücünü artırmak ve böylece sorunların çözümünde daha başarılı olmaktır. Balkan milletleri arasında oluşmasında Atatürk'ün büyük rolünün söz konusu olduğu Balkan Antantı (1934), yine O'nun büyük gayretleri ile, imzalanan Sadabat Paktı o dönem izlenen Türk dış politikasının güç dengesi ile ilgili başarılarına birer örnektir (Çağlar,2000:318-319).

Müttefikler Osmanlı devleti ile yapacakları antlaşmayı en sona bırakmakla beraber, daha önce, kendilerini dünya kamuoyu önünde güç duruma düşürecek ve hareketlerini zorlaştırarak bazı girişimlerde bulunmuşlardı. Bu girişimlerden bir kısmı mütarekeden sonraki işgaller, özellikle İzmir ve Antalya'nın işgalidir. Bunların Türk direnişlerini doğurduğunu müttefikler anladılar. Ancak geriye dönüşün prestijlerine büyük bir darbe olacağı düşüncesiyle bu fiili durumları antlaşmada kayda geçirme zorunluluğu duydular(Akyüz,1988:106).

Anadolu'da başlayan Milli Mücadele ile birlikte Fransa Ermenilere destek vererek, Kilikya bölgesinde bir Ermeni Devleti kurulmasını onaylamaktaydı. Ancak Ermenilerin bitmek tükenmez istekleri ve Fransa'nın işgali altında bulunan bölgelerde Türklere karşı başlattıkları katliamdan rahatsızlık duymaya başlamışlardı. Ermenileri durdurmaya çalışmışlar, ama başarılı olamamışlar, ayrıca destekledikleri Ermeniler kendilerine karşı koymaya başlamışlardı. Bu nedenle artık Fransa, Ankara Hükümeti ile birlikte antlaşma zemini yaratmaya çalışıyordu. Bölünmez bir Türk yurdunun sınırlarını belirleyen ve son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda kabul edilen Misakımilli 'nin birinci maddesi, Türkiye'nin güney sınırlarını çizmektedir. Musul'u haksız yere işgal eden İngilizler, bölgedeki aşiretleri kontrol altına alma konusunda ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bölge halkının ekseriyeti Türkler tarafından yer almıştır. Musul halkı, Milli Mücadele hareketine destek vermiş, hatta bölgede bulunan Araplar dahi, İngilizlere karşı Mustafa Kemal Paşa ile işbirliğinden

yana olmuşlardır. Musul halkının bu arzuları karşısında duyarsız kalmayan Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920 tarihinde B.M.M.'nde yaptığı konuşmasında, *"Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan sınır meselesi tesbit edilirken, milli hududumuz, İskenderun'un güneyinden geçip, doğuya doğru uzanarak, Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi içine alır."*, demiştir. Bu kararlılık Mustafa Kemal Paşa tarafından, Lozan Konferansı'na kadar geçen dönemde de gösterilmiştir (Kısıklı,1999:492).

Sevr'e rağmen Fransa, Ankara ile temasını koparmamıştır. İstanbul'dan Paris'teki Savaş Bakanlığı'na ve Beyrut'taki Gouraud'ya gönderdiği bir telgrafta, Ekim'de Ankara'ya giden bir Fransız temsilcinin gözlemleri şöyle sıralanıyordu: "Öncelikle, Ankara'daki milliyetçiler arasında çok belirgin bir İngiliz düşmanlığı hüküm sürüyordu; Rusya ile uzlaşma konusunda kesin bir irade vardı ve İtalyanlar, Ankara'ya giysi, silah ve cephane gönderiyorlardı." Aynı mesajda "Türk kamuoyunun Fransa ile anlaşmaya genel olarak olumlu baktığı, ancak bunun için Kilikya'nın koşulsuz boşaltılmasını talep ettiği" belirtiliyordu. Sevr'in uygulama imkânı bulamamasının bir nedeni, İtilaf devletlerinin, özellikle Fransa ve İngiltere'nin aralarındaki görüş ayrılıkları ise, diğer nedeni de Ankara'daki Heyeti Temsiliye'nin başarıyla yürüttüğü etkin diplomatik girişimlerdir. Aynı dönemde Ankara, Sovyet Rusya ile de yakın ilişki içindeydi. Bu ortamda, Sevr'in imzalanmasının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra gözden geçirilmesi gündeme geldi. Müttefiklerden İtalya, Ankara ile doğrudan temastaydı. Kilikya cephesinde Kuvayı millîye karşısında zorlanan Fransa, Ankara ile bir uzlaşma arayışı içindeydi. Fransız kamuoyunun Doğu'daki ekonomik çıkarlara sahip çıkılmasını savunan bir kesimi de Türkiye'nin parçalanmasına karşıydı.

1921 yılı başında Yunan ordularının ilerlemesi İnönü'de durdurulunca, tüm Müttefikler ve hatta İngiltere, Sevr 'in gözden geçirilmesi konusunda kesin biçimde ikna oldu. İtilaf Devletleri 1921 Şubat ayında başlayacak Londra Konferansı'ndaki Osmanlı heyetinde Ankara hareketinin temsilcilerinin de yer almasını istediler. TBMM bu isteği Ankara'nın doğrudan davet edilmesi koşuluyla kabul etti. Ankara Hükümeti'nin Müttefikler tarafından, dolaylı da olsa, tanınması anlamına geliyordu. 1921 yılı Mart ayı ortasında, Sevres üzerinde yapılacak değişiklikler konusunda anlaşma sağlanamadan sona eren Londra Konferansı'nın en önemli sonucu Bekir Sami Bey'in Fransız Başbakanı Aristide Briand ile 10 Mart 1921 tarihinde imzaladığı anlaşma oldu. "Fransa ile Türkiye Arasında Türkiye ile Suriye Sınırları Hakkında Siyasal, Askeri, Ekonomik Anlaşma" başlığını taşıyan ve "Bekir Sami Bey Anlaşması" adıyla da bilinen bu anlaşma, Ankara ile Paris arasında ilk resmi ve kapsamlı barış belgesi olması bakımından önem taşır. Anlaşma ile, iki taraf, aralarındaki çatışmaların durdurulması, esirlerin iadesi, Fransız askerlerinin Kilikya'nın önemli bir bölümünü boşaltması ve Fransız sermayesine Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ayrıcalıklar tanınması konularında uzlaştı. Anlaşma, "Fransız Hükümeti'nin İskenderun bölgesinde özel bir idari rejim kurmasını ve Türk ırkından gelen nüfusa kültürünü geliştirme ve Arapça ve Fransızcanın yanı sıra resmi niteliğe sahip olacak Türk dilini kullanma konusunda her türlü kolaylığı göstermesini" öngörüyordu. Anlaşmada yer alan ve İskenderun Sancağı'nı Fransa'ya bırakan madde Hatay sorununun tarihsel gelişimi açısından belirleyici bir özellik taşıyordu. Hiçbir zaman uygulanma mış da olsa, "Bekir Sami Bey Anlaşması", Sevres 'in fiilen yok sayılması anlamında Ankara'nın izlediği politikanın mutlak bir başarısıydı (Ada,2013: 41-44).

Ayrıca Millî Mücadele döneminde İtilâf Devletleri'nin Anadolu'daki işgallerine başkaldıran ve Türk milletinin haklı sesini dünya kamuoyuna duyurmaya çalışan mitinglerin önemi de oldukça büyüktür (Evcin,2011:242).

4.1.1. Misakımillî ve Milli Mücadele'de Hatay'daki İşgal Karşıtı Teşkilatlanma

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanması ve hemen ardından Anadolu'da bir milli mücadele hareketinin başlaması ile birlikte Ermeniler kendilerine İngiltere tarafından vadedilen toprakları ele geçirmek için faaliyete geçmişlerdi. Osmanlı Devletinin çöküşünü Rumlar ve Ermeniler sevinçle karşılamışlardır. Sadece Osmanlı Devletinin içindeki Hristiyan azınlıklar değil, Büyük devletler de Osmanlı topraklarını

paylaşmak için, bu çöküşü fırsat saymaktaydılar. Ancak Mustafa Kemal bu durumu engellemek için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde konferanslar, toplantılar yaparak halkı birleşmeye davet etmiştir. Bu kongrelerde Ermeni sorununu dile getirerek, alınması gereken önlemleri açıklamıştır. 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde de Mustafa Kemal Ermeni sorununa değinmiştir. Kesinlikle, Ermeni Devleti kurulmasına yönelik davranışlara karşı her türlü savunma ve dayanışmanın yapılması gerekliliğini Sivas Kongresi'nde de belirtmiştir. Milli Mücadele döneminde sadece Müttefik güçlere değil Ermeni hareketlerine karşı da mücadele verilmiştir. Türklerin mücadelesine karşılık Ermeniler de müttefik güçlerle ortak hareket ederek amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Fransızlar, İskenderun'a asker çıkarırken, Ermeni birlikleri de buraya gönderilmişlerdir. Böylece Fransız birlikleri ile Ermeni birlikleri beraber ilerlemeye başladılar. 7 Mart 1919'da Kozan işgal edildi. Ekim 1919'da Kilis, Maraş işgal edildi. Bu bölgelerin işgalinde Ermenilerin Lejyon birliği de bulunmaktaydı (Kodaman,2002: 81).

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi imzalandığında, Sancak bölgesi Türk kuvvetlerinin kontrolünde bulunuyordu. Ateşkesin 7. maddesi bahane edilerek İskenderun İtilaf devletlerince işgal edilecekti. O dönemde bölgede Yıldırım Orduları Grup Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, İskenderun'a yapılacak herhangi bir İngiliz saldırısına silahla karşı konulmasını emretmişti. Ancak Mondros'un 16. maddesi gereğince Osmanlı hükümeti bölgedeki bütün ordularını ve dolayısıyla Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nı da dağıtmış, Mustafa Kemal Paşa'yı da Harbiye Nezareti emrine vermiştir. İtilaf devletleri, daha önce kendi aralarında yapmış oldukları gizli anlaşmalar gereği yavaş yavaş bölgeyi işgal etmeye başlamışlar ve Kasım 1918'de hem İngilizler hem de Fransızlar İskenderun'a asker çıkararak Dört Yol'u işgal etmişlerdir. 19 Aralık 1918 tarihinde, Dört Yol'da Fransızların işgaline karşı halkın silaha sarılması Millî Mücadele tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Millî Mücadele'yi başlatan "İlk Kurşun'un" burada atıldığı bilinmektedir. Ermenilerden müteşekkil Fransız birliklerinin Dört Yol'a girmesiyle halk direnişe geçmiştir. 15 Eylül 1919'da İngiltere ve Fransa kendi aralarında "Suriye İtilafnamesi" adıyla anılan bir mukavele imzalamışlardı. Buna göre İngiltere; Adana, Maraş, Antep, Urfa, İskenderun ve Suriye'yi Fransa'ya bırakmış, Musul'u ise kendisi almıştı (Karakoç,2009: 99).

Fransız albayı Romieu'nun idaresindeki "Ermeni Lejyon'u" ve Fransız kuvvetleriyle Türkler arasındaki mücadele, İskenderun'a çıkmalarından biraz sonra başlamış ve birden bire şiddetlenmiştir. Bundan dolayıdır ki, Osmanlı Hükümeti, Amiral Calthorpe'a şikayette bulundu, oda bu şikayetleri 18 Aralık 1918'de General Allenby'ye duyurdu. Fakat Allenby, şikayeti dikkate almak şöyle dursun, tersine olarak, vaktiyle Türkiye'den göç ettikleri kabul olunan 100000 Ermeni'nin Türkiye'ye dönmelerini emretti. Bu davranış, Kilikya ve Güneydoğu Anadolu için büyük bir felaket oldu. Nitekim Ermeni intikam hareketleri Şubat 1919'da o derece korkunç ölçüde çoğaldı ki, Fransızlar bile buna dayanamadı ve Ermeni Lejyonundan bir taburu dağıtarak 1 Martta Port Said'e gönderdiler. Ancak geride kalanlarla, Fransızların yaptıkları kötülükler, bu bölgeler halkından bir çoğunu yerlerini ve yurtlarını terke mecbur bıraktı. Gerçi biraz sonra, Torosların kuzeyinde ve Toroslarda teşkilatlanan ve istilacılara karşı en ilkel silahlarla donanabilen bu insanlar, bir takım vatanseverlerin idaresinde, büyük bir devletin modern araçlı ordusuna karşı yürüyecek, eşi olmayan kahramanlıklar yaratacak ve kendilerini göçe mecbur etmiş olanlardan intikamını alacaktı (Tansel, 1991:206-207).

Örneğin Türk Dünyası, 5 Ekim tarihli sayısında "Anadolu'da Milli Hareket Nasıl Başladı" başlığı altında Kahraman Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarından söz ediyor, Anafartalar kahramanı, Erkan-ı Harbiye mirlivası Mustafa Kemal Paşa'nın Ferid Paşa zamanında İstanbul'dan uzaklaştırılarak Erzurum'a 3. Ordu müfettişi olarak gönderildiğini hatırlatıyordu. Nihayet Milli Hareket'in ne denli haklı olduğuna katkıda bulunmuştur. İstiklalcilik görüş ve düşüncesi, İstanbul basınında özellikle Tarık, Türk Dünyası gibi gazetelerin yanı sıra İleri, Tasvir-i Efkâr ve Vakit gibi gazetelerde gündeme getirilmiş, bu fikir doğrultusunda kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. İstiklalcilik fikrine öncülük eden ve bu fikri savunan Türk aydınlarından Ahmet

Selahattin Bey, "mandacılık ve himayecilik" görüşlerini hukuki ve bilimsel esaslarla analiz ederek, istiklalcilik fikrinin haklılığını ortaya koymuştur (Tunç,2000:607).

Sökmen ise, Milli Mücadele’de Hatay’daki İşgal Karşısı Teşkilatlanma konusunda; “Türk Ordusu Suriye’den çekilince daha evvel itilaf Devletleri arasında kararlaştırılan, Hicaz emri Faysal’ın Başkanlığında bir Arap hükümeti Suriye’de kuruldu. Halep hükümeti kurulunca, Antakya’daki bazı şahıslar Faysal Hükümeti namına harekete geçtiler. Bu hareketin başında Türk asıllı ve Türk zabiti olan Asım Bey vardı. Hatay’ın diğer kazalarında olduğu gibi Antakya’dan, başta Türkmenzade Ahmet Ağa, Miski zadeler, Sami, Azmi, Rasım Yurtman, Dr. Vedii Münir, Abdülgani Türkmen, Fevzi, Türkmenelli, Çeldikler ve diğer bazı ağaların bu davranışa katılmaması Arapçılarını kızdırıyordu. Nitekim Faysal Hükümetinin Antakya’daki temsilcileri, Arap hükümetinin Reyhaniye’de de ilanını istemişlerse de Reyhanîyeliler buna şiddetle karşı çıktılar. Bunun üzerine, Suriye’den binlerce çapulcu Arap’ı Amik ovasına, hücum ettirdiler. İlk baskın, Davutpaşa’da halazadelerim Bahadırılı Mehmet ve Gümüllü Mahmut Beylerin köylerine oldu, ikinci baskın, Hasan Uşağın ’da Altunlu Mustafa herkesi uyarmıştı. Saldıranlar Mustafa Ağa’nın direnmesi karşısında hayli kayıp vererek kaçmışlardır. Bu baskınlar gözümüzü açtığı için artık köyler gafil avlanmıyordu. Neticede hepimizin birbirlerine yardımları sayesinde çapulcular fazla kayıp verdiklerinden bir şeyler elde edemeyeceklerini anlayınca baskınlardan vaz geçtiler. Mondros antlaşması bu devrede akdedilmişti. Anlaşma şartlarına göre “Umumî Sulh akdedilinceye kadar Türk ordularının bulunduğu yerler Türk idaresinde kalacaktır.” Hal böyle iken; İskenderun havalisinde (Hatay’da) bulunan 41 inci fırkanın İngiliz baskısı üzerine harbiye nezaretinden aldığı emirle, İskenderun Sancağı ve havalisinden (Hatay’dan) çekilmesi üzerine 25.11.1918’de bir miktar İngiliz askeri işgal mahiyetinde İskenderun Sancağına geldilerse de çok kalmayıp, çekildiler. Sonradan, 11.12.1918’de Fransızlar İskenderun Sancağını (Hatay’ı) işgal ettiler. Filistin’den, Halep’e, Halep’ten, Antep yolu ile Adana’ya gelen Mustafa Kemal Paşa, anlaşmanın tersine İskenderun Sancağının, (Hatay’ın) işgalini öğrenince Suriye’de bulunan müttefik orduları Kumandam Mareşal Allenby’e protesto telgrafı çektiği gibi, Harbiye nezaretine de yazmıştır. Bu suretle, Hatay davasına aziz Atatürk, daha o tarihte el koymuştur (Sökmen,1992: 20-21).

Arap yanlısı bir tutum sergileyen Asım Bey hakkında Melek şu ifadeleri kullanmaktadır; “ Antakya’nın tanınmış bir Türk ailesinin çocuğu olan yüzbaşı Asım eskiden beri tanıdığım ve son yıllarda İstanbul’da kendisi ile arkadaşlık ettiğim bir zattır. İstanbul’dan geldiğimi işitmiş beni görmek üzere şehre ineceğine dair haber göndermişti. Bu haber aynı zamanda komşularımıza da tebliğ edilmişti. Komşularımızdan bir zat çok telaş gösterdi. Sebebini sordum. Bizden para isteyecekler diyordu. İki gece sonra Asım sabaha karşı muhafızları ile beraber mahallemize geldi. Asım’a niye bu yanlış yola saptın madem ki böyle bir hareket yapma kudretindesin niçin bunu kendi hesabımıza Türklerin namına yapmıyorsun? Diye sordum. Türklerden ümit yok bize Araplar yardım ediyorlar büyük bir Arap İmparatorluğu kuracağız bundan başka çare kalmamıştır dedi.”(Melek, 1986: 4)

Sökmen ise bölgedeki işgal karşıtı mücadelesine devam etmekteydi, “Hasan Ağa’nın köyünde arkadaşlarla tekrar birleşerek Reyhaniye’ ye gelip ertesi günü buluşmak üzere ayrılarak köylerimize gittik, İkinci günü diğer akraba ve hemşerilerimizle buluşup, toplanarak temasımızı anlattım. Bir taraftan teşkilatlanmaya başlanırken diğer taraftan da Polat Paşa ile ilgiyi kesmedim, hatta haberleşme ye temasımızı sıklaştırdık. Bu arada aldığım bir haberle Polat Paşa’yı Kilis Kuvayı Milliye kumandanlığından alıp, yerine Kilis Askerlik Şubesi reisi Binbaşı Mahmut Bey’i atadıklarını öğrendim. Haziran sonuna doğru Binbaşı Mahmut Bey ile görüşmek üzere amcazadem Mürselzade Halil Bey, “Arkadaşım Faruk Cengiz, Mehmet Şahin ve 5-6 arkadaşı ile Kürtdağı’na geçtim. Kilis Kuvayı Millîye karargâhı Cereik köyünden Çengin köyüne nakledilmiş. Çengin köyüne geldiğimizde Binbaşı Mahmut Bey efrat toplamak üzere civar köylere gitmiş, görüşmedik. Kilis Kaymakamlığı vazifesini görmekte olan Cemal Bey’le görüştüğümüzde Antep mutasarrıfını görmeye gideceğini öğrenince, Antep mintika Kumandanı Recep Bey’le görüşmek üzere Cemal Bey’le beraber gitmeye karar verdik. “Reyhanlı’ya Meydani’den avdetimizden sonra

teşkilatlanmayı hızlandırdık. Sık sık buluşup toplanıyorduk. Biraderim Mürselzade ve diğer akraba ve Aşiret Ağalan ile sık sık toplanıyor, durumumuz ve davamızla ilgili görüşmeler yapıyorduk. Bu toplantılardan Birinde fiilen harekete geçmek için, karar verme müzakereleri yapılırken İskenderun Sancağı ve havalisinin hududu millî (Misakımillî hudutları) haricinde olduğunu bazı münafıkların ortaya atmaları hususu görüşülmüş; doğruluğunu öğrenmek üzere Antep'teki Fransızlarla yapılan muharebeyi sevk ve idare eden kumandanla görüşmek için, akrabalar beni vazifelendirmişlerdi. Ayrıldık. Mıntika kumandanlığına giderek kumandanlarla temas ettik. Onlar da "İskenderun Sancağı ve havalisinin Misakımillî hudutları içinde olup olmadığını bilmediklerini, iki gün önce Ankara'dan Antep'e gelen kumandan Yüzbaşı Ali Bey'le görüşmemizi, ondan öğrenebileceğimizi, ancak kumandanın şimdi Antep'in kuzeyinde Pınarbaşı veya Sam köyünde bulunduğunu" söylediler. Bunun Üzerine gece yarısı Şehreküstü semtindeki geçitten geçerek şafakla Sam köyüne geldik. Yüzbaşı Ali Bey'i bulduk. Ali Bey'e Misakımillî hudutlar içinde olup olmadığımızı sorduğumuzda "*Bir malumatım yok, arzu ederseniz seyyar telgrafımla Ankara'ya telgrafınızı çekerim*" dedi. Üç gün geçtiği halde Mustafa Kemal Paşa'dan cevap alamayınca bu defa 31 Mayıs 1336 tarihinde Mustafa Kemal Paşa hazretlerine aşağıdaki telgrafi çektim":

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Reisi Muhterem Devletlu Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;

..İskenderun Livasını ihtiva eden sahanın hal-i esef iştimali 29.5. 1336 Sam telgrafhanesinden arzedilip üç gündür cevap alamadığımdan bu kerre dahi tasdi-i ser-i devletlerine içti sar ediyorum. Mukaddem ariza-i telgrafımızda arz edildiği veçhile muhitimiz Kuvay-ı Milliye'nin, zir-i cenah-ı satvet ve himayesinden hariç görülüp tesahüp de edilmeyecekse şimdiye kadar içinde yüzdüğümüz belâ ve mesaib-i guna- gûne tahammülümüz kalmadığından bu âna değin mütenaim ve mütefeyyiz olduğumuz Rayat-ı Osmaniye'nin mütenevvi bulunduğu mahalle hicrete amadeyiz. Binaenaleyh ne hal ve ne suretle hareket etmeliğimiz emir ve iradesine telgrafhanede intizar ediyorum. Ol bahta ferman...

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Miralay Recep Bey vasıtasıyla verdikleri cevapta, İskenderun Sancağı ve havalisinin Misakımillî hudutları içerisinde olduğunu; Maraş'ta teşekkül eden İkinci Kolordu Kumandanlığı ile temas edilmesini emrediyorlardı (Sökmen,1992: 28-35).

Mustafa Kemal'in verdiği cevap, "Türker'in yaşadığı, her yer, Misakımillî'ye dâhildir." ikinci Belge; Kendisine Berlin'den mektup yazan Talat Paşa'ya verdiği bir cevaptır. Burada Mustafa Kemal Paşa aynen öyle diyor; "*Türkçe ve Kürtçe konuşan bütün vilayetlerimiz bizim olacaktır.*" (Köstüklü,1992:125).

Misakımillî'nin Türk Milli Mücadelesi 'nin temel prensiplerini, amaçlarını belirlemesi ve hatta Türkiye'nin daha sonraki politikalarının rehberi olması görüşü genel bir kabul görmüş olmasına rağmen, Misakımillî denildiğinde hemen akla gelen coğrafi sınırlar olmuş, Misakımillî terimi adeta Türkiye coğrafyasını belirleyen bir ant olarak anlaşılmıştır. Bu çerçevede bu sınırlar da zaman zaman ve özellikle Lozan Antlaşması ile ilgili olarak TBMM'de çok tartışılmıştır (Doğanay,2001:284).

İşgalden hemen sonra, Albay De Piepape tarafından işgal yönetiminde görev alacaklara yönelik hazırlanan genel talimatlar arasında yerel halka daha sonra geniş bir özerklikten yararlanacakları duygusunun verilmesi yer alıyordu. İskenderun'da belediye başkanlığı ve kaymakamlığa bir Hristiyan olan Jozef Makzume, Antakya'da kaymakamlığa ise Yahyazade Adalı Hacı Mehmet Efendi tayin edilmişlerdir. Fransız işgali ve Arap çete hareketlerine karşı Türkler arasında ilk örgütlenmelerinde 1919 yılı başında ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu örgütlenmelerinde nedenleri arasında, Türklere savaş öncesindeki olaylardan dolayı kin duyan Ermenilerden kurulu bir lejyonun Fransız işgal güçlerinin içinde yer alması önemli bir işlev görmüştür. Nitekim işgalin hemen sonrasında ilk silahlı direniş, tehcir edilen Ermenilerin yerleştirildiği Dörtöl'de gerçekleştirildi. Dörtöl ve çevre köylerden gelen gençler Payas yakınlarında Özerli 'de toplanarak 19 Aralık 1918'de Fransız birliğine bir baskın düzenlediler. Bu baskını Dörtöl-Hassa hattında başka çatışmalar izledi. Aynı dönemde Antakya'da da direniş için örgütlenme başlamıştı. 1919 Nisan ayına gelindiğinde, Amik

Ovası'ndaki Harim 'de bulunan Fransız güçleri Hataylı direnişçiler tarafından sarıldı. Türkler, Kürtler ve Araplardan oluşan bu çetenin baskını ancak takviye güçler sayesinde bastırılabilirdi. Harim baskını birkaç gün sürmüş olmasına rağmen, iki bakımdan önem taşımaktadır: Birincisi, Fransızlar bölgeye yerleşmelerinin sandıklarından zor olacağını doğrudan yaşayarak öğrendiler. İkincisi, bu vesileyle Hatay'daki direnişçiler Antep, Maraş ve Adana'daki işgale direnen silahlı birliklerin yöneticileriyle ilk kez temas kurmuş oldular (Ada,2013: 29-30).

Arsuzi'nin 1918'den 1920'ye kadar Sancak civarında etkisi güçlü bir biçimde hissedilen Arap milliyetçi düşüncesi, 1916'da ayaklanan Mekke Şerifi Hüseyin ve oğlu Faysal'ın Kutsal Hilal'e yönelik projeksiyonlarının Sancak yöresindeki Arap ahali tarafından belirgin bir biçimde desteklenmesini de beraberinde getirmiştir. Bu destek ağının Sancak yöresindeki belirgin figürlerinden birisi olarak Arsuzi'nin babası Necip al-Arsuzidir. Arsuzi'nin babası Necip al-Arsuzi bu açıdan Arap İsyanı'nı müteakiben yükselen Arap milliyetçi hareketinin Sancak yerelindeki temsilcileri arasında yer almıştır. Döneme ilişkin kaynaklarda anılma şekillerine dair örnekler vermek üzere değinilen, politik aktivizmi ve Arap Alevi gençler başta olmak üzere cemaatleri kuşatmaya çalışan propaganda çalışmaları bu açıdan büyük önem taşımıştır. Bu dönemde Arap gençliğini cezbedebilecek politik-kültürel kulüpler ve gazete yayıncılığı siyasal programın önemli unsurları arasındadır. Yine, bu dönemde modernitenin etkili araçlarından birisini karşılayan sansür mekanizmasının üzerinde durulabilir. Bahsi geçen her iki gazete de Fransız Manda Komiserliği'nin icazetiyle yayınlanabilmişler, sakıncalı görülen yayınlar dolayısıyla gazeteler kapatılabilmiş, sorumluları hapse atılabilmişlerdir. Ekim 1937'den (kapatıldığı) 5 Haziran 1938'e kadar aralıklarla çıkan, "al-Uruba" adlı gazetenin yayıncısı olarak Arsuzi, 1938 yılının Şubat ayında bir Suriye çalışma gezisi dönüşünde tutuklanmıştır. Gazete daha sonra Haziran ayına kadar çıkarılmış, yayınları yükselen gerilime paralel bir biçimde sertleşmiştir. Arsuzi'nin Antakya dönemi açısından en başat faaliyetleri arasında yer alan gazete yayıncılığına değinirken, "al-Uruba"'nın neden çıktığına atıf yapılmış ve gazetenin ilk sayısında neden böyle bir yayına ihtiyaç duyulduğu şu sözlerle verilmiştir: *"Yerel Arapların sesi olacak hür bir Arap gazetesine duyulan gereksinim ve Araplara kutsal özgürlüğün meşalesini getirmek."* Burada, gazetenin, Türk tarafının yayınlarıyla kıyaslandığında, görece geç neşredilmiş bir organ olduğu tespit edilebilir. Yine, Türk tarafının Sancak Meselesi'nin derinleştiği evrede El İzaat'ül Arabiyye adında Arapça bir radyo gazetesi ve El Yevmil Cedid adında Arapça bir gazete (bu gazete Türk tarafının basın-yayın faaliyetlerinde çok önemli bir yere sahip olan Yenigün'dür) çıkarmış olması üzerinde durulması gereken diğer önemli bir noktadır (Yümlü,2010:10-12).

Sökmen'e göre, Fransızlarla ilk çarpışma'nın teşkilatlanma da yeri büyüktür. Fransızlarla İlk Çarpışma'yı şu şekilde dile getirmektedir. "Maraş'tan döndükten bir süre sonra Selahattin Adil Paşa sözünü yerine getirdi. Binbaşı Kadir, Yüzbaşı Şahin ve Teğmen Talat Bey'lerle az bir kuvvet göndermiş. Saylaklı Kara Mehmet Ağa'nın yanıma gelen bu zevat Telgazi'ye haber yolladı. Ben de biraderim Mürselzade İnyet Bey'e haber verdim. Durumu müzakere ettik. Fransızlarla mücadeleye girmek için, bir hayli kuvvet lazım geldiği, hiç olmazsa daha 100 kadar mücahit temin etmem kararlaştırıldı. Onlardan ayrılarak, kuvvet getirmek için Reyhaniye'ye gittim. Kırıkhan'da Paşa beyzade Halil Kılıçoğlu, Haydar ve arkadaşları Saylaklı Kara Mehmet ve arkadaşları ile birleşerek Kuva-yi Milliye kumandanı binbaşı Kadir, yüzbaşı Şahin ve teğmen Talat'la hep beraber iki yüz kişi kadar bir kuvvet olup, Atik'te Apışkaya mevkiinde Fransızlarla müsademeye tutuşurlar. Antakya, Nevres ve bir çavuş'un şehit olduğu müsademede, Fransızların üstün kuvveti karşısında yenilgiye uğrayınca; hâdiselerle yakinen alâkalı olan Belan Kaymakamı biraderim İhsan Bey de dahil, hep beraber Hassa istikametine çekilmeye mecbur olurlar. Çekilirken biraderim İnyet Bey'e bazı arkadaşları Reyhaniye'ye dönerler. Geri çekilen kuvvet Hassa ile Kırıkhan arasında Boklu Kaya ismi ile bilinen yerden, Hassa'dan iltihak eden Tiyek'li Mehmet bey ve diğer mücahitlerle birleşerek kendilerini takip eden Fransızlarla yeniden müsademeye tutuşurlar. İkinci gün, Kilis'in Kuvayi Milliye karargâhı dan Çengin köyüne geldik. İslâm ve Müslüman Bey'lerle görüşüp durumu anlattım. Bize kendi kuvvetlerinden bir yardımda bulunamayacaklarını Maraş'a gitmemizin lazım geldiğini

söyleyince, ayrılarak Maraş'a hareket ettik. İkinci günü Antep'in Küçüksu köyüne geldiğimizde, Atik ve Hassa harekâtından Fransızların çekilmesi üzerine Maraş'a gitmekte olan Nuri Aydın, İzzettin Çavuş, Cemil Cenani ve diğer mücahitlerle karşılaştık. Birleşerek köyde biraz mola verdikten sonra Maraş'a hareket etmek üzere iken, Maraş'tan gelen yüzbaşı yaver Bedri Bey'in muhtarın evinde olduğunu öğrenince yanına gittik. (Mustafa Kemal Paşa'yı ilk defa Halep'te Baron Oteli terasında gördüğümde paşanın yaveri olarak tanıştığım Bedri Bey'di) geceyi orada geçirip ertesi sabah yaver Bedri Bey kumandasında bütün müoahit arkadaşlarla birlikte köyden ayrıldık. Üçüncü gün Reyhaniye'ye geldik. Kuseyr'e gitmeden Tilgazi'deki evime uğradık. Bu arada ilk mütareke devrinde Antakya'da Faysal Hükümetinin kurulmasına büyük çaba sarfeden fakat sonradan Fransızların Suriye'yi işgali karşısında, bundan nedamet duyup Fransızlarla mücadeleye başlayan İbrahim Hannano Kuseyr'de karargâhımıza geldi. Kefer isimli hemşehrimiz ve dostumuz olduğu için Fransızlara karşı karşılıklı yardımlaşmamızı ve beraber çalışmamızı teklif etti. Maksudının müşterek düşmanımız olan Fransızlara karşı elbirliğiyle hareket etmek; lüzumunda Maraş'a gidip, ikinci kolordu kumandam Selahattin Adil Paşa ile görüşmek istediğim söyledi. Nitekim daha sonra Maraş'a gitmiş Paşa ile görüşerek yardım görmüştür. Teklifi aramızda görüşülerek ber hususta mutabık kaldık. Yanımızda iki gün misafir kaldıktan sonra Kefertarım'e döndü. Aradan 8-10 gün geçmişti, bir gün Fransızların Kefertarım'e baskın yapacaklarını Haber alınca bir mektup yollayarak bizden yardım istedi. Bedri Bey'le görüştük, bir miktar mücahitle yardımda bulunmam kararlaştırıldı (Sökmen,1992: 38-42)

Anavatan Türkiye'nin bir parçası olan İskenderun bölgesinin Misakımillî sınırları içerisinde olmasına rağmen, Fransa tarafından işgal edilmesi ve yerli ahaliye saldırılarda bulunulması, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere TBMM'nin dikkatini çekmiş ve işgal altında kalan bu Türk toprağının anavatana katılabilmesini sağlamak için çalışmalara başlanmıştır. Nitekim meclisin açılışından bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa 1 Mayıs 1920'de Meclis kürsüsünde: *"...Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan hudud meselesi tayin ve tespit edilirken hudud-ı millîmiz İskenderun'un cenubundan geçer. Şarka doğru uzanarak Süleymaniye'yi Musul'u, ve Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hudud-ı millîmiz budur..."* , diyerek İskenderun'un Misakımillî içinde mütalaa edildiğini ifade etmiştir. O, Fransa adına Ankara İtilafnamesi'ni imzalayacak olan Henri Franklin Bouillon'a da Ankara'da yaptıkları görüşmede *"Nokta-i hareketin Misakımillî muhteviyat. olduğunu..."* söyler. Yine TBMM'nin açılışını müteakip günlerde İskenderun'dan ayrılan ve Adana'da İskenderun'un kurtuluşu için cemiyet kuran Tayfur Sökmen Bey Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup gönderir ve sorar: Sancak (Hatay) Misakımillî'ye dâhil midir? Cevap ise daha öncede bahsettiğimiz gibi şöyledir: *"Türklerin yaşadığı her yer Misakımillî'ye dâhildir"* (Karakoç,2009: 99-100).

1920 yılında İtilaf Devletleri arasında Osmanlı Devleti ile nihai barışa yönelik girişim ve konferanslar, görüş ayrılıkları içinde sürmektedir. Öte yandan, Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu'da başlayan hareketin siyasal etkinliğinin yanı sıra askeri hazırlık düzeyi de geliyordu. 1920 yılı başında toplanan son Osmanlı Meclis-i Mebusanı Erzurum ve Sivas Kongreleri 'nin benimsediği ilkeler doğrultusunda Misakımillî belgesini kabul etti. Anadolu hareketinin tüm ulusal kurtuluş mücadelesi boyunca referans olarak aldığı, Lozan'dan sonraki dönemde ise, Türkiye'nin dış politikasının temellendirildiği ilkeleri içeren bu belge pek çok kaynakta, Misakımillî'nin kabulü için 28 Ocak 1920 tarihi verilmekle birlikte, bu belgenin Meclis'in 17 Şubat'taki oturumunda oya sunulup kabul edildiği anlaşılmaktadır. Öncelikle, bu belgenin niteliği önem taşır. Bir kurtuluş savaşı konjonktüründe toplanan halk temsilcilerinin görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan yönelimlerin ve ilkelerin alt alta yazıldığı bu belge, Mecliste kabul edilmiş olmasına karşın bir yasa ya da benzeri bir hukuksal metin değildir. Zaten adından da anlaşıldığı üzere, "And-ü Misakımillî" (ant ve ulusal misak) belli ilkelerin savunulması hakkında bir kararlılığın ifadesidir. Misakımillî, Türk dış politikası ile ilgili uygulama ve tartışmalarda bugüne kadar sürekli olarak atıfta bulunulan bir ulusal bağımsızlık ve egemenlik çerçevesi olmayı sürdürmüştür. Hatay sorunu bakımından

belirleyici olan Misakımillî'nin birinci maddesidir. Bu maddede şöyle denilmektedir. (Ada,2013,34-35)

Osmanlı Devleti'nin, özellikle Arap çoğunluğunun oturduğu ve 30 Ekim 1918 tarihli silah bırakmasının imzalandığı sırada düşman ordularının işgali altında kalan kısımlarının geleceğinin, halklarının serbestçe açıklayacakları oylara göre belirlenmesi gerekli olduğundan, söz konusu silah bırakışması çizgisi içinde ve dışında; dinen, örfen ve emelen birbirlerine bağlı, karşılıklı saygı ve özveri duyguları besleyen, birbirlerinin ırksal ve toplumsal hakları ile bölgelerinin koşullarına tamamen saygılı Osmanlı-İslam çoğunluğunun oturduğu kısımların tamamı, hakikaten ve hükmen hiçbir nedenle birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Buna göre Misakımillî'nin, Hatay sorununun başlangıcından çözümüne kadar, Türk tarafınca bu bölgenin "anavatanın ayrılmaz parçası" olduğu doğrultusundaki görüşüne kanıt gösterilen bir belge olarak öne çıkarıldığını söyleyebiliriz. Misakımillî'nin başlangıçta İtilaf Devletleri'nde yankı bulduğu söylenemez. Ancak, Lozan'la sonuçlanan süreçte onlar da atacakları her adımda bu belgenin Türk tarafı için "olmazsa olmaz" özelliğine tanık olmuşlardır (Ada,2013: 35-37).

Halep şehrinin Fransız ordusu tarafından işgali üzerine Faysal namına yapılan çetecilik faaliyetleri umumiyetle dini heyecanları istismar etmek gayretinden ileri bir netice vermemişti. Bu günlerde Türk çete başlarından bazıları Maraş'a giderek Kuvayı millîye'nin Hatay mıntıkasında da faaliyetini istediler. Asım da Halep'te nezaret altındayken kaçarak Maraş'a iltica etti. İttihatçılardan ve Türk ocağı mensuplarından birkaç arkadaşı Ahmet Türkmen'in riyasetinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdular. Ahmet Türkmen'in Anadolu'da Kuvayı Milliye ile muhabere etmesine karar verildi. Reyhanlı'da da buna benzer bir heyet teşekkül etti. Antep ve Adana havalisi işgal altında olduğundan yalnız Maraş ile muharebe ve temas temin edilebilmişti. Maraş'tan yüzbaşı Bedri kumandasında Antakya havalisine bir kuvvet gönderildi. Bunlarla Müdafaa-i Hukuk cemiyeti azaları arasında gizli temas başladı fakat Fransızların yaptığı askeri hareket üzerine yüzbaşı Bedri kuvvetleri bu bölgeden çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu kuvvetlerle Müdafaa-i hukuk Cemiyeti adına Selim Murat nam-ı müsterariyle muhabere eden Ahmet Türkmen'in mektupları Fransızların eline geçtiği için Ahmet Türkmen kaçarak Gaziantep'e sığındı. Bundan sonra Maraş'ta Özdemir kumandasında bir akıncı kuvvet daha gönderildi. Türk köyleri şimalden gelen her kuvvetle birlikte ayaklanıyordu. Buna karşılık Fransız idarecilerle Askeri hareket yaparak köyleri yakıp yıkıyor yağma ettiriyor ve ellerine geçirdikleri suçluları hapis ve idam cezalarına mahkum ediyorlardı. Yüzbaşı Asım'ın da dahil olduğu Özdemir kuvveti cenuba doğru gelirken yolda Asım eski çeteci arkadaşlarından şaki bir Arap'ın kurşunu ile öldürülmüştü. Özdemir teşkilatı genişlemekte ve tam bir milli mücadele manzarası almakta iken Ankara İtilafnamesi ilan edildi. Şimalden gelen kuvvetler çekilip gittiler ve yerlilerden bunlara iltihak etmiş olanlar da dağılmak mecburiyetinde kaldı. Bu suretle de Kuvayı millîyenin bu mıntıkada devam etmesi için yapılan gayretlerden zaman ve şartla yardım etmediğinden beklenen netice elde edilemedi (Melek, 1986:4-5).

Ankara İtilafnamesi'nden sonra, 2 Kasım 1921'de Tayfur Sökmen'i kabul eden M. Kemal Paşa, "memleketimizin içinde didiği davaları biliyorsunuz, dünya bizimle muhassama halinde. Böyle bir zamanda Avrupa'nın büyük devletlerinden birisi olan Fransızlarla bir antlaşma yaptık. İşgal ettikleri Adana, Mersin, Osmaniye, Kilis, Antep'i tahliye edecek ve bize harp malzemesi de verecekler. En mühimi Mersin limanını bize iade edecekler. Bu arada İskenderun Sancağı ve havalisinin de tahliyesi üzerinde büyük gayret sarf ettikse de şimdilik bir şey yapamadık. Ancak orası için hususi bir idare tatbik edeceklerini taahhüt altına alabildik. İnşallah ileride sizleri de kurtaracağız. Şimdi memleketinize giderek çalışsınız. Atatürk'ün Hatay davasına sahip çıkan Adana nutkundan sonra faaliyetlerini hızlandıran Sancak Türkleri, önce Lozan'daki Türk heyetine, daha sonrada Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine İskenderun Sancağı'nın da Türkiye'ye ilhakını temin etmek suretiyle, Fransız mezaliminden kurtarılmalari yolunda resmi müracaatlar (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:38-39) ile işgal karşıtı yapılanma sürecini hızlandırmışlardır.

4.1.2. Ankara Antlaşması

Milli Mücadele döneminde Atatürk'ün izlemiş olduğu politikaya bakılacak olunursa ülkenin tam bağımsızlığını sağlayarak Misakımillî sınırlarına ulaşmak olduğu görülür. Ancak bu amaca ulaşmak için topyekûn bir savaşın verilmesi zorunlu olduğu gibi savaşın sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan malzeme ve diplomatik desteğin sağlanması da kaçınılmazdır. İşte bu stratejiyle yola çıkan Atatürk, bir yandan Sovyetler ile ilişkilerini geliştirirken bir yandan da İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanma yoluna gitmiştir. İşte bu noktada itilaf Devletleri kanadında kendine en uygun gördüğü ülke Fransa olmuştur. Çünkü Fransa'nın gerek Suriye'de uğradığı sıkıntılar gerekse Kilikya ve Güneydoğu Anadolu'da gördüğü direniş ve bunların ötesinde İngiltere ile gerek Ortadoğu gerekse Avrupa politikasında düştüğü görüş ayrılıkları Türkiye-Fransa ilişkilerinin iyileşmesine neden olmuştur. 1919 yılında Fransızların savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmalara göre Kilikya'da tek söz sahibi oldukları sırada, yerli halkın girişimi ile mili birlikler kurulmaya ve işgal kuvvetlerine karşı saldırılar düzenlenmeye başlanmıştı. Gerek Mustafa Kemal Paşanın, gerekse halkın tepkilerinden oldukça etkilenen Fransızlar, Georges Picot vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa ile temasa geçmişlerdir. Picot'un 7 Aralık 1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'ya, Adana'da kendilerine sağlanacak olan ekonomik ayrıcalıklara karşılık olarak Antep, Urfa, Maraş ve Kilikya'nın boşaltılmasının söz konusu olabileceğini söylemesine karşın bu durum "tam bağımsızlık" ilkesine aykırı olduğundan görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. 1920 yılında bölgede önemli kayıplar vermeleri ve bazı şehirlerden çekilmek zorunda kalmaları Fransızların moralini bozmuştur (Bolat,2006:59).

Ancak bu gelişmelere karşın Türkiye ile ilişkilerini sürdürmekte kararlı olan Fransızlar, çeşitli temsilcileri kanalıyla, Mustafa Kemal Paşa ile görüşme yapmak istemişlerdir. Sonuçta Fransa General Gouraud'un çabaları sonucu 23 Mayıs 1920'de, 29 Mayıs gecesinden itibaren 20 gün içinde geçerli bir ateşkes antlaşması imzalamayı başarmıştır. Fakat Fransızların 8 Haziran 1920'de Zonguldak Ereğlisi'ne asker çıkarması üzerine bu ateşkes Londra Konferansı sırasında Bekir Sami Bey'in 11 Mart 1921'de Fransa Başbakanı Briand ile yaptığı anlaşma, Misakımillî'ye aykırı oluşu nedeniyle BMM de reddedilmişti. Bu durum Fransız kamuoyunda tepkiyle karşılanmasına karşın Briand Türkiye ile uzlaşma politikasını sürdürme konusunda kararlıydı (Bolat,2006:60).

Sakarya Savaşı'nın kazanılması uluslararası kamuoyunun da Türkiye'deki mücadeleye bakışını değiştirmişti. Times gazetesi "Artık harbedenlerin silahlarını bırakarak faaliyetlerini diplomasiye terketmeleri zamanı gelmiştir" diyordu. İtalyan gazeteleri, doğu meselesinin müttefikler tarafından acele halledilmesi lüzumunu ileri sürüyorlardı. Fransızlar, hükümetimizle Kilikya meselesini görüşmek ve bir sonuca bağlamak üzere Ankara'ya resmen görevliler göndermişlerdi. Franklin Bouillon 21 Eylül'de bu görevle Ankara'ya geldi (Özalp,1998 :215-216).

Çünkü Fransızlar Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalarda ciddi bir şekilde zorlanmış ve bunun sonucu olarak asker sayısı ve harcamalarını arttırmak zorunda kalmışlardı. Ayrıca Anadolu'da gittikçe artan Bolşevik etkisinden, Ankara'nın Batılı emperyalistlere karşı verdiği savaşla İslam dünyasında sempati kazanmış olmasından ve bölgedeki Panislamist faaliyetlerden rahatsız olmuşlardı. Bunların yanı sıra Yunanlıların Anadolu'da giriştikleri ikinci saldırıda başarı elde edememeleri, Fransa ile Ankara'yı uzlaşmaya iten en önemli nedenlerden biri olmuştur. Sonuçta 11 Mart 1921 ile 20 Ekim 1921 arasında geçen sürede iki hükümet temsilcileri arasında yapılan görüşmelerin yanı sıra iki ülke arasında gidip gelen çeşitli anlaşma taslaklarının bir ürünü olarak 20 Ekim 1921'de Fransa ile Türkiye arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Türk-Fransız ilişkilerinin genel çerçevesini çizen 1921 Ankara Anlaşması, Türkiye-Suriye sınırı konusunda kimi belirsizlikleri içerse de Sancak sorunun diplomatik yolla çözümüne de zemin hazırlamıştır. Bu aşamada Türkiye, sorunu zamana yayarak bir anlamda taktiksel bir geri çekilmeyle uluslararası konjonktürün kendi lehine olduğu dönemi bekleyerek sorunu çözme hedeflemiştir. Anlaşmaya Türkiye açısından bakıldığında ise İtilaf Devletleri kanadından bir devletin tek başına da olsa Ankara

Hükümeti ile bir anlaşma imzalaması onu tanıdığının bir göstergesidir. 1921 Ankara Antlaşmasına göre bir ay içerisinde Türkiye-Suriye sınırını çizmek üzere karma komisyon kurulacaktı. Fakat komisyon ancak 1925 Eylülünde kurulabilmiş ve uzun süren görüşmeler sonucunda 18 şubat 1926'da "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" parafe edilmiştir. Fakat Fransa bu antlaşmayı hemen imzalamamış ve Türkiye ile İngiltere arasında Musul sorununun çözülmesini beklemiştir. Nihayet Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul sorununun çözümünden sonra 30 Mayıs 1926'da antlaşmayı imzalamıştır (Bolat,2006: 61).

Mondros Mütarekesi'nin ilan edilmiş olmasına rağmen, 1918'de Musul İngilizler tarafından haksız yere işgal edilmiştir. Lozan'da İngilizler Musul'u Irak sınırları içerisine dâhil ettirmeye çalışmışlar, Türkiye ise Musul'u Misakımillî sınırları içerisine almaya çalışmıştır. Ancak taraflar anlaşamadıkları için Musul Sorunu yüzünden Lozan Antlaşması'nın imzalanması tehlikeye girmiştir. Lozan'da antlaşmanın imzalanabilmesi için Musul sorununun Lozan Görüşmeleri dışında, ikili görüşmelerle çözülmesine karar verilmiştir. İkili görüşmelerden de sonuç alınamayınca, sorunun çözümü Milletler Cemiyetine havale edilmiştir. 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması ile Musul Irak'a bırakılmış, Türkiye'ye ise Irak petrollerinden 25 yıl süre ile %10 pay verilmesi kabul edilmiştir. 1951 yılına kadar ödemeler daha düzenli olarak yapılmıştır. Yeni gelişmelerin ışığında Türkiye Irak petrollerine karşı alması gereken 5.5 milyon sterlinin 3.5 milyonunu almış, 2 milyon sterlin alacaklı durumda kalmıştır (Kısıklı,1999:1).

Mondros sonrasında işgal ettiği Maraş, Antep ve Urfa'da Kuvva-yı Milliye kuvvetlerine yenik düşen Fransa ise, ateşkes imzalamak istediğini belirtmiş ve böylece Türkiye, İskenderun konusunda pazarlık etme şansı elde etmiştir. Fransa'yı ateşkese sevk eden bir diğer husus, Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'deki Türk ve Arap direniş hareketleri ile işbirliği yapma ihtimaliydi (Sonyel, 1987: 189-195). Fransa, bununla ilgili bazı önemli istihbari bilgiler de elde etmişti (Gelvin 1998:119). Yunanlılara karşı Sakarya Savaşı'nın (23 Ağustos-13 Eylül 1921) kazanılması Türk hükümetinin elini güçlendirir ve Fransa ile görüşmeler devam eder. İskenderun bölgesinin kurtarılması için ilk teşebbüsler 20 Ekim 1921'de TBMM hükümeti ile Fransa arasında yapılan Ankara İtilafnamesi-Franklin Bouillon Anlaşması (Soysal 1983: 50-60) ile başlamış, fakat istenen sonuç tam manasıyla elde edilememiş, İskenderun Türkiye haricinde kalmıştır. O dönemde, Fransa ile bir anlaşma imzalamak, TBMM hükümetinin ilk defa bir batılı devlet tarafından hukuken tanınması demektir (Oran,2002:151). Ayrıca İtilaf devletleri arasında yavaş yavaş ortaya çıkan anlaşmazlıklar derinleşecek ve İngiltere yalnız kalacaktı. Bu nedenlerden dolayı imzalanacak anlaşmanın Milli Mücadele açısından önemini bilen Mustafa Kemal Paşa, konuyu şöyle değerlendirecektir: *"Bu anlaşma ile, siyasi, iktisadi, askeri hiçbir alanda bağımsızlığımızdan hiç bir şey feda etmeksizin, vatan topraklarımızın değerli parçalarını işgalden kurtarmış olduk. Bu anlaşma ile milli davamız ilk defa olarak Batılı devletlerden biri tarafından onaylanmış ve açıklanmış oldu"* (Nutuk, 1999:424).

Ankara İtilafnamesi müzakerelerinin oldukça çetin geçtiği Türk heyeti başkanı Yusuf Kemal Bey'in (Tengirşenk) anılarında görülmektedir.¹ Ankara İtilafnamesi'yle Türkiye'nin Suriye sınırı çizilmiş ve Fransa bölgeden çekilmeyi kabul etmiştir. İskenderun Sancağı anavatan dışında kalmış olmasına rağmen, Sancak'taki Türk unsurunun menfaatlerini koruyacak ve bu bölgeye muhtariyet verilmesi için gerekli zemini hazırlayacak hükümleri Ankara hükümeti ise İtilafnameye koydurmuştur (Karakoç,2009:100-101).

Soysal' a göre; Ankara Antlaşması ile Sancak, özel bir statüye kavuşturulmuştur, ancak Suriye ile birlikte Fransız mandası altına alınmıştır. Ankara Antlaşması ile İskenderun Sancağı'na verilen özel statü ile Ankara hükümeti, anlaşmaya, Sancak'taki Türk unsurun çıkarlarını koruyacak ve bölgeye muhtariyet verilmesi için zemin hazırlayacak hükümler koydurmuştur. Anlaşmanın 7. maddesine göre; "İskenderun

¹ Bkz. Yine, Yusuf Kemal Bey anlaşmanın imzalanmış olmasına rağmen eksik kaldığını, sınırın güneyinde kalan Türk topraklarının ve halkının asla unutulmayacağını, buraların bir gün yeniden Türkiye'ye dâhil olması için Türk çocuklarının mücadele edeceklerini de Bouillon'a söylemiştir. Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.291-300

mıntıkası için özel bir idari rejim kurulacaktır. Bu bölgenin Türk tarafından olan sakinleri, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıklardan yararlanacaklar ve Türkçe serbest olacaktır. 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yapıldığı zaman halkının çoğunluğa Türk olan İskenderun ve Antakya bölgesi - İmparatorluk döneminde Suriye Vilâyetine bağlı olup Sancak (İskenderun Sancağı) diye anılıyordu - Türk kuvvetlerinin elindeydi. 1920'de açıklanan "Ulusal And"a göre, bu bölgenin Türkiye'nin ulusal sınırları içinde kalması gerekiyordu. Oysa Fransa daha 16 Mayıs 1916'da İngiltere ile Osmanlı topraklarının bölüşümü konusunda yaptığı Sykes-Picot Anlaşması uyarınca Suriye - Lübnan'a sahip olmağa kararlı idi. Bu karar, Milletler Cemiyeti Yasasının 22. Maddesiyle öngörülen ve 28 Haziran 1919'da kurulan Manda sistemi içinde gerçekleştirilecekti. Nitekim savaştan sonra, Müttefik Devletler Yüksek Konseyi San Remo toplantısında, 25 Nisan 1920 günü Suriye ve henüz onun bir parçası sayılan Lübnan'ı, "A" türü manda yönetimi olarak, Fransa'ya bırakmıştı. Daha sonra, Milletler Cemiyeti Konseyi 24 Temmuz 1922'de bu yönetim çerçevesinde Fransa'nın görev ve sorumluluklarını (Charte) saptayıp açıklamıştı. Bu arada Fransa, 1918 Mondros Silâh Bırakımının 7. Maddesine dayanarak, Sancağı ve daha sonra Urfa, Antep, Adana ve Mersin bölgesini işgal etmiş bulunuyordu. 20 Ekim 1921 günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Fransa ile yaptığı Ankara ön Barış Anlaşması Sancağın geri alınması olanağını vermemişti. Fransa ile savaşı sona erdirmekteki büyük yarar bu geçici özveriye gerektirmişti. Böylece, Türk Suriye sınırının Ankara Anlaşması ile belirlenmişti. Bununla birlikte, Anlaşmanın 7. Maddesiyle, bu bölge için "özel bir yönetim rejimi" kurulması, bölgenin Türk soyundan gelen halkının kültürünün geliştirilmesi ve Türkçenin resmi bir nitelik taşıması öngörülmüştü (Soysal,1983:50-53).

Burada bir hususu belirtmek gerekmektedir. Her ne kadar 1921 Ankara anlaşmasında buradaki Türk nüfusunun korunacağı söylenmişse de Fransızların Kuzey Suriye bölgesine yoğun bir şekilde Kürtleri yerleştirdikleri ve Ermenileri bu bölgelere çektikleri Amerikan belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu durum Türk hükümetini rahatsız etmiştir (Koni,1989:536).

Ada'ya göre; Moskova'da bulunan Ankara heyetinin Sovyet Rusya ile imzaladığı 16 Mart 1921 tarihli Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması'ndan sonra Ankara'nın Moskova'dan maddi destek ve silah yardımı almaya başlaması İtilaf Devletlerini etkilemişti. Aynı dönemde, Fransa'nın Suriye-Lübnan mandası yöneticileri Londra'da imzalanan anlaşmaya rağmen Türk yetkililerin çatışmaları durdurmak üzere talimat vermediğinden yakılarak "bazı çete reislerinin ateşkesi tanımadıklarını" belirtiyorlardı. Bu sırada Ankara'nın Paris'e temsilci olarak gönderdiği Doktor Nihat Reşat Bey de çatışmaların azaltılması için Fransız makamları ile görüşme halindeydi. Ancak, bölgedeki Fransız yöneticileri Ankara ile bir yumuşamaya sıcak bakmıyordu. İstanbul ve Beyrut'ta bulunan Fransız yöneticileri arasındaki görüş ayrılıkları tüm 1921 yılı boyunca sürdü. Bu görüş ayrılıkları, Fransa'nın Ankara hareketi ile uzlaşma sürecinin yavaşlaması sonucunu doğurdu. Bölgedeki yöneticilerin muhalefetine rağmen, 1921 Nisan ayından başlayarak Fransa, Ankara ile uygulanamayan ilk anlaşmanın yerine konacak yeni bir uzlaşma arayışına girdi. Başbakan Aristide Briand, 28 Nisan tarihinde Savaş Bakanı Louis Barthou'ya bu konuda gönderdiği mektupta, Kilikya'daki durumun "ne Suriye'deki askeri harcamaları kısımaya, ... ne de erzak ve malzeme sevkini azaltmaya elvermediğini" belirtti. Londra Konferansı'nda yetkilerini aştığı için görevden alınan Bekir Sami Bey'in yerine Dışişleri Bakanlığı'na getirilen Moskova Antlaşması'nın mimarı Yusuf Kemal Bey, Mayıs ayında TBMM'nin gizli oturumunda yaptığı konuşmada, Fransa ile anlaşmak üzere görüşmelerin başladığını bildirdi. Paris, acele etmek kararındaydı. Haziran başında Fransız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı ve eski bakan Henry Franklin Bouillon Ankara'ya hareket etti. Hiçbir resmi görev üstlenmediğini belirten Franklin-Bouillon, Ankara'da yapılan görüşmede, Mustafa Kemal'den "gayri resmi ve kişisel" olduğu özellikle vurgulanan bir anlaşma taslağını aldı. Bu süre içinde, Franklin-Bouillon'un görüşmeler sonunda yaptığı kestiriminin doğru çıktığı görüldü. Temmuz ayı başında Eskişehir yönünde yeniden ilerlemeye başlayan Yunan ordusu, önce Kütahya'ya ulaştı. 19 Temmuz'da da Eskişehir'e girdi. Ancak, planlı bir geri çekilme başlatan Mustafa Kemal, Meclis'ten

Başkomutanlık yetkisi aldıktan sonra, 24 Ağustos'ta giriştiği karşı taarruzla Yunan ordusunu Sakarya'da bozguna uğrattı. 13 Eylül'den sonra Yunan ordusu artık tümüyle Sakarya'nın batısına çekilmişti (Ada,2013:45-54).

Bölgede Fransızlara karşı mücadele etmekte olan Tayfur Sökmen bu gelişmeleri şu şekilde anlatmaktadır: "...Maraş'ta 2. Kolordu Komutanlığı'ndan aldığım emirde: "Kolordu Sakarya muharebesine iştirak etmek üzere hareket edecektir. Fransızlarla geçici bir ateşkes yapmış olduğundan Fransızlara karşı yapmakta olduğumuz hareketi durdurduk. Sizde Maraş'a avdet ediniz deniliyordu. Bu emir üzerine Kürdağı, Hassa, İslahiye ve havalisi Kuvayı Milliye kuvvetimiz duruma hakim olmakla beraber, toplanıp derhal Maraş'a hareket ettik..."(Sökmen,1992:55-56).

Franklin-Bouillon'un Ankara'daki görüşmeleri sonucunda kararlaştırıldığı anlaşılan bu ateşkesin, ulusal güçlerin Sakarya Zaferi üzerinde de etkili olduğu açıktır. Bu arada, Franklin-Bouillon 15 Temmuz'da, başbakanından Ankara ile anlaşmak için istediği yetkiyi almıştı. Böylece 1921 yazına gelindiğinde, tarafların, anlaşma yönünde kesin bir iradeye sahip oldukları görülmüyordu. Bu doğrultuda Fransız Yüksek Komiserliği, Ağustos-Eylül 1921'de gerçekleştirdiği bir dizi idari düzenlemeyle İskenderun Sancağı'ndaki özel rejimi pekiştirdi. Bir yıl önce Halep Hükümeti içinde, idari özerkliğe sahip olması öngörülen Sancak'ta, bu defa Türkçenin Arapça yanında resmi dil olması kabul edildi. Ve nihayetinde Ankara'daki son tur görüşmeler zorlu geçti ve Franklin-Bouillon'un adıyla da anılan Ankara Anlaşması 20 Ekim 1921'de imzalandı. Anlaşma öncelikle taraflar arasındaki savaş haline son vererek durumun ordulara, sivil makamlara ve halklara derhal duyurulmasını öngörüyordu. Savaş esirleri değişimi yapılacak ve ordular anlaşmada belirlenen sınırın gerisine çekilecekti. Anlaşmanın ekinde yer alan bir mektupta Yusuf Kemal Bey, meslek okullarında Fransız eğitimcilerden yararlanma arzusunun ve Fransız sermayedarlarına TBMM Hükümeti ile ekonomik ve mali ilişki kurma izni verileceğini bildiriyordu. Ankara Anlaşması'nda Sancak'la doğrudan ilgili konular da önemli bir yer tutuyordu. Anlaşma'nın parçası olan bir tutanakta Yusuf Kemal Bey, İskenderun ve Antakya sakinlerine Türk bayrağını da içeren özel bir bayrak sahibi olma hakkının tanınmasını istiyordu. İskenderun limanının kullanımında Türk uyruklular ile onların malları ve gemilerine tam bir özgürlük tanınması da istekler arasında yer alıyordu. Daha da önemlisi, Antlaşmanın 7. maddesi gereğince özel bir idari rejime kavuşturulacak olan Sancak'ta "Türklerin çoğunlukta olduğu bölgenin genel olarak Türk yöneticiler tarafından yönetilmesi ve Türk kültürünün gelişmesi için tüm kolaylıklardan yararlanacak okullar kurulması" vaadi yer alıyordu. Ayrıca Franklin-Bouillon Anlaşması ile daha önce Misak-ı Milli sınırları içinde yer aldığı teyid edilen İskenderun Sancağı'nın, Türkiye toprakları içinde kalmasa da, Türklere önemli ayrıcalıkların tanındığı bir özel rejimle yönetilmesi kabul ediliyordu. Franklin-Bouillon Anlaşması, Ankara hareketi ve Fransa bakımından bir kazanım niteliğindeydi. İngiltere ise, Anlaşmaya ilk andan itibaren karşı çıktı. Tepkilerden çekinen Fransız Hükümeti, 20 Ekim 1921'de Anlaşma'nın belli bölümlerini kendi parlamentosundan da gizledi. Kısaca Ankara Anlaşması, Birinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Fransız ilişkilerinde ve Hatay sorununda belirleyici bir rol oynamıştır (Ada,2013:49-54).

Ankara Antlaşması, 13 maddeden oluşmaktadır. Bazı düzeltmelerin yapılması için antlaşmaya bir takım belge ve protokoller ilave edilmiştir. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'nın yukarıda bahsettiğimiz 7. Madde dışındaki bazı önemli maddeleri şöyledir:

8. Madde: Sınır çizgisi, İskenderun Körfezi üzerinde Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve Meydan-ı Ekbez'e doğru ilerleyecektir. Oradan Mavsuva mevkiini Suriye'ye, Kamaba mevki ile Kilis'i Türkiye'ye bırakarak güney doğuya doğru kayacaktır. Oradan Çobanbey İstasyonu'nda demiryolu ile birleşecektir. Daha sonra Bağdat Demiryolunu izleyecek ve demiryolunun platformu Nusaybin'e dek Türk toprakları üzerinde kalacaktır. Buradan Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Ömer arasındaki eski yolu izleyerek Cezire-i İbn-i Ömer'de Dicle'ye varacaktır. Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Ömer ve yol Türkiye'de kalacaktır.

Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garlar demiryolu platformunun parçalarından sayılarak, Türkiye'ye kalacaktır.

9. Madde: Suriye sınırları içerisinde kalan, Osmanlı Hanedanının kurucusu Sultan Osman'ın büyük babası Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'nde bulunan ve Türk Mezarı adı ile bilinen kabri, çevresi ile birlikte, Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada koruyucular bulundurup Türk bayrağını çekebilecektir.

Fransa'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Ankara Antlaşması'nı imzalaması onun yeni kurulan Ankara Hükümeti'ni tanıdığını göstermektedir. Bu nedenle Fransa, Türkiye'yi tanıyan ilk Avrupalı Büyük Devlettir. Ankara Antlaşması, Fransa Hükümeti'nin kendi başına hareket ederek imzaladığı bir antlaşma olduğu için, Türklere karşı Avrupalı Büyük Devletlerin aldığı cephe yara almıştır. Bu cephenin bir üyesi olan Fransa'nın, müttefiklerinden ayrı bağımsız bir tutum izlemesi Avrupa cephesinin bölünmesini sağlamıştır (Kurtcephe, 2006:286). Ankara antlaşması Türkiye'nin 1939 yılında Hatay'ın sınırlarına dahil olmasına kadar yürüteceği diplomatik mücadele de başlatmıştır.

4.1.3. Lozan Barış Antlaşması

Antlaşmayla ve nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan konferans, bir tarafta Türkiye, diğer tarafta da İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya olmak üzere 20 Kasım 1922'de Lozan'da toplandı. Konferansın temelinde, Türkiye ile Yunanistan arasında barışı sağlamak ve aynı zamanda Türkiye ile 1914'ten beri savaş halinde olduğu Müttefikler arasında teknik anlamda hala devam eden savaş durumunu sonuçlandırmaktı. Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya'da çıkarlarının söz konusu olduğu noktalarda konferansa katılmışlardı. Lozan'a Amerika'nın konumunu ve çıkarlarını ortaya koymak amacıyla gelen Birleşik Devletler heyeti, tüm tartışmalara diğer heyetlerle tam eşitlik temelinde katılmasına rağmen hiçbir taahhüde girmede ve hiçbir belgeyi imzalamadı. Türkiye, Lozan'da temsil edilen ülkeler arasında "eşitlik" kavramına en çok önem veren ve üzerinde hassasiyetle duran bir ülkeydi. Neredeyse her yazışmada "eşitlik temelinde" lafı geçiyordu. Böylece Türkiye, kendisine diğer heyetlerden farklı muamele etme yolunda Müttefiklerde oluşabilecek en ufak bir düşüncenin bile kabul edilemeyeceği mesajını vermeye çalışıyordu. İsmet Paşa, Türk heyetinin konferansa diğer devletlerle "aynı eşitlik temelinde" katılmasına çok önem veriyordu ve bu ilkeye ters düşen hiçbir uygulamaya razı değildi (Demirci, 2011:73-74)

Misakımillî, Lozan'a gidecek heyet için belirlenen politik esasları da belirlemiştir. İsmet Paşa Heyeti Lozan'a giderken TBMM'de yapılan görüşmelerde de Lozan'da Misakımillî üzerinde ısrar edilmesi vurgulanmış, Konferans sırasında da özellikle Musul konusunda, TBMM'nin gizli oturumlarında hep Misakımillî tartışılmıştır. Lozan Konferansı'na hazırlanan Ankara Hükümeti'nin hazırlıklarında görüşülecek esasları maddeler halinde belirlediği metinde de Misakımillî esas alınmıştı. Sınırların belirlenmesinde Doğu, Suriye, Irak, Adalar ve Boğazlarla ilgili ifadelerde tümüyle Misakımillî esas alınmış ve Süleymaniye, Musul, Kerkük'ün istenmesi, Suriye'de İbni Hani'den itibaren Harim, Müslümiye, Meskene, badehu Fırat Yolu, Derzor, Çöl, nihayet Musul Vilayeti dâhilde sayılmıştı. Adalardan sahilimize yakın olanların alınması, Trakya'da 1914 hududu, Batı Trakya için halk oylaması, Boğazlar ve Gelibolu'da yabancı güç kabulümüzün mümkün olmadığı tespit edilmişti. Kapitülasyonlar, Borçlar, Türkiye'de azınlık iddia edilen cemaatler ve Türkiye dışında kalan Türklerin durumu için de Misakımillî hükümleri esas alınmıştı. Lozan'a giderken beklentiler bu doğrultuda iken, Konferans'ta karşılaşılan direnç ve imkânsızlıklar sebebiyle bu çerçevede gerçekleştirilemeyen hususlar, TBMM'de birçok milletvekilinde

hayal kırıklığı yaratıyor ve gizli toplantılarda sert tartışmalara sebep oluyordu. Hükümet ve Heyet bu tartışmalarda savunma pozisyonunda, önceleri çok kararlı görünülen birtakım konularda ya taviz verilmesi, ya da bir savaşı göze alma mecburiyetiyle eleştirileri cevaplıyor fakat muhalifleri ikna etmekte zorlanıyordu. En çok tartışılan meselelerden biri de Musul meselesi idi (Doğanay,2001:286).

Bu bağlamda, Son Osmanlı Meclisi Mebusan'ında milli hedef olarak belirlenen Misakımillî'nin, Lozan Antlaşması'ndaki çerçeve ile ne kadar örtüştüğü veya örtüşmediği sorusunun cevabını araştırırsak; İstiklal Savaşı sonrası Türkiye'sini tescil eden Lozan'da; Misakımillî hedeflerine ulaşamayan noktalar görürüz. Ancak yine de Lozan Antlaşması 1914-1918 savaşını kazanan Müttefikler ile 1919-1922 Kurtuluş Savaşı'nı kazanan Türkiye arasındaki ilişkileri eşit şartlarda düzenlemiştir. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan pek çok antlaşma kısa sürede yok olmuşken, Lozan bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Lozan'da Misakımillî ile çizilen Milli sınırların tescil edilmiş olması, başka bir ifadeyle Türk Milli Mücadelesi 'nin haklılığı bunu sağlamıştı (Doğanay,2001:288).

Lozan Barış Konferansı'nda Türk-Fransız anlaşmazlığı üzerine Lozan'da 21 Kasım'da başlayan görüşmelerde Türk ve Fransız tezleri arasındaki karşıtlık kısa sürede açıkça ortaya çıkmıştır. Lord Curzon'un başkanlığını yürüttüğü sınırlar ve askeri konularla ilgili komisyonda sorunların -özellikle Musul sorununun- varlığına rağmen görüşmelerin kesintiye uğramasına yol açacak bir gerginlik yaşanmazken, Fransızların yönettiği ve ekonomik-mali işler ile Osmanlı borçlarını ele alan komisyonda ise sert tartışmalar yapıyordu (Ada,2013:54). 27 Aralık günü Lord Curzon'un Noel tatilinde hazırladığı Musul'a ilişkin İngiliz cevabı, Türk Heyeti'nin eline ulaşmıştır. İsmet Paşa, İngilizlerin cevabını nasıl karşıladığını şu cümlelerde ifade etmiştir: "Raporları şiddetli ve saldırgan bir dille yazılmış. Bizim delillerimizi çürütmeye çalışıyor, fakat başarılı olamıyorlar. Mektuplarında artık karşılıklı delil ileri sürmeye gerek yoktur, diyorlar. Galip olarak Irak'ı almışlar. Irak Kralı ile antlaşma yapmışlar. Kürdistan'a idari özerklik vermişler. Hâlbuki biz muhtıra ve mektubumuzda Kürdistan'a daha serbest bir idare vermek istediğimizi zannettirecek bir şey söylememişiz. Özetle Musul'u katiyen terk edemezlermiş". Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Lozan barış görüşmeleri yılbaşı öncesinde çıkmaza girmiştir. Aynı zamanda 23 Ocak 1923 günü görüşmelerin, Musul sorunu nedeniyle kopma noktasına gelmesi, dünya basınında petrole ilişkilendirilmiştir (Kısıklı,1999:498-507).

Lozan'da başlayan görüşmeler 4 Şubat 1923 tarihinde, Türkiye'nin kapitülasyonların devamı konusundaki tavizsiz tavrı ve Müttefikler'in ve özellikle Fransa'nın karşı yöndeki ısrarları yüzünden kesildi. Türk heyeti görüşmelere ara verilmesi üzerine Ankara'ya döndü. Millet Meclisi'nde yapılan konuşmalarda, Misakımillî içinde olması gereken Musul ve Hatay'ın, görüşülen taslakta yeni Türkiye'nin sınırları dışında tutulması şiddetli biçimde eleştiriliyordu. Öte yandan, Konferans'a ara verildiği sırada; Şubat-Mart 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplandı (Ada,2013:59-63).

1923 Lozan Konferansı'nda Suriye sınırları işi görüşülmeye başlandığı zaman elde 1921 Ankara Antlaşması vardı. Daha ilkinden, Suriye ile sınırlarımızın Ankara Antlaşması esasları üzerine temellendirilmesi kararlaştırılmış idi. Yalnız, bu antlaşmayı Fransa Hükümeti henüz meclislerinden geçirmemişti. Bu itibarla bunu burada teyid ettirmekte Türkiye için lüzum vardı. Buna dair olarak konferansın birinci devresinde önemli bir müzakere olmadı. Diğer devletler, ilk devre sonunda Murahhas Heyetimiz'e, kesin olarak kabul veya reddedilmesi için, mühletli olarak tebliğ ettikleri antlaşma projesinde Üçüncü maddeyi şöyle yazmışlardı:

Madde 3 - Akdenizden İran sınırlarına kadar, Türkiye'nin sınırları. aşağıdaki suretle tespit edilmiştir:

Suriye ile.: Ekim 1921 tarihinde bağitlanan Türkiye – Fransa Antlaşması'nın 8. maddesinde yazılı sınırlar...

Konferans kesildikleri sonra konferansa çağıran devletler (Puissances Invitantes) Dışişleri Bakanlarına İsmet Paşa'nın 8 Mart tarihli mektupla Ankara'dan yolladığı tadil tekliflerinde, bu maddenin 1. fıkrası şöyle yazılı idi: "Bütün ekleriyle beraber yürürlükte olan 20 Ekim 1921 tarihli Türk - Fransız Antlaşması'nın 8. maddesinde yazılı sınırlar"

Konferansın ikinci devresinde ve 24 Nisan i 923 tarihli oturumda bu mesele görüşüldü. Fransız heyetinden General Pelle, bu değişikliğe itiraz etti. Bunun üzerine hukuki mahiyette tartışmalar oldu. Fransız bakım noktasını İngiltere ve İtalya da destekledi. Bunun üzerine İsmet Paşa ile General Pelle arasında görüşmeler oldu. Neticede şu formül üzerinde anlaşma oldu. Antlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra, 1921 Ankara Anlaşması'nın ve eklerinin eşit şartlar altında yürürlükte kalacağını ve antlaşma ile aynı hüküm ve kuvvetle olacağını teyit için Fransa Hükümeti, Türk Heyeti'ne bir mektup ve bir de beyanname gönderecek. Türkiye de istediği değişiklikten vazgeçecek. 24 Temmuz 1923 tarihli mektup şudur:

"Lozan Konferansı'nda Zati Devletlerine vermiş olduğum teminlere ek olarak ve Fransa Hükümeti tarafından bu hususta ayrıca verilen salahiyet üzerine bugünkü tarihli Barış Antlaşması'nın, Ekim 1921 tarihinde Ankara' da imzalanmış olan Fransız- Türk Anlaşması hükümlerine hiçbir hanel vermemiş olduğunu bağlı beyanname ile size teyit ederim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin bu anlaşmanın bütün ekleriyle tamamıyla yürürlükte kaldığının teyit edildiğini görmek yolundaki arzusunu, göndermekle şeref duyduğum beyanname tamamen tatmin edecektir.

Beyanname de budur:

Fransa Hükümeti tarafından aldığı yetki üzerine işbu belgeyi imzalayan kişi İsmet Paşa'ya teyit eder ki, Ekim 1921 tarihli Türk – Fransız Anlaşması, Fransa Hükümeti'nce tasvip edilmesi üzerine, anlaşmanın yürürlükte olması için lazım olan tasdik mezkûr hükümetçe vaki olmuş ve bunun neticesi olarak bu milletlerarası senet yürürlüğe girmiştir... Fransa Hükümeti bakımından, imzalanan barış antlaşması Ekim 1921 tarihli Türk - Fransız Anlaşması hükümlerine hanel vermemiştir. Ve bu anlaşma ve ekleri tamamen yürürlükte kalmıştır (Akşin,1991:303-304).

Lozan'da görüşmelerin ikinci devresi 23 Nisan'da başladı ve Antlaşma üç ay sonra 24 Temmuz 1923'te imzalandı. Lozan'ın Siyasal Hükümleri'yle Türkiye'nin sınırları saptandı. Türkiye-Yunanistan sınırı, Türkiye'nin istediği gibi belirlendi. Türkiye- Irak sınırının ise, Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden itibaren dokuz aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında dostça çözüm yoluyla çizilmesi kararlaştırıldı. Osmanlı borçlarının ödenmesi de uzun bir vadeye yayıldı. Antlaşma kapsamında ayrıca, Boğazlar Sözleşmesi ile Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşme ve Ticaret Sözleşmesi de imzalandı. Hatay konusu bakımından Lozan'ın en önemli sonucu ise, Antlaşma'nın 3. Maddesi'nde, 20 Ekim 1921 Franklin-Bouillon Anlaşması'nın İskenderun Sancağı ile ilgili maddesinin geçerliliğini koruduğunun belirtilmesiydi. Böylece Sancak'ın özel idari statüsünün yanı sıra, bölgede yaşayan Türk nüfusun kültürel hakları ile Türkiye'ye tanınan hak ve imtiyazlar teyid edilmiş oluyordu. Lozan Antlaşması, Ankara'daki yeni rejimin ilk önemli uluslararası başarısı idi (Ada,2013:59-63).

Sonuçta, 1923 Lozan Antlaşmasının, 3. Maddesiyle, Ankara Anlaşmasının hükümlerinin doğrulanmasından sonra “Türkiye ile” Suriye ve Lübnan adına davranan, Fransa arasında 30 Mayıs 1926 günü Ankara'da Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmeyle Türkiye - Suriye ilişkileri düzenlenirken, sınır çizgisi de gösterilmiş, ayrıca Suriye içinde kalan Sancak için İmza Protokolünde, 1921 Ankara Anlaşmasının öngördüğü özel yönetim biçiminin Fransa Hükümetince göz önünde tutulacağı hükme bağlanmıştır. Türkiye - Suriye sınırının işaretlenmesi ise ancak dört yıl sonra sonuçlandırılarak, 3 Mayıs 1930'da son Protokol imzalanmıştır (Soysal,1983:536).

Milli Mücadele döneminin başından Atatürk döneminin sonuna kadar Türkiye'nin en önemli meselelerinden birisi Hatay Sancağı'nın Anavatana katılması konusu olmuştur. Lozan Konferansı esnasında bu konuya ilişkin önemli tartışmalar yaşansa da Sancağın Anavatana dâhil edilmesi talebinde başarıya ulaşılammış ve sorun ileriki dönemlere bırakılmıştır. Sancaktan asla vazgeçilmediğini Atatürk 15 Mart 1923'de Adana'ya geldiğinde kendisini karşılayan Sancaklılara “Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalamaz. Günü gelecek siz de kurtulacaksınız” şeklinde ifade etmiştir. Nitekim Atatürk'ün niyetini anlatan ön görüşü kısa bir süre sonra bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşının hemen öncesinde Fransa, Suriye

bölgesindeki mandater yönetimini sona erdirmeye düşüncesi çerçevesinde çalışma başlatmıştır. Bu dönemde Atatürk, Sancak konusunda ne ölçüde ciddi olduğunu hem Türk hükümetine hem de Türk milletine;

Dava benim şahsi davamdır ve icap ederse yine şahsen halletmem gerekir. Binaenaleyh şayet böyle bir zaruret karşısında yani isi silahlı bir hareketle halletmek zorunda kalırsak, tutacağım yolu da çoktan kararlaştırmış bulunuyorum. Böyle bir durumda derhal Devlet Reisliği'nden hatta mebusluktan istifa edeceğim, serbest bir Türk vatandaşı olarak bu iste çalışan arkadaşlarla beraber Hatay topraklarına geçeceğim. Oradaki mücahitlerle ve Anavatandan kaçıp bize katılacağından şüphe etmediğim kuvvetlerle meseleyi yerinde ve içten halletmeye çalışacağım; isterse Türk hükümeti, beni ve arkadaşlarımı asi ilan eder ve hakkımızda takibat da yapar.

ifadeleriyle ortaya koymuştur. Sancağın Osmanlı İmparatorluğu sonrasındaki bölgesel idari yapılandırılmasına bakıldığında bu soruna karşı Türk Hükümeti'nin müdahaleci bir siyaset izlemesinin haklılığı ortaya çıkmaktadır. (Bırsel ve Duman,2012:344-345).

4.1.4. Lozan Barış Antlaşması Sonrası Türk Dış Politikasının Genel Esasları

Millî Mücadele'nin askerî ve diplomatik safhasını başarıyla sonuçlandıran Türkiye, Lozan Barış Antlaşması ile uluslararası alanda resmen tanınmıştır. 1923'ten sonra Türkiye dış politikada Lozan'da halledilemeyen Musul, dış borçlar, Suriye sınırı, nüfus mübadelesi ve Boğazlar sorunlarına öncelik vermiştir. Bu konular ve Millî Mücadele'den itibaren Batılı devletlere karşı duyulan güvensizlik Sovyetler Birliği'yle var olan iyi ilişkilerin devamını sağladı. Türkiye, Lozan'dan kalan sorunlarını çözdükten sonra Batı ülkeleri ile de iyi ilişkiler kurmaya başladı. Lozan Antlaşması sonrası ülkenin yaralarının sarılabilmesi ve yapılan inkılapların başarıya ulaşabilmesi için yurt içinde ve uluslararası alanda barış ortamına ihtiyaç vardı. Türkiye ilk andan itibaren dış politikada, Atatürk'ün "*Yurtta barış, dünyada barış*" sözünü ilke edinerek barışçı bir politika izlemeye çalışmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'yi başlatırken bunu belli bir program ve hedef dâhilinde yapmıştır. Amaç tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmaktır. Bu amacı ve ulaşılmak istenen sınırları belirleyen Misakımillî, Türk dış politikasını şekillendirmiştir. Milli Mücadele ile başlayan bu tarihi dönemeç Atatürk'ü çökmekte olan Osmanlı Devleti'nin yerine, milli değerlere ve çağda ilkelere dayanan yeni bir milli devlet oluşumuna sevk etmiştir. Atatürk'ün bu amacına göre uygulanacak dış politika, iç politikaya uygun olmalıydı. O, Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinin milli olmadığını fakat genç Türkiye'nin dış politikasının iç politikası ile uyumlu yani milli güce dayalı olarak yürütülen milli bir politika olduğunu, çeşitli kereler ifade etmiştir. "Efendiler, dış siyasetin en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı temel, devletin iç teşkilatıdır. Dış siyasetin iç teşkilatla uyumlu olması gerekir. Batı'da ve Doğu'da, başka başka karaktere, kültüre ve ülkeye sahip biri birinden farklı unsurları tek sınır içinde toplayan bir devletin iç teşkilatı, elbette temelsiz ve çürük olur. O halde, dış siyaseti de köklü ve sağlam olamaz. Böyle bir devletin iç teşkilatı özellikle milli olmaktan uzak olduğu gibi, siyasî ilkesi de millî olamaz." Buna göre, Osmanlı Devleti'nin siyaseti millî değil, belirsiz, bulanık ve kararsızdı. Atatürk, Türkiye'nin dış politikasının esaslarını tespit ederken milletlerarası ilişkileri etkileyen ilkelerle ülke çıkarlarını göz önünde bulundurmıştır. Türkiye'nin yeni kurulmuş bir devlet olması, büyük devletlerin yayılma yolları üzerinde bulunması ve stratejik bakımdan önemli bölgeleri elinde tutması sebepleri ile Türkiye tarafından izlenecek dış politikanın milletlerarası ilişkilerin gelişmesine göre düzenlenmesi gerekmiştir (Bolat,2006:48-49).

Lozan sonrası dönemde Türkiye'nin Dış politikası, bu etkenlerden tamamen etkilenmiş, siyasal ortamlar ve gerginlikler Türkiye'nin de gündeminden düşmemiştir. Çünkü Türkiye'nin Dış Politikasının ana unsurları Milli Mücadele Döneminde oluşmaya başlamıştır. 23 Nisan 1920'de kurulan yeni Türk Devleti dış politikasında üç amacı gerçekleştirmeye yönelmiştir (Dinç,2014:4);

1) Osmanlı Devleti'nin uluslararası varlığının silinmesi ve onun yerine tek Türk varlığı olarak yeni devletin geçmesi,

2) Misakımillî hedeflerine uygun olarak ülkenin işgalden temizlenmesi için mümkün olduğu oranda dış destek sağlanması,

3) Zaferden sonra barışın imzalanarak Türkiye'nin uluslararası alanda varlığını sürdürmesidir.

Lozan Sonrası Türkiye'nin dış politikasına yön veren en önemli olay kuşkusuz Musul meselesidir. Ada, 'ya göre ise, Musul sorununun kendi istediği doğrultuda çözümünü sağlayamayan Türkiye, 1925- 1930 yılları arasında dış politikada bir yalnızlık dönemini geçirdi. Musul sorununun Milletler Cemiyeti'nde çözümlenişinin hemen ertesi günü, 17 Aralık 1925'te Türkiye, SSCB ile bir Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalayarak tepkisini ortaya koymuştu. Türkiye, 1926 yılında İngiltere ve Irak'la imzaladığı Türk-İrak "Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşması" ile Musul düzenlemesini dolaylı olarak tanımış oldu. Musul sorununun çözümünden sonra İngiltere, Türkiye'yi, Milletler Cemiyeti'ne üye olması için ikna etmeye çalıştı. Ancak, Musul sorununun ele alınış ve çözümleniş biçimi dolayısıyla Türkiye, örgüte güvensizlik duyuyordu. Ayrıca, SSCB ile yaptığı 1925 Dostluk Antlaşması ve devamındaki 1929 Protokolü gereği, bu ülkeye danışmadan Milletler Cemiyeti'ne üye olmama yükümlülüğü altına da girmişti. Türkiye 1930 yılında da Fransa ile bir Dostluk, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması imzalamıştı. Antlaşma uyarınca taraflardan birine saldırı olması halinde, diğeri tarafsız kalmayı yükümleniyordu. Türkiye ile Fransa, aralarında çıkabilecek uyuşmazlıkları dostça çözümleyemezse La Haye Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın hakemliğine başvuracaklardı. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği kendi talebi ile değil, davet üzerine gerçekleşti. Milletler Cemiyeti tarafından yapılan davet, TBMM'ce kabul edildi. Türkiye, 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. Üye olduktan iki yıl sonra 1934'te ise, Türkiye Milletler Cemiyeti Meclisi geçici üyeliğine seçilerek 1935-37 arasında Meclis 'de üye olarak bulundu. Öte yandan Türkiye, dış ticaretini büyük ölçüde revizyonist ilişkilerle gerçekleştiriyordu. Türkiye'nin bu ülkelerle diplomatik ilişkileri de ekonomik ilişkilerine bağlı olarak değişkenlik gösteriyordu.

Türkiye, 1930'dan başlayarak Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın da katıldığı yıllık Balkan konferanslarında, Balkanlar'daki güvenlik konusunu dış politika gündemi nin öncelikleri arasına aldı. Lozan'da kabul edilen Boğazlar Sözleşmesi, Avrupa dengesinin Almanya ve İtalya tarafından hızla değiştirilmek istendiği 1930'ların ortalarına kadar işlevini yerine getirebilmişti. Ancak ortaya çıkan İtalya tehdidi karşısında Türkiye, Boğazlar rejiminin değiştirilmesine ilişkin taleplerini 1933 Londra Silahsızlanma Konferansı'ndan başlayarak 1934 ve 1935 yıllarında uluslararası toplantıların gündemine taşıdı. Türkiye, Avrupa'da statükonun hızla bozulduğu bir sırada, Nisan 1936'da, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin imzacılarına nota göndererek Boğazlar 'ın ele alınacağı bir uluslararası konferans toplanmasını istedi. Konferans, Lozan rejimine taraf olan tüm devletlerin -İtalya dışında- katılımıyla, 1936 Haziran ayında Montreux'de toplandı. Montreux Boğazlar Sözleşmesi, 20 Temmuz 1936'da imzalandı. Lozan' la Boğazlar' a getirilen kısıtlamaları kaldıran Montreux'nün en önemli sonucu, Boğazlar Bölgesi'nin Türkiye tarafından askerileştirilerek bir denetim altına alınması oldu (Ada,2013:101-103).

İsmet İnönü Türk dış yönetim politikası ve genel esasları hususunda şunları ifade etmiştir (Birsal ve Duman,2012:362);

... *Bütün dünyaya Misakımillî'yi açıkladık ve yeminimiz ile güvene dayalı ilişki esaslarını belirttik. Milli mücadele döneminde biz, 1. Dünya Savaşının kazanan büyük devletlerine karşı savaştık ve kazandık. Lozan'da aynı şekilde büyük ve önemli pek çok savaş verdik. Özellikle Lozan'da Orta Doğu halklarını manda yönetimi altına sokmak için bize yapılan baskılara göğüs gerdik. Yani Arap milletlerinin özgürlüklerini kısıtlayacak bütün taleplere karşı çıktık. Bu her zaman için su anlama geldi. Biz Arap milletlerinin kendi baslarına ilişkiler geliştirmelerini ve bağımsız olmalarını istedik. Bu özellikle Avrupa devletleri için manda yönetiminin belli bir süre için uygulanması anlamına gelse de bizim desteklediğimiz bu düşünce*

olmadı. Örneğin hem bütün devletlerden hem de Milletler Cemiyeti'nden önce Irak'ın bağımsızlığını kabul ettik. Ardından da Irak bağımsız bir devlet oldu ve Türk hükümeti olarak hemen iyi komşuluk ilişkilerimizi başlattık ve sağlam temellere oturttuk. Suriye ile de aynı komşuluk ilişkilerini kurmak istiyoruz. Bu nedenle de her ortamda Suriye'nin bağımsızlığını destekledik. Örneğin Fransa tarafından Suriyelilerin bağımsızlığı Milletler Cemiyeti'nde gündeme getirildiğinde Türkiye bunu hep destekledi. Buna karsın Suriye'nin aynı desteği göstermediğini ve özellikle Türk toprağı olan bölgeye hâkim olmaya çalıştığının görüyor ve üzüliyoruz.

Bir diğer önemli politik yapılanma ise Cumhuriyetin ilk döneminde Türk ekonomik yapılanması idi. Cumhuriyetin ilk döneminde Türk ekonomisinin temel sorunlarından biri, Osmanlı borçları idi. Bu borçlar yüzünden, Cumhuriyet hükümeti tütün, alkol ve tuz tekeli ancak 1927'de ele geçirebildi. Gümrüklerin de henüz tam anlamıyla denetlenememesi buna eklenince, 1920'lerin sonuna kadar devlet gelirlerinde önemli kayıplar oldu. 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel sektöre sınai atılım için ihtiyaç duyduğu destek ve altyapı sağlandı. Ne var ki, Dünya Ekonomik Bunalımı'nın liberal ekonomilere indirdiği darbe sonucu, özel sektör kendisinden beklenen atılımı gerçekleştiremedi. Bu koşullarda bir de, gümrük tarifelerinin yüksek tutulması eklenince, ithalat düşük kaldı; satın alma gücü de iç tüketimi kamçılayacak düzeye ulaşamadı. Bu koşullarda, 1930'lardan itibaren devletçilik, Türk ekonomisinde bir çıkış yolu olarak gündeme geldi. 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası faaliyet gösterdiği birkaç aylık süre içinde, liberal programıyla geniş halk kitlelerinden büyük ilgi gördü. Bu ilginin temel nedeni, yaşanan ekonomik zorlukların halkta yarattığı hoşnutsuzluktu. Serbest Fırka'nın feshinden sonra, "ılımlı devletçilik" yeni bir ekonomik alternatif olarak Başbakan İsmet İnönü tarafından ortaya atıldı. Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya'nın 1928, 1932 ve 1936 yıllarında Türkiye'nin dış ticaretindeki payları incelendiğinde Almanya'nın açık farkla diğer ülkelerin önüne geçtiği açıkça görülmektedir. Ekonomik politik yapılarından dolayı uluslararası ekonomiyi tam olarak bütünleşememiş bulunan Fransa ve Türkiye, Dünya Ekonomik Bunalımı 'ndan gecikmeli biçimde etkilendiler (Ada,2013:96-98).

Türkiye'nin doğulu devletlerle politik ilişkileri konusunda; Milli Mücadele içinde ve onu takip eden yıllarda Türkiye'nin Doğulu devletlerle münasebetlerini Misakımillî'de belirtilen amaçların ve ilkelerin ışığı altında incelemek gerekir. Misakımillî'nin temel ilkesi Türk unsurunun çoğunlukta bulunduğu ülkeler üzerinde milli bir Türk Devleti kurmak idi. Buna göre, bir bakıma Osmanlı İmparatorluğunun varisi olan yeni Türkiye Devleti, İmparatorluğun yüzyıllarca idaresi altında kalmış bulunan Arap ülkeleri üzerindeki iddialarından vazgeçmiş oluyordu. Şu halde, Türkiye'nin bu ülkeler üzerinde kurulan yeni devletlerle münasebetlerinin dostane olmaması için hiçbir sebep yoktu. Öte yandan, Türkiye'nin eskiden beri bağımsız olan Afganistan ve İran ile önemli bir çıkar çatışması bulunmuyordu. Milli Mücadele sırasında Türkiye'nin Doğulu devletlerle münasebetleri Ankara Hükümetinin Hilafet müessesine karşı tutumu ile yakından ilgili idi. Halife'ye Müslüman halklar öteden beri ruhani bir dereceye kadar da cismani, bir önder nazarıyla bakıyorlardı. Milli Mücadelenin yöneticileri Hilafetin er geç kaldırılmasını düşünmekle beraber, bu müesseseye karşı davranışlarını muhtemel iç dış tepkileri asgariye indirecek şekilde ayarlamışlardı. Gerçekten Doğu'nun Müslüman halklarının maddi ve manevi destekleri Milli Mücadele hareketini kuvvetlendirecekti. Mustafa Kemal 1920 yılında şöyle demişti: "Bu halk hareketidir ve alem-i İslamın yardımına da istinat ediyoruz. Türklerin son müstakil Müslüman milleti olduğu gibi müstakil kalacaktır. Diğer yerlerdeki Müslümanlar da düşmanlarımıza karşı mücadele edeceklerdir. Bunlar ekseriyetle İngiliz idaresindedirler. Biz de salıp harekâtının en son savetine maruz bulunuyoruz. Fakat alem-i İslam mühlik bir surette uyanmıştır." Nitekim Osmanlı İmparatorluğu sınırları dışında bulunan Müslüman halklar, özellikle Hintliler, Milli Mücadele karşısında manevi desteklerini çeşitli vesilelerle belirtmişlerdir (Gönlübol ve Sar,1969:95).

Bu süreçte İskenderun Sancağı'nın durumuna bakıldığında ise Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'nın nüfuz bölgesine dahil edildiği görülmektedir. Milli mücadele sırasında Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara

İtilafnamesi ile Suriye sınırları içinde bırakılan İskenderun Sancağına özel bir idare şekli tanınmıştır. Sancak Bölgesi Misakımillî sınırları içinde olmasına rağmen Milli Mücadelenin henüz kesin bir zafere ulaşmadığı bir sırada bölgenin anavatanından ayrı kalmasını kabul etmek mecburiyeti hasıl olmuştur. Fakat Atatürk'ün liderliğinde yürütülen askerî ve siyasî mücadele sonunda bağımsızlığına kavuşan Türkiye II. Dünya Savaşı öncesinde uluslararası siyasal konjonktürü ustaca değerlendirerek bu millî meseleyi tekrar gündeme getirmiş ve uyguladığı politika ile sonuca ulaştırmıştır (Şahin,2008:607).

Atatürk'ün Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu devletlerinde oluşan düşünceleri konusunda, Atatürk tarafından yönlendirilen dış politika anlayışının bütün milletlerin bağımsızlıklarına saygı duyulması, ilişkilerin samimi, art niyetsiz ve çift taraflı çıkarlar çerçevesinde yapılması sonucunda bütün devletler Türk Hükûmetine üst seviyede güven duygusu beslemektedir. Türkiye'nin Sancak olayına hukuki esaslarla serinkanlı bir şekilde yaklaşması, mevcut antlaşmalar ile hak araması ve konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıyarak bütün milletlerin öğrenmesini sağlaması sonucunda Türk tezinin büyük bir taraftarı oluşmuş ve özellikle Avrupa basınında Sancağın Suriye'nin bir parçası olmasının hatalı bir düşünce olduğu açık bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır (Birsell ve Duman,2012:365).

Lozan sonrası dönemde, Türkiye'nin temel ilgi ve kaygısı, Lozan'ın Fransa tarafından onaylanarak resmen yürürlüğe konulması ve büyükelçilik düzeyinde temsilin başlaması üzerinde yoğunlaşmıştır. Fransa'nın temel kaygısı ise, kapitülasyonların kaldırıldığı bir ortamda eski imtiyaz ve çıkarlarını korumanın yanı sıra, Türkiye-Suriye sınırlarının kesin olarak çizilmesiydi. General Pelle'nin Aralık 1923'te Başbakan Poincaré'ye yazdığı "çok özel" notta, karşılıklı pozisyonlar şöyle özetleniyordu; "Türk Hükûmeti... , Fransız okullarının statüsü, Düyon kuponları... Konularında bizi tatmin etmedikçe tarafımızdan Antlaşmanın (Lozan) onaylanmayacağını ve büyükelçi gönderilmeyeceğini bilmelidir. Sınır konusuna gelince, Fransız yetkilileri, Ankara'nın İngiltere ile arasındaki Musul sorunu çözümlenmeden sınırı kesinleştirmek istemediği görüşündeydi. Özetle, Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra Türkiye ile Fransa arasında görüş ayrılıkları yeniden su yüzüne çıkmaya başladı (Ada,2013:65). Türkiye 1923'ten itibaren yüzünü Batıya çevirmiştir. 1930'lu yılların ikinci yarısında, Avrupa'da dengeler değişmeye başladı. İtalya Doğu Akdeniz'de saldırgan bir tavır içine girdi. Atatürk, Avrupa'nın genel bir savaşa doğru yöneldiğini fark ederek önlemler almaya başladı. Bu dönemde Türkiye, uluslararası alanda barış eksenli politikalar üreterek, bölgesel paktlar kurarak sınır güvenliğini garanti altına almaya çalıştı. Önce Batı'da Balkan İttifakı, ardından Doğuda Sadabat Paketi bu anlayışın sonucu ortaya çıktı. Bu süreç içerisinde Türkiye Suriye ile ilişkilerini en alt düzeyde sürdürdü. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler, Türkiye'ye tercih yapmayı zorunlu hale getirdi. Türkiye ABD'nin öncülüğünü yaptığı liberal dünyanın yanında yer alırken, kendisini Batıya kabul ettirebilmek için dış politikasında önemli değişikliklere gitti. Ortadoğu'nun Batı ülkeleri için bu kadar önemli olması, Türkiye'nin bölgeye daha fazla ilgi göstermesine sebep oldu (Demir,2011:699).

Akyüz, A.N. Karaca'nın Lozan (1943-1971) adlı kitabına atıfta bulunmuş ve "O, gazeteci olarak, Konferansı izlemiştir ve Konferans öncesi Fransız basınına da kısmen incelemiş görünmektedir." Karacan'a göre "İngilizler bir baskı politikasıyla en fazlayı almak için Fransa'yı peşlerine takmaya çalışıyorlar, yeni Türkiye'yi henüz kavramamışa benziyorlardı. Fransızlar ise yeni Türkiye'yi geleneksel Fransız politikası adını verdikleri dost bir çehre ile karşılayarak koparılabilecek olanı güzellikle koparmak yolunu daha akıllıca hareket sayıyorlardı." Le Temps'da çıkan bir yazıda yer alan "Fransa Lozan'a savaş değil barış için gidecektir", "Yeni Türkiye milli bir devlettir", "Fransız çıkarlarının hiçbirisi yeni Türkiye'nin bağımsızlığına aykırı değildir" gibi görüşlere dayanarak Karacan şu yorumu yapıyor: "Bu yazı Lozan Konferansı öncesinden Fransız görüşünü olduğu kadar İngilizlerle aralarındaki anlaşmazlığı da meydana vuruyordu." Karacan, ayrıca, Konferansın toplanmasından bir-iki gün önce Fransız gazetecilerinin "İsmet Paşayı birçok methettikten sonra barışa gidecek yolun "itidal yolu" olduğunu" yazdıklarını da ekler. Yazar, konferans öncesinde Müttefiklerin tek cephe kurma yolundaki çabalarına da değinir. S. R. Sonyel, ise "Lozan'da Türk

Diplomasi” başlıklı araştırmasında İngiliz Dışişleri Bakanlığı belgelerine dayanarak konumuzla ilgili şu görüşlere yer verir: “Konferanstan önceki Türk tutumu, Fransız basınında da tepki yaratıyordu. Bu basına göre Türk istekleri “aşırı” idi ve “sözde Millet Meclisi, tamamen gemi azıya almıştı”. Türk delegeleri Lozan’a bu zihniyetle gelirse, Fransızlar, Türklere karşı uyguladıkları destekleme siyasasını yeniden gözden geçirebilirlerdi (Akyüz,1981:261-262).

Bu sırada, Doğu Anadolu’da Şeyh Said’in başını çektiği Kürt ayaklanması Ankara’yı yeterince kaygılandırıyordu. Fransızlar, Şeyh Said kuvvetlerine karşı, Türk askerlerinin yapacakları operasyonlarda kendi denetimlerinde bulunan Kuzey Suriye demiryolunun kullanılmasına izin verdiler. Yani, Musul sorunu sürerken, Fransa, Kürt ayaklanmasının bastırılması için Ankara’dan desteğini esirgememişti. İki ay gibi kısa sürede bastırılan Kürt ayaklanması hem içeride muhalefetsiz bir ortamda Batı yönündeki içyapı değişimini hızlandırdı hem de böylece iç-dış istikrar ihtiyacı artan ve Musul üzerindeki iddiası zayıflayan Türkiye’nin, İngiltere’yle anlaşmaya varmasını sağladı. Türkiye, Fransız dostluğundan da yararlanarak Musul sorununu çözerken yalnızlığına son vermek kararındaydı. Mougin’in Ankara’dan 15 Ekim 1925’te gönderdiği mektupta, Bakanlar Kurulu kararıyla Samsun-Sivas, Ankara-Sivas ve Trabzon-Erzurum demiryolu hatlarının bir Fransız şirketinin işletmesine bırakıldığı ve Mersin limanı ile ilgili imtiyazın da yine bir Fransız şirketine verilmesi için hazırlıklara başlandığı bildiriyordu. Türkiye ile Fransa’nın 1925 yılı ortalarından bu yana üzerinde çalıştıkları anlaşmanın imzalanması için artık hiçbir engel kalmamıştı. 1926 yılında Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Dostluk anlaşması gereğince, Türkiye ile Suriye ve Lübnan arasında dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri sürdürülecek, taraflar ortak sınırı ihlal etmeyerek sınır güvenliğini sağlamak üzere önlem alacaklardı. Bu sözleşmenin hemen arkasından 5 Haziran 1926’da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında Musul sorununu sona erdiren Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma da “Milli Misak’dan fedakârlık etmek pahasına da olsa, Türkiye’nin İngiltere’yle olan son büyük anlaşmazlığını ortadan kaldırıyordu. Her iki anlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti, güney sınırlarında tam olarak istikrar ve güvenliği sağlayıp, Lozan sonrasındaki yalnızlık durumuna son veriyor ve uluslararası ve bölgesel politikada etkin rol oynayabilecek bir konuma ulaşıyordu (Ada,2013: 65-70).

Fransa ile Türkiye’nin ilk resmi ilişkileri Milli mücadele sırasında 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile başlamış ve Fransa, yeni Türk Devletini tanıyan ilk İtilaf Devleti olmuştur. Fakat Lozan Antlaşması sonunda bazı uygulamalarda ve sonradan gelişen olayların seyrine göre ilişkiler uzun süre olumsuz gelişmiştir. İlk ciddi kriz, Türkiye - Suriye sınırının tespiti konusunda olmuştur. Ankara Antlaşmasında ki ilgili maddelere göre Suriye sınırını belirleyecek olan komisyon uzun süre toplanamamış, ancak 1925 Eylül ayında toplanan komisyon da sınır konusunda anlaşamamışlardır. Komisyonunu anlaşamaması üzerine iki ülkenin hükümetleri devreye girerek 18 Şubat 1926 da diplomatik görüşmeleri düzenlemeyi amaçlayan “Dostluk ve İyi Komşuluk” adını alan bir anlaşma imzalamalarına rağmen Fransa’nın, Ortadoğu’da İngiliz politikasına destek verme geleneğini sürdürmesi üzerine uygulanması genelde mümkün olmadı. Sınırın tespiti meselesi 30 Mayıs 1930 tarihli anlaşmayla ancak çözümlenebildi (Dinç, 2014:12)

Atatürk, Türkiye’nin dış politikasının esaslarını tespit ederken milletlerarası ilişkileri etkileyen ilkelerle ülke çıkarlarını göz önünde bulundurmıştır. Türkiye’nin yeni kurulmuş bir devlet olması, büyük devletlerin yayılma yolları üzerinde bulunması ve stratejik bakımdan önemli bölgeleri elinde tutması sebepleri ile Türkiye tarafından izlenecek dış politikanın milletlerarası ilişkilerin gelişmesine göre düzenlenmesi gerekmiştir. Şüphesiz ki bu gerçekçilik, şartlar ne olursa olsun, milli çıkarları gerçekleştirmek için sonuna kadar direnmeyi öngören, cesur ve şahsiyetli bir gerçekçiliktir. Türk dış politikasının temel ilkelerinden birisi olan “barışçılık” Atatürk tarafından “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” olarak formüle edilmiştir. Onun için askeri yolların kullanılması sadece politik gayelere varmak için başvurulacak bir araç olmuştur (Bolat,2006:49).

Türkler Ortadoğu’nun en cesur askerleri ve en tecrübeli diplomatları olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, hem yükselme ve zafer günlerinde hem de zayıflık ve çöküş

döneminde savaş ve siyaset ne gerektirdiyse o şekilde davrandı ve başlangıcından itibaren cumhuriyet, önce askerleri, sonra diplomatlarıyla imparatorluğun devamını sağlayan bu geleneği devam ettirmiş ve yeni Türkiye'ye hayat verebilmiştir. Lozan'dan sonra Türkiye artık bir imparatorluk değil bağımsız ve mutlak bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Son kırk yıl boyunca Türkiye'nin yaptığı tek savaş Kurtuluş Savaşı (1919-1922) idi ve o zamanda beri Ortadoğu'daki en güçlü orduya sahip olmasına rağmen, Türkiye'nin hayatta kalması ve büyümesi onun askeri gücünden çok diplomatik yetenekleri sayesinde olmuştur (İleri,2005:376).

Lozan sonrası döneminin dış politikadaki temel hedefi, yeni Türk Devletini milletlerarası alanda tanıtmak olmuştur ki; bu, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde de dış politikanın esaslarını oluşturmuştur. Türkiye'nin modern anlamda bir milli devlet olarak uluslararası alanda meşruiyet kazanması Lozan Konferansı ile gerçekleşmiştir. 1923-30 yılları arasında Türk Dış Politikasını meşgul eden dış sorunlar, Lozan Konferansı'nda çeşitli sebeplerle kesin olarak sonuçlandırılmamış konular ile Konferansta çözüme kavuşturulmuş ancak uygulama aşamasında çıkan sorunların “ulusal çıkarlara uygun” biçimde çözümüne dönük çabalarlardır. Bunlar: İngiltere ile Musul Sorunu, Fransa ile dış borçlar, yabancı okullar ve Suriye sınırı, Yunanistan ile Nüfus Mübadelesi olarak ifade edilebilir. Atatürk Döneminde izlenen dış politikanın temel ilkesi bağımsızlıktan hiçbir şekilde taviz vermemek olmuştur.

4.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ortadoğu'da Uygulanan Politikalar

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda gerçekleştirdiği köklü değişiklikler ve Atatürk'ün uygulamaya koyduğu inkılaplar ile Türkiye öncelikle çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmayı ve bunu aşmayı ideal olarak benimsemiştir. Bu da dönemin dış politikasının oluşturulmasında önemli bir etken olmuştur.

Genel anlamda Türk dış politikasını meşgul eden konular ve Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ikili ilişkilerinde Musul, sahip olduğu zengin petrol kaynakları nedeniyle 19.yüzyıl sonlarından itibaren batılı devletlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında itilaf devletlerinin diğer üyelerini Musul'un kendisine verilmesi konusunda ikna etmiştir. Osmanlı topraklarının paylaşılmasını esas alan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında itilaf devletleri arasında yapılan gizli antlaşmalar doğrultusunda İngiltere bölgeye ilgisini sürdürerek Musul ve çevresinde çeşitli bölücü çabalara girişmiştir.

Musul sorunu, Milletler Cemiyeti konseyi tarafından 30 Eylül 1924'de görüşülmeye başlandı. Nüfus Değişimi ve Türk-Yunan “etabli/mukim/yerleşik” anlaşmazlığı Türk-Sovyet ilişkileri Osmanlı Devletinin zayıflamaya başlaması ve Çar I.Petro'nun Rusya'da yaptığı reformların başarıya ulaşmasıyla bu devletin sıcak denizlere inme politikasını uygulamaya koyması hemen hemen aynı zamanlara rastlamaktadır. Nitekim Rusya'nın Karadeniz'de donanma bulundurmaya başladığı 18.yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye'nin bir Rusya meselesi vardır ve Türk diplomasisi bu faktörü daima göz önünde bulundurmak zorunluluğunu hissetmiştir. Tarihi, birbiriyle mücadele etmekle geçen bu iki devletin ve toplumun jeopolitik konumlara karşı karşıya gelmelerini adeta kaçınılmaz kılmıştır. Karşılıklı oluşan bu durum, zayıflayan Osmanlı Devletinin takip ettiği “Denge Politikasını”, Türk diplomasisinin temel unsuru haline getirmiştir. Türk-İngiliz ilişkileri, Türk-İtalyan ilişkileri Lozan'dan sonra ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, milli mücadele sırasındaki dostça tutumları da göz önüne alınarak İtalyanlarla iyi münasebetler tesis edilme yoluna gidildi. Ekonomik alanda gelişen iyi münasebetler siyasi alanda aynı görüntüyü vermedi. Mussolini'nin, İtalya'da iktidara geldiği ilk andan itibaren Roma İmparatorluğu'nu canlandırmak için sömürgecilik ve yayılcılık politikasına yönelmesi, Doğu Akdeniz'i kontrol altına almaya çalışması Türkiye'yi endişelendirdi. Türk-Fransız ilişkileri, Mustafa Kemal ve TBMM Hükümeti, Ortadoğu ve Suriye politikasını Misakımillî kararlarına göre belirledi. Lozan Bariş

Konferansı'nda, Fransa ile asıl sorun borçlar meselesinde çıkmış ise de bunun yanı sıra Türkiye-Suriye Sınırı'nın belirlenmesi ve Hatay Meselesi de tamamen çözülmüş sayılmazdı. Sadece Ankara anlaşması Lozan'da aynen kabul görmüştü. Sınır meselesi bir türlü gerçekleşmeyince her iki devlet Lozan'dan sonra diplomatik görüşmeler devam ederek 18 Şubat 1926'da Türkiye-Suriye sınırlarını çizdiler. Böylece Türkiye ile Fransa sadece Türkiye-Suriye sınırlarını belirlemekle kalmayıp ilişkilerini dostluk temeline geliştirecek kapsamlı bir anlaşmada mutabakat sağladılar. Ocak 1926'da İskenderun'un Suriye Parlamentosunda ki temsilcileri, İskenderun'un Suriye'den ayrılarak direk Fransa'ya bağlanma talebinde bulundu. Fransa bu talebi önce uygun görerek kabul ettiyse de Suriye Parlamentosu'nun aşırı itirazı üzerine reddetti. 30 Mayıs 1926 Türkiye- Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Anlaşması imzalandı. Anlaşma Sancaktaki Türklerin durumunu düzeltti, Böylece Türkiye'de kabul edilen reformlar aynen sancakta da uygulanmaya başlandı (Demir,2011:697).

Millî Mücadele'nin başarıyla sürdürülmüş olması İtilaf devletlerini yeniden bir durum değerlendirmesi yapmaya itmiştir. Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon; Türkiye'nin askeri yönden Yunanistan'a karşı başarılı olmasının ardından, Hint Müslümanlarının İngilizlere karşı kıpırdanmaya başlamışlardır. İtilaf devletlerinin önemli bir üyesi olan Fransa'nın Ankara Hükûmetiyle Ankara Antlaşması'nı imzalaması üzerine, Türkiye'nin düşman kuvvetlerine göstermiş olduğu bu kuvvetli tazyiki kontrol altına almak maksadıyla Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincare, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya Dışişleri Bakanı Schanzer, Barış Projesi hazırlamak amacıyla Paris'te toplanmışlardır. İtilaf devletleri, 26 Mart tarihinde Poincare tarafından kaleme alınmış olan barış tekliflerini içeren bir mektubu İstanbul'a, Ankara'ya ve Atina'ya bildirerek bu tarihten itibaren üç hafta zarfında bir konferans yapmayı teklif ettiler. Bu teklif üç kısımdan oluşmaktaydı. Birinci Kısım tamamıyla Türklerin lehine idi. İkinci Kısım Sevr'e ve Mart 1921 tekliflerine nispeten daha lehte olmakla beraber tatminkâr mahiyette değildi. Üçüncü Kısım tamamıyla Türkiye için zararlı hükümler içermektedir. (Atatürk'ün Not Defterleri, VIII, 2008:14)

..İtilaf devletlerinin ordumuzun uzun müddet kontrol altına alınmasını zorunlu kılacak şartları kapsayan, düşmanlığı sona erdirecek barış antlaşmasına ait ilk teklifleriyle; ordumuzun özelliği ve sayısı hakkındaki yapılması istenen değişiklik ile milletimizden vatanını savunma hakkını ve imkânını elinden alan hususları kapsayan barış şartlarına ait ikinci notalarına, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından verilen cevaba bu defa İtilaf devletleri tarafından üçüncü bir nota ile karşılık verilmiş olduğunu hepiniz bilmektesiniz.

İtilaf devletlerinin Anadolu kuvvetlerinin her alandaki başarısına rağmen, isteklerinden vazgeçemedikleri ve masa başı oyunları ile gözünü diktikleri bu topraklardan pay alma telaşlarının sürdüğü görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa, cümleleriyle Türk ordusunun özelliğini şöyle vurgulamıştır:

Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisinin zor şartlar altında meydana getirmeyi başardığı ordusu; Viyana surlarına dayanan eski Osmanlı orduları değildir. Fakat kendisinde var olan büyük amaç ve insani unsurlarla büsbütün başka önem ve özellikte sağlamlaşmış bir topluluktur. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusu, istilalar yapmak saltanatlar devirmek veya saltanatlar kurmak için şunun bunun elinde birilerinin isteklerini yerine getirecek bir makam değildir. Bağımsız ve insanca yaşamaktan başka amacı olmayan milletin aynı amaç ile hislendiği ve yalnız onun emrine sadık öz evlatlarından oluşmuş saygıdeğer ve güçlü bir heyettir. Arkadaşlar, yakından görüp, incelememe dayanarak belirteyim ki ordumuzun gücü, iç durumu yüksek ahlak ve maneviyatı her türlü meseleyi soğukkanlılıkla düşünerek gerçek millî amaçlar çerçevesinde sonuçlandırmaya keftirdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren genel olarak Türk Dış Politikasının iki temel özelliği ön plana çıkmaktadır: 1) Statükoculuk, 2) Batıcılık. Türk Dış Politikasının söz konusu iki özelliğinden birincisi olan statükoculuk, mevcut sınırları sürdürme ve kurulu dengeleri muhafaza etme olarak tanımlanmaktadır. Kısaca Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan düzenin muhafaza edilmesi ilk amaç olarak

kendini göstermektedir. Türk Dış Politikasının ikinci özelliği olan Batıcılık ise bir coğrafi alanı ifade etmemekte, Batının ekonomisini, bilimini ve uygarlığını vurgulamaktadır (Oran,2002:46-53).

Türk Dış Politikasının söz konusu iki temel özelliği Türkiye'nin Orta Doğu politikasında diğer alanlara nazaran daha çok kendini hissettirmektedir. Türkler, Orta Doğu'dan çıkarken Şerif Hüseyin örneğinde olduğu gibi bazı Arap liderlerin de katkılarıyla İngiltere ve Fransa'ya karşı verdiği savaşlarla bölgedeki egemenliklerini kaybettiler. 1923 yılında yeni doğan Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında ağırlığı dış politikadan ziyade daha çok iç politika konularına vermiştir. Cumhuriyetin kurucuları kuruluşun ilk yıllarında sadece dış güvenlik konularıyla değil, aynı zamanda ülke içinde yeni rejimin yerleşmesi için çaba içine girdiler. Bu yüzden özellikle yeni devlet için sorun yaratacak bölgelerden elden geldiği kadar uzak durma politikasını takip etmeye çalıştılar. Bu dönemde siyasi coğrafyası tam oturmamış olan Orta Doğu'nun sorunlarına karışmama politikası yeni devletin kurucuları tarafından uygun görüldü. Fakat 1923'ten sonra her ne kadar Orta Doğu sorunlarından uzak durma/karışmama politikası takip etmeye çalışsa da, bu mümkün olmadı. Türkiye'nin, kuruluşundan 2000'li yıllara kadar Orta Doğu'yla ilişkileri nerdeyse tamamen "güvenlik ve savunma" gibi "yüksek politika" konularından oluştu. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Orta Doğu'yla tamamen ilişkilerin koptuğu yönünde hatta yeni Türk devletinin bilinçli olarak Araplarla ilişki kurmadığı dile getirilmektedir. Bu yaklaşım Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasını doğru anlatan bir yaklaşım değildir. Çünkü söz konusu dönemde bölge bağımsız Arap devletlerinden oluşmamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere bölgenin siyasi haritası tam olarak şekillenmemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin ne Suriye ne Irak ne Ürdün ne de Lübnan'la hatta Mısır'la bile bağımsız politika geliştirme imkânı vardır. 1920'li yıllarda söz konusu ülkelerle resmi antlaşmalar dahi direk yapılamamış, mandater devletler olan İngiltere ve Fransa ile imzalanmıştır. Bu yüzden yeni Türk devletinin bilinçli olarak Orta Doğu'dan uzak durması yönündeki savlar doğruyu yansıtmamaktadır. Nitekim 1923 öncesinden çözümsüz kalan veya Türkiye aleyhine neticelenen bazı sorunlar gündeme geldiğinde Türkiye, bölge ve Avrupa siyasetini de göz önünde bulundurarak, bazı sorunların çözümünde rol almaktan geri durmamış, Musul meselesi Türkiye aleyhine, Hatay meselesi ise Türkiye lehine çözümlenmiştir. Bu dönemde sadece Türkiye ile bölge arasında değil, genel olarak bölgenin sorunları da güvenliğe ilişkin faktörlerden kaynaklanmaktaydı (Şahin,2010:10-11).

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Ortadoğu politik tutum üzerine; Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği reformlar ve uluslararası alanda kazandığı saygın konum, İskenderun Sancağı ve Suriye'de, Türkiye'nin "yıldızının parlaması" sonucunu doğurmuştu. 1935-37 arasında Türkiye'nin Beyrut Başkonsolosluğu görevini yapan Feridun Cemal Erkin de anılarında, "*Fransa ile herhangi bir anlaşmazlık yaratmamak için, Türk Hükümeti'nin başkonsoloslarına Sancak'ı ziyaret etmekten kaçınmaları...*", talimatını verdiğini belirtmektedir (Ada,2013:106). Çünkü Hatay'da seçimler yaklaştıkça, Hatay'ın yanı sıra Türkiye'de de gerilim yükseliyordu. 21 Kasım'da, Türk Talebe Birliği, Hükümetin izin vermemesine rağmen İstanbul'da bir miting düzenledi. TBMM'nin de 27 Kasım'da yaptığı toplantıda Hatay konusu ele alındı. Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras mecliste yaptığı konuşmada(TBMM, Zabıt Ceridesi,1937: Cilt:13);

Bugün size İskenderun ve Antakya meselesinin ne halde bulunduğundan bahsedeceğim. Her şeyden evvel, her gün bana her rast geldiğiniz her yerde hep bu meseleyi sorduğunuzu düşünerek ne kadar sabırsızlıkla beklediğinizi bildiğim bu husustaki izahatımın biraz geciktiğinden dolayı mazur görmenizi rica edeceğim. Harbi umumi felaketinin başımıza yığıldığı ve tasfiyesini neslimize bıraktığı bin bir türlü elemli hesapları, Moskova'da, Ankara'da, Lozan'da ve onları takip eden konuşmalarda ve konferanslarda, görüşerek ve eski anlaşmazlıkların yerlerine sağlam dostluklar ikame ederek hallettikten sonra İskenderun ve Antakya mukadderatının henüz tatbikatta esaslı bir sekile bağlanmamış olması, Türk milletini gece gündüz düşündüren tek milli mesele olarak ortada duruyor. Bu isin sona kalması nazarımızda ehemmiyetinin diğer hal olunan işlerimizden farklı olmasından asla değildir.

Aras'ın konuşmasında dikkat çeken husus Milletvekillerinin bu konuda hükümeti sürekli olarak baskı altına alması ve bu konuya diğer konular kadar ehemmiyet verilmemekle suçlamasıdır. Aynı gün mecliste milletvekilleri, gerektiğinde silaha başvurulmasını ve Hatay'ın ilhak edilmesini isteyen konuşmalar yaptılar. Bu gelişmeler olurken, Türkiye ile Fransa arasında Hatay'la ilgili diplomatik yazışmalar da sürüyordu. O sırada, Fransa Dışişleri Bakanı Delbos, Büyükelçi Davaz'ın 17 Kasım tarihli notasına verdiği cevapta, Türkiye'nin taleplerinde ısrar etmesi halinde, sorunun "nesnel ve eksiksiz incelenmesi" için Milletler Cemiyeti'ne götürülmesini önerdi. Böylece, Fransız-Suriye Antlaşması'nın üzerinden bir süre geçtikten sonra, Türkiye ve Sancak'ta sorun olarak ortaya çıkan Hatay konusu, hızlı bir gelişim içinde Milletler Cemiyeti'ne taşınarak uluslararası nitelik kazanmış oldu. Hatay sorununun, çok kısa sayılabilecek bir süre içinde geçirdiği bu değişim, Sancak Türklerinin Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden beri Türkiye'nin bir parçası olmak yolunda verdikleri kararlı mücadelenin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin başta Atatürk- bir bütün halinde izledikleri gerçekçi dış politika sayesinde gerçekleşebildi (Ada,2013:120).

Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vererek İskenderun Sancağı üzerindeki yükümlülüklerini yeni Suriye hükümetine devretmesi üzerine harekete geçen Türkiye, Hatay sorununa toprak isteyerek değil, Batının kendilerini tanıdığı yoldan, yani kendisi için toprak isteyerek değil, Suriye'ye tanındığı gibi, Sancak bölgesi için de bağımsızlık isteyerek işe başlamıştır. Türk ve Fransız temsilcileri tarafından Milletler Cemiyeti'nde yapılan bu konuşmalardan sonra, Türk hükümeti bir nota ile Sancak bölgesi ile ilgili isteklerini resmen Fransa'ya bildirmiştir. Paris Büyükelçisi Suat Davaz tarafından Fransa Dışişleri Bakanı Dalbas'a verilen notada, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a tanımaya karar verdiği bağımsızlığın, halkının çoğunluğu Türk olan Sancak'a da tanınması isteniliyor, bunun 1921 ve 1926 Türk-Fransız Antlaşmalarının tabii bir sonucu olduğu belirtiliyordu (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:49).

Milli Mücadele içinde ve onu takip eden yıllarda Türkiye'nin Ortadoğulu devletlerle münasebetlerini Misakımillî'de belirtilen amaçların ve ilkelerin ışığı altında incelemek gerekmektedir. Misakımillî'nin temel ilkesi Türk unsurunun çoğunlukta bulunduğu ülkeler üzerinde milli bir Türk Devleti kurmak idi. Buna göre, bir bakıma Osmanlı İmparatorluğunun varisi olan yeni Türkiye Devleti, İmparatorluğun yüzyıllarca idaresi altında kalmış bulunan Arap ülkeleri üzerindeki iddialarından vazgeçmiş oluyordu. Şu halde, Türkiye'nin bu ülkeler üzerinde kurulan yeni devletlerle münasebetlerinin dostane olmaması için hiçbir sebep yoktu. Öte yandan, Türkiye'nin eskiden beri bağımsız olan Afganistan ve İran ile önemli bir çıkar çatışması bulunmuyordu. Milli Mücadele sırasında Türkiye'nin Doğulu devletlerle münasebetleri Ankara Hükümetinin Hilafet müessesine karşı tutumu ile yakından ilgili idi. Halife'ye Müslüman halklar öteden beri ruhani bir dereceye kadar da cismanî, bir önder nazarıyla bakıyorlardı. Milli Mücadelenin yöneticileri Hilafetin er geç kaldırılmasını düşünmekle beraber, bu müesseseye karşı davranışlarını muhtemel iç dış tepkileri asgariye indirecek şekilde ayarlamışlardı. Gerçekten Doğu'nun Müslüman halklarının maddi ve manevi destekleri Milli Mücadele hareketini kuvvetlendirmiştir. Bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu sınırları dışında bulunan Müslüman halklar, özellikle Hintliler, Milli Mücadele karşısında manevi desteklerini çeşitli vesilelerle belirtmişlerdir (Gönlübol ve Sar,1969:95).

4.2.1. Fransız İdaresi döneminde İskenderun Sancağının İdari Yapısı

Fransa tarafından tamamen işgal edilen bölge, Milletler Cemiyeti yasasının 22. maddesi ile öngörülen ve 28 Haziran 1919'da kurulan "Mandat" sistemine dayanılarak 25 Nisan 1920 tarihinde Müttelik Devletler Yüksek Konseyi San Remo toplantısında Suriye ve onun bir parçası sayılan Lübnan'ı "A" türü Mandat yönetimi olarak Fransa'ya bırakmıştır. Fransa Mandater devlet olarak 1 Eylül 1920'de Halep, Şam, Lübnan ve Alevi bölgesi olmak üzere dört yönetim birimi oluşturmuştur. Fransa Mandater devlet olarak 1923 yılından itibaren Sancak için kabul ettiği özel yönetimi korumuştur. 1924 yılında 12 üyeli bir Sancak Meclisi kurulmuştur. 1925 yılında Arapça ve Fransızcanın yanında Türkçe de resmi dil olarak kabul edilmiştir. Fakat aynı yıl daha önce Halep

Valiliği'ne bağlı olan Sancak, doğrudan Suriye hükümetine bağlanmıştır. Netice itibarıyla Suriye'nin bölgede nüfuz ve otoritesi giderek artmıştır. Diğer taraftan Fransız yönetimi Türklerin bölgedeki salt çoğunluğu bozmak için bir takım önlemler almıştır. Öncelikle Sancak güneye doğru genişletilerek Türk nüfus Arap nüfus içinde biraz daha eritilmiş. Başta Ermeniler olmak üzere bölgeye yabancı unsurlar yerleştirilmiştir. Anadolu'dan kaçan anti Kemalistler de Sancak'a kabul edilmiştir. Nüfusun tamamı Türk olan Bayır-Bucak ve hazne Nahiyelerini idari olarak İskenderun Sancağı 'ndan ayırmışlardır. Sosyal yapıda meydana gelen bu değişiklikler bölgedeki dengeleri bozmuş, cemaatler arası siyasi çalışmaları hızlandırmıştır. Fransız mandater makamları bu çatışmaları el altından kışkırtarak bölgede kendi konumunu güçlendirme yoluna girmiştir (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:33-37).

Bu noktada önem arz eden diğer bir husus ise Sancaktaki yapılanmadır. 1921 yılı Fransız mandat yönetimi kayıtlarına göre, İskenderun Sancak'ında 21 mektep ve bu mektebe devam eden 1550 öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Yine bu dönemde Antakya'da 3 Rüşdiye, 32 İptidai Mektep, 1 İdadi vardı. Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak 1921'de, Antakya İdadisi "Sultani" adını almıştır. Sultaniye 'de eğitim öğretim dili Türkçe olmakla birlikte ders kitapları Türkiye'den gelmekteydi. Takip edilen eğitim programı, Türkiye'deki tedarisat programının aynısıydı. Hatay'da, Türkiye'de gerçekleştirilen eğitim ve diğer alandaki yenilikler mümkün olduğunca izlenmekteydi. Nitekim 1923'te Türkiye'deki liselerin on bir sınıfa indirgenmesi, Hatay'a da yansımıştır. Buna paralel olarak Antakya Sultanisi, "Antakya Lisesi" adını alarak 11 sınıfa indirgenmiştir. Sancak halkı kültürel varlıklarının devamı için ve Anavatan hasretiyle Türkiye'deki kültürel politikaları yakından takip etmekteydi. Bölge halkı, Kurtuluş Savaşı devam ederken, Atatürk'ün kendilerine verdiği sözü hafızalarından çıkarmayarak Misakımillî sınırları içerisinde olduklarını unutmamışlar, Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmişlerdi. Türkiye'de 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte gerçekleştirilen eğitimde laikleşme, millileşme, çağdaşlaşma hamlelerine, Mandat yönetiminin hüküm sürdüğü Hatay, kayıtsız kalmamıştır. Dönemin siyasi, kültürel gelişmelerine tanık olan, ilerde Yeni gün Gazetesi'nde yazılar yazarak, Hatay'ın Anavatan'a kavuşması için mücadele edecek olan gazeteci Selim Çelenk, anılarında 1924'te yaşananlardan şöyle bahsetmiştir: "1924 yılından itibaren Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'ndan önce tasarladığı büyük devrim savaşına başlamıştı. Hepimiz Anayurt'taki bütün hareketleri, özellikle Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği devrimleri büyük dikkatle izliyorduk. Medeni Kanun kabul edilmiş, Şer'iye Mahkemeleri kaldırılmış, Tekke ve Zaviyeler kapatılmış, Tevhid-i Tedrisat(Eğitim Birliği) Kanun'u çıkarılmış, medreseler tarihe karışmış, Türkiye Batı uygarlığına ayak uydurarak, çağdaş uluslar düzeyine yükselme çabasına koyulmuştu.", ifadesiyle, Türkiye'deki gelişmelerin takipçisi olduklarını dile getirmiştir. Fransızlar, Mandat yönetiminin hüküm sürdüğü Hatay'da, ilk yıllar kültürel hayata müdahale etmemiş, insanların kültürlerini geliştirmelerine izin vermişti. Fransızların bu tutumu iki üç yıl devam ettikten sonra, kültürel hayata yavaş yavaş müdahale etmeye başladılar. Hatay'daki yerini sağlamlaştırmak isteyen Fransa, Türkiye'nin oluşturduğu inkılâplara karşı koyabilmek için, sistemli ve programlı olarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. (Payaslı,2012:536).

Bölgede Birinci Dünya Savaşı sürecinden başlayarak idari açıdan önemli değişiklikler olmuştur. Söz konusu değişiklikler şöyle belirtilebilir. Fransız İdaresi döneminde İskenderun Sancağı 'nda;

Sancak'ta Siyasal ve İdari Yapı; İskenderun Sancağı, manda döneminin başından itibaren özel bir statüye sahip oldu. Bu statü, Fransa'nın Türkiye ile imzaladığı tüm anlaşmalarda da teyid edildi. Fransız işgalinin hemen ertesinde, daha Fransa Türk Ulusal Kurtuluş güçleriyle Kilikya'da savaş halindeyken, İskenderun, Antakya, Harim ve Beylan kazaları 27 Kasım 1919'da "Özerk İskenderun Sancağı" adı altında ayrı bir idari statüye kavuşmuştu. Yüksek Komiserlik tarafından 1 Eylül 1920 tarihinde yayımlanan bir kararla, "Özerk İskenderun Sancağı" , idari özerkliğini kaybetmeden Halep Hükümeti'ne bağlandı. 8 Ağustos 1921' de alınan bir kararla, Sancak'ta uygulanacak rejimin esasları daha da aydınlığa kavuştu. Karar gereğince, Türkçe, Arapçanın yanı sıra Sancak'ta resmi dil olacaktı. Kararla, Sancak'ta 12 üyeli bir "İdare

Meclisi" de kuruldu. 4'ü atama, 8'i de seçim yoluyla göreve gelecek olan Meclis'in seçilen üyeleri de mutasarrıf tarafından atanarak göreve başlayacaktı. Meclis'in üye dağılımı, dinsel tarikatların kaza nüfusları içindeki oranlarına göre belirlenecekti. Karara göre, mutasarrıf tarafından hazırlanan Sancak bütçesi de delegenin onayından sonra İdare Meclisi'ne sunulacaktı. 1925 yılı başında Halep ve Şam Vilayetleri, Suriye Devleti adı altında birleştirilince, Sancak özel rejimini koruyarak bu devlete bağlandı. Seçimlerde belirlenecek dört temsilcinin var olan sekiz temsilciye eklenmesiyle 12 üyeli bir "Millet Meclisi" kurulacaktı. Sancak'ın gelecekteki statüsüne de bu Meclis karar verecekti. Seçimlerden sonra kurulan Meclis, İskenderun Sancağı'nın bağımsızlığını ilan etti ve bir de anayasa hazırladı. Bu gelişmeler üzerine Haziran ayında, Suriye Adalet ve Maliye bakanları ile birlikte De Jouvenel'in temsilcisi General Billotte İskenderun'a geldiler. Onların baskısı üzerine, Meclis, Sancak'ta bağımsızlık kararını geri aldı. Kısa sürse de ve etkili olmasa da, bu bağımsızlık girişimi Sancak'ta yaşayanların Suriye'nin bir parçası olmaya karşı çıktıklarını açıkça göstermiştir (Ada,2013:83-91).

Hatay ilinin Fransız idaresindeki mülki yapısı 3 kaza ve 15 nahiyeden oluşmaktadır. Antakya kazasının nahiyeleri; Ordu, Kesep, Süveydiye, Bityas, Yukan Kuseyr(Şeyh köyü), Orta Kuseyr(Babutrın), Aşağı Kuseyr(Karsu), Harbiye ve Karamurt(Avakya)'dır. Kırıkhan kazasının nahiyeleri ise Kırıkhan, Reyhaniye, Hacılar ve Beylan'dır. İskenderun kazasının merkezleri de İskenderun ve Arsuz'dur. Fransız yönetimi köyleri de gösteren bir harita hazırlamış fakat bu haritalarda bazı köyler unutulmuştur. Söz konusu haritalarda köyler ırksal bir ayırımla sınıflandırılmıştır. Buna göre köyler, Türk köyleri, Alevi Türk köyleri, Çerkez köyleri, Kürt köyleri, Hristiyan köyleri, Ermeni köyleri, Arap (Sünni)köyleri ve muhtelit (karışık) köyler olarak belirtilmiştir. Sancak'taki idareyi ilgilendiren iç güvenlik güçlerine ilişkin olarak da MAH raporunda sayısal değerler verilmiştir. Buna göre Manda yönetiminde Sancak'ta asayiş ve emniyet teşkilatı şöyle oluşturulmuştur:

1. Suriye jandarması; 4 subay, 200 er.
2. Her kazada istihbarat subayları emrinde milis müfrezeleri; bu müfrezeler sınır güvenliğini korumak için de kullanılır.
3. Polis; 6 komiser, 40 polis.
4. Asker; Antakya'da 3 bölük, tabur ve liva karargâhı; Kırıkhan'da 2 hafif süvari bölüğü yine Kırıkhan ve Reyhaniye'de 2 Şark hafif süvari bölüğü. Bu milis kitalarının askerleri çoğunlukla Alevi, pek azı Arap ve Ermenidir. 1931 'deki bir resmi istatistiğe göre polisin %55'i, milisin %28'i, jandarmanın %62'si Türk'tür. (Yorulmaz,1998:240)

14 Mayıs 1930 Suriye Anayasası'na Fransa, İskenderun Sancağı'nın özel durumuna ilişkin maddeler ilave etmiştir. Böylece Türklerin durumu anayasal güvence altına alınırken Suriye'ye de gözdağı verilmiş oluyordu. 1936'da Suriye ile Fransa arasında imzalanan bağımsızlık anlaşmasında İskenderun sancağı ile ilgili hiçbir madde yoktu. Fransa sancak üzerinde ki yetkilerini Suriye'ye terk ediyordu. Türkiye bu durumu kabul etmedi. Milletler Cemiyeti ve Fransa ile yapılan görüşmeler bir sonuç vermeyince, Türkiye, Fransa'ya 9 Ekim 1936'da bir nota vererek İskenderun Sancağı 'na da Suriye gibi bağımsızlık verilmesini istemiştir (Demir,2011:698).

Sancak'ta Nüfus ve Sağlık; Manda döneminde İskenderun Sancağı'nı değerlendiren dinsel ve etnik yönden büyük bir çeşitlilik arz eden cemaatler ve nüfus dağılımı üzerinde durmak yararlı olur. 1891'de İskenderun Sancağı'nı oluşturan kazalardan İskenderun, Antakya, Harim ve Beylan'ın nüfusları toplamı 121.145 idi. Bu nüfus içinde Osmanlı Türkleri "nin oranı %11 (13.053 kişi) idi. 1914 tarihli Osmanlı Dahiliye Nezareti nüfus sicilinde Fransa'ya bırakılan bölgede yaşayan nüfusun, 1921 yılında 100.000'i Türk olmak üzere, toplam 185.000 kişi olduğu yazmaktadır. Bu veriye göre, Birinci Dünya Savaşı başında Sancak nüfusunun %54'ünü Türkler oluşturuyordu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında değişen dengelerin yarattığı göçler de hesaba katılmalıdır. Kilikya'nın Fransız güçlerince boşaltılmasından sonra bu bölgeden Sancak'a yönelen Ermeni göçünün bunlar içinde en önemlisi olduğu bilinmektedir. Türkiye'de yeni kurulan rejime muhalif olan çok sayıda mülteci de Sancak'a sığınmıştı. Özetle, Sancak'taki nüfus bileşiminin, 1914'ten başlayarak 1920'li yılların sonuna kadar önemli değişiklikler geçirdiğini söyleyebiliriz (Ada,2013:83-91).

Lozan sonrasında Fransa'nın eski ayrıcalıklarına kavuşmak doğrultusundaki Türkiye politikasında çeşitli konulara ilişkin yaklaşımlar ve planlan Türkiye Büyükelçisine verdiği gizli talimatlardan açıkça anlaşılmaktadır. Burada, Sancağın durumuyla ilgili olarak "İskenderun ve Antakya Özel Rejimi" başlığı altında şöyle denmektedir; Bildiğiniz gibi yeterli çoğunlukta Türk kökenlinin bulunduğu Antakya ve İskenderun bölgesinde, Ankara Anlaşması'na uygun olarak özel bir rejim kuruldu. Türk Hükümeti bundan tamamıyla hoşnut sayılmaz. Bu anlaşmanın bütün kurallarını uygulamadığımızdan yakınıyor. Türk Hükümetine hatırlatmanız gerekir ki, % 38.5' lik bir Türk kökenli nüfus için bu bölgenin Türk kökenli memurlarının oranı %43'tür. Ayrıca 40 okuldan 22'sinin ve Antakya Lisesi' nin dili Türkçedir. O halde Ankara Anlaşması'nın maddelerini en liberal şekilde Türk azınlık lehine uygulamak zorundayız. Nüfus değerleri genellikle görecelidir. Ancak burada Türklerin azınlık olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Ankara Anlaşması 'nin Türkler lehine uygulanması ise pek gözlenememektedir. Manda yönetimi döneminde Fransız kaynakları bölgeyi gerçekte bir Fransız sömürü alanı olarak algılamakta ve yorumlamaktadır (Yorulmaz,1998:238).

Sancak'ta Ekonomi Yapı ve İskenderun Limanı; Manda döneminde, Sancak ekonomisinde gözle görülür bir gerileme oldu. Doğu Akdeniz ticaretinin önde gelen limanlarından olan İskenderun'da 1927-1934 yılları arasında gemi sayısı ve tonaj açısından gözlenen azalma, Sancak'taki ekonomik gerilemenin en önemli göstergesiydi. İskenderun limanının önemini yitirmesinin temel nedeni, Halep'in manda döneminde ekonomik bakımdan geri kalmasıydı. İskenderun'dan yapılan ticaretin çıkış ve varış noktası Halep'di. 1926'dan 1930'ların ortasına dek Suriye'de yaşanan siyasal istikrarsızlık ve ayaklanmalara, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı da eklenince Halep'in ekonomisi iyice zayıfladı. Halep, giderek İskenderun limanının ihtiyaç duyduğu hinterland işlevini yerine getiremez oldu. Ayrıca İskenderun limanındaki ticaretin gerilemesinin nedenlerinden biride, büyük ölçüde tahıl, pirinç ve pamuk üretilen Amik ovasındaki ekonomik faaliyetin azalmasıydı. MAH raporunda ise Sancak'ta sağlık işlerinin ihmal içinde olduğu belirtilmektedir. Ne İskenderun, ne de Antakya hastahaneleri, halkın ihtiyacını karşılayacak insani teşkilata sahiptir. Halk, tedavi için Halep doktorlarına ve hastahanelerine koşmaktadır. Amik'te olağanüstü gerekliliğine rağmen ciddi bir malarya² mücadelesi yapılamamakta ve çoğunluğu Türk olan köyler arasında bu yüzden korkunç ölümler meydana gelmektedir. Görüldüğü gibi rapor, sağlık hizmetleri konusunda da birçok sorunun bulunduğunu ve bunların çözülmediğini ifade etmektedir (Yorulmaz,1998:241).

Sancak'ta Eğitim ve Kültürde Türk Etkinliği; Ekonomik alandaki gerilemeye rağmen, Sancak Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti'nden aldıkları destek ve teşvikle, kültür ve eğitim alanında etkin olmayı sürdürdüler. 1921'den itibaren Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Türk diline Sancak'ta resmi dil statüsü tanıyıp Türk kültürünün geliştirilmesini öngören anlaşmalar da Türk kültürel etkinliği için uygun bir zemin oluşturdu. Sancak'ta bulunan 65 resmi okuldan 33'ünde Türkçe, 32'sinde ise Arapça öğretim yapıyordu. Özetle, İskenderun Sancağı, 1918-1936 arasındaki manda döneminde özerk bir idari rejime sahip olmakla birlikte, Suriye ve Lübnan' daki tüm istikrarsızlıklardan ve gelgitlerden etkilenmiştir. Ekonomik yönden gelişme gösteremeyen, hatta gerileyen Sancak'ta yaşayan Türkler ekonomik kayıplara uğramalarına ve manda yönetimi ile Suriye hükümetinin baskılarına rağmen, Türkiye ile ilişkilerini sürdürerek eğitim ve kültür alanında etkin oldular. 1928 ve 1930 yılları, Türk öğrencilerin üzerindeki baskıların arttığı yıl olmuştu. Bu sebeple birçok öğrenci eğitimini devam ettirmek için kendi Anavatan'ına gitmiştir. Suriye'de çıkan El-Vakit Gazetesi, Türkiye'ye gönderilen talebelerin 275 kişiye yükseldiğini ve bunun tetkik edilerek, sorumluların ortaya çıkarılmasını istemiştir. Yenigün Gazetesi buna cevap olarak, dünyanın her tarafında memleketlere her sene binlerce talebe gönderilmesi pek tabii görülürken, aynı his ve aynı kanı taşıyan gençlerin Türkiye'ye gönderilmesine neden karşı gelmek isteniyor şeklinde imalı cevapta bulunmuştur. Görüldüğü gibi,

² Dişi anofel cinsi sivrisineklerde bulunan parazitlerin, insanları ısırmasıyla meydana gelen, nöbetler halinde ateş ve titremeye neden olan, yaygın bir hastalıktır. Sıtmanın bir diğer adı malaryadır.

Hatay'ın Türkiye ile olan kültürel bağlarını koparmamak adına basın mücadelesi de kendisini göstermiştir (Payaslı,2012:536). Cumhuriyet gazetesinde 10 Birinciteşrin 1936 tarihli bir yazıda Sancak Türklerinden gelen bir mektupta yer alan "Türklerin yegane kültür yuvası olan lisede Türk genci edebiyattan Fransız edebiyatını okuyor, Fuzuli'yi, Nedim'i Yunus Emre'yi okuyacağına, Hugo'yu, Aleksandr Duma'yı okuyor. Türk tarihini okuyup Oğuz'u öğreneceğine Fransız ve Frank tarihini okuyor" (Cumhuriyet, 10 Birinciteşrin 1936:8) şeklinde bir bilginin aktarılması Sancak Türklerinin kültürel alanda yaşadıkları baskıyı gözler önüne sererken, onların Türk kültürü ile bütünleşme arzusunu da ortaya koymaktadır.

4.2.1.1. Sancak Türkleri ile Türkiye'nin İlişkileri

Türkiye için Hatay bir milli haysiyet ve gurur sorunu idi. Cumhuriyetin sınırlarını, Birinci Dünya Savaşı sonunda, Türklüğün en karanlık günlerinde, Milli Misak'la belirten Atatürk, yabancı unsurlarla meskün İmparatorluk topraklarını ulusal topraklar dışında bırakmış; fakat Türklerin yaşadığı toprak parçalarını milli sınırlar içinde tutmayı, gerekirse almayı, şaşmaz bir ideal olarak benimsemiştir. (Karakoç,2009:97) Suriye ve Antakya'nın Osmanlı topraklarına katılması Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi (1516) sonrasında olmuştur. Osmanlı döneminde İskenderun Sancağı olarak adlandırılan bölge, 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra mutasarrıflığa dönüştürülmekle birlikte gerek Türk ve gerekse uluslararası belgelerde "İskenderun Sancağı" ya da kısaca "Sancak" olarak geçmektedir (Oran, 2002: 279).

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi imzalandığında, Sancak bölgesi Türk kuvvetlerinin kontrolünde bulunuyordu. Ateşkesin 7. Maddesi bahane edilerek İskenderun İtilaf devletlerince işgal edilmiştir. (Karakoç,2009:99) Ankara Anlaşması'nda Sancak'la doğrudan ilgili (Anlaşmanın 7. maddesi gereğince özel bir idari rejime kavuşturulacak olan Sancak'ta) "Türklerin çoğunlukta olduğu bölgenin genel olarak Türk yöneticiler tarafından yönetilmesi ve Türk kültürünün gelişmesi için tüm kolaylıklardan yararlanacak okullar kurulması" vaadi yer alıyordu. Tayfur Sökmen, davalarının görüşmelerde öne çıkarılmasını sağlamak isteyen Sancak mebuslarının Ankara'da girişimlerde bulunduklarını anlatmaktadır.(Ada, 2013:51) O dönemde bölgede Yıldırım Orduları Grup Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, İskenderun'a yapılacak herhangi bir İngiliz saldırısına silahla karşı konulmasını emretmişti. Ancak Mondros'un 16. maddesi gereğince Osmanlı hükümeti bölgedeki bütün ordularını ve dolayısıyla Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nı da dağıtmış, Mustafa Kemal Paşa'yı da Harbiye Nezareti emrine vermiştir. Anavatan Türkiye'nin bir parçası olan İskenderun bölgesinin Misakımillî sınırları içerisinde olmasına rağmen, Fransa tarafından işgal edilmesi ve yerli ahaliye saldırılarda bulunulması, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere TBMM'nin dikkatini çekmiş ve işgal altında kalan bu Türk toprağının anavatanına katılabilmesini sağlamak için çalışmalara başlanmıştır. Ankara İtilafnamesi müzakerelerinin oldukça çetin geçtiği Türk heyeti başkanı Yusuf Kemal Bey'in (Tengirşenk) anılarında görülmektedir. Yine, Yusuf Kemal Bey anlaşmanın imzalanmış olmasına rağmen eksik kaldığını, sınırın güneyinde kalan Türk topraklarının ve halkının asla unutulmayacağını, buraların bir gün yeniden Türkiye'ye dâhil olması için Türk çocuklarının mücadele edeceklerini de Bouillon'a söylemiştir (Karakoç,2009:100).

13 Temmuz 1919'da bir Amerikan heyeti İskenderun Sancağı'na gelerek halktan Fransız idaresinden memnun olup olunmadığını sorduğunda, başta Belen kaymakamı Mürselzade İhsan Bey'le Kadı Ali Rıza Efendi, Şih (Şeyh) Hasan Ağa ve bütün kaza halkının Türk idaresini istemeleri Fransızları çok sinirlendirmiş ise de o anda bir şey yapamadılar. Bu arada Amerikan heyetine Fransız idaresinden memnun olduklarını söyleyenler de olmuştur. (Sökmen, 1992:21)

Ekim 1921 Anlaşması'yla İskenderun ve Antakya'da Türk ahaliye sağlanan imtiyazların faydalı olduğu söylenemez. Zaten Fransızlar ne Arapları ne de Türkleri memnun edebilmişlerdir. Araplar birkaç kere ayaklanmışlar, Şam Şehri iki defa bombardıman edilmiştir. Cebeli Dürüz'daki ayaklanma çok kanlı olmuştur. Fransızlar küçük bir sömürgeci zihniyeti ile, Suriye'de tutunabilmek için türlü çarelere

başvurmuşlar, Suriye'yi, Halep, Şam, Lazkiye bölgelerine ayırmışlar, sonra da birleştirmişlerdi. Suriye'de bütün bir nesil okullarda Türk düşmanlığı ile yetiştirilmişti. Ben Suriye'de iken Dışişleri Bakanlığı'nda Siyasal İşler Umum Müdürü olan İbrahim Üstüvani Bey bir gün bana şunu nakletmişti: Bir gün bir Fransız yüksek memuru ile bir iş için bir yere gidiyorlarmış. Bir noktada bir Senegalli asker nöbet bekliyormuş. Fransız memur, İbrahim Bey'e dönerek, "Eğer bunlar olmasa Türkler bütün Suriye'yi alırlardı." demiş. İbrahim Bey buna: "O halde hiç olmazsa burada bir Senegalli zenci nöbet beklemezdi" karşılığını vermiş. Sömürge idaresi, Türk düşman ve hainlerinden de faydalanarak Türkiye'ye türlü çetinlikler ve tehlikeler çıkarmıştı. Sınırlarımızın altı baştan başa fesat ve kaçakçılık ocaklarıyla dolmuştu. Bunların hepsi Fransızların, hiç olmazsa, müsamahalarıyla doğup gelişmiş idi. Hatay'da da 1921 anlaşmasının uygulanması türlü çetinliklere uğramıştı. Burada da Fransızların iyi niyetlilikle hareket ettiklerini söylemek güçtür. Hatay meselesinin olumlu bir safhaya geçebilmiş olması, her şeyden önce, Atatürk idaresinin azimli ve kararlı politikası ve milletlerarası politika şartlarının tamamen değişmiş olması sayesinde (Akşin, 1991:304-305).

Fransızlar ile güney sınırını şimdilik emniyete almak isteyen ve bunda da zaruret gören Mustafa Kemal Paşa; "Hatay'daki mücadelenin gaye ve hedefini biliyorum. İlk günden beri de bu mücadeleleri takip ediyor, imkânlarımızın el verdiği ölçüde de buna destek oluyoruz. Hatay zaten Misakımillî sınırlarımız içerisinde" demiş ve bu görüşmeden sonra Tayfur Sökmen'i Antalya'dan müstakil milletvekili seçirmiştir. Bu dönemde Sancak meselesi çeşitli vesilelerle halka da mal edilmeye çalışılmıştır. 26 Kasım 1930 tarihinde Samsun'da bir liseyi ziyaretinde, öğrencilerden birini tahtaya kaldırarak Türkiye haritası çizmesini ister. Öğrencinin çizdiği haritayı dikkatle inceleyen Mustafa Kemal Paşa; "Yavrum bu haritayı çizerken kırk asırlık Türk yurdunu sınırlarımız dışında bırakmadın mı?" diye sorar ve ardından tebeşiri alarak İskenderun'u Türkiye sınırları içerisinde gösteren bir harita çizer ve "Böyle olmayacak mı?" der (Tekin, 1993:139-140).

Sökmen'in aktardığına göre; Ankara İtilafnamesi'nin İskenderun ve havalisinde tatbiki için, hükümetimizin Fransızlar nezdinde yaptığı her türlü teşebbüs semeresiz kalmış olduğundan, Suriyelileri Fransızlar ile anlaşarak genel seçim yapmaları dolayısıyla, 1936 senesinin meclis açılış nutkunda aziz Atatürk "Bundan böyle Fransızlar ile aramızda senelerdir sürüp giden davanın neticelenmesinin zamanı gelmiştir" buyurdular. Ertesi günü aziz Atatürk, başyaver Celal Bey aracılığı ile beni emretmişlerdi. Gittim. "Bizleri ihya ettiniz Ulu Önder" dediğimde "Sökmen bu günden itibaren davaya resmen el kondu. Antakya-İskenderun ve havalisinin ismi bundan böyle Hatay'dır, cemiyetinizin adını "Hatay Egemenlik Cemiyeti" olarak değiştirin ve faaliyetinizi bu isim altında yürütün, cemiyet merkezi yine İstanbul'da kalmak üzere, Mersin, Dörtöl, Hassa, Kilis'te şube açın" demiştir (Sökmen, 1992:95).

Melek Atatürk'ün bu talimatının ardından gelişmeleri şu şekilde aktarmaktadır; Biz Cenevre'de iken arkadaşlarımız tarafından İstanbul, Dörtöl ve Mersin'de Hatay erginlik cemiyeti şubeleri açılmıştı, beni de Dörtöl şube reisliğine seçmişlerdi. Tayfur Sökmen şubelerin umumi mümessili vazifesini görecek, cemiyet, Ankara'da Hatay egemenlik kurumuna bağlı olacaktı. Matbuatla temas etmek için benim bir müddet İstanbul'da kalmam, Dörtöl şubesinin Tayfur Sökmen tarafından idaresi uygun görüldü. Atatürk'ün emretmiş olduğu Hatay Bayrağı cemiyetin yerleştiği binalara hemen asıldı. Atatürk'ün koyduğu Hatay adı dil ve gönüllere yerleşti (Melek, 1986: 36-37).

Hatay meselesinin Türk kamuoyuna mal olmaya başladığı böyle bir ortamda, diplomatik girişimlere paralel olarak, Hatay Türkleri ile de ilişkiler yoğunlaşmıştır. Bu ilişki ve görüşmelerde Hataylı Türk liderlere Türkiye'den işaret almadıkça hiçbir teşebbüse geçmemeleri tenbih edilmiştir. Bu sırada Türkiye'nin Hatay konusunda resmi talebi bağımsızlık olmasına rağmen, gerek Hatay Türklerinin, gerekse TBMM'ndeki bazı milletvekillerinin doğrudan doğruya Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmesinden yana oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 21 Mart 1936 tarihinde içişleri Bakanlığı'na Hatay'dan gönderilen gizli bir raporda; buradaki Türklerin kalplerinde dolaşan tek emelin "Türkiye'ye ilhak" olduğu belirtilmekte, ancak Türkiye'nin bu konudaki amaç ve kararı bilinmediği için organize bir hareketin ortaya çıkmadığı kaydedilmekte ve

Türkiye’den bir işaret akmaları halinde ilhak için harekete geçecekleri vurgulanmaktadır. Diğer taraftan Yeni Gün Gazetesi’nin 24 Mart 1936 günkü nüshasında, Antakya’da Ulu Cami civarındaki iki sokakta elektrik direklerine beş Türk bayrağı asıldığı kaydedilmektedir. Bundan sonra Türkiye’nin Hatay konusunda kararlılığını sezen Hatay Türkleri 30 Ekim 1936 tarihinde Atatürk’e ve Başbakan İnönü’ye Antakya-İskenderun ve Havalisi Halkı İdare Heyeti adına yaptıkları müracaatta; Hataylıların sonsuz şükranları sunulurken “Hataylıları ana vatana ilhaktan başka herhangi bir şekli idare ne tatmin eder. Ne de milli varlığımızı korur” diyerek gerçek amaçlarını ortaya koymaktadırlar (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:55-56). Cumhuriyet gazetesinin 12 Birinciteşrin 1936 tarihli baskısında Hatay Türkleri Şapka giyiyor başlığı altında, dün şehirde, esnaftan birçok kimselerle tanınmış ailelerden bazılarının daha şapka giydikleri memnuniyetle görülmüştür şeklinde bir yazının yer alması Sancak Türklerinin her anlamda Türkiye ile işbirliği içerisinde hareket etmek istediğinin de göstergesidir (Cumhuriyet Gazetesi, 12 Birinciteşrin 1936:1).

Fransa 1936 yılında Sancak’ta seçim yapma kararı almıştır. Sökmen süreci şöyle anlatmıştır. İsmet Paşa “Paris’ten gelen heyetle konuştuklarını anlattı ve ilave etti. “Fransızlarla anlaşarak Suriye’de umumi seçim yapacaklarmış, sizinkilere haber ver onlar da bu seçime katılsınlar” deyince, Paşam seçime katılmamamız lazım, çünkü; bir defa Fransızlar bizim seçimi kazanmamıza imkan vermezler, şayet bu şartlar altında kazansak bile 160 kişide 3-5 kişiye dahi söz hakkı vermezler. Bu itibarla seçime girmemiz bence lüzumsuz olur” dediğimde bu defa Selim Çelenk Bey’e sordu. O da fikrime iştirak ettiğini söyledi. Bunun üzerine Numan Bey “Yanıyorsunuz Sökmen Bey, bence seçime girmeliyiz” dedi. Ben yine “Hayır bir fayda temin edemeyiz, sesimizi dahi çıkaramayız” diye ısrar edince bu defa İnönü Saffet Bey’e “Siz ne zannediyorsunuz ?” diye sorunca Saffet Bey “Ben de Sökmen’in fikrine iştirak ediyorum. Doğrudur. Seçime iştirakle bir fayda temin edilemez” dedi. O zaman Başvekil İsmet İnönü seçime girmeme fikrimi kabul etti (Sökmen, 1992:94).

Bu karar Fransızları endişeye sevk etti. Bu sırada Sancakta manda yönetimi seçim dolayısıyla çıkacak herhangi bir karışıklığı önlemek gayesi ile zabıta kuvvetleri, asker ve jandarma ile takviye edilerek her tarafa devriyeler çıkarıldı. Bu gelişmeler olurken 14 Kasım 1936 günü Suriye’de olduğu gibi Sancakta da iki dereceli olarak yapılacak seçimlere başlandı. Ancak Fransızların tüm girişimleri ve sınır dışı etme, tutuklama ve benzeri baskılarına, vatanilerin halkı seçime katılmaları için yaptıkları faaliyetlerine, jandarmaların köylülere uyguladığı cebir ve şiddete rağmen alınan kararlar doğrultusunda Sancaktaki seçimlere katılım oldukça düşük seviyede kaldı. Nitekim seçimlere görevlerini kaybetme endişesi taşıyanların dışında Sancak halkının %90 ‘ı iştirak etmedi. Seçimler sırasında çarşı ve dükkanlar tamamen kapandı. Halkın neredeyse tamamı evlerinden dışarı çıkmadı. Antakya, İskenderun, Kırıkhan ve Reyhaniye belediyelerinin Türk üyeleri “Sancak’ın geleceğinin mevzubahis olduğu şu sırada Suriye meclisine mebus gönderemeyeceklerini” ifade ederek seçim sandıklarının başlarına gitmemek için birlikte istifa edip bir cephe oluşturdular. Bu gelişmeleri son derece telaşa düşürdü (Sofuoğlu ve Dağıstan,2008:98).

Böylece, Fransız –Suriye anlaşmasının üzerinden ancak üç ay geçtikten sonra, Türkiye ve Sancak’ta sorun olarak ortaya çıkan Hatay konusu, hızlı bir gelişim içerisinde Milletler Cemiyeti’ne taşınarak uluslararası nitelik kazanmış oldu. Hatay sorununun, çok kısa sayılabilecek bir süre içerisinde geçirdiği bu değişim, Sancak Türklerinin Birinci Dünya Savaşı’nın bitiminden bu yana Türkiye’nin bir parçası olmak yolunda verdikleri kararlı mücadelenin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerin “Başta Atatürk” bir bütün halinde izledikleri gerçekçi dış politika sayesinde gerçekleşebildi(Ada,2013:120)

4.2.2. Ortadoğu’ da Manda Yönetimlerinin Sonlanma Süreci

İngiltere ve Fransa’nın manda konusuna yaklaşımları farklı olmuştur. Bu farklılık, savaş sonrasında iki büyük devlet arasında, İngiltere lehine giderek bozulan güç dengesinin bir uzantısıydı. Ada’ ya göre, Bu güç dengesinin sonucu olarak, iki

büyük gücün dış politika tercihleri çoğu kez birbirleriyle çatışıyordu. İngiltere'nin Irak mandasında uyguladığı politikada, sorunu değil çözümü öne çıkaran bir siyasal yaklaşımın izleri bulunabilir. 1921 yılında, Kahire'de, Sömürge Bakanı Winston Churchill başkanlığında Mısır, Filistin ve Mezopotamya'daki İngiltere Yüksek Komiserleri 'nin katılımıyla yapılan toplantıda mandalar hakkında alınan kararlar, düzenli bir şekilde uygulanacaktır. İngiltere, Faysal önderliğindeki Arap ulusal hareketini daha savaş sırasından başlayarak hem maddi, hem de siyasal bakımdan desteklemiştir. Suriye ve Sancak'ta 1930'ların başından itibaren yaşanan gelişmeler, Fransa'nın mandayı sona erdirerek Suriye'ye bağımsızlık yönünde atacağı adımların İskenderun Sancağı'nın statüsü hakkında da ciddi tartışmalara yol açacağını ortaya koyuyordu (Ada,2013:73-104).

1933 yılında iktidar değişikliğinin ardından Fransa ile Suriye arasında bir anlaşma yapıldı (Umar, 2004: 501-502). Bu anlaşmaya göre;

1. Fransa ve Suriye hükümetleri dışişlerinde hiçbir kayıt olmaksızın birbirlerine danışırlar ve birdirler.

2. Dış temsilciliklerde Suriye konsolosu olmaz ve Suriyeliler Fransız konsolosluğunca temsil edilirler.

3. Mandanın bitimiyle Suriye için Fransız hükümetinin onayladığı antlaşmalardan doğan tüm hak ve görevler Suriye Hükümetine bırakılacaktır.

4. Her türlü silahlı tehdide karşı gerekli müdafaa tedbirlerini iki hükümet birlikte alacak.

5. Bu antlaşma sürecince Suriye'nin müdafaası ve düzenin korunması Fransız askerlerinin sorumluluğundadır.

6. Suriye Hükümeti Milletler Cemiyetinin kabul ettiği azınlıkların kişisel ve dini hakların teminini kabul eder. "

7. 24 Temmuz 1922 tarihindeki Londra antlaşmasıyla gelen iktisadi haklar idaresine Suriye' de katılacaktır.

8. Anlaşma süresi beş yıl olup, tasdikten sonra Milletler Cemiyetine tebliğ edilecektir.

9. Suriye'nin Milletler Cemiyetine girmesiyle birlikte eski Fransız Hükümetine olan bağlılığı düşecektir.

10. Anlaşma Arapça ve Fransızca olmak üzere iki nüsha yazılacaktır.

Fransa tarafından 1933 yılında söz verilen bağımsızlık antlaşmasını bir türlü imzalanamadığı için, 1934 yılından beri Suriye'de ortam gergindi. 1936 yılı ise olaylarla başladı. Fransız işgalinin ilk günlerindeki Arap direnişinin önderlerinden olan İbrahim Hanano'nun cenaze töreninde olaylar çıktı. Suriyeli milliyetçiler, Şam'daki elektrik ve tramvay şirketleri çalışanlarına grev çağrısında bulundular. Gösteriler kısa sürede Halep, Hama ve Humus'a da sıçradı. Manda yöneticileri, olayları bastırmak üzere askeri güçlerden yardım istedi. Büyük kentlerde olağanüstü hal ve sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Çatışmalarda ölü ve yaralıları olduğu yolunda haberleri gelmeye başlamıştı. Esnaf da boykot çağrısına uyarak dükkânlarını kapayınca Suriye'de hayat tümüyle felce uğradı. Bu arada, Suriyeli milliyetçi hareketin temsilcileri Yüksek Komiserle bir araya gelerek mandanın sona ermesi yönündeki taleplerini yinelediler. Yüksek Komiser De Martel, çare olarak yerel halkın dileklerini merkezi yönetime iletilmesini sağlayacak danışma konseyleri kurulmasını önerdi. Ancak, bu tedbire rağmen Suriye'de karışıklıklar yatışmadı. 22 Şubat'ta Şeyh Tacettin başbakanlık görevinden istifa etti. İstifa'nın ardından Ata el-Eyyubi başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Yüksek komiser, yeni başbakana gönderdiği bir mektupta, parlamentonun yakında açılacağını, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunacağını ve Irak ile İngiltere arasında yapılmış benzer bir antlaşma için görüşme için başlamaya hazır olduğunu" belirtti. Suriye hükümet temsilcileri ile De Martel, 29 Şubat-1 Mart 1936 tarihlerinde Beyrut'ta bir araya geldiler. De Martel, Suriye hükümetinin de Fransa'ya gönderilecek bir heyet oluşturmasını istedi. Hükümet temsilcileri Beyrut'tan Şam'a dönüşlerinde, Fransa mandasının sona erip Suriye'nin bağımsızlığa kavuşmasını görüşmek üzere bir

heyet kurulacağını ilan ettiler ve daha önce çıkan olaylar nedeniyle sürgüne gönderilen kişiler için af çıkarıldığını açıkladılar. Şam'da dükkânlar açıldı ve hayat normale döndü(Ada,2013:105-106).

Suriye heyeti 25 Mart 1936'da Paris'e vardı. Görüşmeler Mart'ta başladı. 3 Nisan 1936'da Fransız tarafı, manda rejimini sona erdirecek bir antlaşma imzalamaya hazır olduklarını bildirdi. Ayrıca Fransa, antlaşmanın imzalanmasından sonra Suriye'nin Milletler Cemiyeti üyeliğini destekleyeceği sözünü de verdi. Karşılıklı anlayış ortamında başlayan görüşmelerin sonuçlanması, ilk anda beklendiği kadar hızlı olmadı. Özellikle, Fransız tarafındaki siyasal irade yoksunluğu somut bir çözüme ulaşılmasını engelliyordu. 1936 yılı Nisan ayının sonuna gelindiğinde, Suriye hükümeti Şam'daki Meclis tarafından reddedileceğinden neredeyse emin olduğu bir antlaşma taslağı ile ülkesine döndü. Uluslararası ortamda, 1936 Mart ayından itibaren görülen yukarıda sözünü ettiğimiz- revizyonist gelişmeler, iç sorunlarıyla baş etmeye çalışan Fransa'nın statükoyu koruyacak güçte olmadığını göstergesiydi. Bu koşullarda Fransa, Suriye'deki mandayı sürdürmekte zorlanmaya başlamıştı. Tüm bu etkenler, Fransa'nın 1936'da Suriye ile bir antlaşma imzalayarak mandayı tasfiye etmesi için uygun zemin oluşturdu. Bu açıdan, 1936 Antlaşması'nın, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme isteğinden ziyade yerel, bölgesel ve uluslararası koşullarda da uygun olduğu bir ortamda Suriyeli milliyetçilerin zorlamasıyla gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Fransa-Suriye Dostluk ve İttifak (Bağımsızlık) Antlaşması, 9 Eylül 1936'da Paris'te imzalandı. Antlaşma'yla, Fransa ile Suriye arasında sürekli barış ve dostluk kuruluyor ve iki "bağımsız ve egemen" devlet, 25 yıl sürecek bir ittifaka gidiyorlardı. Ayrıca, Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl içinde Suriye Milletler Cemiyeti'ne üye olacaktı. Suriye, ittifak gereğince Fransa'ya, topraklarında iki hava üssü bulundurma izni veriyor ve silahlı kuvvetlerinin kurulmasında Fransa'dan yardım almayı kabul ediyordu. Askeri Sözleşme'de ise, Cebel Dürzi ve Alevi Bölgesi'nde Fransa'nın beş yıl süreyle asker bulundurmaya "kabul ettiği" hükmü yer almaktaydı. Buna karşılık, söz konusu bölgedeki egemenlik hakkı, özel idari ve mali rejimin korunması koşuluyla, Suriye devletine devrediliyordu. Özetle, Fransız mandasını sona erdirerek egemenliğin bağımsız Suriye devletine devrini öngören Dostluk ve İttifak Antlaşması, Fransa'ya tanınan imtiyazla da ve bazı bölgelerde özerk rejim kurulmasını öngören hükümleriyle Suriye'nin bağımsızlığına önemli sınırlamalar getirmiştir (Ada,2013:106-109).

Fransa'da Sosyalist "Halk Cephesi" Hükümeti 9 Eylül 1936'da Suriye temsilcileriyle bir Dostluk ve İttifak Antlaşması parafe etmiş ve Mandater Devlet olarak, Milletler Cemiyeti Konseyinde 26 Eylülde açıklanmıştır. Suriye Parlamentosu'nda 20 Aralıkta oybirliği ile onaylanan bu Antlaşma ile Fransa, Suriye'ye üç yıl içinde bağımsızlık tanımağı ve Suriye üzerindeki tüm haklarını Suriye Hükümetine geçirmeyi yükümlenmişti. Bir ittifak içinde ortak dış politika güdülmesini de öngören bu Antlaşma, Suriye Milletler Cemiyeti'ne üye olunca yürürlüğe girecek, böylece Fransa'nın mandası da sona erecekti.³ Bunun yanı sıra, Türkiye de harekete geçmişti. Dışişleri Bakam Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Milletler Cemiyeti Konseyinin 26 Eylül toplantısında, Türkiye'nin de Suriye'nin bağımsızlığını istediğini, ancak Sancak halkının, Suriyeliler gibi, kendi işlerini kendisinin görmesine olanak verilmesi

³ Fransa'nın Suriye ve arkasından Lübnan temsilcileriyle, bu ülkelere bağımsızlıklarını vermek üzere, 1936 yılında yaptığı Antlaşmalar. Fransız Parlamentosunda sert eleştirmelere konu olmuş, özellikle bunların Kuzey Afrika'daki sömürgelere (Tunus, Cezayir, Fas) örnek olabileceğinden korkulmuştu. Böylece Antlaşma suya düşmüştü. Daha sonra, 2. Dünya Savaşı yaklaşırken, Fransa Yakın Doğuda askersel durumunu koruyabilmek için, bunların onaylanmasının söz konusu olmadığını 1938 Aralıkta açıklamıştı. 1940 baharında Fransa Almanya ile Silâh Bırakışımı yapıp Vichy Hükümeti kurulunca, özgür Fransız Kuvvetleri, İngiltere'nin yardımı ile, 1941 yazında Suriye ve Lübnan'a egemen olmuş ve 27 Eylül 1941'de Suriye'de ve iki ay sonra da Lübnan'da mandaya son verildiğini açıklamış, ancak bunu uygulamamıştı. Gerçi Suriye'de Temmuz 1943 seçimleri üzerine Şükrü Kuvvetli Cumhurbaşkanı olmuş ve ertesi yıl Müttefikler Suriye'nin bağımsızlığını tanımıştı. Bununla birlikte, Fransızlar tüm yetkileri Suriyelilere geçirmemiş, önce ekonomik çıkarlarını koruyucu bir Antlaşma yapmak istemişti. Sonunda, Fransızları izleyerek Nisan 1946'da İngiliz kuvvetleri de ülkeyi terkedince Suriye gerçek anlamda bağımsızlığa kavuşmuştu. Milletler Cemiyeti konseyinin denetimi dışında geçen bu gelişmelerden sonra, Fransa'nın Manda yönetiminin yerine geçmek üzere, herhangi bir ikili Antlaşma da yapılmamıştır. Soysal,1983:543

gerektiğini bildirince, Fransız Temsilcisi M. Vienot Fransa'nın Milletler Cemiyeti'nce verilen manda görevinin kapsamı dışına çıkıp Suriye'yi parçalayan bir yola gidemeyeceğini, bununla birlikte, 1921 Antlaşması çerçevesinde görüşmeler yapılabileceğini açıklamıştı. Atatürk Sancak sorununu kesin bir çözüme bağlamak zamanının geldiğine inanmıştı. Avrupa'da siyasal konjonktür buna elverişli idi. Hitler'in verdiği korku Fransa'yı bu gibi sorunlarda uzlaşılarla zorlayıcı nitelikte idi. Türkiye 1936 Montreux Sözleşmesinden beri dostluğu aranan bir Devlet olmuştu. Onun, sorunları oldubittilerle değil, barışçı yoldan çözmek yanlısı olduğuna inanılıyordu (Soysal,1983:543).

4.2.2.1. Fransız Mandası Döneminde Suriye

Birinci Dünya Savaşı Sonrası Ortamın Ürünü Olarak Manda yönetimleri sürecinde Antakya İskenderun bölgesinin Fransa'nın Suriye ve Lübnan mandası içinde geçirdiği evrim, Hatay sorununu doğuran nedenler konusunda ipuçları verebilir. Daha önce belirttiğimiz gibi, Sykes-Picot Anlaşması ile Ortadoğu'yu nüfuz bölgeleri halinde bölüşen İngiltere ile Fransa, savaş sırasında ve sonrasında ortaya çıkan bazı gelişmelerle, bu toprakları doğrudan sömürge imparatorluklarına katmalarının zor olacağını gördüler (Ada,2013:70). Savaş sonrasında ise ulusal bağımsızlık hareketlerinin gözle görülür bir ivme kazandığı dikkat çekiyordu. Sovyet Devrimi'nin başarısı yanında, Anadolu'da hızla ilerleyen Türk ulusal hareketinin oluşturduğu model de bağımsızlık mücadelelerine örnek oluyordu. Sömürgeci güçlerin eski yayılmacı yöntemlerine başvuramayacakları artık açıkça anlaşıyordu.

Savaştan sonra, manda konusu Milletler Cemiyeti'ne ele alındı. Mandanın öngördüğü yönetim biçimi çeşitli yazarlar tarafından, hem uluslararası hukuk, hem de yönetim biçimi açısından tartışılmakta idi. Fransa'nın manda yaklaşımı İngiltere'den farklıydı. Fransa o dönemde dünyanın ikinci büyük sömürge imparatorluğuna sahip olsa da tüm dünyadaki gelişmeleri göz önünde bulunduran bir bakışa sahip değildi. Fransa'nın Ortadoğu politikasını, Osmanlı Devleti'ndeki yatırım ve çıkarları ile bölgeye tarihsel olarak duyduğu ilgi belirliyordu. Fransa, mandanın başladığı ilk günden itibaren Suriye'yi bölgelere bölerek yönetme yoluna gitti. General Gouraud, 1920 yılında Büyük Lübnan Devleti'ni kurarken Suriye'de Şam ve Halep Vilayetleri ile Alevi Bölgesi'nin kurulduğunu ilan etti. İskenderun Sancağı 'na da bir tür özerk statü tanındı. Bu kararın üzerinden daha iki yıl geçmeden, 1922 Haziran ayında yapılan düzenleme ile Halep ve Şam Vilayetleri varlığını korurken, Alevi Bölgesi, "Alevi Devleti" ne dönüştürüldü. Bunların biri de Cebel Dürzi (Dürzi Dağı) Devleti eklendi. Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki mandasıyla ilgili taahhütlerini içeren Manda Senedi, 1922 Temmuz ayında MC Meclisi'nde kabul edildi. Bu metnin 1. maddesinde, Fransa'nın yerel yetkililerle mutabakat içinde Suriye ve Lübnan'ın bağımsız devletler olmaya doğru gelişmelerini kolaylaştıracak bir Organik Statü'yü (kurucu anayasal) üç yıllık bir süre içinde hazırlayacağı öngörülmüştü.

1925 yılı başında Halep ve Şam Vilayetleri Suriye Cumhuriyeti'ne bağlandı. İskenderun Sancağı da bu cumhuriyete dahil edildi. Beş yıl gibi kısa bir süre içinde yaşanan ve emperyalist politikanın en temel bileşenlerinden sayılan "böl ve yönet"e örnek gösterilebilecek bu idari dalgalanmalar, Suriye'nin bağımsızlık yolunda ilerleyişini engelleyen en önemli etken oldu. Emir Faysal yenilgiye uğradıktan sonra, milliyetçi örgütler dağıtıldığı ve Suriye dışına kaçan önderleri de gıyaplarında idam cezasına çarptırıldığı halde Fransa, Suriye mandasında uzun süre düzeni sağlayamadı. Milliyetçi Arap önderleri, Fransa'nın Suriye'yi bölerek yönetme politikasına baştan itibaren karşı çıktılar. Onlara göre, yalnız Suriye değil, Lübnan ve Filistin de ayrılmaz bir bütündü. 1921 yılı ortasında, Suriye Birlik Partisi'nin (Hizb-ül İttihad el Süri) isteği üzerine toplanan Suriye-Filistin Kongresi. Milletler Cemiyeti Meclisi'ne çağrı yaparak Suriye, Lübnan ve Filistin'in bağımsızlık ve egemenliğinin tanınmasını istedi(Ada,2013:76).

Fransa Suriye'de yeni düzeni kurduktan sonra Milletler Cemiyetine müracaat etmiştir. Fransa'nın Suriye Manda Yönetimi 29 Eylül 1923'te Milletler Cemiyeti tarafından onaylanarak kabul edildi. Suriyeliler 1926'da anayasayı hazırladılar. Suriye

Anayasası; Lübnan'ı da içine alan bağımsız bir devlet şeklini öngörüyordu. Fakat Fransa, Suriyelilerin hazırladığı anayasayı veto ederek, 1930'da kendi hazırladığı yeni bir anayasayı yürürlüğe koydu. Böylece Suriye'de Fransa'ya bağımlı bir Cumhuriyet ilan edildi. Fakat Fransa'ya karşı tepki ve mücadele sürmüştür (Demir,2011:696).

Organik Statü'yü hazırlamak üzere oluşturulacak Kurucu Meclis için yapılacak seçimler milliyetçilerin çağrısı üzerine özellikle kent merkezlerinde- boykot edildi. 1924 yılı sonunda Fransa, General Sarrail'ı Yüksek Komiser olarak atadı. Fransa'da iktidarda bulunan ılımlı sol koalisyon tarafından göreve getirilen radikal görüşlü yeni Yüksek Komiser'in, milliyetçilere karşı daha ılımlı bir politika izlemesi beklenmekteydi. General Sarrail, 1925 yılı başında Suriye'de siyasal partilerin kurulmasına izin verdi. Milliyetçi hareketin önde gelenleri, 1922 olaylarının kahramanı Abdurahman Şehbender başkanlığında Halk Partisi'ni (Hızb-ül Şab) kurdular. Suriye'de bu gelişmeler olduğu sırada, Dürzi Ayaklanması patlak verdi. Ayaklanma Ekim ayında Şam'a sıçradı ve kent, kısa süreliğine de olsa, ayaklanmacıların denetimine girdi. Bu arada, Hama'da, hatta Güney Lübnan'da da Fransızlara karşı silahlı hareketler görülmeye başladı. Bu gelişmeler karşısında, 1925 sonunda General Sarrail geri çağrılarak yerine ilk kez bir sivil, Henri de Jouvenel Yüksek Komiser atandı. Ancak, Suriye Devlet Başkanı Suphi Bereket istifa etti ve seçimler boykot edildi. Bu gelişmeler üzerine, Yüksek Komiser Suriye'de yeniden tüm yetkileri elinde topladı. Dürzi ayaklanması, Suriye'de Fransız mandasının başarısızlığının en önemli kanıtlarından biridir. Fransa, bağımsızlık hakkı tanıdığı Dürzi azınlığın taleplerini yerine getiremediği gibi, bölgesel ayaklanmanın tüm Suriye'ye yayılmasına da engel olamadı. İki yıl süren ayaklanmalar sonunda Fransız tarafında 2.500, Suriye tarafında 10.000 insan hayatını kaybetti ve başta Şam, tüm Suriye büyük ölçüde harap olmuştur. 1928 yılı Haziran ayına gelindiğinde, Suriye'de Organik Statü'yü hazırlamak üzere Ponsot'nun girişimiyle bir Kurucu Meclisi toplanabildi. Haşim el-Atasi'nin başkanlığında toplanan Meclis'in kabul ettiği taslakta, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Suriye toprakları, Dünya Savaşı sonunda yapılan bölünmelere bakılmaksızın, siyasal yönden bir bütündür" maddesi yer alıyordu. Ulusal bağımsızlık ve egemenlik doğrultusunda önemli adımlar içeren metin, Fransa tarafından kabul edilmedi ve Meclis'in çalışmaları önce üç aylığına, daha sonra da 1929 yılı başında süresiz olarak askıya alındı. 1929 ve 1930'da yoğunlaşan manda aleyhindeki gösteriler ve 1930 yılında imzalanan İngiliz-İrak ittifakının etkisiyle, Suriye'de 1931 'de yeniden seçime gidildi. 1935 sonu ve 1936 başında milliyetçi gösteriler yoğunlaşınca, yeni bir ittifak taslağı daha hazırlandı. Bu girişimin de başarısız olması beklenirken, Fransa'da Halk Cephesi'nin seçimlerden zaferle çıkması taraflar arasındaki görüşmeleri kolaylaştırdı. Nihayet, Leon Blum başkanlığındaki hükümetin Dışişleri Bakanı Yvon Delbos, Fransa-Suriye ittifak antlaşmasını 9 Eylül 1936'da imzaladı.

Sonuç olarak Fransa'nın Suriye'de gerçekleştirdiği idari yapılanma sürekli değişkenlik gösterdi. Kimi zaman üniter devlet, kimi zaman federasyon olarak yapılan Suriye'de, devletlerin, eyaletlerin ve özerk bölgelerin sayıları ve sınırları da en az yüksek komiserlerin sayısı ve politikaları kadar değişti. Kısacası, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki manda yönetiminin bilançosu İkinci Dünya Savaşı öncesindeki önemli başarısızlıklarından biri olarak kabul edilebilir (Ada,2013:77-82).

5. HATAY MESELESİNDE ÇÖZÜM SÜRECİ (1936-1939)

9 Eylül 1936 tarihinde Fransa ile Suriye arasında yapılan ve 25 yıl süreli olan bir antlaşma ile Suriye'nin üç yıl sonra bağımsızlığını kazanacak olması ve Sancak üzerindeki haklarını da Fransa'nın Suriye'ye devretmesi Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Fransa'nın Avrupa'da sıkışık durumda olduğunu bilerek, meseleyi Fransa ile halletmek yolunu tutan Türkiye, ayrıca Suriye'nin de tepkisini hesaba katarak Suriye'nin bağımsızlığını da desteklemiştir. Dışişleri Bakanı sıfatıyla Tefik Rüşdü Aras Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 26 Eylül 1936 tarihli toplantısında bu antlaşma hakkında bilgi vererek Fransa'ya Sancak meselesi hakkında ikili görüşme teklif etmiştir. Fransız temsilci bu teklife verdiği cevapta Fransa'nın Suriye üzerindeki hak ve yükümlülüklerini yeni Suriye hükümetine devrettiğini, bundan dolayı yapılacak bir görüşmeye Suriye'nin de katılması gerektiğini bildirmiştir. Konu ile ilgili Türkiye'nin görüşlerinin bir nota ile Fransa'ya bildirilmesinin ardından Fransa henüz buna cevap vermeden (Şahin,2008:608-609). Atatürk 1 Kasım 1936 tarihinde TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada: *"Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun, Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyetle ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler..."* (TBMM, Zabıt Ceridesi, 1936, Cilt:13) sözleri ile Sancak meselesinde kararlı olduğunu vurgulama gereği duymuştur. Karşılıklı Türk-Fransız notalarından henüz bir sonuç alınamaması, Fransızların Türkiye'den bu denli sert bir tavır beklemeyen Fransa'nın Avrupa'da gerginleşen durum karşısında Türkiye'yi karşısına almak istememesi üzerine Fransa durumu Milletler Cemiyeti'ne götürmeye karar vermiştir. Türkiye de bunu uygun bulmuş ve 14 Aralık'ta olağanüstü bir toplantıda görüşülmesini talep etmiştir. Atatürk'ün Ankara Palas'ta 10 Aralık 1936 tarihinde Fransız Büyükelçisi M. Pansot ile yaptığı görüşme sırasında *"... Ben, Sancak meselesinin her iki tarafın vaziyetini kurtaracak şekilde hallini istiyorum. İlhak talep etmiyorum. Sancak, Türkiye ve Fransa'nın müşterek kontrolünde olur. Hatta ordusu da bulunmasın..."* (Ocak 1981:199-202) diyerek resmi beyanatına karşılık Sancak'ta gelişen olaylar ve TBMM'nde yapılan konuşmalarda Türkiye'ye ilhaktan bahsedilmektedir.

Bir başka görüşe göre; Fransa'nın Hatay meselesi ile ilgili olarak verdiği tavizlerin nedeni olarak, meselenin Atatürk tarafından cebir ile halledileceğinden korkmasından ziyade İskenderun Limanı'nın kendisi için artık ne stratejik ne de ekonomik bakımdan ehemmiyet arz etmemesinden ileri gelmektedir. Fransa'nın İngiltere ile mutabık kalarak verdiği bu tavizlerin nedeni aynı zamanda Türkiye ile Fransa arasında meydana getirilecek karşılıklı bir yardım paktidir (BCA,030,10,224/509/28).

Konu Türkiye ile Fransa arasında diplomasi yolundan tartışılırken, Atatürk 1 Kasım 1936 TBMM'ni açış konuşmasında, Sancağın sahibinin Türkler olduğunu belirtip Türkiye ile Fransa arasında tek uyuşmazlık konusu olarak kalan Sancak sorununun da çözümü gerektiğini söylemiştir. Fransa, Türk Hükümetinin bu kararlı tutumunu üzerine sorun Milletler Cemiyeti Konseyine götürülmesini önerdi. Türkiye bunu hemen kabul etti. 10 Aralık 1936 günü Konseye bir muhtıra sunarak; Sancak konusunda Türk - Fransız uyuşmazlığı ve özgürlükleri ve canları tehdit altında bulunan Sancak halkının güvenliği için alınacak önlemlerin Konseyin olağanüstü bir toplantısında konuşulmasını istemiştir (Soysal,1983:540).

Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında alt başlıklarla Hatay'ın Anavatana katılması çözüm süreci politik açıdan irdelenerek ele alınmıştır.

5.1. Milletler Cemiyeti ve Sancak'ın Yeni Statüsü

1930'ların başından itibaren, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olabileceğine dair işaretler görülmeye başlamıştır. Ancak, Türkiye Milletler Cemiyeti'ne girdikten

sonra örgütün Meclisi'nde de daimi üye olarak yer almak isteğindeydi. Türkiye, Meclis'te yer alması halinde, Milletler Cemiyeti'ne üyeliğinin SSCB tarafından da onaylanacağı görüşündeydi. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği kendi talebi ile değil, davet üzerine gerçekleşti. Milletler Cemiyeti tarafından yapılan davet, TBMM'ce kabul edildi. Türkiye, 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. Üye olduktan iki yıl sonra 1934'te ise, Türkiye Milletler Cemiyeti Meclisi geçici üyeliğine seçilerek 1935-1937 arasında Meclis'te üye olarak bulundu. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği, Avrupa'da gitgide keskinleşen statükocu-revizyonist devletler bloklaşmasında, statükocu grupta yer aldığına göstergesiydi. Türkiye, revizyonist ülkelere, özellikle İtalya'ya karşı Milletler Cemiyeti tarafından kararlaştırılan yaptırımlara etkin biçimde katılmıştır (Ada,2013:102).

Fransa 1936 yılının ortalarından itibaren mandater yönetime son vermeye yönelik hazırlıklara başlamıştır. Bu çerçevede hazırlanan Fransız planına göre manda yönetimindeki topraklar Suriye ve Lübnan olarak ikiye ayrılacak, bu topraklarda iki yeni devlet kurulacak ve Hatay sancağı, Suriye'nin içine dâhil edilecektir. Bu planın açıklanmasının hemen ardından Türkiye, 9 Ekim 1936 tarihinde Fransa'ya bir nota göndererek bağımsızlık verilerek yapılan bölünmeden Hatay Sancağı'nın da faydalandırılmasını istemiş ve Hatay'ın bağımsız kılınması konusunu önemle vurgulamıştır.

Fransa çok kısa bir süre sonra bir mektupta Fransız tezini açıklamıştır. Buna göre; (Birsell veDuman,2012:347)

1. Fransa 1921 antlaşmasında belirlenen esaslara bağlı kalmaya devam edecektir.
2. 1921 anlaşması, Türkiye ile Suriye arasında ayırıcı bir sınır oluşturan esaslara sahiptir. Ayrıca mandater yönetimin uygulamaya konulmasından itibaren Hatay'a bu bölgede yaşayan Türk ırkından insanların haklarının korunacağı şekilde bir yönetim sistemi sağlanmıştır.
3. Hatay Sancağı'nın günümüzdeki durumu dikkate alınmış ve Suriye devleti içinde ve genel bir yönetime dâhil edilerek var olması düşünülmüştür.
4. Fransa yeni durumu oluşturmada 1921 antlaşması ile 25 Nisan 1920 kararlarını temel almıştır.
5. Şimdi Fransa'nın mandater yönetimi sona ermiştir. Mandater topraklar Suriye ve Lübnan olarak ikiye ayrılmıştır. Bu iki bölgeye bağımsızlık verilmiş ve bu karar kesinleşmiştir.
6. Fransa tarafından yapılan değerlendirme çerçevesinde Hatay Sancağı'nın manda rejimi ile çizilen sınırlar içinde kalması uygun görülmüştür. Paris'te bu konudaki çalışma sonuçlandırılmış ve buna göre geleceğe dönük olarak Suriye'nin bağımsızlığına ve bölgesel hâkimiyetine karar verilmiştir.
7. Suriye'nin yönetimi ile ilgili hususların dayanağı manda yönetimi esasları olacak ve bu nedenle ayrı bir taslak yönetmelik hazırlanmayacaktır. Dolayısıyla 1921 antlaşmasında belirtilen hususların dışına şimdi ve gelecekte çıkmayacaktır.
8. Suriye bir devlet yapısı içinde teşkil edilirken Hatay Sancağı'nın da bu yapı içinde federatif veya benzeri olarak dâhil edilmesi düşünülmüştür.
9. 1921 antlaşması dikkatli bir şekilde incelendiğinde Sancak'a Suriye yönetiminin dışında kalmasına imkân veren maddelerin olmadığı görülmektedir. Yani ayrı bir politik bir statü kazandırılmamıştır. Ayrıca, Sancak Suriye'ye katılması sonucunda önceden kazandırılmış haklarından yoksun kılınmayacaktır.
10. Fransız hükümeti mandater yönetimi bırakırken yeni devletleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Suriye'nin teşkili için her safhada Türk hükümeti ile işbirliği yapacaktır.

17 Ekim 1936 tarihinde Türk hükümeti Fransa'ya gönderdiği cevap yazısında Sancak konusunda Türk tezini ortaya koymuştur. Buna göre; (Birsell ve Duman,2012:349)

- 1) Versail'de Milletler Cemiyeti (MC) hükümlerini kapsayan antlaşma yapıldığında açık bir şekilde Suriye'deki durum askeri bir özellik arz ediyordu. Fakat şimdi Suriye'nin statüsü ile durum daha değişik bir özellik oluşturmaktadır ki Türkiye

bu konudaki egemenlik hakları kapsamında isteği, mevcut statükonun devamı yönündedir.

2) 1920 yılında San Remo antlaşmasıyla Suriye Fransa'nın mandater yönetimine verilirken Türkiye ile Suriye arasında doğal coğrafi farklılık vurgusu yapılmıştır. Bu vurgu o zaman da Türkiye tarafından kabul edilmediği gibi şimdi de kabul edilmez niteliktedir.

3) Fransız hükümeti tarafından Suriye'ye devlet niteliği kazandırılması konusu sürekli olarak Lozan'a ve 1921 antlaşmalarına dayandırılrsa da her iki sözleşmede de geçen sınır çizgileri günümüz şartlarına göre kabul edilebilir nitelikte değildir.

4) Bu antlaşmaların yapıldığı dönemlerin siyasi ortamı farklıdır. Öncelikle bu dönemde Suriye olarak bir devlet yapısı yoktu. Bu nedenle Türkiye bu sınırı antlaşmaların gerekliliği nedeniyle ve devlet yapısı olmaksızın kabul etmiştir. Yani belirli bir hat oluşturulmuştur. Bu nedenle de günümüz şartlarında sorgulanabilir niteliktedir.

5) Lozan'ın 16. maddesi ve 1921 antlaşmasından doğan yükümlülükler çerçevesinde Türkiye her dönemde güney sınırı ile yakından ilgilenmiştir. Dolayısıyla günümüzde Fransa'nın Suriye'ye Sancak'ı da içine alarak bağımsızlık vermesi, Türkiye'yi bu bölgeyi tarihi mirası görmesi nedeniyle etkilemektedir. Çünkü Sancak, 1921 ve 1923 antlaşmalarında da ifade edildiği gibi Türklerin yoğun olarak yasadıkları yerlerdir.

6) 1922 yılında Fransa tarafından manda yönetiminin haritası ve siyasi yapısı sessiz ve itirazsız bir şekilde çizilmiştir. Eğer bu sessizlik, Suriye ve Lübnan devletlerinin oluşturulması esnasında Sancak bölgesinin hesaba katılmayacağını kabulü anlamına geliyorsa bir yanlış düşünce olduğu seklinde algılanmalıdır. Ayrıca bu durum açık bir şekilde Fransa'nın 1921 antlaşmasında olduğu gibi Sancak bölgesinin merkeze bağlı olduğundan yola çıkarak Suriye devleti içinde düşündüğü anlamı çıkmaktadır. Dolayısıyla Fransa'nın gönderdiği not bu alternatifte işaret etmekte ve Türkiye'nin 1921 ve Lozan Antlaşması'ndan doğan hakları engellenmektedir. 1921 Antlaşması gereği bu dönemde Fransa, Hatay Sancağı 'na gerekli ilgiyi göstereceğini belirtmiş ve sancak tarafından ticari faaliyetlerin de yürütülmesine müsaade etmiştir. Fakat şimdi bu antlaşmalar göz ardı edilerek Sancak Suriye içine dâhil edilmekte ve Türklerin Suriye içinde asimile edilmesine imkân sağlanmaktadır.

7) Dolayısıyla yapılmaya çalışılan şey, manda yönetimi esasları ile 1920 şartlarının kaldırılmaya gayret edilmesidir. Bu da Türkiye için kabul edilemez bir durumdur.

8) 1921 yılından sonra Türkiye Fransa'nın bu bölgede mandater yönetimine ses çıkarmadı, fakat Fransa'nın daha sonra buralarda Türkiye'nin bilgisine başvurmaksızın bir devlet oluşturacağını düşünmek istemiyordu. Dolayısıyla Fransa'nın bu topraklarda Türkiye'nin görüşünü almadan bir devlet kurma gayreti içine girmesi, hem etik değildir hem de kanuni ve mevcut şartlara uygun gelmemektedir. Bu durumu kabul etmek mümkün değildir. Fakat sonuçta böyle bir yapı ortaya çıkarılmaktadır. Dolayısıyla bu topraklarda yaşayan diğer gruplara da aynı hakların verilmesi gerekmektedir.

9) Nasıl olursa olsun bir devletin ikinci, üçüncü devletlere dayanması veya taahhütlere güvenerek varlığını sürdürmeye çalışması günümüzde imkânsızdır. Çünkü taahhütlerin doğasında değişkenlikler vardır. Bu çerçeveden bakıldığında Fransa'nın yeni planında Suriye oluşumu ve bu oluşuma Sancağın da dâhil edilmesi taahhüdü vardır. Oysa Fransa ile Sancak arasında hiçbir şekilde bu tür bir görüşme yapılmamıştır. Bu nedenle de Sancağın Suriye'ye dâhil edilmemesi gerekmektedir.

10) Bu nedenlerden dolayı Türkiye tarafından Suriye yönetimine Hatay Sancağı'nın bağımsızlığının kabul edilmesinin tek çözüm yolu olacağı ısrarcı bir dille bildirilecektir.

11) Suriye ve Lübnan'a bağımsızlık verilmesi Fransa için çok önemli ve değerli olduğu gibi Türkiye'de aynı duygu ve düşünceleri şüphesiz paylaşmakta ve sevindirici bir gelişme olarak görülmektedir. Türk hükümeti bundan sonra da kuvvetli bir siyasi bağ oluşturacaktır. Aynı şekilde Türkiye'nin Hatay hakkındaki görüşleri Suriye ile güçlü bir dostluk bağı kurmasına engel değildir. Aksine iki devlet arasındaki bağların güçlenmesi için önemli bir fırsattır.

12) Bunun yanı sıra 1922 şartı ve 1930 yönetmeliği gereği Fransa, bu bölgede yapmak istediği bütün değişiklikler konusunda Türkiye'nin de görüşünü ve onayını almak zorundadır. Fransa bu şartlara uyduğu sürece her konuda Türk hükümetinin olumlu yaklaşımı ile karşılaşacaktır. Yapılan bu açıklamalar çerçevesinde Fransa hükümetinin Hatay Sancağı ile ilgili ortaya çıkan sorunlara şartsız ve tarafsız olarak yaklaşmak zorundadır. Fakat günümüzdeki gelişmeler üzüntü verici bir seviyede seyretmektedir. Türkiye ise bu problem sahalarının asılmasında gereken her şeyi yapmaya hazırdır.

Fransız Hükümeti Manda Antlaşmasının 1'inci ve 4'üncü maddeleri gereğince Fransa'nın Suriye Mandasını ancak iki kısma ayırabileceği, oysa Suriye ve Lübnan antlaşmalarına benzer bir antlaşma Sancak ile yapıldığı takdirde Suriye ülkesinin parçalanmış olacağı, Fransa'nın buna yetkili olmadığını belirtmiştir. Özellikle Türk basınında bu dönemlerde Cumhuriyet Gazetesi, 10 Birinciteşrin 1936 tarihli yayınında “Sancak Türklerinin Mukadderatı için Türkiye Fransız Hükümetine Nota verdi”, başlığı dikkat çekmektedir (Cumhuriyet, 10 Birinciteşrin 1936: 1). Aynı gün Türk basınının diğer gazetelerinde bu habere yer verilmiştir. Bundan sonra ise teati edilen notalarda iki devlet görüşlerini tekrarlamışlar ve Fransa meselesinin Milletler Cemiyetine getirilmesini teklif etmişti. Türkiye'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine Sancak meselesi 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında Milletler Cemiyeti Meclisinde görüşülmüştür. Hariciye Vekili Aras, Sancağa istiklal verilmesini ve oradaki Fransız askerlerinin geri çekilerek yerine tarafsız bir zabıta kuvveti gönderilmesini istedi. Cemiyet Meclisi 14 Aralık'ta İsveç temsilcisi Sandler'i Sancak meselesi için raportör tayin etmişti (Cumhuriyet, 15 Aralık 1936:1-7).

Sandler 16 Aralık'ta Meclise şu esasları ihtiva eden bir rapor sunmuştur:

1) Sancak meselesi Cemiyet Meclisinin Ocak ayındaki olağan toplantısında tekrar ele alınmalıdır. Aradaki zaman zarfında taraflar raportörler temas halinde meseleyi görüşmeye devam etmelidirler.

2) Mümkün olan en kısa zaman içinde Sancak bölgesine üç kişilik bir gözlemci heyeti gönderilmelidir.

3) Bu raporun kabul edilmesi meselenin esası üzerinde verilmiş bir karar sayılmamalıdır.

Bu raporun Meclis tarafından tasdik edilmesi üzerine 22 Aralık'ta Hollanda, Norveç ve İsviçre tabiiyetinde olan üç kişilik bir gözlemci heyeti kurulmuş ve Heyet 1937 yılının Ocak başında görevine başlamak üzere Sancak'a gitmiştir. Bundan sonra Meclisin kararı gereğince ikili görüşmelerde bulunmak üzere Tevfik Rüştü Aras 21-22 Aralık 1936 tarihleri arasında Paris'i ziyaret etmiştir. Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, her biri müstakil olmak şartıyla, Suriye, Lübnan ve Sancaktan mürekkep bir konfederasyon kurulmasını teklif etmişse de Fransa bunu kabul etmemiştir. Buna rağmen Fransız basınında aynı zaman diliminde İskenderun işi Türk-Fransız dostluğunu bozmaya değmez şeklinde haberlerin yer aldığı görülmektedir. (Cumhuriyet, 24 Aralık 1936:1). Cumhuriyet Gazetesi, 28 İkinciteşrin 1936 tarihli baskısında “Sancak Türküdür!” ifadeleri ile “Mebusların Antakya ve İskenderun'un Türklükten koparılamaz bir parçası olduğunu cihana haykırdıkları..” yazısı ile birlikte, Sancağın Anavatana katılma isteği dikkat çekmektedir (Cumhuriyet, 28 İkinciteşrin 1936: 1).

Siyasi alanda girişilen mücadele Paris ve Cenevre'de sürdürülürken Fransız baskısı altında bulunan Sancak Türklerinin moralini devamlı yüksek tutabilmek için Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak tarafından o sıralarda Dört Yol'da faaliyetlerini sürdürmekte olan Tayfur Sökmen'e 28 Kasım 1936'da Atatürk tarafından bir mektup gönderilmiştir. Mektup aynen şöyledi (Mursaloğlu, 2001:122-123):

Telgraflarınızı, mektuplarınızı alıyorum. Muntazam verdiğiniz bilgilerden dolayı teşekkür ederim. Az ve dar zamanda yaptığınız işlerin çok büyük davamıza pek yararlı olduğunu övünçle söyleyebilirim. Cidden şayana tebriksiniz. Davamız iyi yoldadır. İyi kurulmuş ve her gün artan bir ısrarla takip edilmektedir. Meselenin Milletler Cemiyetine intikal etmesi ve intikal şekli başarılı bir sonuca doğru atılmış önemli bir adımdır. Fransızların önerisi, Cemiyet için çıkar yol aramak düşüncesine dayanmış olmasa bile bize haklı davamıza, dünya kamuoyu karşısında, bir kere daha

açıklamaya fırsat verdiğinden dolayı çok yararlıdır. Milletler Cemiyetinde, karşı çıkandan fazla dost taraftar bulacağımıza inanıyoruz. Sonucu tam bir kalp rahatlığı ile bekleyebiliriz. Tabidir ki gereken önlemlerin hiçbiri ihmal edilmiş veya ihmal edilecek değildir. Hatta ben bugünkü durum içinde, bütün önlemlerinizi uygulama hususunda daha elverişli bir alan veya hava bulacağınıza kaniyim. Sonuç alıncaya kadar oradaki (Hatay) baskının, hafifletilmesi ve sayın halka daha elverişli bir yaşayış sağlanması için, girişimlerimizi bugünden itibaren şiddetlendireceğiz ve devamlı suretle takip edeceğiz. Bundan herkes emin olmalıdır. Sizin ve sayın arkadaşların en derin sevgi ve takdir duygularıyla gözlerinizden öper kutsal mücadelemizde her gün daha büyük başarılarla ermenizi candan dilerim kardeşim.

M. Kemal Atatürk

Yapılan görüşmeler neticesinde Milletler Cemiyeti, 27 Ocak 1937'de Sancak Statü'sünü kabul etmiştir. Aynı gün, Türkiye ile Fransa arasında da, Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan anlaşma imzalanmıştır. Hazırlanan statüye göre İskenderun Sancağı, içişlerinde tamamen bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı, kendine özgü bir anayasa ile idare edilen "ayrı bir varlık" olmuştur Burası Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altına alınacak ve bu gözetim bir Fransız yönetici eliyle yürütülecekti. Sancak, "Hatay"⁴ adını alacaktı. Ancak bu anayasayı uygulamak konusunda Fransa engeller çıkarmıştı. Anayasanın, 29 Kasım 1937'de yürürlüğe gireceği öngörülmüşken seçim sisteminde baş gösteren görüş ayrılığı, Suriye'nin itirazları, işleri sürüncemede bırakmıştır (Duman,2008:16)..

Türk-Fransız görüşmeleri de bu sırada Paris'te devam etmektedir. Bu görüşmelerde Türkiye, Hatay'ın tamamen bağımsız bir devlet olmasını, Suriye ve Lübnan ile bir konfederasyon teşkil etmesini, bu konfederasyonun dış ilişkiler, gümrük ve para birliği konularında yetkili olmasını teklif etmiş ve Fransa tarafından bu görüşler kabul edilmemiştir. Ancak Türklerin Akdeniz'de Fransa ile yardımlaşma antlaşması yapabileceğini ima etmesi Fransa'yı yumuşatmış fakat Türkiye tezine henüz yaklaşmamıştır. 1937 Ocak ayı boyunca meseleye çözüm arayışları Milletler Cemiyeti çerçevesinde devam etmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Anthoy Eden'in de uzlaşmayı sağlayıcı etkileri ile Fransa tavrını değiştirmiş ve 26 Ocak 1937'ye kadar görüşmeler devam etmiştir. Fransa ile bir prensip antlaşmasına varılmış, uzlaşılan konular "Sandler Raporu" olarak 27 Ocak'ta Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından kabul edilmiştir. (Şahin,2008:608-609)

"Sandler Raporu" olarak 27 Ocak'ta Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından kabul edilen antlaşmaya göre "Sancak, içişlerinde bağımsız, fakat dışişlerinde bazı şartlarda Suriye'ye bağımlı –ayrı bir varlık- olacaktı. Resmi dil Türkçe olacak, ordusu bulunmayacaktı. Sancak için bir anayasa ve statü hazırlanacak, bunlar Milletler Cemiyeti Konseyi'nin kararı ile yürürlüğe girecek ve uygulamasını Fransız vatandaşı bir delege temin edecektir. Sancak'ın toprak bütünlüğü Türkiye ile Fransa arasında yapılacak bir antlaşma ile teminat altına alınacaktı. Bu prensip antlaşması Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından da onaylanmıştır. Sandler raporu çerçevesinde Milletler Cemiyeti Konseyi 20 Şubat 1937'de tekrar toplanarak Sancak Statü ve Anayasasını hazırlamak üzere beş kişilik bir uzmanlar komitesi kurulmasını kararlaştırmıştır. Uzmanlar komitesi Sandler raporu esasları çerçevesi içerisinde "Sancak'ın Statüsü Anayasa ve Sınırları" nı kapsayan bir de rapor hazırlamıştır. Bu rapor Konsey'de kabul edilerek Sancak'ın artık ayrı bir varlık olduğu hukuken kabul edilmiştir. Sonuçta Türkiye ile Fransızlar arasında da görüşmeler neticelenmiş ve 29 Mayıs 1937 tarihinde

⁴ ...Sorunun uluslararası kamuoyunda yeniden tartışılmaya başlaması üzerine, bölgenin Türk kimliğine vurgu yapmak üzere kullanılmaya başlanan "Hatay" ismi, Güneş-Dil Teorisinin en gözde olduğu dönemde, bu teoriyi doğrulamak için ileri sürülmüş gibiydi. Buna göre, Orta Asya'da kurulmuş olan Hatay devletinden gelen Eti-Ata-Hata-Hatay kelimeleri aynı kökten türemiş Türkçe sözcüklerdir. Böylece bir yandan Anadolu uygarlıklarından Hititlerin Türklüğü kanıtlanmış oluyor, diğer yandan da İskenderun – Antakya bölgesinde yaşayanların Türklükleri kesinleşiyordu Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Muştak Mayokan "Tarihten Bir Yaprak: Bir Türk Camiasının Adı", Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1936, s.1

iki ülke arasında Sancak'ın toprak bütünlüğünü teminat altına alan bir antlaşma imzalanmıştır. Sandler raporunu ayrıntılı bir şekilde ele alan statü, Türkçe'nin yanında Arapça 'yı da resmi dil olarak kabul etmekteydi. Anayasaya göre yasama gücü çeşitli toplulukları içine alacaktı ve iki dereceli bir seçim yapılacaktı. Sancak 40 milletvekili ile temsil edilecek ve seçim sonucu her ne olursa olsun 8 Türk, 6 Alevi, 2 Arap, 2 Ermeni ve bir Ortodoks-Rum milletvekili seçilecekti. Meclis cumhurbaşkanını seçecek, o da başbakanı atayacaktı. Kurulacak hükümet beş üyeden oluşacak, yargı bağımsız olacaktı. Statü ve Anayasa'nın 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmesi öngörülmekteydi. 27 Ocak 1937'da Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Hatay'ı ayrı bir varlık olarak kabul etmesi üzere, Hatay Egemenlik Cemiyeti yayınladığı beyannamede, Türkleri işbirliğine çağırmaktadır. Hatay davası için, Ermeni, Alevi, Çerkez gibi Hatay'da tanımlanan toplulukların beraberliğinden ve birleştirici ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca basında da bir birleştiriciliği ve Hatay davası üzerine yazılan çıkmakla olduğu görülmektedir. Özellikle Hatay'ın tarihi ve coğrafyasına ait yazılara ağırlık verilmiştir (Şahin,2008:610-611).

Sancak'ın yeni statüsü aynı günlerde Türkiye'de de büyük sevince yol açmıştır. Ulus Gazetesi,27 Sonkanun 1937 tarihli yayında "Sancak davamız muvaffak olmuştur" ifadeleriyle Türk-Fransız anlaşması (itilâf) üzerine değinilmektedir (Ulus, 27 Sonkanun 1937:1). Ulus Gazetesi,28 Sonkanun 1937 tarihli başlıkta ise " Hatay davamızın halli şeklini izah eden Sandler raporunu konsey kabul etti" manşeti yer almakta akabinde başta Atatürk olmak üzere, onun ve milletin iradesini tahakkuk ettirmeğe muvaffak olan İsmet İnönü ve arkadaşları, Tevfik Rüştü Aras ve heyeti övülmektedir (Ulus, 28 Sonkanun 1937:1). Ulus Gazetesi,30 /1/1937 tarihli yayında " Hatay davamızın mesut neticesi üzerine sancaktan ve yurdun her yanından halkın sevincini anlatan binlerce tebrik ve telgraflar geliyor" başlığı ile Hatay Heyeti Temsiliye'ye "Sevinç içinde olan Hataylılar şükranlarını sunarlar" gibi tebrik ve telgraf metinleri gazete manşetinde yer bulmuştur (Ulus,30/1/1937:1). Ulus Gazetesinde çıkan bir diğer haberde de "Başbakanımız (İsmet İnönü) kamutayda Hatay anlaşmasının umumi esaslarını ve siyasi mahiyetini anlattı" başlığı yer almıştır İsmet İnönü'nün "...*Muhterem arkadaşlar, Hatay davası cemiyeti Akvam Meclisinde alakadarların da iltihakı ile, bir ittifak kararına müncer olmuştur...*" konuşma metnine yer verilmişti (Ulus Gazetesi,30 Sonkanun 1937:1) Atatürk ise meclis gündeminde " *Büyük davamız olan Hatay ilinin geçirdiği safhalar malumunuzdur. Milletler cemiyeti yüksek iradesi altında cereyan etmiş olan müzakereler, Hatay halkının layık olduğu mesut ve müstakil idareye kavuşması yolunda amaçladığım gayeyi temin edecek vesikaları kabul ve imza ile neticelendirmiştir* " şeklinde bir konuşma yapmıştır. (TBMM, Zabıt Ceridesi,1937:8).

Cemiyet'in Sancak ile ilgili kararının ardından Mustafa Kemal Başbakan İsmet İnönü'ye şu telgrafi çekmiştir(BCA,030.10.222/501/5);

Hatay'ın mukadderatını tayin eden kararın konseyden çıkmış olduğunu Hariciye Vekilimizin şimdi aldığım telgrafından anladım. Başarılmış olan milli davada takip olunan medeni ve insani usule karşı layık olduğu kıymetinin verileceğine şüphe yoktur.

Bu eser Cumhuriyet hükümetinin milli meseleler üzerinde ne kadar şaşmaz bir dikkatle durduğunu ve onları en makul tarzlarda icap için cesaret ve feragatle hareket ve faaliyete geçebilecek enerji ve kabiliyeti bulunduğunu gösteren yeni bir örnek olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin bu siyaset kavrayışının dünyada sulh ve huzur isteyen ve bunun icabı tabiisi olan hakseverliği şiar edinmeyi fazilet bilen bütün dünya milletlerinde taktirle karşılanacağına şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna inandığı davasına büyük ve adil hakem heyeti olmasını daime arzu ettiği ve bu sıfat ve salahiyetinin daha çok çetin meseleler halinde en yüksek kudret ve kuvvete hasıl olmasını temenni eylediği Cemiyeti Akvam'a bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece taktir ve tebrike şayandır.

İçten ve hakikaten bağlı olduğu dostlukları rencide etmeksizin milli meselenin hallini Cemiyeti Akvam Konseyinde bir neticeye vardırarak

hususunda gösterdiği yüksek siyaset ve vakardan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ben de sureti mahsusada tebrik ederim.

Bu tebrikime teşekkürlerimi de ilave ederek bütün İcra Vekilleri ve Büyük Erkanı Harbiye reisi arkadaşlarımıza tebriki duyurmanızı rica ederim.

İsmet İnönü'de Atatürk'ün telgrafına cevaben yazdığı telgrafta şunları dile getirmiştir(BCA, 030.10. 222/501/5);

Yüksek iltifatınızı icra vekillerine ve sayın Mareşal'e tebliğ ettim. Hepimizin minnet ve şükranlarımızı sunarım. Hatay davasında hükümetin takip ettiği hareket yüksek şefimizin ilham ve telkininin eseridir. Cemiyeti Akvam'ın kuvvetlenmesine hizmet etmek bizim kanaat mahsulü olan siyasetimizdir. Bu siyaseti taktir buyurmanız memleketimizin aynı usulü takip etmesi için teşvik ve karar ifade eden bir teminattır. Milli davayı takip ederken komşularımızı ve eski dostlarımızı incitmekten azami derecede sakındık. Cumhuriyet hükümeti vazifesini ifa esnasında münakaşa halinde bulunduğu muhataplarına itibarla hitap etmiş ve elde edilen neticeyi hakkın ve milletlerarasında serbest münakaşanın mesut eseri sayarak muvaffakiyet hissini umumi ve müşterek tutmuştur. Türk milletinin medeni alemde itibarının daime yükseleceğine ve Türk siyasetinin beynelmilel alemin en sağlam sulh temellerinden biri olduğu gittikçe daha iyi anlaşılacağına itimadımız vardır. Derin ve engin saygılarımızı kabul buyurunuz.

Bu iki telgrafta Türkiye'nin hem sancak meselesine verdiği önemi hem de uluslararası siyasette barışı ve işbirliği anlayışını temel aldığını ortaya koymaktadır.

Arap dünyası ise bu gelişmelere oldukça tepkiliydi. Ulus Gazetesi, 14 Şubat 1937 tarihli yayınında "Sancakta tahkimat yapılıyor" başlığı altında Araplar tarafından çıkan ihtilale dikkat çekmekte oldukları görülmektedir. Sancağın yine" Suriye'nin bir parçası haline koymak emeliyle bazı tahrikatlar yapmakta.." olduğu üzerinde durulmaktadır. Arapların bu şekilde Sancakta ihtilal çıkarmak istedikleri tespit edilmiş bulunuyordu (Ulus, 14 Şubat 1937:1). Bir ertesi gün ise Cumhuriyet Gazetesi, 27 Şubat 1937 tarihli yayında "Sancakta karışıklıklar gene başladı", manşeti ile Suriye tarafının, Türklerin Sancaktan sonra Suriye'yi ilhak etmek istedikleri bahanesiyle Türk propagandası yaparak bazı köylerde Türklerin dövüldüğü ve Suriye'de Türk ve Türklükten bahsetmenin men edildiği ifadeleri yer almaktadır (Cumhuriyet, 27 Şubat 1937:1).

Hatay meselesi ile ilgili gelişmeler yabancı basında da dürekli olarak konu edilmiştir. Örneğin 12.12.1937 yılında Romen Le Moment gazetesi, "Hatay meselesi Türkler tarafından en, Türkiye Cumhuriyeti tarafından en büyük ehemmiyete haiz bir milli dava telakki edilmektedir. Atatürk bu davayı 15 sene evvel, matem içinde bulunan Hataylı kızlara hitap ettiği zaman ortaya koydu" şeklinde bir yazı aktarmıştır (BCA, 030,10,222/501/25).

MC Meclisi'nin kararı uyarınca, Sancak Statüsü ile Temel Yasası taslağını hazırlamak üzere Uzmanlar Komitesi kuruldu. Komite'nin çalışmalarına 25 Şubat 1937'de başlaması öngörüldü. Cenevre'de varılan anlaşma, Türkiye ve Hatay Türkleri arasında, sevinç ve coşkuyla, Suriye'de ise tepkiyle karşılandı. Uzmanlar Komitesi'nin 25 Şubat-17 Mart ve 22 Nisan-Mayıs 1937 tarihlerinde iki devre halinde yaptığı çalışmalar da belli bir aşamaya gelmişti. MC Raportörü Sandler, 25 Mayıs tarihindeki Meclis oturumunda Komite'nin çalışmalarının sonuçlarını özetleyen, konuşma yapmıştır. MC Meclisi, 29 Mayıs 1937 tarihli oturumunda, Sancak statüsü ve Temel Yasası'nı bu şekilde kabul etmiştir (Ada, 2013:128).

Sancak'ın kavuştuğu yeni statünün ardından Sancak'ta Milletler Cemiyeti'nin belirlediği esaslar doğrultusunda seçimler yapılmıştır. Bundan sonra Sancak'ta, Türkiye'nin de girişimleriyle Hatay Devleti'nin bağımsızlık süreci başlamıştır

5.2. II. Dünya Savaşı Sürecinin Hatay Meselesi'ne Etkileri

1921 yılında şekillenen fakat sonuçlanmayan Hatay Sancağı meselesi Türkiye tarafından unutulmamış ve 1936 yılına gelindiğinde uluslararası ilişkilerin gereği olan

bütün argümanlar çok iyi bir politika izlenerek kullanılmıştır. Özellikle Atatürk tarafından İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde değişen uluslararası konjonktüre bağlı olarak Türkiye'nin artan bölgesel önemi ve bu önemin basta İngiltere tarafından desteklenmesi çok başarılı bir şekilde değerlendirilerek uygulama alanına indirilmiştir. 1930'lu yıllara gelindiğinde dünyadaki gelişmeler Fransa'yı Suriyelilerle anlaşmaya ittiği gibi, Türkiye'nin de İskenderun Sancağı konusunda Fransa ile zorlu bir sürece girmesine neden olmuştur. Hitler'in 1936 baharında ordusunu Ren ırmağının batısına geçirmesi ardından İtalya'nın Habeşistan'a girmesi Fransa'nın Akdeniz politikasını etkilemiştir. Fransa, uzun görüşmelerden sonra 9 Eylül 1936'da Suriye ile bir anlaşma yapmış ve bu anlaşma 22 Aralık 1936'da imzalanmıştır. Bu anlaşmanın Türkiye açısından yorumu şöyledir; Anlaşma, 20 Ekim 1921'de Ankara'da imzalanan ve İskenderun Sancağı'nı ayrı bir varlık olarak tanıyan Türk-Fransız anlaşmasının uygulanmasını Türkiye'nin rızası olmadan Suriye'ye devretmek anlamına gelmektedir (Yorulmaz,1998:233). Böylece 1936 yılının son çeyreğinde Fransız planı açıklanmasını müteakip zaman kaybedilmeden geniş bir siyasi propaganda uygulamaları yapılarak Türk tezinin haklılığı dünya kamuoyunda yer etmesi sağlanmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı öncesi ve süresince değişen dengeler ekseninde Hitlerin Avrupa Devletlerinin pek çoğuna olduğu gibi Fransa üzerinde de baskı kurmaya başlaması Hatay meselesinin çözümünün Türkiye açısından önünü açan önemli gelişmelerdendir. Şiddetini gittikçe arttıran Hitlerin etkisi ve Dış Siyasal çıkarları açısından Fransa'yı yanında görmek isteyen İngiltere'nin Fransa üzerinde kurduğu baskı zaman içerisinde Fransa'nın Hatay meselesi üzerine yoğunlaştırmış olduğu dikkat ve ilgiyi azaltmıştır (Birsell ve Duman,2012:365).

Devletler hukukuna bağlılığı, antirevizyonist ve barışçı politika takip etmesi ve 1930'lu yıllarda ortaya çıkan İtalyan ve Alman tehlikesinin yarattığı konjonktür içinde Türkiye ile Batılı ülkeler arasında ilişkiler giderek gelişmiştir. Özellikle Almanya'da 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesi Fransa'da büyük bir tedirginlik yaratmıştır. Bu durumda Fransa birçok ülke gibi, Türkiye'yi de kendisine yakın tutmak eğilimi içine girmiştir. Avrupa'da siyasi ortamın elverişli bir duruma geldiğini gören Atatürk, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vermeye hazırlandığı 1936 yılında, Hatay sorununu iç ve dış kamuoyunda planlı bir şekilde gündeme getirmiştir (Sarınay, 2001:33). Türkiye'nin izlediği siyaset ile ilgili o yıllarda yabancı basında da ilgin yazılar kaleme alınmıştır. Örneğin, Fransız Figaro gazetesinde Lucien Romier'in makalesinde şunlar aktarılmaktadır;

Figaro'nun müdürü İslamlığın eski ahalisinin, üç esashı cazibe, milliyetçilik cazibesi, Arap birliği cazibesi ve yeni Türk kudretinin cazibesi, tesiri altında hareket ettiğini gösteriyor. Anadolu'nun büyük geçitleri ile şark petrolünün mahreçleri, üçü de haddi zatında Avrupa aleyhtarı olan bu nüfuzların karşılaştıkları havzada bulunmaktadır. Türk siyaseti nedir? Türk siyaseti muhteristir. Komşu milliyetçiliklerle ittifak arar, petrol membalarını murakabe etmek ister. Laik olan bu siyaset dini nüfuzlara karşı durur. Fakat bu meselede başka meselede olduğu gibi, oportünizm yolunu ihtiyar edebilir. Rusya ve Balkan devletleri ile anlaşır, İngiltere'nin tekliflerini kabul eder, fakat Almanya'nın kini de reddetmez... (BCA, 030,10,222/501/24).

Almanya'nın Mart 1938'de Avusturya'yı ilhakı, Fransa'nın Hatay Meselesindeki politikasını da etkilemiştir. Berlin-Roma mihverinin ağırlığının gittikçe artmaya başladığı bir sırada, Fransa'nın Doğu Akdeniz'indeki stratejik önemi olan ve boğazların Kuvvetli bir bekçisi görünümünde olan Türkiye'ye de ihtiyacı artmıştır. Bu sebeplerledir ki 1938 yazından itibaren Fransa'nın Hatay meselesi karşısındaki tutumu da değişmiş ve gelişmeler Türkiye lehine bir yön göstermiştir. Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransız meslektaşları arasında 30 Ocak 1938'de Paris'te yapılan görüşme, Avrupa'da ki bu gelişmelerin yarattığı hava içerisinde geçmiştir. "Diğer taraftan Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi de 31 Ocak 1938'de seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiş ve seçim komitesi 7 Mart 1938'de gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır (Şahin,2008:612). Avrupa'da durum kötüleşirken Fransa'nın Türkiye'yi memnun etmek için sancak

sorununu çözmekten başka şansı yoktu. Bu koşullarda Fransa seçimleri 6 gün durdurdu. Abdurrahman Melek'i vali olarak atadı (Akyol, 2010: 76) Melek'in bu görevi kabul etmesi üzerine "Doktor, kimseye sormaksızın yalnız kendi reyi ile Fransızların hizmetini kabul etmiştir" şeklinde eleştiriler de başladı. Ancak zaman içerisinde bu sesler kayboldu (Melek, 1986: 50).

Artık İkinci Dünya Savaşı tehlikesi iyiden iyiye belirmişti. Gerek mihver devletleri gerekse Batılı devletler diplomatik ve askeri alanlarda hummalı bir çalışma halinde idiler. Refik Saydam Büyük Millet Meclisi'nde verdiği bir demeçte durumu şöyle anlatıyordu: " ... Dünya vaziyetinin baş döndürücü bir süratle her an değişiklikler gösteren gelişmeleri, dış politikamızın her zamankinden ziyade uyanık olmasını gerektiriyor. Milletleri birbirlerinin karşısına diken, birkaç gün gibi kısa bir zaman içinde devletlerin ortadan kalkmasına vardırıran bugünkü dünya buhranı, barışa olan kuvvetli bağlılığını her zaman ilan ve ispat etmiş bulunan Cumhuriyet Hükümeti'ni tabiatıyla yakından alakadar etmektedir. Fakat bütün bu değişimler, bu süratli ve esaslı gelişmeler yanında Türkiye'nin dış siyaseti bir değişiklik göstermemektedir. Dostluklarına ve ittifaklarına, velhasıl sözüne ve imzasına sadık olan Türkiye barışı sevmek ve barışa hizmet etmek yolundaki azminde aynı iman ile aynı itina ile berdevamdır. Bu kargaşalıklar önünde Cumhuriyet Hükümeti'nin büyük, küçük bütün devletlerle aynı samimiyet ve dürüstlük altında dostane münasebetlerini idame etmekte olduğunu ve bundan sonra da idameye çalışacağını size söyleyebilirim"(Akşin, 1991: 307)

Harp tehlikesi arttıkça Batılı devletlerin, yani İngiltere ile Fransa'nın Balkan memleketlerine ve Doğu Akdeniz meselelerine alakaları artmakta idi. Almanya'nın Romanya ile ticaret mukavelesi imzalamasından ve İtalya'nın da Arnavutluk'u işgal etmesinden sonra İngiltere ile Fransa Balkanlar hakkında yakın bir alaka göstermeye başlamışlardı. Bu iki büyük devletin menfaati Balkanlar'ın siyasi ve iktisadi egemenliklerini koruyarak mihver devletlerinin nüfuzları altına girmelerine meydan vermemekti (Akşin, 1991: 308).

Bu ortamda Fransa 1938 Dostluk Antlaşması hazırlanırken Türkiye ile mümkün olduğu ölçüde geniş yükümlülükler içerisine girilmesini istemiş, bu çerçevede Doğu Akdeniz'de ve Balkanlar'da bir dayanışma aramıştır. Ancak Fransa'nın sıkışık durumunu anlayan ve bunu kendi milli çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen Türkiye, Hatay ile ilgili isteklerini kabul ettirmeden Fransa ile daha ileri yükümlülükler altına girmek istememiştir. Nitekim 4 Temmuz 1938'de imzalanmış olan Dostluk Anlaşmasını hemen onaylamayacak ve Fransa ile gerçek bir ittifakında Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması karşılığında kabul edecektir(Sofuoğlu ve Dağıstan,2008:98)

Atatürk Türkiye'si ittifaklardan kaçınan ve büyük küçük her devlet ile dostluk münasebetleri kurmak isteyen bir politikaya bağlı bulunuyordu. Balkan Paketi bunun bir istisnası idi. Maksat da Balkanlar'daki barış ve statükoyu korumaktı. Rusya ile bağlantımız ise bir dostluk antlaşmasından ibaret idi. Fransa ile İngiltere'yi bizimle ittifaka sevk eden sebep de bu devletlerin Türkiye'nin dürüst politikasına ve kudretine inanmış olmaları idi. Türkiye Lozan'dan beri devam eden dış politikasıyla umumi bir itimat kazanmıştı. Herkes iyi biliyordu ki Türk dış politikası her türlü saldırı ve müdahale emellerinden uzaktı. 13 Mayıs 1939'da bir Türk - İngiliz Beyannamesi yayınlandı. Başbakan Refik Saydam Büyük Millet Meclisi'nde verdiği demeçte şunları söyledi

... Avrupa'daki siyasi ve askeri olayların son zamanlardaki gelişmeleri malumunuzdur... Memleketimizi, yarının tehlikeli olaylarından mümkün mertebe uzak bulundurmak ve Avrupa'da ve bütün Dünyada baş gösteren ihtilaflar karşısında barışsever siyasetimizin samimi bir tezahürü olan tarafsızlığı muhafaza etmek Cumhuriyet Hükümeti için bir dış politika esasını teşkil ediyordu. Fakat olayların Balkan Yarımadası'na intikal etmesi ve Akdeniz emniyetinin tehlikeye maruz olması Türkiye'yi kayıtsız bırakamazdı. .."(Akşin, 1991: 309).

Bu beyannameyi Hatay'ın anayurda dönüşünü de açıklayan Türk - Fransız beyannamesi izledi. 23 Haziran 1939 tarihli resmi bildiride: Türkiye ile Suriye arasında toprak meselelerinin kesin olarak hallini ve Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını tazammun eden

anlaşmalar bugün Dışişleri Bakanlığı'nda Bakan Saraçoğlu ve Fransa Büyükelçisi Mr. Massigli tarafından özel bir törenle imza edilmiş ve iki devlet Murahhasları bu münasebetle dostça nutuklar vermişlerdir.

5.3. Türk ve Fransız Kamuoyunda Hatay Meselesine Bakış

Hataylılar Türkiye'nin kendileri ile yakından ilgilenilmesi için yoğun bir çaba içinde olmuşlardır. Daha Milli Mücadele'nin başlarında "Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni" kurarak Anadolu'daki milli hareketin ayrılmaz bir parçası olduklarını ortaya koymuşlardır. Daha sonra Lozan'daki Türk Heyetine ve Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine İskenderun Sancağı'nın da Türkiye'ye ilhakını temin etmek suretiyle, Fransız mezaliminden kurtarılmalari yolunda resmi müracaatlar yapmışlardır. Lozan anlaşmasının kendilerine biçtiği kaderi benimsemeyen Hataylılar Milli Mücadelenin başlarından itibaren kendilerini Anavatan'da yaşayan Türklerin, topraklarını da Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir (Sarınay, 2001:32).

Türkiye uluslararası alanda diplomasi başarısının yanı sıra Hatay'a yönelik bir iç siyasette izlemiştir. 1936 yılından itibaren Hatay'da kurulan "Hatay Egemenlik Cemiyeti" vasıtasıyla bu ilişkileri düzenlemiştir. Cemiyet Ankara'daki faaliyetlerini de CHP genel merkezinden yönetmekteydi. Ayrıca 1937'de Antakya Konsolosluğu'nu açan Türkiye resmen Hatay'da Halk Partisi ve Halkevlerini de kurmuştur. Gayri resmi olarak "Hatay Egemenlik Cemiyeti" etrafında ve "Sancak Halkı İdare Heyeti" gibi isimler, adı altında faaliyet gösteren Halk Partisi, Milletler Cemiyeti Komisyonu'nu Hatay'da çalışmaya başladığı sırada resmen parti tescil edilmiştir. Tüm Hatay ile ilgili faaliyetlerin koordine edildiği, gelecekte Hatay Devleti'nin temeli atılmış olmaktaydı (Şahin,2008:610).

27 Ocak 1937'da Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Sancak'ı "ayrı bir varlık" olarak kabul etmesi sonrası Türk basınında özellikle Hatay'ın tarihi ve coğrafyasına ait yazılara ağırlık verilmiştir. Türkiye bu çalışmada iç ve dış kamuoyunu Hatay hakkında bilgilendirmeyi hedeflemiştir. Bütün yurtda "Milli Hatay Meclisleri" yapılması, ülke genelinde basında Hatay ile ilgili yazılar yayınlanması kararlaştırılmış ve 8 Ocak 1937'de ilk dış radyo yayını Hatay sorunu üzerine yapılmıştır. Ayrıca "Hatay'da Türklere Yapılan Mezalim" adlı bir propaganda eseri hazırlanmış ve özellikle Ortadoğu ülkelere dağıtılma yoluna gidilmiştir. Cenevre'de El Eham muhabiri Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın nutuklarını, Rüştü Aras'ın sözlerini, Türkiye elçisinin Paris'te 11 Ocak 1937 tarihiyle verdiği takriri, Beyaz kitabı, Cumhuriyet gazetesinin yaydığı yarı resmi makaleleri okuyanların, Türkiye'nin, yalnız Suriye'yi parçalamak değil, Yakın Doğu'da Suriye ve Lübnan üzerinde hüküm sahibi olmak istediğini anlayacağını kaydediyordu. El Eham muhabiri Türklerin, Suriye'ye gösterdikleri dostluğa rağmen bu dileklerini saklamadıklarını Milletler Cemiyetinin son toplantıları sırasında, Abdurrahman El Keyyalî ve İhsan El Cabirî ve Tevfik Rüştü Aras arasında yaşanan bir diyalogu aktarıyordu. Gazete, Suriyeli yetkililerin "Eğer Sancak hakkındaki Ankara dilekleri tahakkuk ederse, artık Halep için yaşamak ihtimali kalmaz" demeleri üzerine, bunu sükûnetle dinleyen Atatürk'ün bakanının "O halde Halep bizim olacaktır." sözleri ile verdiği cevabın Türklerin kafalarında dönen fikri ortaya koyduğunu kaydediyordu. Gazete Mekke'den Şark Arabî ajansına dayandırdığı haberinde Suudi Arabistan Kralı İbn Suud'un, "İskenderun Sancağı'nın Suriye'den ayrılarak Türkiye'ye verilmesini söylediği" haberini resmi dairelerin yalanladığını aktarıyordu, (Topal,2009:5)

Gazete "...Ancak Suriyelilerin aklı başında olanları, Fransa bu politikasına aldanmadılar; bu neticeyi daha ilk başından anlamışlardı. Suriye menfaatlerini, kendi çocukları (Fransızlar) hesabına satan Fransa değil miydi? Osmanlı borçlarından Fransız alacaklılar, demir yoları, Beyrut limanı imtiyaz sahipleri, orada her istediklerini yapmadılar mı? Bunların uğruna zavallı Suriye, kendi çocuklarının ağızlarının son lokmalarını bile vermeğe mecbur olmamış mıydı? Bütün bunları kaybettikten sonra, İskenderun Sancağının Suriye için ne ehemmiyeti kalır?" sözleriyle Fransa'nın tutumunu sorguluyordu. Araplara ise "...Eğer Türkiye, bazı siyasi sebeplerden dolayı, bu ittifakta Sancağı tamamıyla kendine almadıysa, bu defaki muvaffakiyeti, bundan

sonra geçireceği ikinci bir fırsatta ona muvaffak olacaktır. Buna kaşı protesto ile sesleri kısılan bazı Suriyeciler, eğer tarihten ibret almış, iyi düşünmüş olsaydılar, Avrupa'nın aldatici vaatlerine kapılmaz, Türkiye ile hoş geçinmeğe, onunla birleşmeğe çalışırlardı. Umulur ki bu son ders onlara inan vermiş ve gözlerinden perdeyi kaldırmış ve hakiki durumlarını anlatmış olsun, onlara gelecek tehlikeleri görüp ona göre hazırlansınlar ve kendilerine hiçbir fayda vermeyen Fransa'ya ve başkalarına güvenmekten vazgeçsinler." tavsiyesinde bulunuyordu (Topal,2009:7).

1920'lerden itibaren giderek Türkiye lehinde bir tutum takınan Fransız kamuoyu, Türk Kurtuluş Savaşının son zaferini Fransa'nın ve adaletin zaferi olarak değerlendirmişti. Fakat kamuoyu birkaç hafta sonra Kasım 1922'de Lozan Konferansı öncesi, ani bir değişim ile tamamen Türkiye'ye karşı bir tutum takındı. Bu durum Konferansta Fransa Hükümetinin izleyeceği politikayı ve Müttefiklerin tutumlarını geniş ölçüde belirledi. Bu dönüşün bazı temel nedenleri vardır: (Akyüz, 1981: 281-282)

1. Türkiye'ye karşı olan propagandaların etkisi;

Türk zaferinden hemen sonra Türkiye'ye karşı propagandalar eylemlerini daha da artırmışlar ve yeni konuları ustaca işleyerek Fransız kamuoyunu kazanma yolunda başarı göstermişlerdir. Özellikle İngiltere'nin desteklediği bu propagandaların üç amacı vardı: a) Fransa ile Türkiye'nin arasını açmak ve Fransa'yı Türkiye'ye karşı kışkırtmak, b) Fransa ile İngiltere'nin arasının açılabilmesi şeklinde Fransa'ya şantaj yapmak, c) TBMM ve Hükümetini aşırılık yanlısı, güvenilemez, fanatik, kendisiyle anlaşamaz, yabancı düşmanı olarak göstermek.

2. Fransa'nın Alman sorununda İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duyması;

Fransa, Almanya'ya savaş tazminatı ödettirilmesi için ve barış antlaşmasındaki öteki hükümlerin uygulanmasını sağlamak için İngiltere'nin desteğine muhtaçtı. Gittikçe önemli bir sorun haline gelen bu konuda Fransız kamuoyu bu desteği kazanabilmek amacıyla Doğuda İngiltere'ye ödünler vermek gerektiğine inanmıştı.

3. İngiltere ve Yunanistan'da liderlerin değişmesi;

Fransız kamuoyunda uyandırdıkları nefret yüzünden kamuoyunun Türkiye lehine evrim göstermesinde etkili olan Loyd George ve Kral Konstantin'in Türk zaferi sonunda düşmeleri kamuoyunun öç duygularını tatmin etmiş, onların yerine yeni ve Fransa'ya sempati gösteren liderler geçtiği için kamuoyunun İngiltere ve Yunanistan'a karşı olma nedenlerinden biri daha ortadan kalkmıştır.

4. Barışın Müttefiklerce I. Dünya Savaşının tasfiyesi gibi ele alınmak istenmesi;

Barış Konferansında, Türkiye'nin karşıındaki Devletlerarasında masaya oturması doğal olan Fransa, Konferanstan gerek kendisi gerek dostları açısından en kazançlı biçimde çıkabilmek için Konferansı bir Türk yenilgisinin tasfiyesi gibi değerlendirmeye gitmiştir. Kasım 1922'de Fransız kamuoyunun artık taze Türk zaferini değil 1918 yenilgisini anımsamasının nedeni budur. Ayrıca Fransa ile yapılan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara itilafnamesinde de iki devlet arasında savaş durumunun sona erdirileceği açık olarak belirtiliyordu (Akyüz, 1981: 282).

Özellikle Hatay'ın bağımsız bir devlet olmasından sonra Türkiye ile Fransa arasındaki münasebetler süratle gelişmiştir. İki devlet arasında 23 Haziran 1939'da, Ankara'da, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Fransa Büyük Elçisi Rene Massigli tarafından Türkiye ile Suriye arasındaki ülke meselesini esin olarak halleden bir Antlaşma ve aynı gün Paris'te bir Karşılıklı Yardım Bildirisi imzalanmıştır. Bu Antlaşmada Hatay Devletinin kesin sınırları ve Hatay vatandaşlarının statüsü hakkında hükümler bulunuyordu. Öte yandan, Karşılıklı Yardım Bildirisi ile aynı hükümleri ihtiva ediyordu. Türk- Fransız Bildirisinin daha geç imzalanması Hatay meselesinin henüz halledilmemiş olmasından ileri geliyordu. Bu bildiri Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında Üçlü bir Karşılıklı Yardım Andlaşmasının imzalanması için gerekli zemini hazırlamıştı. Türkiye ile Batılı demokrasiler arasında işbirliğini öngören bu Andlaşma 19 Ekim 1939'da imzalanmıştır. Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti bir yıl kadar bağımsız kalmıştır. Bu süre içinde Türkiye ile bu devlet arasında çok sıkı işbirliği yapılmış ve esasen Türk olan Hatay Devleti yöneticileri Hatay'ın Türkiye'ye katılmak arzusunu birçok vesilelerle belirtmişlerdir (Gönlübol ve Sar,1969:143).

Ayrıca Milli Mücadele sırasında 1921 Andlaşması ile başlayan Türk-Fransız yakınlaşması uzun sürmemiştir. Lozan Konferansında her türlü iktisadi ve siyasi

imtiyazların kaldırılması için çalışan Türk heyetinin karşısına kapitülasyonların en hararetli savunucusu olarak Fransız heyeti çıkmıştı. Müttefikler arasında Osmanlı borçları ve Türkiye'deki yatırımlar konusunda Türk görüşlerine karşı direnen başlıca devlet Fransa idi. Fransızların Lozan'daki bu tutumu, Türk resmi çevrelerinde ve kamuoyunda olumsuz karşılanmış ve Franklin-Bouillon Andlaşmasının getirdiği yakınlaşmayı bir dereceye kadar bozmuştur. Gerçekten, Fransa çıkarları söz konusu olunca diğer Batılı devletlerle işbirliği yapmış ve bu yüzden Türk Hükümetinin itimadını kaybetmişti. Görüldüğü gibi, 1921 Ankara İtilafnamesinin İskenderun Sancağına ilişkin hükümlerin uygulanması Türk-Fransız münasebetlerini bozmamıştır. Bununla beraber, Türkiye-Suriye sınırının tespiti meselesi Türkiye ile Fransa arasında önemli bir uyuşmazlık konusu teşkil etmiş ve karşılıklı ithamlara ve iddialara sebep olmuştur. "Le Journal" 'da "... İskenderun Sancağına muhtariyet bahsetmek zımnında Türklerle Fransızların Milletler Cemiyetinin himayesinde vardıkları anlaşmayı kutlamak için Cenevre çanları çalınmıştı..." (BCA,030,10,222/501/23), ifadelerine yer verilmişti. 1921 İtilafnamesinin 8'inci maddesinde, İtilafnamenin imzalanmasından "bir ay sonra" Türkiye- Suriye sınır hattını tesbit etmek üzere muhtelit bir komisyonun kurulacağı öngörülmüştü. Fakat sınır komisyonu ancak Eylül 1925'te kurulabilmiştir. Sınır meselesinin komisyonda da halledilememesi üzerine Türk Hükümeti ile bu konuda temaslarda bulunmak üzere Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri De Jouvenel Şubat 1926'da Ankara'ya gelmiştir. Fransız temsilcisi ile yapılan görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve De Jouvenel ile Tefik Rüşti Aras arasında 18 Şubat 1926'da bir Sözleşme, 5 Protokol ve bir de imza Protokolü alınarak parafe edilmiştir (Gönlübol ve Sar,1969: 90-92).

Hatta o dönemde "La Republique" gazetesinde "...Suriye muahedesi Türkiye ile aramızı bozmak istidadını göstermektedir. 1535 den beri Fransa Türkiye'nin dostu idi. Haber aldığımıza göre Kemal'in hükümeti, Fransa sefirine, Suriye makamlarının "hasmane hareketini" protesto eden bir nota tevdi edecektir..." (BCA,030,10,222/501/22) , yazıları kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Cumhuriyet Gazetesinde, 6 İkincikanun 1937 tarihli yayında ise " Fransa dostluğuna hala kıymet veriyoruz" başlığı ile "eğer izzeti nefsimizi müdafa mecburiyeti bizi harb haline koyarsa mes'uliyet Fransa'ya intikal etmiş olacaktır". Bir anlamda Fransa hükümeti ile dostluk vurgusu yapılmaktadır. Diğer bir yönden ise Fransa'nın uyarılmakta olduğu dikkat çekmektedir (Cumhuriyet, 6 İkincikanun 1937:1).

Türkiye diplomatik yoldan Hatay konusunda aldığı mesafeye paralel olarak, Sancak Türkleri ile de ilişkilerini geliştirmiş, Hatay'ın iç işlerine yönelik bir takım faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetlerle Türkler teşkilatlandırılmış, diğer unsurlar da Türkler lehine kazanılma yoluna gidilerek, seçimlerde gerekli çoğunluk elde edilmeye çalışılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi, 1936 yılından itibaren bütün faaliyetler Türkiye ve Hatay'da kurulan "Hatay Egemenlik Cemiyeti " vasıtasıyla yürütülmüştür. Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 27 Ocak 1937'de Hatay'ın "ayrı bir varlık" olduğunu onaylaması üzerine Hatay Egemenlik Cemiyeti yayınladığı beyannamede, Türklerin kendi aralarındaki problemleri bir tarafa bırakarak işbirliği içinde çalışmaları, Çerkezleri Türklerden ayrı görmedikleri, Alevilerin tarihi menşei itibarıyla Türk oldukları, benzerlerinin sadece Türkiye'de ve Türkler arasında bulunduğu vurgulanmaktadır. Arapların Türklerle birlikte olmaları gerektiği, Türk dostluğunun Suriye'nin istiklali içinde zaruri olduğu, Türklerin Ermenilerle iyi geçinmek niyetinde oldukları gibi hususlar vurgulanarak bütün unsurları Hatay'ın bağımsızlığı amacıyla birlikte hareket etmeye davet eden birleştirici ifadeler kullanılmaktadır. Ankara'da CHP Genel Merkezinde bakanlıkların temsilcilerinden oluşan bir komisyon, adli, idari, mali, iktisadi, sinai, kültürel ve bayındırlık kanunlarının Türk karakterine ve medeni esaslara uygun olarak yapılması için 20 Şubat 1937'de faaliyete geçmiştir. Ayrıca Türkiye gerek seçimlerde çoğunluğu sağlamak, gerekse kurulacak Hatay devletinde görevlendirmek amacıyla başta memurlar olmak üzere Türkiye'de yaşayan Hatay doğumluları 1938 yılı başından itibaren Hatay'a göndermiştir. Bu amaçla hazırlanan talimatta; (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:87-91)

1) Bu memur ve serbest meslek sahiplerinin Ocak 1938'e kadar Hatay'a gitmeleri ve ailelerini de beraber götürmeleri,

2) Hatay'a giden her memurun ilk işinin Hatay Erkinlik Cemiyeti faal heyetini ziyaret olduğu, vakit geçirmeksizin Hatay vatandaşlığına geçmek üzere mürakat etmeleri,

3) Hatay'a giden her memurun ana vazifesinin Hatay'daki Türkleri bir tek cephe halinde hareket edecek şekilde telkin ve tenvir olduğu, ayrıca Hatay'da yapılacak ilk işin önümüzdeki seçimleri kazanmak olduğunun idraki içinde bulunmaları gerektiği,

4) Hatay'a gidecek her memur ve serbest meslek sahibinin Hatay Halk Partisi programı ve direktifi altında çalışan bir üye olacağı,

5) Bütün Hataylıları Türk cephesinde toplamaya çalışacakları, özellikle Aleviler arasında Eti Türklüğünü yayarak onları milli cephede birleştirmenin en büyük vazife olacağına,

6) Hatay'a giden memurların iki yıl orada kalacakları, başkonsolosun izni olmadan Türkiye'ye dönemeyecekleri, memuriyet terfilerinin düzenli yapılacağı ve maaşların devamlı ödeneceği hususları vurgulanmaktadır. (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:92)

5.4. Hatay'ın Anavatana Katılış Sürecinin Türkiye Fransa İlişkilerine Yansımaları

Fransa Suriyelilerle anlaşırken, Türkiye'nin Sancak konusunda bu kadar hassas davranarak sert tepki göstereceğini beklememişti. Ancak Türkiye'nin hassasiyeti ve kararlılığını anlamıştı. Bu anlayış içinde Türkiye'nin 9 Ekim 1936 tarihli notasına 10 Kasım 1936 tarihinde cevap veren Fransa, İskenderun Sancağı 'na bağımsızlık vermenin Suriye'yi parçalamak demek olacağını ve mandater devlet olarak buna yetkisi bulunmadığını sadece Sancak'ın özerkliğinin korunup geliştirilebileceğini bildirmiştir. Ancak çok geçmeden Sancak'taki Türk varlığının Türkiye'ye karşı gösterdiği derin bağlılık mandater yöneticileri telaşa düşürmüş, Türkler üzerinde de baskılarını artırmaya başlamışlardır. Bu sıralarda bir taraftan Fransa nezdinde diplomatik атаğa geçen Türkiye, diğer taraftan Türkiye ve Hatay'da da bir takım hazırlıklara başlamıştır (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:51).

Hatay, Türkiye bakımından önemli bir dış sorun olmasının yanı sıra devletin üst düzey yöneticilerince bir iç güvenlik sorunu biçiminde de algılanıyordu. Hatay'ın, Türkiye tarafından aynı zamanda bir iç sorun olarak kabul edilmesinin başlıca nedeni, Cumhuriyet rejimi tarafından istenmeyen unsurların -özellikle "150'likler" diye bilinen muhaliflerin Türkiye'den çıkarıldıktan sonra, Sancak bölgesine ve Halep'e yerleşip faaliyetlerini buradan sürdürmüş olmalarıydı. Lozan sonrası Türk-Fransız diplomatik yazışmalarında da 150'likler sık sık konu edilmişti. 1937 başında, Türkiye açısından bir ulusal sorun niteliği kazanan Hatay sorununun çözümü, güney sınırındaki istenmeyen unsurların etkisiz hale getirilmesi bakımından da önem taşıyordu (Ada,2013:114-115).

Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına Fransa'da kamuoyunun tepkileri ise başlıca iki grupta toplanabilir (Ada,2013:115-116) (Yavuz,1994:71-84).

1) Siyasi Nedenler

Birinci Dünya Savaşından galip çıkan büyük devletlerarasında Mondros Mütarekesini takibeden yıl Anadolu'nun paylaşımı konusunda birtakım anlaşmazlıkların baş göstermiş olduğu inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Savaş sırasında imzalanmış bulunan paylaşım anlaşmaları bu uyuşmazlıkların baş nedeni olmuş, özellikle İngiliz ve Fransızlar mirastan kendilerine düşen payı yekdiğerine kaptırmamak için kıyasıya mücadele vermişlerdir. Bu mücadelenin sonunda ise savaş yıllarında sergiledikleri uyum sona ermiş ve müttefikler arasında çözülme başlamıştır. İtilaf Devletleri arasında dengenin bozulmasında en büyük payı olan ülke ise İngiltere oldu. Ancak, ortada bir gerçek vardır: Batılı devletler, daha önce Milne hattından ileri çıkmasına izin vermedikleri Yunan ordusuna taarruza geçme hakkını ortaklaşa aldıkları bir karar sonucu vermişlerdir. İtilaf Devletleri, Sevres Antlaşması taslağının İstanbul Hükümeti'nin onayına sunulduğu günlerde, bu antlaşmanın Mustafa Kemal'e bağlı güçler ortadan kaldırılmadıkça uygulanamayacağı gerçeğinin bilinci içindeydiler. İngiltere'nin Türkiye'de etkinliğini kurma yolundaki girişimlerinin yanı sıra Anadolu'da günden güne artan Bolşevik propagandası ve etkinliği, Fransa'yı Ankara

Hükümeti'ne yaklaştıran başka bir neden oldu. Bolşevik tehlikesi Anadolu'da çıkarları olan bütün devletleri tehdit etmektedir. Fransa'nın yanı sıra İtalya da Türkiye'deki çıkarlarını ancak Ankara Hükümeti'ne yaklaşmakla koruyabileceğinin bilincindeydi. İtalyanların Anadolu'daki faaliyetleri 1919 yılının sonlarına dayanmaktadır. İtalya'nın bütün amacı Mustafa Kemal ve arkadaşlarını kendi tarafına çekmektir. Fransızların görüş açısından Mustafa Kemal'in gücünün ulusal sınırları aşarak uluslararası bir boyut kazanması, buna karşı padişahın prestijinin giderek azalması Fransa'yı İstanbul Hükümeti'nin yerine artık-Ankara Hükümeti'ni muhatap almaya İten belki de en önemli nedendi.

2) Ekonomik Nedenler

Türkiye ile Fransa arasındaki ekonomik ilişkiler, işgal edilen ve işgal eden devletlerarasındaki ilişkiler çerçevesinde bir gelişme izliyordu. Fransa, bölgedeki ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla 1920 Martından itibaren Ankara ile bağlantıya geçtiği Fransa'nın bu tarihten itibaren Türkiye'de izlediği politika, Fransız ekonomik politikasını bu ülkede yaygınlaştırmaktan çok mevcut çıkarlarını sürdürmeye dayanıyordu. Fransız Hükümeti artık Ankara ile olan ilişkilerinde daha dikkatli davranacak ve Ankara Hükümetinin ticari, mali ve ekonomik alanlarda yapacağı tüm görüşmeleri sadece yalandan izlemekle yetinecekti. Ankara Hükümetinin ise ekonomik bağımsızlığına kavuşabilmesi için başta Fransa olmak üzere Batılı devletlerle işbirliği yapması kaçınılmazdı. Ayrıca Fransızların petrol ile ilgilenmeleri ise 1917 yılında Fransa'da baş gösteren petrol kriziyle başlamış ve Fransız devlet adamları 1918 yılının Kasım ayında Deutsche Bank'm Turkish Petroleum Company'daki % 25 hissesini devralmak üzere girişimde bulunmuşlardı. Bu girişimlerin sonunda Aralık 1918'de İngiliz Başbakanı Lloyd George ile Fransız Başbakanı Clemenceau bir araya gelerek Sykes-Picot Anlaşmasında değişiklik yapmışlar ve Musul'un İngilizlere bırakılmasına karşılık olarak Fransa'nın Musul petrolerinden pay almasına, bununla birlikte Halep, Şam, Beyrut ve İskenderun'un Fransız mandasıyla yönetilmesine karar vermişlerdi. 1920'de yapılan Sam Remo Anlaşması'nda Musul petrol alanlarının kontrolünün yalnız İngiltere'ye verilmesi Fransızları son derece rahatsız etmiştir. Petrol sorunu artık ticari olmaktan öte uluslararası bir boyut kazanmıştı. Bir diğer önemli neden Kilikya, pamuk üretimi için son derece elverişli bir yöreydi. Almanya savaştan önce Prusya ve Saksonya'daki tekstil fabrikalarının ihtiyacını bu yöreden karşılamayı düşünüyordu. Hatta Almanlar bu bölgeyi "Alman Hindistanı" olarak tanımlıyorlardı. Kilikya, Fransa'nın yıllık pamuk ihtiyacını karşılayacak kapasitede verimli topraklara sahipti. Dünya pamuk üretimindeki azalma yalnız Fransa'yı değil tekstil ürünleri üreticisi diğer ülkeleri de tedirgin ediyordu. Görüldüğü gibi dünyada başgösteren pamuk krizi, Fransız Hükümeti'ni bir ân önce önlem almaya ve özellikle sömürgelerinde pamuk üretimini geliştirmeye yöneltiyordu. Kilikya, Fransız ekonomisi için büyük önem taşıyan bir yöreydi. Zira bölgedeki verimli topraklarda pamuk tarımının yanı sıra tahıl, pirinç, tütün tarımı da yapılıyordu. Ancak, 1919 yılının son aylarında bölgenin resmen İngilizlerden devralınmasıyla birlikte başlayan savaş bölge ekonomisini olumsuz yönde etkilemişti. 20 Ekim muhtırası birçok açıdan oldukça ilginç bir belgedir. Bu belgeyle bir yandan Türkiye'deki Fransız çıkarlarının ne derece önemli olduğu gözler Önüne serilirken diğer yandan ekonomik faktörlerin politik kararları ne denli etkiledikleri açıkça görülmektedir. Fransız iş çevreleri artık Fransız Hükümeti'ne açıkça "baskı yapıyor ve bir an önce barış imzalanmasını istiyorlardı. Türk- Fransız görüşmelerinin başlamasında Fransız sermayedarlarının bu baskısının önemli bir rol oynadığı kesindir.

Bununla birlikte iki ülke ilişkilerinde "Türkiye ve Fransa Arasındaki Dostluk Muahedesi" (BCA,030,10,224/510/11) başlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Reisi ve Fransa Cumhuriyeti Reisi arasında yapılan yazışmada, "İki memleketin müşterek menfaatleri uğrunda samimi bir dostluğun bağlarını sağlamlaştırmak arzusunu güderek, Bir dostluk muahedesi akdine karar vermişlerdir. Murahhas olarak: Türkiye Cumhuriyeti Reisi, İzmir Mebusu Hariciye Vekili Dr. Tevfik Aras, Fransa Cumhuriyeti Reisi, Türkiye deki Fransa Büyük Elçisi Bay Henry Post'u Murahhas tayin etmişlerdir. Bu Murahhaslar usul ve nizamı uygun görülmüş olan salâhiyet Namelerini yekdiğerine tevdi ettikten sonra aşağıdaki hususları kararlaştırılmışlardır.

Madde - 1:

Yüksek Akit Taraflar içlerinden birine karşı müteveccih siyasi veya İktisadi hiç bir kombinezona dâhil olmamayı taahhüt ederler.

Madde - 2:

Yüksek akit taraflardan biri, müsalematkârane vaziyetine rağmen bir veya müteaddit Devlet tarafından taarruza uğrasa diğer Taraf, İhtilafın devamı müddetince, mütecavize veya mütecavizlere ne mahiyette olursa olsun hiç bir yardım ve muavenette bulunmayacaktır.

Madde - 3:

Umumi sulhun ve Şarki Akdeniz'de emniyetin muhafazasına aynı derecede merbut bulunan Yüke Akit Taraflar, inkişafı., 29 Mayıs 1937 tarihli Sancağın tamamiyeti mülkiyesini tekeffül muahedesinden kendilerine terettüp eden garanti taahhüdünün tatbikini icap ettirebilecek mahiyette her vaziyet karşısında taahhütlerinin ifasını temin ve bu hususta mütekabilden birbirlerine muktezi kolaylıkları baş eylemek için istişarede bulunacaklardır.

Madde - 4:

Umumi tahkim senesi, işbu Muahedenin imzası anında, iki yüksek Akit Taraf arasında mer'i olduğu nispette ve bu Muahede meriyette bulunduğu müddetçe aralarındaki ihtilafta ve anlaşmazlıkların halli usullerini tespit etmekte devam edecektir.

Madde - 5:

İşbu Muahede, iki yüksek Akit Taraf arasında, bazı ihtilaflar hakkında, hususi bir hal sureti tespit eden ahkâm ile taarruz etmez.

Madde - 6:

İşbu Muahede, Milletler Cemiyetine düşen vazifeyi tehdit veya Milletler Cemiyeti paktı dolayısıyla yüksek Akit Turfalara terettüp eden vecibe hanel verecek şekilde tefsir edilemeyecektir.

Madde - 7:

İşbu muahede tasdik edilecek ve tasdiknameler mümkün olan süratle teati olunacak tasdiknamelerin teatisi anından itibaren meriyete girmektir. Müddeti on sene olacak ve müddetin hitamlarından altı ay evvel

Fes olunmadığı takdirde her defasında 5 senelik yeni bir müddet için kendiliğinden yenilenmiş addolunacaktır.

Tasdikin limaki yukarıda isimleri geçen Murahhaslar işbu Muahedeyi imza ve mühürleri ile tahtım eylemişlerdir. Ankara'da iki nüsha olarak, 4.Temmuz 1938 de tanzim kılınmıştır. H. Post, Dr. T. Rüştü Aras" imzaları ile kayıt altına alındığı görülmektedir (BCA,030,10,224/510/11).

Ada'ya göre; "Fransa'nın İmparatorluğu'ndan taviz verdiğini" savunan sağcı ve muhafazakâr çevreler hükümeti şiddetle eleştirdiler. 24 Haziran tarihli Action Française dergisinde, Akdeniz Komitesi üyelerinin, Fransa'nın Doğu'daki geleneksel çıkarlarının büyük bir darbe aldığını ve yüzyıllardır Musa Dağı'nda yaşamakta olan Ermeni nüfusun tehdit altında kaldığını öne süren bir protestosu yayınlandı. Komite'nin başkanı senatör Louis Marin, Anlaşma'nın imzalanmasının kesinleştiği 17 Haziran tarihinde kaleme aldığı bir yazıda, "Fransa'nın sömürge topraklarından bir parçanın bile başka devletlere terkedilmesine göz yummayacaklarını" ilan etti. Muhafazakâr parlamenterleri bünyesinde toplayan Cumhuriyetçi Federasyon da aynı doğrultuda tavır aldı. Buna karşılık, Fransa'nın İngiltere'yle işbirliği içinde Almanya ve İtalya'yı durdurma politikasını destekleyen solcu ve ılımlı çevreler, Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasının uluslararası koşulların dikte ettiği bir zorunluluk olduğu görüşünü dile getirdiler (Ada,2013:214).

Türkiye'nin, Fransa ve İngiltere ile yakınlaşmasından rahatsız olan İtalya ise, 1938 yaz aylarında, Sancak konusunda hayal kırıklığı içindeki Arap dünyasına yönelik propaganda çalışmalarına hız verdi. İtalyan gazetelerinde Fransa'nın, Türkiye'nin dostluğunu kazanmak için, Suriye karşısındaki yükümlülüklerini göz ardı ettiğine dair yorumlar yayımlandı. (Ada,2013:178) Hatta hükümetin zaman zaman uluslararası politik dengeleri ve uluslararası hukuku dikkate alarak attığı temkinli adımlar bile Türk basında eleştirilmişti. Hatay'da çözüme ulaşılmasından sonra Türk basınında çıkan

yazılarda, Türk-Fransız-İngiliz dostluğu öne çıkarılırken, Almanya ile İtalya'nın Hatay sorunda Türkiye'nin haklılığına gölge düşüren tavrı kınanıyordu. İngiltere'nin tepkisine gelince: Hatay meselesinin çözüme kavuşması, Türkiye'yle ittifak imzalamaya hazırlanan İngiltere'de genel olarak olumlu karşılandı. Ancak, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının Arap dünyasında İngiltere'nin nüfuz alanındaki ülkelerde doğuracağı tepkilerden çekinen bazı çevreler, Hatay'a uluslararası hukuk dışında bir çözüm bulunmasının herhangi bir nedenle meşru gösterilemeyeceğine dikkati çekmişlerdir (Ada,2013:214).

Cenevre'de alınan karar gereğince, bir yandan uzmanlar çalışmalarını yürütürken. Öte yandan Türk-Fransız diplomatik görüşmeleri de sürüyordu. MC'de yapılan çalışmalar sonunda kurulacak düzenin kalıcı olması için, Fransa iki nokta üzerinde ısrar ediyordu: Bunlardan biri, Türkiye'nin Lozan'da belirlenen Türkiye-Suriye sınırını teyid ederek, ihlal edilmeyeceğine dair güvence vermesi; diğeri ise, Suriye'ye bağımsızlık verilmesini öngören Fransa-Suriye Antlaşması'nın tanınmasıydı. Mayıs 1937 başında, Temel Yasa'nın ayrıntılarıyla ilgili çalışmalar sürerken, yeni Sancak statüsünün altyapısını oluşturacak siyasal güvence sistemi üzerinde de anlaşma sağlanmış oldu. Bu gelişmeler olurken, Suriye'deki Fransız makamlarına, Hatay'a yakın bölgelerde Türkiye'nin askeri yığılmak yaptığına dair haberler gelmeye başladı. De Martel, Halep'deki manda yöneticileri ile askeri haber alma servislerinden gelen ve birbirini tamamlayıcı nitelikteki bilgilere dayanarak, Adana, İslahiye ve Kilis'de yedeklerin silahlı altına alınması sonucu, Suriye sınırındaki Türk askeri sayısının 20.000-30.000'e ulaştığını merkezine bildiriyordu. Ponsot'nun Ankara'da görüştüğü Dışişleri Bakanı Vekili Şükrü Saracoğlu ise, yedeklere çıkarılan celbin bir seferberlik olmayıp, Suriye sınırından gelebilecek Kürt saldırısına karşı tedbir olarak düşünüldüğü açıklamasıyla Fransa'yı rahatlatmıştı. Hatay'a bulunacak çözümün, Doğu Akdeniz'in güvenliği ve Avrupa dengesi üzerinde etkileri olması kaçınılmazdı. İspanya'da General Franco 1937 Ocak ayında, İtalyan Kara Gömleklileri 'nin desteğiyle, Cumhuriyetçiler'e karşı geniş çaplı bir saldırıya girişmişti. Cumhuriyetçiler önemli bir yenilgi aldı. İngiltere ve Fransa'nın sürdürdükleri tarafsızlık politikasının İspanya İç Savaşı'nda etkili olmayacağı artık açıkça anlaşılmıştı. Bu iki devlet, özellikle son Habeşistan olayında, gücü açıkça belli olan Türkiye'nin dostluğuna önem veriyorlardı. Fransa Büyükelçiliği barış zamanında 150.000 kişiden oluşan Türkiye'nin askeri gücünün savaş durumunda kendi yanlarında yer alabilecek 800.000 askere ulaşabileceği görüşündeydi. İşte tam bu sırada, Türkiye, Fransa'ya, Hatay konusu bir kez daha çözümlendikten sonra, iki ülkenin özellikle Ortadoğu ve Akdeniz'de, güven ve iyi komşuluk anlayışı içinde ve her alanda işbirliği içinde olacaklarına dair bir ortak açıklama yapmayı önerdi. Bu açıklama yapılmadan önce, iki tarafın genelkurmayları arasında görüşmelerin başlatılmasında Türkiye'nin öneri paketi içinde yer alıyordu. Fransa'nın gözünde Hatay sorunu, Ankara ile Paris arasında, askeri alan da dâhil, çok daha kapsamlı bir işbirliği ve ittifak sistemi kurulmasının ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktaydı. Her şeye rağmen, Türk-Fransız görüşmeleri, Hatay'ın gelecekteki statüsü ve Temel Yasa üzerinde anlaşmayı engelleyen önemli bir pürüz kalmadığını gösteriyordu (Ada,2013:132-134).

Fransız gazetelerinde Hatay hakkında "Ere Nouvelle" "...Birbiri ardınca tasdik edilen metinler tatbik edilince Fransa ile Türkiye arasında asırlardan beri mevcûd olan dostluğun bütün kuvvet ve şümülü ile ihyasına muvaffakiyet hasıl olduğu tebarüz eder..." Her ikisi de sulh ve dürüst beynelmilel işbirliği arzularını taşıyan ve Avrupanın iki ucunda bulunan Türkiye ile Fransa arasında Akdolan anlaşmaların ehemmiyetinden bahsetmek zaidir. Suat Duvaz' ın dediği gibi bu dostluk birkaç asırlık dostluktur. Türkiye ve Fransa bu dostluğun kıymetini birkaç defa takdir fırsatına mazhar olmuşlardır. Bu büyük bir politikadır" şeklinde yazı kaleme alınmıştır(BCA,030,10,224/511/4).

5.5. Bağımsız Hatay Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Hatay Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen düzenlemeler Türkiye ile koordineli bir şekilde yürütülmekteydi. Nitekim yapılan düzenlemelerin düzenli ve koordineli bir

şekilde yürütülebilmesi için Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığında bir Hatay İstişari Heyeti ile bir Hatay bürosu kuruldu. Bu yapılanmanın arkasından Hatay İstişare Heyeti tarafından tespit edilen esasların yürürlüğe girmesi doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından bir kararname çıkartıldı. Belirtilen bu yapılanmalar sonucunda Hatay Devleti kurumlaştığı gibi aynı zamanda büyük ölçüde Fransa ve Suriye'nin etkisinden de kurtulmuştu (Sofuoğlu ve Dağıstan,2008:96).

MC Meclisi kararının alındığı gün, Türkiye ile Fransa, Sancak'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırını güvence altına alan iki anlaşma imzaladılar." Yapılan düzenlemelerle, "ayrı bir birim" olmasına karar verilen Sancak'ta, öngörülen organların oluşturulması ve çalıştırılması için gerekli olan hazırlık süreci başlatılmış oluyordu. Fransa ile Türkiye, imzaladıkları anlaşmalara daha sonra Suriye'nin de katılabileceğini önceden kabul etmişlerdi (Ada,2013:137).

29 Mayıs düzenlemelerinde öngörülen seçimleri dikkate alan Türkiye, işte bu ortam içinde, 1937 yazında Sancak'la ekonomik ve siyasal bağlarını güçlendirmek üzere harekete geçti. Sancak ürünlerinden alınan gümrük vergileri kaldırıldı. Türk bankaları Sancak'ta şube açarak, tüccar ve çiftçiye kredi vermeye başladılar. Türkiye, hem genel olarak tüm Sancak halkı bakımından, hem de özellikle nüfus içindeki yeri nedeniyle seçimlerin kaderinde önemli rol oynayacak Alevilerin gözünde önemli bir çekim merkezi olmaya çalışıyordu. Ankara bir diplomatik atağa da kalkarak, İskenderun ve Antakya'ya birer başkonsolos atamak istediğini Temmuz sonunda Paris'e bildirdi. Fransız dışişleri, önce bu talebe ilke olarak itiraz etmemekle birlikte, Türkiye'nin başkonsolosluk açmak için Sancak'ta yeni rejimin kurulmasını beklemesi görüşündeydi. Ancak, Fransa, daha sonra Türkiye'nin talebini kabul etti(Ada, 2013:141).

Bu dönemde Atatürk Hatay meselesi ile ilgili çalışmalara hız vermişti. 1937 yılında meclisin açılış konuşmasında yarınki Türk Fransız münasebetlerinin inkişafına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve amil olacaktır sözleri ile bu konudaki etkinliğini artırmaya başlayacağını da sinyallerini verecektir (TBMM, Zabıt Ceridesi,1937:8).

Türkiye'nin, Fransa'nın asıl amacını teşkil eden ittifaka yönelik bir siyasal yakınlaşma için, Hatay'ın, kendi beklentileri doğrultusunda çözümlenmesini koşul olarak öne süreceği artık belliydi. MC Meclisi kararı gereğince kurulan "Sancak'ta İlk Seçimleri Düzenleme ve Denetleme Komisyonu"(Seçim Komisyonu), Ekim başında İngiliz Thomas Reid başkanlığında toplanarak çalışmalarına başlamıştı. Komisyon, 20 Ekim'de Sancak'a gelerek seçim hazırlıkları için çeşitli görüşmeler yaptı. 29 Kasım 1937 tarihinde, Sancak'ta yeni rejimin resmen yürürlüğe girmesi dolayısıyla tören yapılması kararlaştırılmıştı. Ancak, törenlerde asılacak bayraklar anlaşmazlık konusu oldu. 25 Kasım'da Delege Garreau ile görüşen Türk Başkonsolosu, törenlerde Suriye bayrağının bulundurulmamasını istedi. Başkonsolos, bu isteğin yerine getirilmemesi halinde, Türk bayrağının da her yana asılacağını bildirdi. O sırada Türk basınında çıkan yazılarda, manda yöneticileri beceriksizlikle suçlanıyordu. Atatürk, Ulus gazetesine verdiği demeçte şöyle diyordu: "Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları tabii olan bir günde, eğer Hatay Türklerini serbestçe bugünü kutlamaktan menedecek tedbirler almış ise, buna yazık demekle yetinirim.", demiştir. "Bayrak Olayı" dolayısıyla ortaya çıkan gerginliğe rağmen 1938 başında Türk-Fransız heyetleri arasında Ankara'da bir görüşme yapılması planlanmıştı (Ada,2013:142-145). "Le Temps"'de, "....Ankara Hükümetinin sarf ettiği iddialar esaslı gözükmemektedir., çünkü bitaraf devletler komitesi, kendisine havale edilen vazifeyi Ankara Hükümetinin tasvibi ile ifa etmiştir. Ankara zimamdarlarının, kat'iyen halledilmiş zannedilen meselelerin münakaşasını kapamamak endişesini izhar eden Türk protestosunu, Cenevre'de nahoş bir hayretle karşılamıştır.." yorumları yapılmıştı (BCA,030,10,223/502/5).

O sırada çalışmalarını tamamlayan Sancak Seçim Komisyonu, hazırladığı Seçim düzenlemesini 10 Aralık'ta Milletler Cemiyeti Meclisi Başkanı'na sundu. Komisyon'un hazırladığı seçim takvimine göre, 15 Ocak 1938'de seçmen kaydıyla başlayacak olan işlemler, 28-31 Mart'ta yapılacak birinci derece seçimlerinden sonra, 12-15 Nisan'da ikinci derece seçimleriyle sonuçlanacaktı. Seçim Komisyonu'nun önerileri belli olur

olmaz, Türk tarafı hem usul, hem de işleyiş yönünden itirazları olduğunu Milletler Cemiyeti'ne ilettiler. Ankara, Seçim Düzenlemesi konusundaki çekincelerini platformuna taşıırken, Sancak'taki rejimin geleceğiyle ilgili olarak Fransa'yla ikili temasları da ihmal etmiyordu. Ankara, seçim hazırlıklarıyla ilgili pürüzlerin ikili görüşmelerde kolayca aşılabileceği düşüncesindeydi. Dışişleri Bakanı Delbos'un, 30 Aralık'ta Cenevre'deki Fransız heyetine gönderdiği mesaj, Türkiye'nin beklentisini doğruladı. MC Meclisi'nin Ocak 1938 sonunda yaptığı toplantıda beklenen karar alındı. Sancak'ta Seçimler İçin Örgütlenmeye bakıldığında 1936 yılında kurulan Hatay Egemenlik Cemiyeti, sorunun ilk aşamasında Sancak Türklerinin mücadelesini Ankara'nın desteğiyle özellikle CHP ile İçişleri Bakanlığı'nın koordinasyonunda yönlendiren örgüttü. Cemiyet'in yanı sıra, bir de yalnızca Hatay'da faaliyet gösteren Hatay Halk Partisi vardı. Türk ve Fransız Dışişleri Bakanları, Ocak sonunda Cenevre'de yaptıkları toplantıda, seçimlerde Türklerin çoğunluğunu sağlamak üzere seçim mevzuatında değişiklik yapılması konusunda ilke olarak mutabık kaldılar. İngiltere, Ortadoğu'daki ve Arap dünyasındaki çıkarlarını göz önünde tutarak, Milletler Cemiyeti görüşmelerinde Arap tarafının haklarının feda edildiği izlenimini vermek istemiyordu. Türklere çoğunluk sağlamak üzere yapılacak değişikliğin, kendi müdahalesi olmaksızın, Fransa ile Türkiye'nin uzlaşmasının bir sonucu olarak gerçekleştirildi diye bilinmesini daha uygun buluyordu. Türkiye, Fransa'ya sunduğu 10 Mart 1938 tarihli öneri paketiyle Hatay sorununun istediği yöne girmesi için belirleyici bir adım attı. Bu adımı atarken, Fransa'nın beklediği güvencelerin, ancak Sancak'la ilgili talepleri karşılanırsa verileceğini de açıkça ortaya koydu. Fransa ve Türkiye'nin arasındaki anlaşmaya rağmen, Sancak'ta seçmen yazımları beklendiğinden daha zor geçti. Mart 1938 Anlaşması'na ve Delege Garreau'nun Ankara ziyaretinde alınan kararlara rağmen, Ankara seçim çalışmalarının gidişatından hoşnut değildi. Bu hoşnutsuzluğun temel nedeni, Türk cemaati listesine kaydolmak istemeyen Türkler'le ilgili bir uygulamaydı. Ayrıca, Türk listesine yazılmamaları yönünde Alevilere baskı yapıldığı iddiaları da sürüyordu. 16 Mayıs 1938 itibarıyla yazım sonuçları, Mart 1938 Anlaşması'nın gerçekleşme şansının düşük olduğunu gösterdi. O tarihe kadar listelere yazılan 14.887 seçmenden ancak 7.272'si, yani % 49'u, Türk olarak tescil edilmişti. Bu da, Türklerin müstakbel Sancak Meclisi'nde beklenen çoğunluğu sağlayamaması demekti. Sancak Meclisi'nde % 55'lik Türk çoğunluğunun sağlanması hedefinden giderek uzaklaşıyordu. Hatay sabah raporunda “ Antakya mıntıkası; Türk cemaatine 5 kişi, Alevi ve Arap cemaatlerine kimsenin, Ermeni cemaatine 11 kişinin, Rum Ortodoks cemaatine ise 55 kişinin kaydedildiği” belirtiliyordu (BCA,030,10,213/505/57). Ayrıca Affan şubesinde “Türk cemaatine 3 kişi, Alevi cemaatine 89 kişinin, Arap cemaatine 6 kişinin, Ermeni cemaatine 2 kişinin, Rum Ortodoks cemaatine ise 2 kişinin kaydedildiği..” raporda yer almaktaydı (BCA,030,10,213/505/57).

Konuralp o günlerde yaşananlara Atatürk'ün tepkisini şu şekilde aktarmaktadır; “ Hatay'da yapılmakta olan plebisit, Fransızların kontrolü altında ve Türkiye aleyhine netice alacak bir şekilde devam etmesine üzüldüğü anlaşılan Atatürk, bu işi bizzat ve başına geçeceği bir kuvvetle Hatay'a girerek halletmeyi tasavvur ediyor. Ve bu maksatla Kırklareli ve Urfa'daki süvari tümenlerin Gaziantep istikametinde hareketlerini tertipliyor ve hatta doğrudan emir de veriyordu. Bundan başka resmi olmayan bazı haberlere göre de iki piyade tümenine de Hatay hududuna doğru hareketine emri vermekle kalmayıp, Çukurova'dan da arkama düşeceği muhakkak olan 30.000 süvariye alarak Cumhurbaşkanlığı'ndan da feragat ederek Hatay'ı alırdıydı”(Konuralp, 1996: 147)

Fransız askeri istihbaratı ise bu süreçte, Türkiye'nin güney sınırındaki askeri hazırlıkları yakından izlemeye başlamıştı. Sancak'taki başkonsoloslara verilen talimatlara dayanarak, Türk komutanların seçimlerin gidişatını bozmaktan kaçınmakla birlikte, seçimler sonunda harekete geçmek üzere de hazırlandıklarını haber veriyordu. Öte yandan, MC Meclisi de, seçim tarihinin değiştirilmeyip 15 Temmuz olarak kalmasını benimsedi. Haziran'ın ilk günlerinde, Mart 1938 Anlaşması'na aykırı uygulamaların sorumlusu sayılan Delege Garreau görevinden alınarak yerine Yarbay Collet atanmıştı. Aynı zamanda da, Sancak'ta sıkıyönetim ilan edilmiştir (Ada,2013:167-170). Fransa hükümeti Atatürk'ün Hatay için fiili mücadeleyi taktir

ederek böyle bir durumun harbe sebebiyet vererek iyi netice doğurmayacağını kestirerek anlaşma yapmaya rıza göstermeye başlamıştı (Konuralp,1996:148)

Sancak'taki son gelişmeler üzerine, Türk olmayan cemaatleri temsil eden örgütler protesto gösterileri düzenlediler. Bu örgütler, 10 Haziran'da Şam'da yaptıkları toplantı sonunda yayınladıkları "İskenderun Sancağı Savunma Komitesi" imzalı bir bildiride, "Kemalist saldırıları ve Fransa'nın teslimiyetçi tavrını" kınadılar. MC Seçim Komisyonu ise, 8-9 Haziran 1938 tarihlerinde yayınladığı iki bildiriyle, Türk olmayan unsurlara propaganda yasağı getirerek seçmen listelerine yazılmalarını caydırmaya yönelik uygulamaları kınadı. Fransa ile Türkiye'nin vardıkları uzlaşmanın uygulanmasından doğan güçlükler, MC'nin atadığı uluslararası komisyonla iki ülke yetkililerinin arasını açmıştı. Sancak'ta sıkıyönetim ilanı ile birlikte mandater yetkilerini devralan Fransız askeri makamları, Türkiye yandaşlarına karşı tahrik ve saldırılar sürerken kılını kıpırdatmayan Komisyon'un, Türkler 'den yana baskı yapıldığı iddiasıyla bildiri yayınlayıp Türk olmayan unsurları direnişe teşvik etmesinin, Türkiye'nin askeri müdahalesiyle sonuçlanabileceğine dikkati çekiyordu. Bu gelişmeler olurken, Türkiye ile Fransa, üzerinde önceden uzlaştıkları askeri anlaşmayı imzalamak için zemin yoklamaktaydılar. Ancak, Türkiye, askeri anlaşmanın imzalanabilmesi için, Aralık 1937 anlaşma taslağına dayanarak, öncelikle Türk askerlerinin Hatay'a girmesini koşul olarak öne sürdü(Ada,2013:171-175).

Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen Genel Kurmay ikinci Başkanı Asım gündüz başkanlığında Cevdet Açıkalın ve birkaç kurmay subaydan oluşan bir heyet kuruldu. Fransa da Honsinger başkanlığında bir heyet hazırlamıştı. İki heyet Antakya'da buluştular, Şükrü Kanatlı mürettep alayının girişi ve Hatay'da konuşlanması esasları üzerinde müzakerelerde bulundular. Neticede Fransa teklifi kabul etmedi. Asım Gündüz Genelkurmay Başkanlığı'na şifreli bir telgrafla bu durumu nakledip müzakereye devam imkanı kalmadığını ve Ankara'ya dönüşüne müsaade edilmesini arz etti. Gelişmeler bir heyet tarafından Savarona'da istirahat halinde bulunan Atatürk'e aktarıldığında Atatürk harita üzerinde incelemelerde bulunduktan sonra, *"Teklif ettiğiniz mürettep alayın yerleşme durumunu dünyada en zayıf, en korkak bir millet dahi kabul edemez. Çünkü görünüş istila mahiyetindedir."* Dedikten sonra alayın konuşlanması gerek yer konusunda heyete bilgi vererek alayın Belen-Kırıkhan hattına yerleşmesi durumunda istila korkusunu ortadan kaldıracaklarını aynı zamanda Antakya'ya 20 km mesafede olacak olan bu alayın gerek görülmesi durumunda en çok yarım saat içerisinde Antakya'yı işgal edebileceğini bildiriyordu. Bu şekilde bir teklifin Fransa'ya sunulması durumunda Fransa'nın da buna hayır demeyeceğini söyledi. Atatürk'ün bu emirleri hükümet tarafından yerine getirildi ve tahmin buyurdıkları üzere Fransa hükümeti bu teklifi kabul etti. Böylece Hatay'ın Anavatan'a ilhakı konusunda önemli bir adım atılmış oldu (Konuralp:1996:148-150)

Bu formülün Fransa tarafından kabul edilmesiyle, iki taraf arasında yeniden anlaşma zemini oluştu. Atatürk, bu kez de yumuşama yönündeki müdahalesiyle, son çözüme bir adım daha yaklaşılmasında bizzat etkide bulunmuştu. Bu formülün Fransa tarafından kabul edilmesiyle, iki taraf arasında yeniden anlaşma zemini oluştu. 4 Temmuz'da ise, Dostluk Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile Türkiye tarafından feshedilen 1926 Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi yenilendi. Antlaşma'nın 1926 Sözleşmesi'nden tek farklı yanı, tarafların, 29 Mayıs 1937 Garanti Anlaşması uyarınca, Sancak'ın toprak bütünlüğü için birbirlerine gerekli kolaylıkları sağlamayı yükümlenmesiydi. Ayrıca, Suriye'nin de -koşulları elverdiğinde- katılması halinde, Antlaşma üçlü bir Dostluk Antlaşması'na dönüşebilecekti. Ortak bildiride, Antlaşma'nın, 3 Şubat 1930 tarihli Türk-Fransız Dostluk, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması'nın yerini alması da öngörülmüyordu (Sofuoğlu ve Dağıstan, 2008:41).

Ankara ve Paris'te diplomatik yollarla alınan son kararlara göre intihabını, MC komisyonu yerine Türk ve Fransız otoriteleri müştereken idare ve ikmal edeceklerdi. Komisyona diğer cemaatlerden de birer mümessil iştirak ettirildi. (Melek,1986:59-60)

MC Seçim Komisyonu ise, 26 Temmuz 1938 tarihinde yayınladığı bir raporla, 22 Haziran'da görevi bırakıncaya dek yaptığı çalışmaları özetledi. Ayrıca İntihab-ı Ali Komisyonu, intihap işlerinde vaktiyle MC Komisyonu tarafından kabul edilmiş garip ve haksız muamelelere şahit olmuştur. Seçim komisyonu yapılan tahkikat sonucunda 115

kişinin seçim cetvellerinden çıkarılmasına karar vermiştir. Yerel Seçim Komisyonu, çalışmalarına başladıktan sonra, bir yandan yazım işlemlerini tamamlamak için uğraşırken, bir yandan da hatalı olarak değerlendirdiği bazı kayıtları sildi. Yerel Komisyon, yazım işlemlerini 1 Ağustos'ta tamamlamıştır. Kesinleşen sonuçlar şöyleydi (Melek,1986: 61).

Tablo 1. Yerel Seçim Komisyon Sonuçları, (Melek,1986: 61).

Cemaat	Seçmen Sayısı	Milletvekili Sayısı
Türkler	35.847	22
Aleviler	11.319	9
Ermeniler	5.504	5
Araplar	1.845	2
Ortodokslar	2.098	2
Diğer cemaatler	395	-
Toplam	57.008	40

Bu süreçte Milletvekilliğine aday olacak Türklerin adları, Dört Yol'da yapılan bir toplantıda belirlenmiştir. Toplantıya Abdurrahman Melek ve Tayfur Sökmen'in yanı sıra, Şükrü Sökmensuer, Cevat Açıkalın ve İskenderun Başkonsolosu Fethi Denli katıldı. Belirlenen aday sayısı milletvekili sayısına eşit olduğu için, ayrıca seçim yapılmasına gerek kalmaksızın, 22 adayın milletvekilliği, 24 Ağustos 1938'de Yerel Seçim Komisyonu tarafından otomatik biçimde tescil edildi. Sancak Meclisi, ilk toplantısını 2 Eylül 1938'de yaptı. Saat 10'da başlayan toplantının açılış nutkunu en yaşlı üye sıfatıyla Mehmet Adalı yaptı (Son Posta, 3 Eylül 1938:1). Bu toplantıya, Türk cemaatinden milletvekilleriyle birlikte, diğer cemaatlerden seçilen milletvekilleri de katıldı. Tüm milletvekilleri Türkçe yemin ettiler. Meclis'in ilk toplantısında, yeni kurulan devletin adının "Hatay" olması kabul edildi. Böylece, sorunun ilk aşamasında Atatürk tarafından ortaya atılıp, Sancak'ın Türk olduğunun kanıtı olarak kullanılan Hatay adı, resmen kabul edilmiş oldu. Yeni kurulan devletin bayrağı olarak, Türk bayrağına çok benzeyen, ay yıldızlı Hatay bayrağının kullanılması kararlaştırıldı. Türk İstiklal Marşı, Hatay Devleti'nin ulusal marşı olarak kabul edildi. Meclis, önceden kararlaştırıldığı gibi, Devlet Başkanlığı'na, Tayfur Sökmen'i seçti. Başbakanlığa da Abdurrahman Melek getirildi. Melek, başbakanlık görevinin yanı sıra, İçişleri, Dışişleri ve Savunma bakanlıklarını da üstlendi. Adalet Bakanlığı'na Cemil Yurtman, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na Cemal Baki, Eğitim ve Sağlık Bakanlığı'na Faik Türkmen, Bayındırlık ve Tarım Bakanlığı'na da Kemal Alpar atandı. Hatay Meclisi, hükümete, yeni devletin altyapısını oluşturmak üzere gerekli düzenlemeleri yapma yetkisini verdi. Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlükte bulunan yasaların Hatay'da da uygulanması ilke olarak kabul edildi (Ada,2013:185-186). Bazı yasaların Hatay'a uyarlanması için çalışmalar yapıldı. Aynı dönemlerde Cumhuriyet Gazetesi, 21 Şubat 1937 tarihli yayınında “ Hatay'ın Anayasası Türk Anayasasının aynı olacaktır” başlığı dikkat çekmektedir (Cumhuriyet, 21 Şubat 1937:1). Hatay Devleti'nin kuruluşu ve Hatay Meclisinin ilk toplantısını gerçekleştirmesi İskenderun ve Antakya'da büyük bir sevinç yaşanmasını sağlamıştı (Son Posta, 3 Eylül 1938:1).

Mecliste oybirliği ile benimsenen bir yasada da, Hatay'ın işlerinde tümüyle bağımsız, Türk çoğunluğun yönetiminde egemen bir devlet olduğu belirtildi. Hatay'daki yeni yönetimin ilk uygulamalarından biri, manda dönemi yöneticilerini görevlerinden

olarak, yerlerine Türk uyruklu ve Hatay Halk Partisi'ne yakın kişileri getirmek oldu. 29 Mayıs 1937 tarihli Sancak Statüsünde, 1.500 kişilik bir jandarma gücü kurulması öngörülmüştü. Albay Collet ile Cevat Açıklalın arasında varılan uzlaşmaya göre, bu silahlı gücün Türkiye'den gelecek askeri uzmanlar tarafından eğitilmesi de kabul edildi. Statü gereği, Hatay, dışişlerinde Suriye'ye bağlı olacaktı. Ancak, Hatay hükümetinin kuruluşunu haber vermek için Suriye'ye çekilen telgrafa Şam'dan cevap gelmemesi üzerine, Başbakan Melek, Dışişleri Bakanı sıfatıyla Hatay'ın dışişlerini Suriye Hükümeti'yle değil, Albay Collet'yle yakın bağlantı halinde olmakla birlikte, doğrudan Türkiye dışişleri bakanlığı üzerinden yürütecektir (Ada,2013:186-187).

Gerçekte bu sırada dünya konjonktürünü çok iyi değerlendiren Atatürk, bir İskenderun Sancağı için Fransa'nın savaşı göze alamayacağına inanıyordu. Diğer taraftan bu sırada 6 Ocak 1936'da Atatürk'ün seyahatine refakat etmekte olan Yunus Nadi, Atatürk tarafından ilham, hatta dikte edildiği belli olan yazısında; Fransa'nın Türkiye'yi anlamamakta ısrar ettiğini "halbuki Türkiye İskenderun, Antakya ve havalisini yalnız 24 veya 48 saatte milli kuvvetleriyle işgal edebilir; aynı kuvvetlerle Suriye'nin işgali nihayet çok mahdut bir zaman meselesidir" dedikten sonra, Türkiye'nin Fransa ile bir savaşı istemediğini; fakat mecbur olduğu zaman icap ederse bütün dünyaya karşı koyabileceğini eklemiş ve nihayet, "Hatay meselesinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti haysiyet ve izzet'i nefsinin müdafa etmek zoru ile hareketlerin en ileri dercesine gitmek mecburiyet ve kararındadır, eğer bu mecburiyet bizi Fransa ile savaş haline koyarsa buna şimdiden sadece teessüf ederiz" Hatay'da meydana gelen olaylar Türk kamuoyunda tepki ile karşılanırken, Beyrut Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, Aralık 1936'da olayları yerinde incelemek üzere görevlendirilir. Erkin, yaptığı incelemeler sırasında görüştüğü Fransız delegesi Derriux'nun Sancak olaylarının Dörtöl'den yönlendirildiğini, hareketin başında da Tayfur Sökmen'in bulunduğunu söylediğini belirtmektedir. Sancak'ta başta Türkler olmak üzere diğer cemaat temsilcileri ile görüşen Erkin, hazırladığı raporu Ankara'ya göndermiştir. Erkin bu sırada Hatay'da Türklerin kendisine gösterdiği coşkulu tezahüratı, onların Türkiye'yi özleyişleri olarak yorumlamaktadır. Feridun Cemal Erkin'e göre raporun Ankara'da okunmasından sonra Atatürk, "Biz şimdiye kadar Sancak'ta genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan sonra Feridun'un belirttiği gibi özerkliğe değil, düpedüz ilhaka gideceğiz" demiştir (Sarıay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:71).

Hatay devletinin kurulması ile birlikte bir kısım ayrılıkçılar Suriye'de toplanıp bir takım faaliyetlerde bulunmaya başladılar. Hatay firarileri diye adlandırılan bu kimseler Halep'te "Büstan-ı Külap" da "İs-afi Muhacirin adıyla bir dernek kurmuşlardır. Kurulan teşkilatın reisi Alber , katib-i umumi ise Memduh Selim'dir. Faal üyeler ise şunlardır; Karamurt Nahiyesi eski müdürü İhsan, Süveydiye Nahiyesi eski müdürü Süleyman, Antakya Muhasibi Sadık Mukayyet, Memduh Selim, Zeki Arsuzi , Nedim Verd, Zeki Kavas (defalarca cinayet işlemiş),Moses. Türk gizli servisi, bu teşkilatın aleni olarak Halep'te çalışmasının ileride bazı kötü neticeler verebileceği tahmininde bulunmaktadır (Yümlü,2010:17). Suriyeliler karışıklık çıkarmak amacıyla Hatay'ın bazı köylerine baskınlar düzenlemekteydiler. Bağımsız Hatay Devleti 2 Eylül 1938'de resmen kurulduktan sonra Suriye ile ilişkilerinde Fransızların tahrik ve teşvikleriyle bir takım sıkıntılar yaşanmaktadır. Fransızlar evvela müracaat eden yolcunun kabul edilip edilmeyeceğini Halep'ten sormakta ve Halep emniyeti muvafık cevap verdiği takdirde yolcuya Lesse Passe verilmektedir. Halep'e sorulan Hataylıların %90'ına ise ret cevabı verilmektedir. Hatay ile Halep arasında yolcu nakliyatı hemen durmuş gibidir. Bundaki gayeleri şunlardır; (Sarıay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:119-120)

1) Halep'ten herkesin serbestçe Hatay hududuna girmesine müsaade etmemekle Hatay pazarlarının felce uğratılması..

2) Hatay'ın meyve ve sebzelerinin çürümeye mahkûm edilmesi.

3) Hatay'ın en bol senelerinde bile Halep'ten Hatay'a yapılan un, buğday, eşya, etlik hayvanat sevkiyatını men ederek Hatay'ın hayat-ı umumiyesine tesir etmek.

4) Hatay hastalarını Halep hastanelerine almayarak, Hatay'ın sıhhi durumunu tazyik etmektir.

Türkiye Cumhuriyeti de yeni kurulan Hatay Devleti'nin acil ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için hemen 50.000 TL ödenek göndermiştir. Türkiye, gerek Milletler Cemiyeti çerçevesinde Fransa ile yürüttüğü diplomatik mücadele ve imzaladığı anlaşmalar, gerekse devletin şekillenmesinde Hatay'da izlediği politika ve yaptığı çalışmalar ile Hatay'ın ana vatana ilhakı yolunda önemli bir mesafe kat etmiştir. Hatay davasını kendisi için bir onur ve namus meselesi olarak telakki ederek başından itibaren bizzat yönlendiren ve Türkiye'ye ilhak yolunda artık dönüşü olmayan bir safhaya vardırıan Atatürk, 10 Kasım 1938 tarihinde ebediyete intikal etmiştir (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:113).

5.6. Atatürk ve Hatay Stratejileri

Atatürk Türkiye'nin yabancı güçlerle olan ilişkilerinde temel olarak tarafsızlık politikasını uygulamıştır, fakat bu politika değişmez ve sürekli bir ilke olarak düzenlenmemiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem bitmeden önce, Türkiye tarafsızlığını bir dereceye kadar bırakmaya ve topyekûn teslimiyeti içine almayan bir savunma ittifakı içine girmeye hazırdı. Ancak esasen tarafsızlık politikası hemen hemen yirmi beş yıl boyunca Türkiye Cumhuriyeti politikasının temel taşı olarak kaldı. Birinci Dünya Savaşından sonra, 1945'e kadar Türkiye üç bölgede diğer ülkelerle ilişki içine girdi. Avrupalı güçlerle, özellikle de doğu Akdeniz'le ilgilenen Avrupalı güçlerle, yakın komşuları olan Balkan ve Ortadoğu devletleriyle ve Sovyet Rusya ile İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre öncesine kadar Türkiye'nin bu ülkelerle olan Atatürk'ün tarafsızlık politikası titizlikle uygulanmıştır (İleri,2005:376).

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Milli mücadele hareketinin temel amacı tarih içindeki ömrünü tamamlayarak I. Dünya Savaşı sonunda yıkılan ve her taraftan işgale uğrayan Osmanlı Devletinin yıkıntılarından Türk olan kısımları kurtarıp özünde Avrupa modeline uygun bağımsız bir Türk Milli Devleti kurmaktır. Milli Mücadele Döneminde Misakımillî'de ifadesini bulan bu temel amaç sınırlı ve gerçekçi, ama haklılığı inkâr edilemeyecek bir hedefti. Bu genel politika çerçevesinde Hatay sorununu da siyasi olarak yakından ilgilenmekten kaçınmışlardır. Fransa'yı karşısına almamak için böyle bir resmi politikayı gerekli gören Atatürk, gerçekte daha Mondros Mütarekesinden itibaren Hatay'la yakından ilgilenmeye başlamıştır. Sancaklılara “Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz. Günü gelecek siz de kurtulacaksınız” diyerek Hatay konusuna bakış açısını net bir şekilde ortaya koymuştur (Sarınay, 2001:24-30).

Özellikle yapılan tanımlamada; Fransızlar artık Mustafa Kemal'in önemini ve etkinliğini iyice anlamışlardır. 10 Haziran'da İstanbul'dan gönderilen başka bir telgraf O'nun askeri gücü hakkında bilgiler vermektedir: “... Ulusal güçler mart ayından beri büyük değişikliklere uğramış, düzenli ordular tarafından desteklenen düzensiz çetelerin yerini şimdi silah ve cephaneyle takviye edilmiş düzenli birlikler almaya başlamıştır... Özet olarak Türklerin itiraz edilmez şefi Mustafa Kemal, etkinliğini gerçek anlamda askeri güçlere dayandırarak yavaş yavaş tüm Osmanlıları kendi davasına inandıracaktır.”(Yavuz,1994:86).

Mustafa Kemal, San Remo Konferansı devam ederken İtilaf Devletleri'ni etkilemek amacıyla bir yandan tüm gücünü Kilikya'da bulunan Fransızlarla Ermenilere karşı seferber ederken diğer yandan da Suriye'deki Arapları Fransızlara karşı kıskırtıyor ve Suriye yetkililerinin Türklere karşı savaşan Fransız askerlerine yapılan silah sevkiyatın engellemelerini sağlamaya çalışıyordu. Mustafa Kemal'in bu çalışmaları sonuçsuz kalmıyor, Fransızların Urfa, Kilis ve Antep'teki ordularına. asker ve savaş gereçleri sevk etmek için Suriye demiryollarından yararlanmaları Faysal yönetimince engelleniyordu. Fransızlar ise, 1919 yılının Aralık ayında gerçekleşen Picot-Mustafa Kemal görüşmesine karşın güney bölgesinden çekilmemişler, bunun yanı sıra Mustafa Kemal ile olan ilişkilerini de devam ettirmişlerdi. 1920 Şubat'ında, Güney cephesinde Türklerle Fransızlar ve Ermeniler arasında olaylar devam ederken Fransızlar Amiral de Bon aracılığıyla Mustafa Kemal ile görüşmek istemişler, ancak Mustafa Kemal'in görüşmenin gerçekleşmesi için Fransızların Kilikya, Antep, Urfa ve Maraş'ı

boşaltmalarım şart koşması üzerine bir uzlaşma sağlanamamıştı. Fransızlar daha sonra Paris'ten gelen Kardinal Dubois kanalıyla Kemalistlerle ilişki kurmak istemişlerdir. Mustafa Kemal Fransızların kendisiyle anlaşmak istemelerini şöyle analiz ediyordu: (Yavuz,1994:87)

1) Fransızların Kemalistlerle silahlı bir çatışmaya girmeleri çıkarları aleyhine olacaktır.

2) Buna karşı (çatışmaya girmek yerine) Suriye'deki çıkarlarını eldeki olanaklar ölçüsünde en yüksek noktada tutmak isteyeceklerdir.

3) Bu takdirde (Kemalistlerle çatışmaya girmezlerse) Ankara Hükümeti Fransa'nın Suriye'deki çıkarlarına karışmayacaktır. İşte Fransızları Ankara Hükümeti ile anlaşma yapmaya iten temel neden budur.

Atatürk, Sancağın Anavatana bağlanması konusunda çok üst seviyede bir strateji izlenmiştir. Bu stratejinin üçayağı olduğu görülmektedir. Birinci ayak Atatürk dış politikasının uluslararası hukuka ve yapılan antlaşmalara bağlı olması ve bu sayede güven ortamı oluşmasıdır. İkinci ayak Sancak konusunda saldırgan bir tutum izlenmeyerek antlaşmalardan doğan hakların alınmasına gayret edilmesi ve öncelikle Hatay Sancağı'nın da Suriye ve Lübnan gibi bağımsızlığını elde etmesinin sağlanmasına dikkatlerin verilmesidir. Üçüncü ayak ise bağımsız olan Sancağın Anavatana katılması şeklindedir (Birsell ve Duman,2012:364).

Türkiye'nin Hatay'a dönük politikası bizzat Atatürk ve ilgili kişi ve kuruluşlarla birlikte tespit edilerek iki aşamalı bir strateji izlenmiştir. Bunlardan birincisi, Hatay'ın bağımsızlığı desteklenerek Suriye'den koparmaktır. Diğeri ise Hatay'ın şartlar oluşunca Türkiye'ye ilhak edilmesi şeklindedir. Atatürk başta olmak üzere Türk yetkilileri Hatay'ın durumu ile daha Mondros Mütarekesinden itibaren ilgilenmeye başlamışlar, yalnız Türkiye'nin hayati çıkarları sebebiyle, meselenin çözümünü sağlayamamışlardı. Bu devrede bölge Türkleri de sürekli olarak Türk devlet adamlarının dikkatini Hatay'a yöneltici çabalar içerisinde olmuşlardır. Bu dönemde 1936'ya kadar Sancak Bölgesi için uluslararası platformda çok faal görünmeyen Türkiye, Avrupa'daki siyasi konjonktürün elverişli duruma gelmesiyle Fransa'nın da Suriye'ye bağımsızlık vermeye hazırlandığı bir dönemde planlı bir şekilde Hatay'ı gündeme getirmeye başlamıştır. Atatürk, Sancak meselesini kesin olarak çözmek hususunda, Fransa ile Suriye arasında Paris'teki müzakereler döneminde karara varmış, fakat Montreux Boğazlar Konferansı'nın sonuçlanmasını beklemeyi uygun görmüştü. 20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux Sözleşmesinin imza günü Türkiye'ye dönen Afet İnan'a “...şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var.”, demiştir. Dolayısıyla Atatürk, Hatay konusunda çok daha öncelere dayanan bir kararlılığa ve planlı olmaya gayret göstermiştir (Şahin,2008:608).

Hatay stratejilerinde önemli husus ise Türkiye'nin iç ve dış kamuoyunu Hatay hakkında bilgilendirmeyi hedeflemiş olmasıdır. Bütün yurtda Milli Hatay Meclislerinin yapılması, yurt çapında basında Hatay ile ilgili yazılar yayınlanması 8 Ocak 1937'de ilk dış radyo yayını Hatay meselesi üzerine yapılmaya başlamıştır. Ayrıca “Hatay'da Türklere yapılan mezalim” adlı bir propaganda dokümanı hazırlanarak özellikle Ortadoğu ülkelere dağıtılma yoluna gidilmiştir. “Milletler Cemiyeti Hatay için Bir anayasa hazırlamak üzere bir de komisyon kurmuştu. Bu komisyon Türkiye ve Fransa'nın da görüşlerini alarak hazırladığı, Anayasa Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından, 29 Mayıs 1937'de Kabul edildi” Aynı gün, Türkiye ve Fransa arasında da Hatay'ın toprak bütünlüğü ortak görüntü altına alan antlaşma imzalandı (Şahin,2008:612).

Önemli olan bir diğer nokta ise, 19 Mayıs 1938 günü Beyrut'tan Avrupa ve Amerika'nın her tarafına çekilen telgraflarda, Atatürk'ün tehlikeli bir surette ve devlet işlerine bakamayacak derecede ağır hasta olduğu duyurulması idi. Atatürk bu haberi duyduğunda üzülmüştü. Hastaydı ve doktorlar yorulmasına izin vermiyorlardı. 19 Mayıs günü Ankara'da törenleri izledikten sonra saat 17.00'de trenle Ankara'dan Mersin'e hareket eden Atatürk 20 Mayıs günü saat 13.00'te Mersin'deydi. Halk kendisini coşkun gösterilerle karşıladı. Sonra istasyonda askeri birliklerin geçit resmini izledi ve geçit resmi sırasında bol bol resim çekilip mümkün olduğu kadar çabuk çoğaltıldıktan sonra Hatay'a gönderilmesini emretti. Fotoğrafçılar bütün gece çalışarak resimleri çoğalttılar. Ertesi gün bu resimler Mersin Valiliğince özel kuryelerle Hatay'a gönderildi. Bu

yıllarda Hatay'la ilgili faaliyetler özellikle Adana ve Mersin Valileri tarafından yürütülüyordu. Mersin'den gelen resimler Antakya'da Selim Çelenk'e ulaştırıldı. Selim Çelenk gece Halep'e giderek klişe yaptırıp döndü ve resim Antakya'da Atayolu, İskenderun'da "Hatay" gazetesinde yayınlandı. Gerek bu gazeteden gerekse diğer ajanslardan Atatürk'le ilgili haberleri öğrenenler çok şaşırılmıştı. Atatürk, bu mesele çözümlenmeden Ankara'ya dönmeyeceğini söylemişti. 23 Mayıs günü Milletler Cemiyeti, Türkiye'nin talebi üzerine yaptığı toplantıda Türk tezini kabul etti, Atatürk bunu öğrenince memnun oldu. Bu gezi Atatürk'ün hayatı yönünden çok kritik, tehlikeli bir dönem olmuş, doktorların tavsiyelerine uyulmadığı gibi istirahate de yer verilmediğinden hastalığın seyri hızlanmıştı. Bunun bedeli Hatay olacaktı (Tekin,1993:190-192).

1938 yılında Atatürk'ün rahatsızlığı nedeni ile katılamadığı yasama yılı açılışında Celal Bayar, Atatürk adına yaptığı konuşmada; " Türk ve Fransız askerlerinin muvakkat ve müşterek işgali bu anlaşmanın bariz tezahürüdür. Bu sayede sükûn yerleşti ve intihabat ikmal olundu. Nihayet Hatay, Millet Meclisine ve istiklaline kavuştu (TBMM Zabıt Ceridesi,1938:7), sözleriyle Atatürk'ün Hatay meselesine verdiği önemi tekrar dile getirmiştir.

Hatay'ın Anavatan'a katılması üzerine araştırmacılar ve bilim adamları oldukça fazla durmuşlar ve durmağa da devam etmektedirler. Fakat şurası da bir gerçek ki bu hususta kullanılan başlık "Atatürk ve Hatay" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz Atatürk'ü hep "Hatay Şehidi" olarak anmaktayız ve Atatürk Hatay için canını ortaya koymuştur. Anavatan'ın sürekli bir şekilde Hatay Meselesi'ni yakînen takip etmiş olması ve Uluslararası platforma taşınması ve anında diplomasiyi izlemesi olayı Türkiye açısından Hatay'a verilen önemi göstermektedir (Hatipoğlu, 2008:41).

Mustafa Kemal 1936,1937 ve 1938 yıllarında meclisin açılışı sırasındaki konuşmalarında mütemadiyen Hatay konusuna yer vermiştir. Bu konuşmalarda Fransa ile dostluğun önemine işaret etmesinin yanında Hatay konusundaki hassasiyetini dile getirmesi Hatay meselesinin sürekli olarak sıcak tutulmasını sağlaması bakımından da önem arz etmektedir. Bu konuşmalarda kullandığı barış dili uluslararası kamuoyunda da Türkiye'ye dair olumlu bir bakış açısının oluşması açısından da stratejik bir yaklaşımdır.

Türkiye'nin Hatay davasına sahip çıkarak kararlı bir politika izlemesi, Hatay sınırları dışında da nüfuzunu ve itibarını bir hayli yükseltmiştir. Fakat gerek Hatay'ı gerekse ana vatanı uluslararası konjonktürde zor durumda bırakabilecek herhangi bir davranış içine girilmemiştir. Türk devlet adamları, İkinci Dünya Savaşı'nın eşiğinde, Orta Doğu ve Balkanlar'daki güç dengesinde Türkiye'nin taşıdığı ağırlığı, yani jeopolitik konumunu çok iyi değerlendirmesini bilmiş; karşılık vermeden ve herhangi bir savaşa yol açmadan Hatay'ı elde etmeyi başarmışlardır. Bu sonucun elde edilmesini de sağlayan, hiç şüphesiz başından itibaren Hatay davasını şahsi meselesi olarak niteleyerek sahip çıkan ve Türkiye'nin politikasını uluslararası konjonktürü iyi tartarak belirleyen, an dökmeden en son aşamasına varıran Atatürk olmuştur (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:141).

Konuralp, Hatay'ın davası Atatürk'ün, Atatürk dünyasının davası oldu. Anavatanın bu yolda ne kadar fedakârlıklara katlandığını bilirsiniz Atatürk'ün su götürmez hakkı sonunda muzaffer oldu. 5 Temmuz 1938 Hatay'a Türk ordusu girdi. Yurdumuza güneş doğdu (Konuralp,1996,168), sözleriyle Atatürk'ün sancak meselesi üzerindeki büyük etkisini ve ilgisini özetlemiştir.

5.7. Hatay'ın Anavatanına Katılması

Bağımsız Hatay Devleti'nin kurulmasının ardından Hatay Devleti'nin yöneticileri kendilerini ana vatanın bir parçası olarak görüyorlardı. Öyle ki her alanda Türkiye'nin bir parçası gibi hareket ediyorlardı. Bu tutum kendini en açık bir biçimde mecliste alınan bazı kararda ortaya koyuyordu. Türkiye'de yürürlükte olan kanunları, Hatay Meclisi'nden geçirerek uygulamaya başlamışlardı. Melek o süreçte yaşananları şu şekilde aktarıyor;

Siyasi vaziyetin lehimize inkişaf etmekte olması bizi daha seri kararlara sevk etti. Hatay Meclisinden çıkan kanunların geneli Türkiye Cumhuriyeti kanunlarından mülhem idi. Bir gün mebus arkadaşlarla konuşurken: "Meclise, Türkiye Cumhuriyeti Kanunları toptan Hatay kanunları olarak kabul edilmiştir, mealinde bir kanun tasarısı ile gelirsem ne yaparsınız?" diye sordum, "Alkışlarla derhal kabul ederiz" dediler. Bu fıkri formüle etmek ve tatbikatta mümkün olabilen şekli verebilmek için vekil arkadaşlarımla uzun boylu görüştük. Cumhuriyet kanunlarını toptan Hatay kanunları olarak kabul etmekle beraber, bunlardan mahalli icaplara uygun olanları kısmen veya tamamen meriyet mevkiine koyabilmek için hükümete salahiyyet verilmesi şeklinde, bir kanun tasarısı hazırladık (Melek, 1986:77).

Bu dönemde Hatay Devleti'ni Suriye ve Fransa'nın etkisinden kurtaracak idari, adli, ekonomik ve diğer konularda yeni düzenlemelere hız verilmiştir. Bu çerçevede, Hatay Devleti adına vergi alınmaya başlanmıştır. Türkiye-Hatay Devleti ile işbirliği halinde yukarıda bahsedilen düzenlemeleri yaparken, hiçbir zaman Hatay'ın ana vatana ilhakından resmen söz etmemiştir. Ancak 1939 Mart'ında Tayfur Sökmen'in Antalya'dan, Melek'in de Gaziantep'ten milletvekili seçilerek TBMM'ne girmeleri, Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmek üzere olduğu kanaatini kuvvetlendirmiştir (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım, 2001:132). Bu siyaseten örneğine az rastlanabilecek hadise Melek tarafından şu şekilde aktarılmıştır.

1939 Martında Türkiye'de yapılacak mebus seçimlerinde Tayfur Sökmen Antalya'dan, ben de Gaziantep'ten aday gösterildik, İkimizin de Büyük Millet Meclisi'ne mebus seçilmemiz. Hatay'ın Anavatana ilhak edilmek üzere bulunduğu kanaatini kuvvetlendirdi. Komşu ve uzak memleketler matbuatında bize müteallik yazılar çıktı. Yabancı bir devletin devlet reisi ile hükümet reisinin başka bir memleket parlamentosunda aza olmaları keyfiyeti görülmemiş bir hal olarak tavsif edildi. Bir ay sonra Büyük Millet Meclisinde yemin etme merasimi için Ankara'ya çağrıldık. Cumhur reisi İnönü, Çankaya'da bizi kabul ettiler ve ilk sözleri arasında: "Ah! keşke Atatürk hayatta olsaydı, Hatay için kim bilir şimdi ne kadar sevinecekti!" dediler. Hatay'daki umumi durumu kendilerine arz ettik. Yabancı devletlerden birkaçının Hatay'da olan biten işleri çeşitli vesilelerle yakından takip etmekte olduklarını söyledim. İnönü, Türkiye, harici siyasetinin İngiltere ve Fransa ile bir ittifak akde ek istikametinde ilerlemekte bulunduğunu, bununla birlikte bizim de Hatay'da buna göre hareket etmemiz icap ettiğini bildirdiler (Melek, 1986: 81).

Hatay Devleti ile Türkiye her alanda ortak hareket etmiş Hatay vatandaşlarının Türkiye'ye girişlerinde de kolaylık sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası ile Hariciye Vekâletinden yazılan 18.11.1938 tarihi ve 24521/561 sayılı tezkerede; Hatay vatandaşlarının Türkiye'ye girişlerinde harca tabi tutulmadan alacakları vesikalarla Türkiye'ye girebileceklerini ve Türkiye'den alacakları pasaportla da diğer ülkelere seyahat edebileceklerini belirtmiştir (BCA, 030,01/02/85/100/14).

Diğer taraftan Hatay davasının kazanılmasında büyük bir role sahip olan Hatay Halk Partisi, devletin kurulmasından sonra faaliyetlerini durdurmuştur. Türkiye'ye ilhak yolunda Hatay halkını sosyal ve kültürel yönden de kazanmak amacı ile Hatay'da CHP ve Halk evleri teşkilatlarının etütlerini yaparak tekrar kurmak ve faaliyetlerini hızlandırmak için Tekirdağ milletvekili Rahmi Apak 11 Şubat 1939 tarihinde görevlendirilmiştir. Bağımsız Hatay Devleti'nin kurulması, Türkiye açısından Hatay meselesini büyük ölçüde bir çözüme bağlamıştı. Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vaat eden 1936 tarihli anlaşmanın uygulanmasını askıya alması sebebiyle, Hatay'ın geleceğinin Suriye'ye bağlı tutulması içinde bir sebep kalmamıştır. Nitekim Avrupa'daki gelişmeler çerçevesinde Fransa, Türkiye ile Doğu Akdeniz'de ve Balkanlarda bir dayanışma aramıştı. Daha 4 Temmuz 1938 Anlaşmasının yapılması esnasında bunu hissettirmiş. Eylül 1938'de de Türkiye'ye anlaşma teklif etmiştir. Ancak Fransa'nın Avrupa'da giderek sıkıştığını gören Türkiye, Hatay meselesini istediği gibi halletmeden Fransa'ya karşı yükümlülük altına girmeyi düşünmemiş, Hatay meselesinin

halledilmesini ön şart olarak ileri sürmüştür (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:125-130).

Bağımsız Hatay Devleti'nin kurulmasının ardından 4 Kasım 1938 tarihinden itibaren Hatay Devletinin sınırlarını tespit etmek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti Sınır Komisyonu çalışmalara başlamıştır. Hatay konusunda Türkiye'ye karşı giderek sıkışan Fransa son bir manevra ile Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını önlemek amacıyla Batılı ülkeleri yanına almaya çalışmıştır. Bu amaçta yaptığı propagandada, Türkiye'nin Hatay'dan başka Suriye'nin önemli petrol bölgelerinden Cezire'yi de ele geçirmek amacında olduğunu; Türkiye'nin bu girişimi Almanya'nın arzusu üzerine yaptığını ileri sürmüştür. Batılı petrol şirketlerinin iş yaptığı bir bölgeye Türkiye'nin göz dikmesi, doğal olarak Batılılar ile Türkiye'yi karşı karşıya getirebilirdi. Fransa'nın bu propagandasına karşı Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, "Türkiye'nin Hatay'dan başka Suriye'nin hiçbir yerinde gözü yoktur" diyerek bu iddiaları yalanlamıştır. Türkiye ile Fransa arasında bu görüşmeler devam ederken 15 Mart 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı, İtalya'nın da 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi ile Avrupa konjonktürü hızla değişmiş; İkinci Dünya Savaşı'nın eşiğine gelinmiştir (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım,2001:132).

Fransa yaşanan gelişmelerin Türkiye lehine bir vaziyet alması üzerine 23 Haziran 1939'da Türk-İngiliz ortak demecinin bir benzeri Türkiye Paris Büyükelçisi Suat Davaz ile Fransa Dışişleri Bakanı George Bonnet tarafından Paris'te imzalandı. Aynı gün Ankara'da Türkiye dışişleri Bakanı Saraçoğlu ile R. Massigli arasında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını da içeren anlaşma da imzalandı. Anlaşmayı Son Posta Gazetesi Hatay Bayrağımız altında manşetiyle duyuruyordu (Son Posta Gazetesi, 24 Haziran 1939:1). İmzalanan bu anlaşmanın ilk maddesinin a ve b fıkralarına göre, daha önceki anlaşmalar çerçevesinde oluşturulan Milletler Cemiyeti sınır komisyonunun tespit ettiği ve 19 Mayıs 1939'da Antakya'da yapılan bir protokolle belirlenen Hatay'ın Suriye ile ilgili sınırında Türkiye lehine kimi değişiklikler yapılması bu değişikliklerle aynı zamanda Hatay'ın Türkiye'ye katılması kabul edilmekteydi. Yine aynı madde ile Hatay'da bulunan Fransız askerlerinin Anlaşmayı takip eden bir ay içinde Hatay'ı boşaltması da kabul edilmekteydi. Anlaşmanın 2-5 maddelerine göre Hatay'da ikamet eden ve 18 yaşını dolduranlara uyruklu seçme hakkı tanınmakta ve bunlara 6 ay içinde Suriye veya Lübnan vatandaşlığını seçme hakkı verilmekte, bu zaman zarfında uyruklu olduklarını değiştirip ayrılmak istemeyenlerin ise Türk vatandaşı sayılacağı belirtilmekteydi, Anlaşmanın 7-9 maddelerinde Türkiye, Suriye'nin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek veya bu gayeleri taşıyacak herhangi bir faaliyette bulunmamayı taahhüt etmekte, ayrıca Türkiye kendi sınırları dahilinde Fransa da Suriye sınırları dahilinde iki komşu ülkenin emniyet veya rejimlerine yönelik hareketleri önlemeye yönelik karşılıklı tedbirler almayı kabul etmekteydiler. Anlaşmanın 10. maddesi ile de 30 Mayıs 1926 dostluk ve iyi komşuluk anlaşmasının 15 Mart 1940'a kadar yani bu konuda yeni bir anlaşma yapıncaya kadar yürürlükte kalması benimsenmekteydi. Ayrıca Anlaşmaya ek protokol ve ekleriyle Hatay'ın Türkiye'ye katılması sonrası Hatay'da kalacak Fransız ve diğer yabancılarla ilgili hak ve malların tasfiyesi meselesi de düzenlenmekteydi. 11. maddeye göre Anlaşma onay belgelerinin Paris'te karşılıklı olarak verilmesinden sonra 22 Temmuz'da yürürlüğe girmesi öngörülmekteydi. Bu Anlaşma ile, 10 maddedeki yukarıda belirttiğimiz hüküm konulmuş olmasına rağmen, Sancak Devletini kuran ve onun varlığı ile sınırlarını güvence altına alan 1937 anlaşmaları ortadan kaldırılıyordu(Sofuoğlu ve Dağıstan,2008:105-106).

Hatay Meclisi, Anlaşma daha yürürlüğe girmeden, 29 Haziran'da oybirliğiyle Türkiye'ye katılma kararı verdi. Bu kararın TBMM'de 30 Haziran'da onaylanmasıyla, Hatay, Türkiye Cumhuriyeti' nin 63. vilayeti oldu. Hatay hükümeti yetkilerini Türkiye'nin Olağanüstü Temsilcisi Cevat Açıkalın'a devretti. Hatay Egemenlik Cemiyeti'nin eski Genel Sekreteri ve Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensuer de Hatay Valiliği'ne getirildi. Hatay valisi Ş. Sökmensuer Ankara'ya çektiği telgrafta *"Antakya vilayet makamında vazife başındayım. (19/7/1939 bugün saat 19'da beylan suheda abidesi önünde Hatay halkını selamlayarak görevime başladım. Şimdi saat 20'de Antakya vilayet makamında vazife başındayım. Iskenderun beylan Antakya'da sakin halkın aziz milli şefimize Cumhuriyet hükümlerine karşı gösterdikleri tarifi*

imkânsız sevgi tezahüratı bu yazılarımı yazdığım dakikaya kadar heyecanla devam ettiğini saygılarımla arz eylerim 2 yüksek baş vekâlet makamına dâhiliye adliye, maliye, hariciye sıhhat, milli müdafaa g ve inhisarlar ticaret iktisat mumakalat zamkalar maarif siaat vekâletlerine arz adildi.,” (BCA,030,10,225/515/23) , aynı gün görevine başladığını bildirmiştir.

Melek Hatay'ın anavatana katıldığı günleri şu şekilde aktarmaktadır;

23 haziran 1939 tarihindeki toplantıda Hatay Millet Meclisi büyük tezahürat içinde ve müteaddit hatiplerin pek heyecanlı nutuklarından sonra Anavatana iltihak kararı aldı. Biz de Hükümet vazifesini Fevkalade Murahhas Açıklan'a devir ve teslim ederek Hatay Hükümeti'ne nihayet verdik. Büyük Millet Meclisinden çıkan özel kanunla Hatay anavatana ilhak edildi. Fransız askeri kuvvetleri Hatay'dan çekildiler. 23 Temmuz 1939 günü Büyük Millet Meclisi namına Hatay'a gelen heyetin huzurunda ve mahşeri bir kalabalıkla yapılan muazzam ilhak törenini müteakip üç gün üç gece devam eden emsalsiz tezahüratla ilhak kararı ve Hatay kurtuluş bayramı tesit edildi. 19 sene süren bin türlü siyasi entrikalara, kuvvete, şiddete ve her türlü haksızlığa karşı mukavemet eden ve muhtelif formüllerle icat edilen muhtelif idare şekillerinde asla benliklerini kaybetmeyen Hatay Türkleri güzel yurtlarının anavatanın kopmaz bir parçası olduğunu dünyaya gösterdiler (Melek, 1986: 81).

Hatay'ın Türkiye'ye katılması sonrasında yukarıda ifade ettiğimiz ek protokoller gereği Hatay' da bulunan Fransız hak ve mallar Türkiye tarafından karşılığı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdindeki Fransız clearing hesabına 7 milyon Fransız Frangı yatırılarak satın alındı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası ile Hatay'ın anavatana ilhaka için yapılan yazışma ile “Fransa İle Akdolan 23/Haziran/1939 tarihli anlaşmaya merbut protokolün 2. maddesi hükümlerine tevfikân Fransa'ya tesviye edilmek üzere tarafımızdan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fransız klering hesabına yatırılan 7 milyon Fransız Frankının 23/Ağustos/1939 tarihli Tediye Anlaşmasına zeylen Paris'te 6 ikincikânun 1940 tarihinde imzalanan lâhikanın 1. maddesinde tasrih edilen %30 nispetinde tenzilâta tabi tutulmadan tesviyesi için Fransa sefareti ile nota teatisi suret ile bir anlaşma yapılması hususunda Hariciye vekilliğine selahiyet verilmesi; adı geçen vekilliğin 23/5/1940 tarih ve 74332/264 sayılı teklifi ve Maliye vekilliğinin 8.6.1940 tarih ve 8588 sayılı mütaleanamesi üzerine” İcra Vekilleri Heyetince 22/ 6/1940 tarihinde kabul olunmuştur.” (BCA,030,35,01/02/91/59/18) Çünkü “Türkiye İle Fransa arasında 23/Haziran/1939 tarihinde imzalanmış olan Hatay anlaşmasının dördüncü maddesi mucibince, haklarını Suriye veya Lübnan lehine kullanmış olan şahısların memleketimizde tasfiye ettikleri ve İskenderun' da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırdıkları mallar bedelinin, Fransa hükümeti ile kararlaştırıldığı vechile, Fransa Sefaret ve konsolosluklarının masrafına tahsis edilmek üzere adı geçen Sefarete verilmesini ve Fransa hükümetince bu meblağ mukabilinin alakadarlara ödenmesini teminden Fransa Sefareti ile teati olunan ilişik mektupların tasdiki; Maliye Vekilliğinin muafakatına atfen hariciye Vekilliğinin 6/ikinciteşrin/1940 tarih ve 84411/574 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 11 TEŞ. SAN. 1940 tarihinde” kabul olunduğu bildirilmiştir (BCA,030,10,224/510/11).

Hatay'ın anavatana katılması sürecinde Hatay'dan Suriye'ye çeşitli kesimlerden bazı göçler olmuştur. Bu göçler doğal olarak sosyal, ekonomik ve siyasal yapıyı etkileyecektir. Örneğin Dâhiliye Vekâlet'inin Genelkurmay Başkanlığı'na 9.8.1939 tarihli. Bir yazısında, Hatay'dan Ermenilerden başka Rum, Alevi, Çerkeş, Kürt ve Sünni Araplardan da Suriye'ye göç edenler olduğu bildirilmektedir. Buna göre; Sancak'ta Sünni Arap olup da orada mal ve mülk sahibi olanlardan göç edenler çok azdır. Fakat Hatay'ın Reyhaniye kazası ve Amik bölgesi köylerinde çiftçi sıfatıyla oturanlar veya Antakya'nın doğu ve güneydoğu bölgelerinde ziraatla uğraşanlardan ve bir kısım da şehirlerde oturup ticaret ve siyasetle uğraşanlardan birçoğu Suriye'ye göç etmiştir. Hatay'da Rumlar azınlıktadır. Ortodoks mezhebinden olan bu Rumlar, kısım kısım göç etmektedir. Suriye ve Lübnan'a gelen Rum muhacirlere, Havran Sancağı Rum Ortodoks Metropolidi'nin sert girişimleri üzerine Fransızlar tarafından yardım edilmektedir. Söz konusu Ortodoks Rumların çoğunluğu esnaf ve sanatkârdır (Yorulmaz,1998:247).

2 Eylül 1938 tarihinde kurulan Hatay Devleti, gerçekte her yönüyle yapay ve geçici bir niteliğe sahipti. Bu haliyle bir yıla yakın varlığını sürdüren Hatay Devleti, 23 Haziran 1939 hukukî ortadan kalkmış, Türkiye'nin bir vilayeti haline gelmiştir. Bu süre zarfında, bir taraftan Hatay Türklerinin bir an önce Türkiye'ye bağlanma arzuları doğrultusunda yapılan siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve adli düzenlemelerle Türkiye ile bütünleşmesinin eşiğine gelen Hatay, diğer taraftan Avrupa konjonktürünün hızla değişmesine paralel olarak Fransa ile imzalanan anlaşma ile hukukî Türkiye'ye ilhak olacaktır (Sarınay, Pehlivanlı ve Yıldırım, 2001:124).

Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına ilk ve en önemli tepkiyi Suriye gösterdi. Nitekim Anlaşmanın imzalanmasından birkaç gün sonra Suriye Meclisi anlaşmayı ret ve protesto etti. Ayrıca meclis başkanı Nasuhi Buhari de Fransız Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Konseyine, anlaşmanın, Türkiye ile Fransa arasında daha önce yapılmış olan anlaşmalara ve sınır protokolleri hükümlerine aykırı olduğunu, Fransa'nın mandater devlet olarak buna yetkisi. olmadığını ileri süren birer telgraf göndererek, anlaşmanın onaylanmamasını talep etti. Bunların yanı sıra Suriye'deki siyasi partiler de yayınladıkları beyanat ve demeçlerle, Milletler Cemiyeti'ne gönderdikleri telgraflarla anlaşmayı ve aynı zamanda Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını protesto ettiler. Sonraki dönemde de Türkiye'nin iyi komşuluk münasebetlerine rağmen Suriye'nin tutumu hasmane olacaktır. Nitekim Suriye, Hatay'ı daima haritalarında Kendi milli sınırları içinde göstererek Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını tanımak istememiştir. Suriye ile aynı yönde hareket eden bazı Arap ve Müslüman ülkeler de Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına tepki göstermişlerdir. Suriye'nin dışında İtalya Hükümeti de 10 Temmuz 1939'da Fransa'ya bir nota vererek, 1920 San Remo Konferansı taraflarından biri olarak İtalya'nın haberi ve izni olmadan böyle bir anlaşmanın yapılamayacağını beyan etmiştir. Ermeniler de Hatay'ı da kalan Arapları kışkırtacaklar, ayrıca Fransa'yı da protesto edeceklerdir. Fransa da ise, özellikle muhafazakâr çevreler, Hükümeti şiddetle eleştirecekler ve taviz verdiğini belirtip, Fransa'nın Doğudaki geleneksel çıkarlarının büyük bir darbe aldığını, yüzyıllardır Musa Dağı'nda yaşamakta olan Ermenilerin tehdit altında kaldığını iddia edeceklerdir. Buna karşılık ılımlı çevreler, Almanya ve İtalya'yı İngiltere ile işbirliği içinde durdurma politikası çerçevesinde gelişmeyi uluslararası şartların bir sonucu olarak değerlendirmekteydiler. İngiltere ise II. Dünya Savaşı hemen öncesinde Türkiye ile ittifak arayışı içinde bu gelişmeye tepki göstermeyip genel olarak olumlu karşılamıştır. Bu arada Almanya, daha önce Türkiye'nin Hatay politikasını desteklemişken şimdi Türk İngiliz yakınlaşmasını önleyemediği için bu son gelişmeleri kendisine yönelik İngiliz komplosunun bir sonucu olarak değerlendirecek ve tepki gösterecektir (Sofuoğlu ve Dağıstan, 2008:105-106).

Neticede Türkiye politik ve diplomatik yönden Hatay meselesini çözüme kavuşturmuş, Hatay'da yürüttüğü faaliyetlerle davayı ayrıca içten kazanma yoluna gitmiştir. Bu diplomatik ve politik stratejiler ile Hayat Anavatana katılmıştır.

6. SONUÇ

Hatay, Türkiye'nin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Hatay ve çevresinin tarihi İÖ 2200'lere kadar dayanır. Hatay, önemli ticaret yollarının kesişme noktasında yer almaktadır. Anadolu'yu, doğuya ve güneye bağlayan bu yolların kontrol altında tutulması için tarih boyunca pek çok medeniyet Hatay'ı kendilerine yerleşim yeri olarak seçmiştir. Hatay'ın iklim şartlarının elverişli olması, Asî nehrinin suladığı verimli topraklara sahip olması gibi nedenler, Hatay'ın tarih boyunca göç almasına zemin hazırlamıştır. Hatay'ın, farklı inançları ve etnik unsurları bir arada barındırması, İskenderun Limanı ile dünyaya açılan bir konumda olması gibi özelliklerinden dolayı Hatay, Orta Doğu jeopolitiğinde önemli bir yere sahiptir. Selevkoslar'dan sonra Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Latinler ve Memluklar arasında el değiştiren kent, 1517'de Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Hatay'ın jeopolitik konumu nedeniyle 18. yüzyıldan itibaren bu bölgeye hakim olmak isteyen ve birbirine benzer amaçlarla hareket eden Fransa, İngiltere ve Rusya arasında bu yüzyıldan itibaren kıyasıya bir rekabet yaşandığı görülmektedir. İngiltere, Fransa gibi dönemin büyük devletleri Hatay bölgesini kontrol ettiklerinde, buraya komşu Suriye, Kilikya (Çukurova) gibi anahtar bölgeleri de kontrol altında tutacaklarını iyi bilmeleri bunun temel nedeni idi.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılmış, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından başlayan işgaller Anadolu'yu Kurtuluş Savaşına sürüklemiştir. Bir süre önce Osmanlı ordusunun boşalttığı Suriye'de ve özel bir statüde olmak üzere İskenderun Sancağı'nda, Fransız manda rejimi kurulmuştur. Ayrıca Suriye dört bölgeye bölünmüştür. Ancak söz konusu bölgede yaşayan halk, manda rejimine razı olmadıklarını sürekli olarak ortaya koymuş ve manda rejimine karşı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu nedenle de Fransa, Suriye ve Hatay (İskenderun Sancağı) bölgesinde çok rahat kalamamıştır. Aslında İngiltere Anadolu'nun güney bölümünde işgallere karşı güçlü bir direniş hareketinin başlayacağını ön görmüş ve bu nedenle bu bölgeden çekilmiştir. Osmanlı güçleri Eylül 1918'de tümüyle yenilgiye uğramış ve 30 Ekim'de Mondros mütarekesi imzalanmıştır. Ateşkesin ardından gerçekleşen işgaller sonrası Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte İskenderun, Ankara hükûmetinin gündeminde de sürekli olarak yer almıştır. Hatay bölgesinde yerel halk, işgallere karşı mücadeleye başlamış, bu mücadele Mustafa Kemal tarafından da destek bulmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Fransa Hükûmeti arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Hatay Misakımillî sınırları içinde iken, Türkiye sınırları dışında kalmıştır. TBMM yönetiminin böyle bir antlaşmayı kabul etmesinin sebebi o günün koşullarında diplomatik açıdan böyle bir adımın gerekli olmasıdır. Bu adımın haklılığı kısa sürede ortaya çıkacak ve İngiltere, Anadolu siyasetinde yalnız kalacaktır. Böylece, Mudanya Ateşkes Antlaşmasına ve sonrasında da Lozan Barış Antlaşmasına giden yol açılacaktır. Aslında Fransa, en başından itibaren İngiltere ile tam bir güven duygusu içerisinde hareket etmemiştir. Müttefik olmakla beraber aynı zamanda birbirlerine rakip de olan bu iki devletin tamamen aynı duygularla hareket etmesini beklemek de mümkün değildir.

Ankara Antlaşması, İskenderun ve Antakya'yı içine alan Hatay bölgesini Suriye'den ayırarak bölge için özel bir yönetim şekli tanımlamıştır. Buna göre, Sancak halkı Türk kültürüne bağlı kalacak ve Sancak halkına millî kültürlerinin korunması için kolaylık sağlanacaktır. Antlaşmanın hükmüne uygun olarak 8 Ağustos 1922'de Hatay bölgesinde özel bir idare kurulmuştur. Karşılıklı diplomatik hamleler gereği, Türkiye, Hatay'ın sınırları dışında kalmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak, Atatürk'ün 15 Mart 1923'de Adana'ya geldiğinde kendisini karşılayan Sancak halkına *"Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalmaz. Günü gelecek siz de kurtulacaksınız"* sözleri ile hitap etmesi, Hatay'ın, Anavatan'a katılışı için verilecek olan uzun soluklu mücadelenin de habercisiydi.

Fransa'nın Suriye manda yönetimi, 29 Eylül 1923'te Milletler Cemiyeti tarafından onaylanarak kabul edilmişti. Esasında Fransa, Milletler Cemiyeti'nin Manda yönetimleri ile ilgili 22. maddesine göre, daha o günden, zamanı geldiğinde Suriye

üzerindeki manda yönetimini kaldıracağını taahhüt ediyordu. Bu noktadan hareketle, Fransa, 1936 yılında Suriye ve Lübnan üzerindeki manda yönetimini kaldırarak bu iki ülkeye bağımsızlık vermeyi kabul etmiştir. Sonuç olarak Fransa'nın Suriye'den çekilmesiyle Hatay Suriye yönetimine girmiştir. Sancak ile ilgili yaşanan bu yapısal değişim Türkiye'ye yıllardır beklediği fırsatı da sunmuştur. Esasında Atatürk en başından itibaren bu günlerde uygulayacağı politikanın alt yapısını hazırlamıştı.

1921 yılında Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'na göre sınırlarının dışında kalmış olmasına rağmen Türkiye, Hatay halkı ile olan bağlarını hiçbir zaman koparmamıştır. Türkiye'de gerçekleşen inkılap hareketleri Hatay halkı tarafından dikkatle takip edilmiş ve uygulanmıştır. Hatay'ın anavatana katılış sürecinin başlamasında Atatürk'ün ustaca yürüttüğü siyaset oldukça önemlidir. Atatürk'ün Mecliste yaptığı konuşmalarda Hatay meselesine sık sık atıfta bulunması meselenin sıcak tutulması açısından oldukça önemlidir. Hatay'ın bir Türk yurdu olduğuna vurgu yaparken kullandığı barış dili, Atatürk'ün uluslararası kamuoyunun da nabzını iyi bir şekilde tuttuğunu gösterir.

Türk hükümeti 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyetine, 9 Ekim 1936'da da Fransa'ya bir nota vererek Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın İskenderun ve Antakya'ya da tanınmasını istemiştir. Ancak Fransa Türkiye'nin bu isteğini kabul etmemiştir. Fransa, meselenin Milletler Cemiyetine sevk edilmesini Türkiye'ye teklif etmiş, Türkiye de bu teklifi kabul etmiştir. Milletler Cemiyeti aracılığı ile Fransa ve Türkiye arasında görüşmeler yapılmıştır. Türkiye ile Fransa arasında 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de anlaşma sağlanmış ve Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan anlaşma imzalanmıştır. Aynı gün Milletler Cemiyeti Hatay için hazırlanan anayasayı kabul etmiştir. Bu sırada Avrupa'da savaş tehlikesinin gittikçe daha belirgin hale gelmesi, Almanya'nın 1938 Mart'ında Avusturya'yı ilhaki karşısında, Fransa'nın Almanya ve İtalya'ya karşı Orta Doğu'da kuvvetli bir Türkiye'ye ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Avrupa'da artan kriz ve uyuşmazlıklar sebebiyle Boğazların önemi de artmıştır. İşte bu nedenlerden dolayı Türkiye'ye yaklaşmak zorunda kalan Fransa, Hatay meselesinde tutumunu değiştirmiş ve gelişmeler Hatay Meselesinin Türkiye lehine dönmesine zemin hazırlamıştır. 4 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa arasında Dostluk Antlaşması imzalandıktan sonra Hatay sorununun çözümü kolaylaşmıştır. Türk-Fransız yakınlaşmasından sonra yapılan seçimler sonucunda Hatay Türk Devleti'nin Meclisi 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yapmış ve bağımsız devlet için Hatay Cumhuriyeti adını kabul etmiştir. 23 Haziran 1939'da iki devlet arasında yapılan bir antlaşma ile Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir.

Türkiye'nin Hatay meselesine sahip çıkarak kararlı bir strateji ve politika izlemesi ayrıca başta Atatürk olmak üzere diğer Türk devlet adamlarının etkin çalışmalarıyla Hatay Türkiye sınırlarına dahil edilmiştir. 29 Haziran 1939'da Hatay Türk Devleti Meclisinin oy birliği ile aldığı kararla Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına katılmıştır.

Süreç incelendiğinde, Atatürk'ün bu meselede uluslararası dünyayı karşısına almadan, barış dilini kullanarak, aynı zamanda da kararlı olduğunu zaman zaman hissettirecek konuşmalar yaparak, çok önemli bir diplomasi mücadelesi içerisine girdiği görülmektedir. Türkiye en başından itibaren Hatay'ın önce Suriye'den ayrılması, ardından da Türkiye'ye katılması yönünde çalışmalar yapmıştır. Bu yönde çalışmalar olmasına rağmen, Atatürk, Hatay'ın bağımsız bir siyasi yapılanma olarak ortaya çıkmasına kadar giden süreçte, Hatay'ın Türkiye sınırlarına katılması gerektiğine dair net ifadelerden kaçınarak Türkiye'nin karşısına çıkabilecek uluslararası muhalefetine önüne geçmiştir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hatay meselesinin Türkiye'nin istediği bir şekilde çözülmesi Türkiye'nin önemli bir dış politika zaferidir.

KAYNAKLAR**I. Arşiv Kaynakları ve Resmi Yayınlar:**

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,18,01/02/4/37/1
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,224/510/11
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,35,01/02/91/59/18
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,35,01/02/85/100/14
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,224/510/10
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,224/511/4
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,223/502/5
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,213/505/57
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,222/501/5
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,222/501/22
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,222/501//23
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,225/515/23
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,01/01/59/18
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,224/509/28
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,222/501/24
 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030,10,222/501/25

TBMM Zabıtları;

TBMM,(1936) Zabıt Ceridesi, Cilt 13
 TBMM, (1937) Zabıt Ceridesi, Cilt:13
 TBMM,(1937) Zabıt Ceridesi, Cilt 20
 TBMM,(1938) Zabıt Ceridesi, Cilt 27

II. Gazeteler:

Cumhuriyet Gazetesi, 1936. “Sancak Türklerinin Mukadderatı için”, 10 Birinciteşrin, s.8.
 Cumhuriyet Gazetesi, 1936. “ Hatay Türkleri Şapka Giyiyor” 12 Birinciteşrin, s.1
 Cumhuriyet Gazetesi, 1936. “ Antakya’da Vaziyet Nazik Bir Safhada”, 15 İkinciteşrin, s.1
 Cumhuriyet Gazetesi, 1936. “Sancak Davası Milletler Cemiyeti’ne Gidiyor”, 28 İkinciteşrin, s.1
 Cumhuriyet Gazetesi, 1936. “Heyetimiz Paris’ten Dönüyor” 24 Birincikanun, s.1
 Cumhuriyet Gazetesi, 1937. “Atatürk Bu Sabah Konya’ya Gitti”, 6 İkincikanun, s.1.
 Cumhuriyet Gazetesi, 1937. “Hatay’ın Anayasası Türk Anayasasının Aynı Olacaktır” 21 Şubat, s.1.
 Cumhuriyet Gazetesi, 1937. “Suriye’de Tahrikat ve Sancak’ta Karışıklıklar Tekrar Başladı” 27 Şubat, s.1
 Son Posta Gazetesi, 1938. “Sancak Meclisi İlk Toplantısını 2 Eylül 1938’de Yaptı” 3 Eylül, s.1.
 Son Posta Gazetesi, 1939. “Hatay Şanlı Bayrağımız Altında”, 24 Haziran, s.1
 Ulus Gazetesi, 1937. “Sancak’ta Tahrikat Yapılıyor”. 14 Şubat, s.1.
 Ulus Gazetesi, 1937. “ Sancak Davamız Muvaffak Olmuştur” 27 Sonkanun, s.1

- Ulus Gazetesi, 1937. “Hatay Davamızın Halli Şeklini İzah Eden Sandler Raporunu Konsey Kabul etti” 28 Sonkanun, s.1
- Ulus Gazetesi, 1937. “ Başbakanımız Kamutay’da Hatay Anlaşmasının Umumi Esaslarını ve Siyasi Mahiyetini Anlattı”, 30 Sonkanun, s.1
- Ulus Gazetesi, 1937. “Başbakan ve Hatay Barışı” 30 Ocak, s.2.

III. Kitaplar:

- ADA, S., 2013. Türk Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 266s.
- AKŞİN, A., 1991. Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, TTK Basımevi, Ankara, 345s.
- AKŞİN, S., 2007. Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 342s.
- AKYOL, E., 2010. Sınırdaki Kimlikler Türkiye’ye İlhak Sürecinde Hatay, Libra Yayıncılık, İstanbul, 177s.
- AKYÜZ, Y., 1988. Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 406s.
- ARMAOĞLU, F., 1994. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt I:1914-1918, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 883s.
- Atatürk’ün Not Defterleri VIII, 2008. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara
- ATATÜRK, M. K., 1999. Nutuk, Cilt: I-II-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 638s.
- ÇELEK, S., 1997. Hatay’ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları, Antakya Gazeteciler Derneği, Antakya, 124s.
- ÇELİK, K., 1999. Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918-1922), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 577s.
- DAĞ, A.E., 2013. Bila-i Şam’ın Hazin Öyküsü, IHH İnsani Yardım Vakfı Araştırma ve Yayınları, İstanbul, 232s.
- DAĞİSTAN, A., SOFUOĞLU, A., 2008. İşgalden Katılıma Hatay, Phoenix Yayınevi, Ankara, 122s.
- DAVUTOĞLU, A., 2009. Stratejik Derinlik (Türkiye'nin Uluslararası Konumu), Küre Yayınları, Stratejik Araştırmalar Dizisi, İstanbul, 584.
- DEMİRCİ, S., 2011. Belgelerle Lozan, Alfa Tarih, İstanbul 300s.
- DOĞAN, O., 2009. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Kahramanmaraş, 285s.
- DUMAN, Ç., 2008. Hatay Millet Meclisi (2 Eylül 1938 – 29 Haziran 1939) Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 238s.
- DURGUN, S., 2011. Memalik-i Şahane’den Vatan’a, İletişim Yayınları, İstanbul, 328s.
- ERKİN, F.C., 1980. Dışişlerinde 34 Yıl Anılar ve Yorumlar, Türk Tarih Kurumu, Cilt:1, Ankara, 310s.
- EVLİYA ÇELEBİ, 1982. Seyahatname, Kitap I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 411s.
- GÖNLÜBOL, M., ve SAR, C., 1969. Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965, Bölüm I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 526s.

- KARACAN, A.N., 1943. Lozan Konferansı ve İsmet Paşa, Maarif Matbaası, İstanbul, 489s.
- KARPAT, K. H., 2001. Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, (çev., Recep Boztemur), İmge Kitabevi, Ankara, 223s.
- KONURALP, N.A., 1996. Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi, Hatay Postası Basımevi, İskenderun, 222s.
- KURTCEPHE, İ., ve BEDEN, A., 2006. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, Alp Yayınevi, Ankara, 508s.
- MELEK, A., 1986. Hatay Nasıl Kurtuldu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 93s.
- ORAN, B., 2002. Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 900s.
- ÖKE, M.K., 2002. Siyonizm’de Uygurlık Çatışmasına Filistin Sorunu, Ufuk Kitapları, İstanbul, 496s.
- ÖZALP, K., 1998. Milli Mücadele 1919-1922 - I-, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 268s.
- ÖZDEMİR, H., 2010. Mondros’tan Lozan’a Ermenilerin Uyrukluk Sorunu, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 109s.
- ÖZDEMİR, B., 2009. Osmanlı Devleti Dış Borçları 1854-1954 Döneminde Yüzyıl Süren Boyunduruk, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Uzmanlık Tezi, Ankara, 173s.
- PEHLİVANLI, B., SARINAY, Y. ve YILDIRIM, H., 2001. Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 258s.
- SOYSAL, İ., 1983. Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Anlaşmaları, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 696s.
- SÖKMEN, T., 1999. Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 131s.
- TANSEL, S., 1991. Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, Cilt I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 320s.
- TEKİN, M., 1993. Hatay Tarihi, Hatay Kültür ve Sanat Vakfı ile Antakya Gazeteciler Cemiyeti Ortak Yayını, Antakya, 272s.
- TENGİRŞENK, Y.K., (2001), Vatan Hizmetinde, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 358s.
- TÜRKMEN, A. Faik., 1937. Mufasssal Hatay, Cilt I, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 264s.
- UMAR, Ö.O., 2004. Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 557s.
- YAVUZ, B., 1994. Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk - Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 198s.

IV. Makaleler:

- AKYÜZ, Y., 1981. “Lousanne Konferansı Başlarken Fransız Kamuoyu”, TTK Yayını, Belleten, Cilt: XLV/2, Sayı:178-180, Ankara, ss. 257-285.
- ALAGÖZ, C., 1943. “Coğrafya Gözüyle Hatay”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya 1943-44 Ders Notları, ss. 203-216.
- ARTUN, E., 2012. “Hatay İnanç Merkezlerinin Hatay’ın Tanıtılmasına Katkısı Üzerine Görüşler”, VII. Hatay Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, ss. 1-7.

- BİLGİN, M.,2004.“Türk-İngiliz Münasebetleri Çerçevesinde Maraş’ta Ermeni Meselesi (1914-1921)”, Kahramanmaraş Sempozyum Notları, 6-8 Mayıs, Kahramanmaraş, ss. 609-615.
- BİRSEL, H. ve DUMAN, Ö., 2013. Entelektüel Bir Kadro Hareketi Olarak Hatay”, Halkevi Dergisi, Hatay, ss. 47-58.
- BİRSEL, H. ve DUMAN, O., 2012. “Le Sandjak Est Turc (Sancak Türk’tür) Broşüründe İskenderun Sancağı Sorunsalı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 50, Güz, ss. 343-366.
- BOLAT, M., 2006. “Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri” Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (1), Kırşehir, ss. 45-74.
- ÇAĞLAR, G., 2000. “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri”, AÜ, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:15, Erzurum, ss. 317-322.
- ÇITAKOĞLU, N., 1945. “Hatay’ın Coğrafi Durumu, Ankara Üniversitesi Haftası “Hatay”, TTK Basımevi, Ankara, ss. 38-51.
- DEMİR, Ş., 2011. “Dünden Bugüne Türkiye’nin Suriye ve Ortadoğu Politikası”, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic Volume 6/3, Summer, ss. 691-713.
- DEMİR, Y., 2012. “Hatay’da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye’nin Politikası (1936-1938)”, Strasburg Univercity, Art Histoire et Civilisation de l’Europe, History Studies, ss. 47-72.
- DENİZ, Ş., 2012. “Ortadoğu’nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (20) ss. 168-183.
- DİNÇ, S., 2014. “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler”, Atatürk Araştırmaları, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, ss. 1-30.
- DOĞANAY, R., 2001. “Misakımillî’ye Göre Lozan”, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (2), Elazığ, ss. 281-294.
- EREK, M.C., 2008. “Antakya’da Paleolitik Alan Çalışmaları”, Tarih İncelemeleri Dergisi C. XXIII, S. 2, Aralık, Antakya Kentsel Arkeoloji, Hatay, ss. 75-108.
- ERİM, N.,2004. “Milletler Cemiyeti Üzerinde Düşünceler”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1(1), Ankara, ss.31-46.
- ESMER, A., ve SANDER, O., 1973. “Türkiye Dış Politikasında 50 yıl”, TC Dış İşleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- EVCİN, E., 2011. “Millî Mücadele Döneminde Bolu Livasında Düzenlenen Mitingler, İhtifâller Ve Tezâhürât”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:xxvıı,Sayı:81, ss. 241-289.
- FİLDİŞ TEKDAL, A., 2013. “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planı Klasik Bir Bakışla Ortadoğu”, Analiz, 5 (52), Nisan, ss.55-62.
- GÜRBÜZ, M.V., 2002. “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanla Ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson Ve Milletler Cemiyeti”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S: 29-30, Mayıs-Kasım, ss. 87-99.
- HATİPOĞLU, S., 2008. “Hatay’ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- IRKIÇATAL, E., 2012.“İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,Sayı:15, Isparta, ss. 31-59.
- İLERİ, İ., 2005. “Türkiye'nin Dış Politikası”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım, ss. 375-391.

- İNCEKARA, S., ve SAVRAN, Z., 2011. “Ortaöğretim Öğrencilerinin Turizme Bakış Açısının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma:Hatay İli Örneği”, Marmara Coğrafya Dergisi, S.23, İstanbul, ss. 144-164.
- KARA, A., 2005.“XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya’da Yerleşme ve Nüfus”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi) Dergisi, Sayı: 17, Ankara, ss. 329-349.
- KARAHAN, F. vd., 2012. “Eski Antakya Evleri (Antakya- Hatay) Duvarlarında Yayılış Gösteren Vasküler Bitkiler”, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü, Antakya - Hatay Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi 5 (2): Hatay, ss. 131-134.
- KARAKOÇ, E., 2009. “Atatürk’ün Hatay Davası”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilig, Sayı:50, Ankara, ss. 97-118.
- KAYIRAN, M., ve Metintaş, Y., 2011. “Refik Saydam Hükümetleri Döneminde Türkiye’nin Dış Politikası (1939-1942)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, ss. 155-184.
- KISIKLI, E., 1999.“Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Erzurum, ss. 487-526.
- KODAMAN, T. ve Akçay, E.Y., 2010.“Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:22, Isparta, ss. 75-92.
- KORKMAZ, H. vd., 2009. “Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay)-Suriye Sınırı”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Dergisi, Hatay, ss. 1-13.
- KÖNİ, H., 1989. “Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış”, Atatürk Yolu Dergisi, Yıl: 2, Sayı:4, Kasım, ss. 535-541.
- KÖSTÜKLÜ, N., 1992. “Misakımillî ve Atatürk’ün Millî Dış Politika Hedefleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:1, Konya, ss. 123-130.
- MAYOKAN, İ. M., 1936. “Tarihten Bir Yaprak: Bir Türk Camiasının Adı”, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1936 ss. 1.
- MUTLU, C., 2012. “İsviçre’de Osmanlı Devleti Aleyhinde Faaliyetler ve Türklerin Teşkilatlanması (1918-1922)”, Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi, Temmuz, ss. 66-86.
- MURSALOĞLU, M., 2001. “Misakımilli ve Bağımsızlığa Doğru Hatay”, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay ,Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, ss. 109-127.
- MTA, 1974. “Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü Hatay İli Jeolojik Özellikleri”, Ankara
- ÖZBAY, T., 2012.“Türk Milleti’nin İdam Kararnamesi Sevr Antlaşması”, Türk Boyları Federasyonu, Toplantı Konuşma Metinleri, Ankara, ss. 1-44.
- PAYASLI, V., 2012. “Fransız Mandası ve Hatay’ın / Sancak’ın Türkiye’ye İltihak Sürecine Kadar Olan Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu Uygulamaları (1924–1939)”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (22), ss. 346-366.
- PEHLİVANLI, H., 2001. “Eski Çağdan Günümüze Antakya ve İskenderun Bölgesinin Jeopolitik Önemi”, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Hatay, ss. 69-97.
- SARINAY, Y., 2001. “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Ve Hatay, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, ss. 23-41.

- SOFUOĞLU, A., 2012. “Atatürk’ten Günümüze Hatay Meselesi ve Türkiye Sınır İlişkileri”, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 1-8.
- SONYEL, S.R., 1974. “Lozan’da Türk Diplomasisi”, Belleten, XXXVIII/149, TTK Yayınları, Ankara, ss. 42-116.
- ŞAHİN, B., 2008. “Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi (1936- 1939)”, Kastamonu Eğitim Dergisi, C:16,No.2, Kastamonu, ss. 607-614.
- ŞAHİN, M., 2010.“Türkiye’nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, Akademik Orta Doğu, 4 (2), ss. 9-21.
- TOPAL, C., 2009. “Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 2, ss.1-16.
- TUNÇ, S., 2000. “Mütareke Döneminde İstanbul Basınında Gündeme Gelen “İstiklalcilik” Fikirleri (Mayıs-Eylül 1919)”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 11, Ankara, ss. 575-613.
- TÜRKMEN, Z., 2000. “30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş Kadrosuna Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:11, Ankara, ss. 615-632
- ULUSAN, Ş., 2009. “Şark Meselesi ’nden Sevr’e Türkiye”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi, VIII/18-19, ss. 229-256.
- YİĞİT, A., 2013. “Ortadoğu’da Enerji ve Savaş”, TMMOB EMO Ankara Şubesi Haber Bülteni, Ankara.
- YÜMLÜ, M., 2010. “Hatay Meselesi Işığında Arap Milliyetçisi Bir Portre: Zaki Al-Arsuzi”, Arap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi (Atcoss11-12 Aralık), ss. 1-18.
- YORULMAZ, Ş., 2001. “Fransız Manda Yönetimi Döneminde İskenderun Sancağı “(Hatay)’nın Sosyo - Ekonomik ve Siyasi Durumuna İlişkin Bazı Kayıtlar (1918-1939)”, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 22, Ankara, ss. 231-259

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Veli OKYAY
Doğum Yeri ve Tarihi : Osmaniye 20.04.1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Bitlis Lisesi, Elbistan İğde ÇPL, Öğretmenler Lisesi, Kahramanmaraş 19 Mayıs Anadolu Lisesi

İletişim

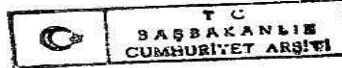
E-Posta Adresi : veliokyay@hotmail.com
Tel. : 505 452 07 17
Tarih : 26.06.2014

EKLER

EK:1: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :28/1/1937 Dosya :40225 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :222.501..5. Hatay'ın geleceğini tayin eden kararın Cemiyet-i Akvam Konseyi'nden çıkması üzerine Atatürk'ün tebrik telgrafı.

T. C.
BASVEKALET
Neşriyat Müdürlüğü
Sayı:

ATATÜRKÜN TELGRAFI

Reisicumhur Atatürk Başvekil İnönü'ne şu telgrafı geçmişlerdir :
Hatay'ın mukadderatını tayin eden kararın Konseyden çıkmış olduğunu Hariciye Vekilimizin şimdi aldığı telgrafnamesinden anladım . Başarılmış olan millî davada takib olunan medenî ve insani usule , arşiusulsel lââyık olduğu kıymetinin verileceğine şüphe yoktur .

Bu eser, Cumhuriyet Hükümetinin millî meseleler üzerinde ne kadar sağlam bir dikkatle durduğunu ve onları en makul tarzlarda intao için cesaret ve feragatle hareket ve faaliyete geçebilecek enerji ve kabiliyette bulunduğunu gösteren yeni bir örnek olmuştur . Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bu siyaset kavrayışının dünyada sulh ve huzur isteyen ve bunun icabı tabiisi olan hakseverliği şiar edinmeği fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphe yoktur . Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kanı bulunduğu davasını , büyük ve adil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve salâhiyetinin daha çok çetin meseleler hallinde en yüksek kudret ve kuvveti haliz olmasını temenni eylediği Cemiyeti Akvama bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur . Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır .

İçten ve hakikaten bağlı olduğu dostlukları rencide etmeksizin millî meselenin hallini , Cemiyeti Akvam Konseyinde bir neticeye vardırmaq hususunda gösterdiği yüksek kıyasat , duredişlik ve vakardan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ben de sureti mahsusada tebrik ederim .

Bu tebrikime tegekkürlerimi de ilâve ederek , bütün İora Vekilleri ve Büyük Erkânıharbiye Reisi arkadaşlarımıza tebliğ buyurmanızı rica ederim .

K. Atatürk

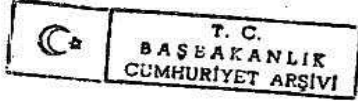
030 10 222 501 5

2

EK-2: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :11/12/1937 Dosya :40242 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :222.501..22.; Hatay Meselesi hakkında Suriye Anlaşması'nın Türkiye ile Fransa'nın arasını bozma ihtimali gösterdiğine dair La Republique gazetesinde çıkan yazı.

M.H. T.C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Matbuat Umum Müdürlüğü

HATAY HAKKINDA ECNEBİ MATBUATININ NEŞRİYATI

11 İlkânun 1937

No: 45

FRANSIZ BASINI:

Suriye muahedesi Türkiye ile aramızı bozmak
istidadını göstermektedir

("La République" Paris, 4.12.1937) gazetesinden:

1535 denberi Fransa Türkiyenin dostu idi. Fransa - Suriye muahedesi geldi çatı ve derhal ortaya bir sancak mes'elesi çıkardı. Bunun üzerine Paris ile Ankara arasındaki münasebat gerginleşti. Geriledik. Fakat yeni yeni hadiseler zuhur etmektedir.

Haber aldığımıza göre Kemal'in hükümeti, Fransız sefirine, Suriye makamlarının "hasmane hareketini" protesto eden bir nota tevdi edecektir.

-0-0-0-0-0-

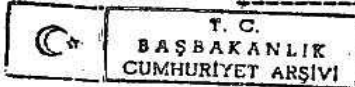
030	10			222	501	22
-----	----	--	--	-----	-----	----

-1-

EK-3: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :15/12/1937 Dosya :40243 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :222.501.23 ;Suriye basınından El-Kabes ve Fet'el-Arap ve diğerleri, Fransız basınından Le Journal gazetesinde Hatay'la ilgili çıkan yazılar.

T.C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Matbuat Umum Müdürlüğü

HATAY HAKKINDA EĞNEBİ MATBUATININ NEŞRİYATI

15 İlkkânun 1937
No: 46

SURİYE BASINI :

3 - 5 İlkkânun 1937:

Suriye matbuatı dört ay kadar sükût ve sükûn muhafaza ettikten sonra Hatayın yeni rejine kavuşması meselesini mevzuubahsederek birdenbire ve şiddetli bir surette hücum etmeye başlamıştır. Bütün matbuat 29 senteşrin tarihinde Suriye bayrağının Hatayda indirilmesi münasebetle, uzun başnakaleler neşretmektedir. Bu yazılarda Uluslar Sosyetei, biz ve Fransa şiddetle tenkit edilmekte ve Hatay kıt'asının Suriyenin ayrılmaz bir parçası olduğu tekrar olunmaktadır.

"Elkabes", "Fetel-Arab" vesaire, 29 senteşrinin, Suriye için bir matem günü olduğunu iddia etmektedirler. Suriye parlamentosunda Hatay hakkında hararetli ve heyecanlı nutuklar irad edilmiştir: Fahri El-barudi ve El-Çiçekli mecliste demişlerdir ki: "Siyasa, bizi aziz bir komşudan ayırmak istedi. Muazzam Türkiye, bir küçük Hatay kıt'asıyla daha fazla büyümek. Araplığın dostluğu, Türkiye için iskenderundan daha kıymetlidir."

Başvekâlet vekillliğini yapan dahiliye ve hariciye bakanı El - Gabirin de mecliste bir nutuk irad etmiştir, ve Suriye bayrağının Hataydan indirilmesi meselesine teessüfünü bildirmiş ve hükümetin lâzım gelen tedbirleri alacağı vaadinde bulunmuştur.

Meşhur Mısır muharrirlerinden Emin Said Mısırdaki çıkan el - Mokattam gazetesinde dikkate değer bir makale neşretmektedir. Muharrir, Hatay meselesini ve Uluslar Sosyetesinin aldığı tedbirleri bütün teferrüatıyla izah ettikten sonra Hatayın yeni rejimini müdafaa etmekte ve bunun tatbikinin lüzumlu olduğunu ileri sürmektedir. Bu makale "Elifba" gazetesinde aynen neşredilmiştir.

"Fetel - Arab" gazetesi Atatürk'ün Dörtüyle kadar gideceği haberini

EK-3: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :15/12/1937 Dosya :40243 Fon Kodu :30.10.0.0 Yer No :222.501.23 ;Suriye basınından El-Kabes ve Fet'el-Arap ve diğerleri, Fransız basınından Le Journal gazetesinde Hatay'la ilgili çıkan yazılar.

vermekte ve bu hareketin bir tehdit mahiyetinde olacağını işaret-
lenmektedir.

İtalyan matbuatı, "Ulus" gazetesinin Fransa - Türkiye münasebetleri hakkında yazdığı başmakaleyi aynen nakletmektedir. Türkiye hükümetinin, Türkiye - Suriye ticaret muahedesi feshettiği haberi de İtalyan matbuatında intişar etmiştir.

9.12.1937 tarihli Beyrutta intişar eden "Beyrut" gazetesinde Türkiye hükümetinin Türkiye - Suriye ticaret muahedesi feshettiğini nezuubahsederek, Parişte bulunan Suriye Başvekili Cemil Mürdüm'ün dönüşte Ankara'ya uğrıyacağını ve Türkiye devlet adamlarıyla Suriye - Türkiye münasebetleri hakkında uzun görüşmeler yapacağını yazmaktadır.

FRANSIZ BASINI :

("Le Journal" - Paris, 8.12.1937)

Bir kere daha, Fransa, Türkiye - Suriye ihtilâfını karıştırmıştı.

Fransızlar, şarkta vahim ve nazik bir mesele ile alâkadar bulunduklarını biliyorlar mı ?

Bundan altı ay evvel, İskenderun Sancağına muhtariyet bahşetmek zımnında Türklerle Fransızların Milletler Cemiyetinin himayesinde vardıkları anlaşmayı kutlulamak için Genevre çanları çalınmıştı. Fakat birşey unutulmuştu: Suriye ittihadının ihlalinin kabul etmeyen Suriyelilerin muvafakatı.

B öylece dir ki, 29 santeşrinde yeni Sancak statüsünün tam mevkiî mer'iyete girdiği esnada, Şan meclisi, 30 mayıs tarihli Genevre anlaşmasını tasdik etmekten bir kere daha ictinab ediyordu. Ve mesele bundan ibaret değildir: Suriyelilerin ^{henüz} konuşmak hakkı yoktur; filvaki manda rejimi bakidir.

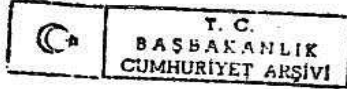
030	10			22	501	23
-----	----	--	--	----	-----	----

EK-4: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Tarih :16/12/1937 Dosya :40244 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :222.501..24;Fransız basınından, Action Française, La Depeche de Toulouse ve La Republique gazetelerinde Hatay Meselesi ile ilgili yayınlanan yazılar.

M.H.

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Matbuat Umum Müdürlüğü

HATAY HAKKINDA ECNEBİ MATBUATININ NEŞRİYATI

16 ilkkânun 1937

No: 47

FRANSIZ BASINI:

"Allahın suvarisi"

("Action Française. Paris 10.11.1937) gazetesinden.

Bu başlık altında, Figaro gazetesi, M.Lucien Romier'nin çok enteresan bir makalesini neşretmiştir.

Figaro'nun müdürü, islâmlığın eski ahalisinin "üç esaslı cazibe: milliyetçilik cazibesi, Arab birliği cazibesi, yeni Türk kudretinin cazibesi, tesiri altında hareket ettiğini" gösteriyor:

Anadolunun büyük geçitleri ile şark petrolünün mahreçleri, ügü de haddi zatında Avrupa aleyhdarı olan bu nüfuzların karşılaştıkları havzada bulunmaktadır.

Türk siyaseti nedir?

Türk siyaseti muhteristir: Komşu milliyetçiliklerle ittifak arar, petrol menbalarını murakabe etmek ister.

Laik olan bu siyaset dinî nüfuzlara karşı durur. Fakat bu meselede, başka meselelerde olduğu gibi, oportünizm yolunu ihtiyar edebilir. Rusya ve Balkan devletleri ile anlaşır. İngilterenin tekliflerini kabul eder, fakat Almanyaninkileri de reddetmez. Kont Ciano'nun bir Ankarayı ziyaretinden bahsedildi.

İtalyanın Şarkta aradığı, mahrukattır.

- 6 -

030 10 222 501 24

EK-5: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Tarih: 30/6/1938 Dosya :402441 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :224.509..28. Hatay Meselesi ile İsviçre basınından Neue Zürcher Zeitung gazetesi ve Yugoslav basınından yarı resmi Novosti gazetesinde çıkan yazılar.

M.H.

- I -

T.H.

İSVİÇRE BASINI:

30.6.1938

Neue Zürcher Zeitung (İsviçre)
24.6.1938

Sancak meselesi

Fransanın Türkiyeye Sancak meselesinde bu derece etraflı tavizatta bulunuşu, meselenin Atatürk tarafından cebir ile halledileceğinden korkmasından ziyade İskenderun limanının kendisi için artık ne stratejik, ne de ekonomik bakımdan ehemmiyet arzetmeyişinden ileri gelir. Şurasını da ilâve etmek gerektir ki, büyük Britanya ile mutabık kalarak ve onun kat'î arzusu üzerine yapılan bu tavizat, aynı zamanda Türkiye ile Fransa arasında meydana getirilecek karşılıklı bir yardım paktı ile telif edilmiştir.

Zira daha Montreux konferansı esnasında Fransız heyetinin reisi Paul Boncour, Fransız gazetecilerine bulunduğu bir bayanatta, Türk taleblerinin Fransa tarafından bu derece enerjik bir yardım görmesini, Parisin Ankarayı müstakbel bir yardım pakdına hazırlamak isteyişiyile izah etmişti. O zamanlar Fransız hükûmeti Türk - Rus ittifakının sağlamlığından şüphe etmiyor ve Türkiye ile imzalıyacağı karşılıklı yardım paktnın, Rus - Fransız anlaşmasının ehemmiyetli bir müttemimi olacağını umuyordu. O zamandanberi vaziyet adamakıllı değişmiştir. Sovyet Rusya, Ankaradaki nüfuzunu, Montreux'de uzun tereddüdlere sonra ve Fransanın sebeplerinden çok daha başka sebeplerle Türkiyeye karşı müsaide bir vaziyet alan büyük Britanyaya terk etmiştir.

Britanya hükûmetinin aldığı vaziyeti tamamen haklı görmek gerektir. Britanya hükûmeti, bir hayli zamandanberi ve bilhassa Almanların Drang nach Osten siyasetinin yeniden canlanmasına mâni olmak bakımından, İngiliz nüfuzunun şarkî Akdenizde sağlamlaşması için Türk dostluğunun ne kadar lüzumlu olacağını fark etmiştir. Şurasını da kaydedelim ki, daha Paris Almanyanın Balkanlarda ve yakın şarkta her türlü expansion politikasını-

030 10 224 509 28

- 5 -

19.7.97

EK-7: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :18/12/1937 Dosya :40245 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :222.501..25. Romanya Bükreş'te yayınlanan Le Moment gazetesinde Hatay'la ilgili olarak çıkan yazı.

M.H.
T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Matbuat Umum Müdürlüğü

HATAY HAKKINDA ECNEBİ MATBUATININ NEŞRİYATI

18 ilkkânun 1937

No: 48

ROMEN BASINI:

Sancağın istiklâli

("Le Moment" - Bükreş, 12.12.1937) gazetesi Fransa Hariciye Nazırı Delbos'un Bükreş'de bulunduğu bir sırada aşağıdaki yazıyı neşretmektedir:

İstanbul, ilkkânun 1937:

Milletler Cemiyeti konseyi, 29 Mayıs 1937 de, Hataya hususî bir rejim bahşeden esas statünün 29 Sontesgrin 1937 de mer'iyet mevkiine/^{girmesine} karar vermişti. Hatay şimdi böylece, istiklâlini/^{hukukan} ve filen istirdad etmiş bulunmaktadır. Fakat bu istiklâl henüz tam değildir;çünkü daha üç safhadan geçecektir.

Birinci safha 29 Sontesgrin 1937 de başlamıştır. Hakikatte bu safha, Milletler cemiyetinin Hatay hakkında kabul ettiği müstakil rejimin bir basamağından, ve, muvakkat bir Fransız idaresi altında ve Fransız mandasının şeraitine tevfikân ilk intihabata kadar devam edecek bir intikal devresinden başka birşey değildir.

15 Nisan 1938 de başlayacak olan ikinci safhada ise, millî idare mandater rejimin şartlarına uymak mecburiyetinde olacak yani millî hükûmetin tesisine/^{rağmen} tam istiklâle nail olamıyacaktır.

Fransız mandası idaresinin olduğu kadar, Milletler Cemiyeti tarafından mahalline gönderilecek komisyonların da vazifesi ancak ve ancak halkın, dilediği şekilde rejimi kullanmasını temin etmekten ibaret olacaktır.

- 2 -

030 10 222 501 25

EK-8: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :15/7/1939 Dosya :402627 Fon Kodu :30..10.0.0 Yer No :225.515..22. Türkiye-Fransa arasında Suriye Tahdidi Hudut Muahedesi'nin tadili ile Hatay'ın Anavatanına İlhakı Anlaşmasının, Suriye partileri üzerindeki tesirleri.

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü
Şube : H.S.
Hususi :
Umumi : 2114

15/7/1939
H : Hatay anlaşması
nın Suriyedeki akisleri
hakkında

Bagvekelet Yüksek Makamına

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

1-Türkiye-Fransa arasında Suriye tahdidi Hudud muahedesi'nin tadili ile Hatayın ana vatana ilhakı anlaşmasının Suriye partileri üzerinde vücuda getirdiği tesirler hakkında alınan malumat ilgisik olarak şakdim kılınmıştır.

Yüksek bilgileri için saygı ile arz ederim.

2-Bagvekelet Yüksek Makamına;Genelkurmay Başkanlığına,Riyaseti Cümhur U.Kâtipliğine,Hariciye Vekâletine arz edilmiş,Milli Em.Hz.Reisliğine yazılmıştır.

Dahiliye Vekili

Şeyh B. B. B.

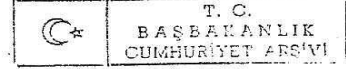
15. 7. 1939

030 10 225515 22

Karşılık yazılacak bitişte ait olduğu şubenin gün ve sayısının yazılması.

EK-10: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih :1/12/1938 9963 Dosya :402-37 Fon Kodu :30..18.1.2 Yer No :85.100..14. Hatay vatandaşlarının konsolosluklarımızdan alacakları pasaportlar ile seyahat edebilmeleri.

T. C. ^{gizliliği 20.06.1994 tarih ve 3371 sayılı Qazıye KALDIRILDI}
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı: 2
9963

Kararname

Hariciye Vekâletinden yazılan 18/II/938 tarih ve 24521/561 sayılı tezkerede; Hatay Hükûmetince bir nota ile fevkalâde Murahhasımıza muracaat edilerek Hatay hudutları dahiline girecek ecnebilerin vizeye tabi olmamaları hususunu kararlaştırdığını ve şimeditlik pasaport ihdas edilmediği cihetle vatandaşlarının gıran olmak sıfatile Türkiye Cumhuriyeti pasaportlarıyla seyahat etmelerine müsaade edilmesi rica edilmiş ve bu defa da Hataylıların polis dairelerinden aldıkları vesikalarla Antakya Konsolosluğuna muracaat ederek memleketimize gelmek üzere vize istedikleri konsolosluk tarafından bildirilmiş olduğundan 3519 sayılı pasaport kanununun 7 inci maddesinin verdiği selâhiyete istinaden Hatay vatandaşlarının Hatay Hükûmeti makamâtından alacakları vesikaları harca tabi olmadan konsolosluklarımıza vize ettirmek suretile memleketimize girebilmeleri ve ecnebi memleketlere yine vize ve pasaport harcına tabi tutulmadan alacakları pasaportumuzla seyahat edebilmeleri muvafık görüldüğü takdirde işin bir karara bağlanması teklif edilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 1/12/938 tarihinde görüşülerek teklif veçhile muamele yapılması onanmıştır.

1/12/938

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

C. Baş

Ad. V.

İlmi uran

M. M. V.

Da. V.

S. P. Haydar

Ha. V.

S. Sarı

Ma. V.

E. Ağır

Mf. V.

T. Ankar

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

İ. İ. İ.

S. İ. M. V.

S. H. Alak

G. İ. V.

R. T. T.

Zr. V.

G. T. T.

380 18 91 32 85 100 14

ULUS

14 ŞUBAT 1937 PAZAR

BUGÜN
Üçüncüde
İspanya hâdiseleri

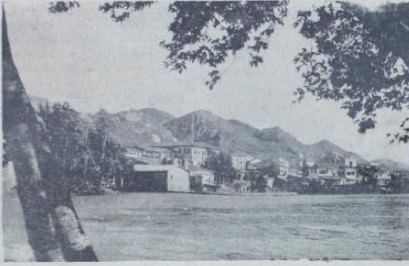
ON SEKİZİNCİ YIL. NO: 5586

ADIMIZ, ANDİMİZDIR

HER YERDE 5 KURUŞ

Sancakta tahrikât yapıyor

İstiklâli çekemiyenler Araplar tarafından ihtilâl çıkartılmasına çalışıyorlar

Antakya'nın Asi nehrinden görünüşü.

İstanbul gazeteleri bugün Suriyeden aldıkları bazı telgrafları neşretmektedirler. İstanbul'daki arkadaşlarımız bu telgrafları dün akşam telefonla bize vermiştir. Biz de aynen aşağıya koyuyoruz:

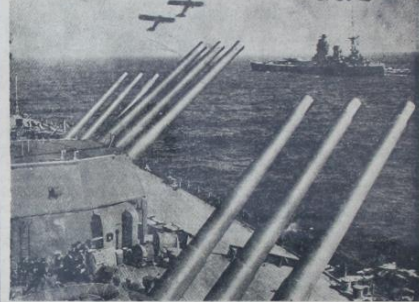
Halep, 13 (Husuli) — Sancakın konsey kararıyla alması lâzım gelen şekli bozmak, Sancakı yine Suriye parçası haline koymak emeliyle bazı tahrikat yapılmaktadır. Bu tahrikata bazı fransız ve muballî hükümet memurları da iştirak etmektedir. Bilhassa Sancak muhafızı Hüsnü ve Berroyi ile Antakya kaymakamı arab Abdülkadirin Sancakta arablar tarafından bir ihtilâl çıkartılmasına çalıştıkları tesbit edilmiştir.

Humus, 13 (Husuli) — Halep'te vatandaşlar tarafından teşkil edilen bir büro (Sona 5. inci sayfa)

Yeni silâhlanma programı ile daha ziyade kuvvetlenecek olan İngiliz donanmasına mensup bir dritnot son yapılan deniz manevralarında atış vaziyetinde.

İngilterenin silâhlanması

Almanya'da büyük bir heyecan uyandırdı

[Bu hususta gelen haberler üçüncü sayfamızdadır].

Türk Kadını

AFET

Ankaranın şarkında Mamak mevki. inden şimali yol aldık. Güneş istediğim yer elimdeki haritaya göre, Peşek köyü idi. Bu ad bana bütün bir tarih yazıyordu. Oyle ya, Peşek adı ve kökünü Bizans tarihinin koca sayfalarında yer almaz mı?

Bunların Orta Asyadan Tuna yalılarında akımlarına ve Anadolu içlerinde askerlik ve kahramanlık hayatlarına tarruh en büyük şahittir. IX. üncü asrda Orta Asyadaki Türk Oguz kökünden kopup gelen Peşek adı bu kütle asırlarca Tuna boylarında, Bizans sınırlarında ve hattâ Bizans ordularında namalarını yazıttılar. XI. üncü asır kökten kopup iki ayrı yol takib eden Oguz kütlelerini savaş meydanında karşı karşıya görür. Oguzların diğer bir kolu olan Selçuklar Hazer'in cenubunda, İrana hakim olduktan sonra Bizans sınırlarında ordu kırıyla görünürler. 1071 tarihli, Malazgirtte Türk Selçukluları bir zafer kaydeden, Bizans İmparatoru esir olarak Türk kumandanı Alp Arslan'ın önünde diz çöker. İşte bu tarih İslâm Türklerin Anadolu'ya istilâ başlangıcıdır. Fakat şunu derhal kaydedeyim ki, Türk Anadolu'nun exeli yerlisi ve hâkimidir. Bu geliş o mütemadi gelişlerin bir teskübudur. İşte küçük bir örnek: Peşekler. Şimalden gelen Peşekler Selçuklara nazaran az olduklarından büyük devlet kutsalımları fakat Anadolu'da yerleşip isimlerini muhafaza etmişlerdir. Kültür izleri, Orta Avrupa'da nam alacak köyler şörettedir. Bugün Viyana müzesinde bulunan ve Atilla defnâ-i namı verilen altın avan ve yazılar Peşeklerin şaheserleridir. Anadolu Peşekler cemrinin canlı torunlarını yapıyor. İşte bu geçmiş tarih levhası içindeki fikri yolculuk otomobil saray tıllarına katılıyor. Önümüzde yollar i. kileiyor. Acaba hangisi Peşek'e gider? Bu sorunun cevabını, bir çoban, köyüne giden bir köylü hiç şaşmadan en doğru olarak veriyor.

Peşek köyü bir kayalık ırt ü. zerrinde kendini gösterdi. İlerliyoruz.

(Sona 5. inci sayfa)

Akdenizde türkiyenin nufuzu

İtalyan gazetelerinde
Türkiye'ye dair neşre-

dilen hararetli makaleler

Roma, 13 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususi muhabiri bildiriyor: İtalyan gazeteleri Milano görüşmeleri etrafındaki neşriyatlarına devam etmekte ve iki memleket arasındaki münasebatın dostane inkişafı üzerinde bilhassa durmaktadır.

(Sona 6. üncü sayfa)

Balkan antantı konseyi

Dr. Tevfik Rüşti Aras
Atina'ya hareket etti

İstanbul, 13 (A.A.) — Balkan antantı konseyinin toplantısına iştirak edecek olan Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüşti Aras bu akşamki konvansiyonella Atina'ya hareket etmiştir.

Dr. Aras, anılamında başta Başvekil İsmet İnönü ve İktisad Vekili Celâl Bayarın da bulunduğuna kalabalık bir heyet tarafından tesli edilmiştir.

Hariciye Vekili trenin hareketinden evvel, kendisini tesliğe gelen İstanbul matbuatı münaseillerine şu beyanatta bulunmuştur: (Sona 3 üncü sayfa)

Atınadaki kitab ve resim sergimiz büyük alâka gördü

Parnassos salonlarında açılan türk resim sergisinden bir köşe (Yazısı 6 üncüde)

Cumhuriyet rejiminde İnhisarlar idaresinin başarıları

Yazan: Ali Rânâ Tarhan

Financial Times'in Türkiye'ye dair neşrettiği ilâvede Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rânâ Tarhan, "Cumhuriyet rejiminde İnhisarlar idaresinin başarıları" başlığı altında gayet dikkat bir makale yazmıştır. Dün bu makalenin aslını neşre başlamıştık. Bugün de son kısımlarını sütunlarımızda alıyoruz: (Yazısı 6. da)

Romanyanın Dış siyaseti

Antoneskonun Romen
meclisindeki izahatı

Bükreş, 13 (A.A.) — B. Antonesko, muhtelif istihzallara cevap vererek demmiştir ki:

— Evvelâ Montrö mukavelenamesinde boğazda seyriseler noktasından Romanya'nın menfaatları muhafaza edilmiştir.

Saniyen, bulgar, yugoslav paketi, Balkan pakitinin Romanya'ya bahşettiği garantiyi hiç bir suretle mütesair etmemiştir ve Belgrad hükümeti Bulgaristanla yaptığı konuşmalar hakkında Romanya hükümetine malumat vermiştir.

B. Antonesko, çekoslovak hükümetinin gösterdiği sadakati senâ etmiş ve Romanya hükümetinin muharebeden sonra Jonesko tarafından tesli edilip Titulesko'nun da teklifi ettiği dış siyasete devam etmek hususundaki azmini yeniden ifade etmiştir.

Bundan sonra dış bakanlığı eski müteşarı Gavenko, millî çiftçi partisi namına şu söyleyerek gerek küçük antant ve Balkan antantı ve gerek Fransa ve Lehistanla mevcut itifaka itimadını teyid (Sona 4. üncü sayfa)

Fıkra

Nisbetler

Kamutayın son cemesindeki tahsisat kanunlarını okuduktan sonra, gazetelerden birinde Amerikadaki şu başkını hakkında bir tercüme gördüm. Cumhuriyeti Ruzevelt, memleketinde bir daha böyle felâket olmamak için 340 küsur milyar türk lirası sarfetmeye karar vermiştir.

Acaba 340 milyar türk lirasının, şimdiki Türkiye bütçesinin aşağı yukarı bin beş yüz seneligi olduğuna düşündünüz mü? Birkâk senede muayyen bir amerikan işi için bizim on beş asırmız! Sakin hüme kâşipmayınız! 1937 deyiz. Cumhuriyetin 25 inci yıldönümünde, bu farkın hangi nisbete düşeceğinin tahmin edebiliyor musunuz? Türkiye bütçesi 500 milyona çıktığı zaman nisbet yarıdan daha aşağı, fakat, eğer mülus mukayesesi de yapacak olursanız, belki birkaç türk yıllığına düşecektir. 500 milyon! Bu benim hayalim! 25 inci yıldönümüne için o kadar derin ihtiraslarla hazırladığımız Türkiye'nin verinin bundan da fazla olabilir. Bundan da fazla yapılabilir. Kaldı ki Kamutay masasına 500 rakamı geldiği zaman, 1 milyar arıyacaktı. Ziraat ve endüstri planlarımız tam neticelerine vermede başladığı vakit, bugünkü bu hayal, gündelik minakâşalar arasında kürsüye gelecektir. — Fatay

EK-12: Gazete Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi. 21 Şubat 1937, Hatay'da düzenlenecek olan yeni anayasa ile ilgili haber.

İÇ SAHİFELERDE
3 üncüde: Atatürk ve alsıraça edebiyat.
5 üncüde: Peygami Sefi
6 üncüde: Anadoluda son'ın teklifleri.
7 üncüde: Askerlik bahşileri: Alman - İara göre Fransız ordusu.
A. D.

Cumhuriyet

İSTANBUL — CAĞALOĞLU
Onüçüncü yıl sayı: 4590 Tiyatral ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, No 248
Telefon: Bağcıhacılar ve evi: 22366. Tahrir beyeti: 24358. İfraz ve matbaa kumri 24359 - 24360
Pazar 21 Şubat 1937

Dahili İspanya Harbi nasıl Bitebilir?

Dahili İspanya harbi nasıl bitebilir? Bu soruya cevap vermek için İspanya'da 20 Şubat'ta bir hafta boyunca süren bir konferans başladı. Konferansın amacı, İspanya'da devam eden iç savaşın sona erdirilmesidir. Konferansın başkanı, İspanya'da bulunan Fransız askerleridir. Konferansın ilk toplantısında, İspanya'da devam eden iç savaşın sona erdirilmesi için bir plan hazırlandı. Planın başlıca maddeleri şunlardır: 1. İspanya'da devam eden iç savaşın sona erdirilmesi için bir armistis imzalanmalıdır. 2. İspanya'da devam eden iç savaşın sona erdirilmesi için bir barış konferansı düzenlenmelidir. 3. İspanya'da devam eden iç savaşın sona erdirilmesi için bir barış konferansı düzenlenmelidir.

Fevkalâde Heyeti Vekile içtimaî Dün Atatürkün reisliğinde mühim bir toplantı yapıldı

Üç saat süren toplantıda Atina Konseyi neticeleriyle Cenevreye gidecek heyete verilecek direktiflerin görüşüldüğü anlaşıyor

İstanbul 20 (A.A.) — Bu sabah Atından Atatürk'ün reisliğinde Dr. Arasla Hatay için Cenevreye gitmek üzere Ankaradan gelen Haricîye Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu, Başvekil İsmet İnönü'nü ziyaret ederek nezinde bir müddet çalışmışlardır. Başvekil, Haricîye Vekili ve

«Hatayın anayasası Türk yasasının ayni olacaktır»

Bu akşam Cenevreye gidecek olan heyetin takib edeceği hattı hareket kararlaştı. Muhtelit komisyona perşembe günü toplantı olur

Başvekilin İsmet İnönü'nün Dolmabahçe'de Numan Menemencioğlu ile konuşması

Balkan Antanta Konseyine iştirak eden Haricîye Vekili, Tevfi Rüşdi Aras dün sabah ekspresle sefirimize gelmiş ve karışmıştır. Dehşet Dolmabahçe sarayına giden Vekil, Başvekilimize müstakim olarak, kendisine Konsey hakkında etraflı izahat verirken sonra Hatay meselesini görüşmüştür. Bilhazra Büyük Şefin Riyasetinde yapılan Hatay - Hatay işine dair kat'î direktifler tebliğ edilmiştir.

Cenevreye gidecek heyetimiz

Cenevreye Hatay Ana Yassası ve idari hususlar tebliğ edecek mütehasss komisyonda hükümetimizi temsil edilecek olan Haricîye Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu ve heyetinin azası din Ankaradan sefirimize gelmişlerdir.

Haricîye Umumi Kâtibi kendisini Haricîye muharririmize şu izahat vermiştir:

«Cenevreye yano akşam hareket edeceğiz. Alınacak neticenin müspet olacağını şüphesiz yok. Heyetimiz bir, Necmettin Sadık, profesör Eren Menemencioğlu, profesör Ali Fuad, Adliye Hukuk İleri Müdürü Sinasi, kaymakam Şevki, Merkez Bankasından Nazif, Enayyetten Behcet, Haricîye Hukuk müavini muavin Fatim ve kâhillerimiz mütekrirlerdir»

Numan Menemencioğlu Hatay Ana Yassası hakkında da şunları söylemiştir:

«Hatay devletinin Ana Yassası'nı Türkiye Cumhuriyeti devletinin Teşkilat Esasları kanununda ne varsa aynı olacaktır. Çünkü Hatay Türkî bir memleket olduğundan şafak başı değişikliği söz verildi»

sürmekte olduğumuz bu ikinci adımı da atarak en vahşi boğa dövizlerini bile ortadan kaldırdı!

Haydi Avrupa, yazıfın yap bakalım!

YUNUS NADİ

Ege mntakasında iktisadî tetkikat Başvekilimiz dün Ege vapurule İzmir'e gitti

İsmet İnönü'ne İktisad Vekili de refakat etmektedir. Başvekilimiz İzmirde mühim tetkikat yapacak

Başvekilimiz Ege vapuruna binerken

Şehrimizde bulunmakta olan Başvekil İsmet İnönü, refakatinde İktisad Vekili Celal Bayar, Deniz Müsteşar Sadullah, 1. Bankası Umumi Müdürü Müammer Eriş, Denizyolları Müdürü Sadetin, İzmir Liman Müdürü Hâmet, Üzüm Kültürü İsmail Hakkı olduğu halde Ege vapurule İzmir'e hareket etmiştir.

Halkevlerinin yıldönümü bugün kutlulanacak

Parti Genel Sekreteri bu münasebetle mühim bir nutuk söyleyecek ve yeniden 31 Halkevi açılacak

Başvekilimiz Ege vapuruna binerken

Adis-Ababada yerlilerin yaptığı suikast

Mareşal Graziani bombalardan hafif surette yaralandı, bir generalle birçok kişinin vaziyeti ağır, Adis - Ababada tevkifat yapıyor

Bir subhinde uğrayan Mareşal Graziani

Adis-Ababa'dan gelen telgraflar san'îrî tîbî tutulmakta olduğundan bu je-hirde Mareşal Graziani'nin hayastına karışan suikast hakkında tafsilât alınmamıştır.

Adis-Ababa'da birçok kimselerin tevkif edildiği zannedilmektedir. Tevkif edilenler arasında, yerliler üzerinde te-şir bırakmak için terbi edilen ve hususî merasimle açılan aleni davaşa dahil edilmiştir. Cinsinleri sabit olanlar kurşuna dizilmektedir.

Adis-Ababa sokaklarından birinde Mareşal Graziani'nin Halkevi tarafın-dan atılan bombalarla hafif surette yaralandığı hakkındaki haber, birkaç satırda sızdırılmıştır.

Bu haber, İtalyanlar bayrette düşür-müştür. Çünkü Ras Desta'nın kumanda-sında isyan eden ufak bir kum yeri-jidesi maada bütün Halkevi'nin İtalyan re-jimine alması oldukça zannedilmektedir. Mutazarramlı bombalarla nasıl olup

Halkevlerinin milli bünyedeki rolleri

Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreterimiz Şükrü Kayman bu mühim yazın 3 üncü sahifemizde.

EK-13: Gazete Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Şubat 1937, Sancak'ta yaşanan karışıklıklar ile ilgili haber.

Cumhuriyet

Anatole France
THAİS
 Çeviren:
Nasuhi Baydar
 F. 50 Kr.
REMZİ KİTABEVİ

Onüçüncü yıl sayı: 4593
 İstanbul - CAĞALOĞLU
 Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul, No 248
 Telefon: Bağcıbaşı ve evi: 2406, Tahrir heyeti: 2408, İdare ve matbaa kısmı: 2409 - 2420

Cumartesi 27 Şubat 1937

Mısır hükümetinin Kapitülasyonları Kaldırma teşebbüsü

Mısır hükümetinin kapitülasyonları kaldırmak için alıktıkları devletleri Montrö'de bir konferansa davet eden 16 ikincil ve 3 şubat 1937 tarihli notaları esas alarak her tarafta iyi telakkî edilmiş ve konferansa 12 sayıda katılacak kararlaştırılmıştır. Mısır efkânı umumiyesi Mısır hakiki itilâline kavuşturarak olan bu teşebbüs hakkı olarak büyük bir ehemmiyet almaktadır ve mesele karışıklıklar diğer devletleri işgal etmekten de kâh kalmamaktadır.

İngilizlere ile Mısır arasında akıldan itilâk mahallesinde İngiliz hükümeti Mısırda kapitülasyonları kaldırmak - na yalnız muvafakatle kalmayarak buna muvazir etmeyi de taahhüd etmiş olduğu için Mısırda Montrö konferansını müteakip bir neticeye kavuşmak muhtemeldir. Mısır Meclisi meclisi Ali Mahir Bey ahiya bu meseleye dair beyanmıştır:

«— Kapitülasyonları ya Montrö konferansından kaldırılsın ya Mısır bir taraflı olarak onları ilga etmiş oluruz - la kâh - »

Demiyir, Mısır çok sevilmis değerli bir siyaset adamı olan Ali Mahir Bey bu sözlerinde Mısır efkânı umumiyesini sadık ve minnetver bir tercümandır. Bununla beraber pek ziyade arzu olunan ki Montrö konferansını müteakip Mısır meclisi meclisi tereddüt etmiş de ikinci kâh kalmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve onun istisna ettiği Türk efkânı umumiyesi Mısırda kapitülasyonları kaldırmak teşebbüsünde kuvvetli ve - sarı - tereddüt etmiş de ikinci kâh kalmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve onun istisna ettiği Türk efkânı umumiyesi Mısırda kapitülasyonları kaldırmak teşebbüsünde kuvvetli ve - sarı - tereddüt etmiş de ikinci kâh kalmamıştır.

Suriyede tahrikât ve Sancakta karışıklıklar gene başladı

Londra radyosu Antakyadaki nümayişlerde sekiz kişinin yaralandığını haber veriyor, bazı köylerde Türkler dövülüyor

Türklerle tecavüz için Suriyede şiddetli bir propaganda başladı, Türkiye dair konuşmak bile menedildi. Suriye Hariciye Nazırı Sadullah Cabiri Sancak kuvvetle almadık bahsediyor

Sancak Komitesi toplantısı

Komisyon dün de iki uzun içtima akdetti

Statü ve anayasa hakkında verdiğimiz projenin tetkiki için toplantı 8 marta talik edildi

Sancak'ta çıkan bir taraftan muhâfızlar bir Türk köyünde halkla konuşuyorlar

Başvekilimiz Ankarada Heyeti Vekile dün toplanarak 1937 bütçesini müzakereye başladı

240 milyonu bulacağı tahmin edilen yeni bütçe bugün Meclise verilecektir

Ankara 26 (Telefonla) — İstanbul İzmir giderek tetkikler yapan Başvekilimiz beraberinde İktisad Vekili ve diğer zevvala beraber saat 10.30 da şehrimize dönmüştür. Başbakan istasyonda Vekiller, meclisler ve Vekillerin erkanı tarafından karşılanılmıştır. İstanbulda bulunan Vekiller de bugünkü akşam Ankara'ya gelmiştir. İcra Vekilleri Heyeti öğleden sonra 15 te toplanarak 1937 yılı bütçesi üzerinde müzakerelere başlamış ve toplantı geç vakte kadar sürmüştür. Bütçenin geçen seneye nazaran 20-30 milyon lira fazla olacağı ve 230-240 milyon lira reddinde bulunacağı ümid edilmektedir. Maliye Vekili Fuad Ağralı'nın teşkilatında teşkilat eden komisyonu İcra Maliye Müşavirinin da istihlak bütçe üzerinde çalışmıştır. Bütçe yarı Meclise verilecektir.

İngiliz milli müdafaası için istenen tahsisat

Dün Avam Kamarasında uzun münakaşalardan sonra kanun kabul edildi. Bahriye Nezareti yanında 28 milyon İngiliz liralık siparişatta bulunacak

İngiliz filosunun son manevralarından bir manevra

Londra 26 (A.A.) — Avam Kamarası milli müdafaası için istenen tahsisat hakkında kanun 132 reye karşı 305 reyle kabul edilmiştir.

Mac Govers hükümeti, Avusturya'yı istilâdan kurtarmak için Japonya'yı Çine saldırmaya teşvik etmiş olmakla iham etmiş ve bundan sonra istihlak başlamıştır.

İçki meclislerinden Bellanger, hükümet

İhtilâlciler 2 martta Madrیده gireceklermiş

İspanya sahillarını kontrol için hazırlanan proje tatbik mevkiine konuyor

Madríd'in Üniversitesi mahallesinde hazır bulunan İhtilâlciler herlemeye çıkıyorlar

Salamanca 26 (A.A.) — Dün seyyiden yeni teşkilat Karabansalı b'joda hükümet - çilerin bir moka - bil taarruzun der - fedildiği, diğnman 160 alı verildi ve 60 hükümetinin mil liyetperverleri tara - fına geçiği bildiril - mektedir.

Asturi cephesin - de, hükümetçilerin Grado yakınında yaptıkları bir tar - rar defedilmiştir.

Cenub ordusu Granada vilâyetinde Motril'in 25 kilometre kadar doğu şimalinde bulunan Orgiva bölgesinde temizleme ameliyesine müsair bir surette devam etmiştir.

Valensiya üzerinde ihtilâlciler tayyareler

Valencia 26 (A.A.) — Asi tayyareler Valencia civarında kâin Gandia'yı bombardıman etmişlerdir. Bombardman neticesinde birkaç kişi ölmüştür. Hararati müddet.

Hükümetçilerin telbîhi

Madríd 26 (A.A.) — Havas Ajan muhabirinden:

Granata cephesi: Akteri hareket, hükümetçilerin lehinde inkişaf etmektedir. Hükümet k'f'alan Sierra Nevada'nın - takamında birkaç kışa ihâl etmişlerdir.

Aragon cephesi: Bu son günlerdeki şiddetli taarruz üzerine akteri hareket başlamıştır. Asilerin Portaf Rubio mu -

(Larkın Sa. 6 sütun 8 te)

Sovyetlerin denizaltı kuvvetleri

Bir İngiliz gazetesine göre dünyanın en kuvvetli denizaltı filosudur

Londra 26 (A.A.) — Daily Telegraph gazetesi, Sovyetler Birliğinin halen bütün devletlerinkinden kuvvetli bir denizaltı filosu mevcud olduğuna bildiriyor. Bu gazeteye göre, şimal Pasifik denizinde denizaltı gemisi adedi 40 a, Balık denizinde de bir kum ihâs halinde olmak üzere en az 90 a balık olmaktadır. Her ay, Pasifik filosuna bir gemi ilâve edilmektedir ki, bu suretle seneye sonuna - daki adedi elli olacaktır.

(Larkın Sa. 5 sütun 1 te)

Biz İnsanlar

Arkadaşımız Peyami Safa'nın uzun zamandanberi hazırlanmakta olduğu bu nefis romanı nereye dîn başladı.

Dünya'nın kumun halkı ile beraber bugün de 5 inci sahifemizde okuyunuz!

YUNUS NADİ

Habsburgların avdeti

Avusturya Başvekili, Arşidük Ottoy davet edecek ve Romanya, Yugoslavya, Çekoslovakya'ya bu karara muhalefet etmeyeceklermiş

Paris 26 (A.A.) — Oeuvre gazetesinde Madam Taboult, Milletler Cemiyetinde Arşidük Ottoy'u davet edeceklerine - dilmekte olduğuna yazmaktadır. Mu - harriz, Yugoslavya, Romanya ve Çekoslovakya'nın bu teşebbüse karşı ciddi bir muhalefet göstermeyeceklerini ilâve etmektedir.

Arşidük Ottonun temaları

Zurich 26 (A.A.) — Arşidük Otto von Habsburg'un refakatinde üç kişi bu - lundugu halde otomobile Buchten - Lichtenstein Prensiğine gitmiştir. Ot - tomobil, bir Belçika plâkan taşımaktadır. İki Arşidük, Lichtenstein'de Avustur -

(Larkın Sa. 6 sütun 1 de)

Arşidük Ottonun temaları

Zurich 26 (A.A.) — Arşidük Otto von Habsburg'un refakatinde üç kişi bu - lundugu halde otomobile Buchten - Lichtenstein Prensiğine gitmiştir. Ot - tomobil, bir Belçika plâkan taşımaktadır. İki Arşidük, Lichtenstein'de Avustur -

(Larkın Sa. 6 sütun 1 de)

Arşidük Ottonun temaları

Zurich 26 (A.A.) — Arşidük Otto von Habsburg'un refakatinde üç kişi bu - lundugu halde otomobile Buchten - Lichtenstein Prensiğine gitmiştir. Ot - tomobil, bir Belçika plâkan taşımaktadır. İki Arşidük, Lichtenstein'de Avustur -

(Larkın Sa. 6 sütun 1 de)

EK-16: Gazete Arşivi, Ulus Gazetesi, 13 Sonkanun 1937, Sancak'ta yaşanan çatışmalar ile ilgili haber.

ULUS

13 SONKANUN 1937 ÇARŞAMBA

ADIMIZ, ANDIMIZDIR

HER YERDE 5 KURUŞ

Sancakta Kanlı Bir Çarpışma

Reyhaniye vakasında dört türk öldürüldü!

Tabancalarla türklere saldırdılar

- Başbetke

CENEVREYE DOĞRU

Falih Rıfkı ATAY

Türkiye ile Fransa'nın istegi üzerine, Milletler Cemiyeti konsey toplantısı ikinci kânunun 21 ine bırakılmıştır. Bundan maksad, uzlaşma imkânları araştır-mak üzere daha üç gün vakit kazanmaktır.

Kamutay Parti Grubu toplantıma aid tebliğlerden öğrendiğimiz üzere, son günlerde Fransa Dış Bakanlığı, Başvekili Misyö Leon Blum'un bizzat bir anlaşma zemini aramak hususundaki vâdini tekrar etmiş ve tekliflerimizi tesbit ederek, Paris'e yollanmış-ğımızı bizden istemiştir. Konsey toplantısına iki gün kala, fransız ve türk delegeleri Cenevre'de rap-
portörle birleşeceklerdir. Eğer iki taraf arasında bir anlaşma olmuş-sa, raportör, bunu kaydedecek, eğer olmamışsa, tezleri yaklaştı-rmak üzere son bir tepebütüle bu-lunacaktır. Konseye miracatı-mız paktın 11 inci maddesine in-
tinad etmekle olduğundan, bir ka-rara varılmak için, Fransa ile Türkiye dahi iştirak etmek şartı ile, konsey azası reylerinin ittifakı esastır. Bu o demek ki, kon-seyle, iki taraftan birinin reddet-deceği her hangi bir karar verile-mez. Olsa olsa, raportörün tavsi-yelerinden istifade ederek, kon-sey, yeni bir anlaşma mühteli be-rakmak arzusunda bulunabilir. Formaliteler bunlardır.

Fakat, hakikat odur ki bu me-sele ayın 21 inde halledilmemiş olmak demek, Milletler Cemiyeti imkânları içinde halledilmek talii iflas etmek demektir. Milli bir hak ve şeref davasında, derudun doğruya ve derinden derine bu davaya alaka bağlanmış olanların sabrı ise uzun süremez.

Sancak anlaşılmazlığının iki hakikati üzerinde ısrar edelim: biri, meselemin sürünemeye ta-hammülü olmamak; ikincisi, San-cak türklüğüne tam bir hayat em-niyeti vermek esas bulunmadık-ça, ikinci derece tavizlerin hiç bir değeri olmamak!

1936 ya kadar tatbik olunan idarenin neticesi, Sancak sınır-larından bize doğru, sağa sola se-yahat edildikçe, bütün faciası ile görüldü: her tarafa Sancak göc-menlerine rast gelirsiniz. Milletin talii ile uğraşabilecek münev-verler, Türkiye merkezlerine sı-ğınmak zorunda kalmışlardır. Bugün dahi Sancak nüfusun hakunda-ki telkinlere dikkat ediniz: bu telkinler şimdi yanlış olsalar da, eğer yerli idarenin tasavvuru de-
van etseydi, bugün hakikat ola-caklardı. Hattâ, birgün, "— Lüt-fen geliniz, Sancakçı dolayınız,"
(Sonu 3 üncü sayfada)

Sancağa boyuna arab getiriyorlar Görmenler Beylanda

Şam, 12 (Hususi) — Kânunusani-nin 10 uncu günü öğleden sonra bittaraf müşahitler heyeti anasızın Reyhaniyeye gelmiştir. Heyetin geleceğini ancak 10 dakika evvel haber alan türk halkı tara-finden iztihal olmuşlardır. Heyetin Reyhaniyeye geleceği hükümet tarafın-dan bildirildiği halde türklere bundan ha-berdar edilmemişler, buna mukabil mah-bali hükümet tarafından Sancak bu-dunları haricinden Harım ve civarından da 300 kadar arab toplanarak Reyhani-yeye sevkolunmuştur. Ellerinde sopa ve tabanca bulunan arabalar Reyhaniye so-kaklarında: "Yaşasın Suriye hükümeti" diye bağırarak nümayış yapmışlardır.
(Sonu 2. inci sayfada)

Paris büyük elçimiz Vionet ile konuştu

Paris, 12 (A.A.) — Dış İşleri Bakanı B. Ivon Delbos Sovyet Büyük Elçisini kabul etmiş ve B. Vionet'de Tür-kiye Büyük Elçisi ile uzun bir görüşme yapmıştır. Birkaç gündüncü Sals-kür'de istirahat etmekte o-lan B. Blum perşembe sabah-ı Paris'e dönmüştür.

Nuri Conkerin cenazesi bugün büyük bir törenle kaldırılıyor

Nuri Conkerin Bingazide Atatürk ile beraber alınıp bir temin.
[Soldan ikinci Atatürk, sağdan ikinci Nuri Conker'dir.]
(Yazın 6. inci sayfada)

Dün Basın Birliği projesi etrafında konu-şmak üzere şehrimize gelen cenebi gazetecileri
Dış Bakanımızla konuşurlarken

Sancak işi hâlâ vuzuhsuz olmakta devam ediyor

T. R. Aras dün gelen yabancı gazetecilere Kamutay
grupunda söylediği gibi Sancak işinde müsbet
veya menfi bir değişiklik olmadığını tekrarladı

Türkiye Basın Birliği projesi etra-fında görüşmek ve bu şekilde cide ede-ceği bütün vasılalardan istifade etmek hususlarını görüşmek üzere şehrimize davet edilmiş olan İstanbuldaki ajans ve yabancı gazeteler mümessilleri, gazeteci-miz İstanbul mümessili Bay Neşet Halli
(Sonu 5. inci sayfada)

İspanya'ya dair

Hitlerin teminatı

memnuniyetle
karşılandı

B. Hitlerin, elçiler heyetini kabul ettiği esnada fransız elçisine Almanyaya-nın İspanyanın ne topraklarında ne sömürgelerinde asla gözü ol-madığına dair verdiği teminat her tarafta bilhassa İngilterede büyük bir mem-nuniyet uyandırmıştır. Bütün cenebi gazeteleri bu beyana-tı büyük sevinçle tefsir etmekte-dirler. Bu hususta gelen haberle 3. üncü say-famızızdır.

Fransanın Berlin büyük elçisi François Poinet, İngilterenin Berlin büyük el-çisi Sir Eric Phippele konuşuyor

KAMUTAY GRUPUNDA

Dış bakanımız siyasi vaziyeti izah etti

C. H. P. Kamutay Grubu bugün (12-1-37) Antalya Sayıları Dr. Cemal Tunca'nın başkanlığında toplandı.

1 — Yorgat sayıları Emin Dyanon, Kamutay Parti Grubu başkanlığına verdiği bir sual takririnde: Yorgat vi-lâyeti ilk okul öğretmenlerinden bir kısmının mahallî idarece hizmetlerine nihayeti verildiği ve bu yüzden bas-mekleblerde tedrisatın durduğu ve bu öğretmenlerin haksızlığa uğradıkları ifadesiyle vâki şikâyetleri üzerine Kültür Bakanlığının yaptırıldığı işittikle-ri tehlikaatın ne netice verdiği ve bu u-suluz hareket vâki ise müesbipleri hakkında ne muamele yapıldığı ve bun-dan sonra bu gibi hallerin vukua gel-memesi için bakanlığın ne gibi tedbir

(Sonu 5. inci sayfada)

Fıkra:

1000

Bu rakamı görüne, belki de, İsmet İnönü'nün 1000 kumandanından haba-redeceğini zannetmişsinizdir. Hayır, bir İstanbul telgrafının haberini tekrar et-mek istiyorum: İstanbulda endüstriyel teyvik kanunundan istifade eden kü-çük büyük fabrikaların sayısı 1000 i bulmuştur.

Endüstriyel teyvik kanunu! Fakat bunun ne manası var? Asıl tesbit edi-lecek nokta şudur: eğer kapitülasyon-lar devam etseydi, İstanbul şehrinde 1000 değil, 1 fabrikanın yapmasına im-kân yoktu. Çünkü emperyalistler tara-fından, endüstri sanadeleri, metropol yığınlarına ayrılmıştır. İstanbul ise, bütün öbür şehirlerini bir tarafa be-rakınca, hakikatte bir yarı-sömürge pa-sarı idi.

İstanbul artık, sıra ile iki masq ve-ritmemekle, bütün geçim imkânları buhran geçiren bir şehir olmaktan çı-k-tı. Eskiden, orası, bilhassa türkler için, sadece bir memur şehri idi. Bûd-çeye bağlı bir şehir, yani bir çocuk ba-şı, boyunu ve göğsü altında bir dev kar-nel Şimdi o boy atıyor; başı, ve onun-la bütün askının nisbetleri normal bir ob'da kazanıyor. Gerçi eski Bâbülü an-ı, orada, tamdiklarmın azaldığını görüyorsa da, hayat kaynaklarını daha tabii şartlarla test eden yeni bir cem-yet kabul tutmuşa başlamıştır.

Her türlü hürriyetleri müdafaa et-mek kudretinde bulunan bu devlet, merkeze değişmekte en çok kaybet-tiği zannolunan sevgili şehre dahi, kabili-yetlerinin bütün inkişaf imkânlarını temin etmiştir.

Hükümet gışesinden aldığı, Av-rupa endüstrisinin satış şubeleri olan, Galata, Beyoğlu, Eminönü ve Çakmak-cılar çıkkan ve mağazalarına döşeyen haragüzar İstanbul, artık, alınıp tem-i ile geçinmeğe başladı. — Fataş

EK-18: Gazete Arşivi, Ulus Gazetesi, 27 Sonkanun 1937, Sancak Davasının Türkiye lehine çözümlendiğine dair haber.

ULUS

27 SONKANUN 1937 ÇARŞAMBA

SON HABERLER
SAYFA 3 OLMUŞTUR

ON SEKİZİNCİ YIL. NO: 5568

ADIMIZ, ANDİMİZDİR

HER YERDE 5 KURUŞ

Yeni "Milletler Cemiyeti sarayının, dekorasyonlarından ('Yalnız sulh galebe çalacaktır, tablosu. Ortada tek yay, tek silah kullanan beş ırk. Sağda mağlûplar, intikam duygularının yeniden doğduğunu bir kaçının kalkan yumrukları ifade ediyor. Solda, galibler, yıkık bir zafer takımının altından yırtık bayraklar ve yaşlı kadınlar arasından kocaman bir tabut geçiriyorlar.

Türkiyenin hakkı ve adaleti sulh prensibinin galebesini kaydettiğimiz bu sırada sayfamızı bu güzel sanat eseriyle süsüyoruz.

Sancak Davamız Muvaffak Olmuştur

Dün bütün gün devam eden çetin müzakerelerden sonra hazırlanan metinler üzerinde tamamen itilâf hasıl olmuştur

Grup bildiriği

C. H. Partisi Kamutay Grubu bugün öğleden sonra Antalya Sayıştı Doktor Cemal Tuncel'in başkanlığında toplandı.

Dış Bakant Vekili Sarıçoğlu şunları söyleyerek Sancak meselesinin son safhalarda bulunduğunu izah etti. Bu izahattan anlaşılacağına göre olan hal olumlanmasın kalan ihtilâf noktası, Sancak'ın resmi dili meselesidir. Türkçenin resmi dil olması bütün Sancak davasının temelini teşkil eden ve 921 denberi teslim olunan kültür haklarının icabı olan bir meseledir. Sancak'taki diğer dillerin her türlü kolaylığı mazhar olması anlamlı bir şeydir. Fakat diğer bir din türkeç gibi resmi mahiyeti haiz olması ihtimali türk halkının kültürel mevcudiyetine fiilen tehlike ita edecek mahiyette görülmüştür. İy bir anlaşmaya imzalandıktan sonra çok müsbet işaretler, meselemin esas olan türk kültürünü ihlâl etmek için bir perde olması ihtimali ciddi endişe uyandırmıştır. Dil hususunda bugünkü müzakerelerin ihtilâfın neticesi üzerinde katı mahiyeti haiz olduğu anlaşıyor.

Sancak hakkında dün gelen haberler

Paris, 26 (A.A.) — Resmi bir tebliğe göre İskenderun sancakına aid itilâf şunları deriş etmektedir :

"İtilâfname, Suriyenin sancak arazisi üzerindeki otoritesini ilga etmemektedir. Maamafih sancak, katı bir idari muhtariyete sahip olacaktır. Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilecek bir fransız âli komiseri, mezkûr cemiyetin zımnından müstefid olacak olan sancak arazisinde kontrol icra edecektir. Sancak'ın şimdiki arazi statüsü, Fransa ile Türkiye tarafından müştereken zaman altında bulundurulacaktır. Meskûkât rejimi, posta, telgraf ve telefon idaresi, ilâh... münhasıran Suriye devletin salâhiyeti dairesine dahil olacaktır. Şam parlamentosu ile Sancak'ın parlamentosu, aralarındaki münasebetleri birzât kendileri tanzim edeceklerdir. Suriye devletin hududları, Fransa, Türkiye ve Suriye arasında akdedilecek üç taraflı bir itilâf ile zaman altına alınacaktır.

Münâzîlîf olan yegane nokta, lisanlar meselesidir. Millettaşları sancak ahalisinin ekseriyetini teşkil etmekte olan Türkiye, mün-

hasıran türkçenin resmi lisan olarak tanınmasını istemektedir. Fransız heyeti, bu meselede kendi noktai nazarından vaz geçmeyeceğini sarîh surette beyan etmektedir.

Tahmin olunduğuna göre Milletler Cemiyeti Konseyinin, içtima devresinden sonra mütehassıslardan mürekkebbir komisyon, sancak'ın statüsünü ve kanunu esasını tanzime memur edilecektir.

Fransız gazeteleri ve Sancak meselesi

Paris, 26 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususi muhabiri bildiriyor: Bütün gazeteler Cenevrede elde edilen prensip itilâfından dolayı memnuniyet izhar etmektedir.

Gazeteler, varılan bu neticeden dolayı Delbo'su tebrik ve Eden'i medhüse- na etmektedir.

"Petit Journal" proje Ankaranın tasvibine bağlıdır, tadile uğrayabilir" diyor.

Le Journal da "Türk teklifi radikal bir hal tarzıdır. Yeni sistemde nazari Suriye Vahdîti ile filli bir inkısamın te- lifine çalışıyor. Himayemiz yerine cemiyeti akvam kontrolü geliyor. Kusaca-

sı yeni bir denatç yaratıyoruz." diyor. Umamite ve Eko dâ Paris gazeteleri de Türkiye ile tesriki meseleye yol aşan itilâftan dolayı memnuniyetlerini bildir- mektedirler.

Republik, Fransız - Suriye itilâfında ekalliyetlerin ihmal edilmesini tenkid e- diyor. Cenevre müzakerelerine karşı ta- kendığı kayıdası vaziyetten dolayı Sov. yetler Birliğine şayyor.

Suriye mahfilleri ve Sancak

Şam, 26 (A.A.) — Sancak hakkında- ki türk - fransız anlaşmasına dair olan haber siyasi mahfillerde az çok ihtiyat- la karşılanmıştır. Bu mahfiller, Sana- cık tamamen muhtar bir hale getirile- sinin Suriye menfaatinde ayrık olaca- gı kanaatinde oldukları. Bazı üniversite ta- lebesi bu sabah tezahüratta bulunmuş- tur.

Tezahüratçıların Türkiye konsolos-

luğuna doğru gitmekte olan bir kolun polis tarafından önü kesilmiş ve teza- hüratçıları dağıtılmıştır.

Fransız bakanlar heyeti ve Sancak

Paris, 29 (A.A.) — Bakanlar meclisi Türkiye ile anlaşmazlığın halli için ya- pılan ve çok iyi bir surette inkişaf et-mekte olan Cenevre müzakerelerinden malûmat almıştır.

Müzakereler devam ediyor

Cenevre, 26 (A. A.) — Fransız ve türk delegeleri, İskenderun meselesinin bir sureti halle raprı hakkındaki müza- kerelerine devam etmek üzere öğleden sonrası için randevu almışlardır. Müza- kerelere B. Sandier'in iştirakiyle devam edilecektir.

Davasını kazanan Sancakta Asi nehrî kıyıları

Son haber

Cenevre, 26 (A.A.) — Havas bildiriyor:

"İskenderun Sancak'ı meselesi üzerinde fransız ve türk muharrif heyetleri arasında tam bir anlaşma husule gelmiştir. Halledilecek son noktayı teşkil eden resmi lisan meselesinde muta- vassut bir formül bulunmuş- tur."

Cenevre, 26 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususi muhabiri bildiriyor:

Bugün bütün gün devam eden çetin müzakerelerden sonra hazırlanan metinler üzerinde tamamen ittifak hasıl olmuştur. Meselâmis konseyin yarınki toplantı- sında karara cırsedilecektir.

(Yazısı 6. sıncı sayfa)

bebler lâyihasında şöyle izah etmiştir :

"Ülkemizin doğu bölgesinde genişliğine göre nüfusun ağırlığı ya da mülki kurullarda ve idari taksi-
ta ara sıra azalmalar olmuş ve bir
yerlerde lüzumlu oldukları her z
(Sonu 2. inci sayfada)

[illegible]